

**AB'YE TAM ÜYELİK SÜRECİNDE
YATIRIM ORTAMININ İYİLEŞTİRİLMESİ ve
REKABET POLİTİKASI
*SEMPOZYUMU***

*4-5 Mart 2004
İSTANBUL*

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

AÇILIŞ KONUŞMALARARI

- **Mustafa PARLAK**
Rekabet Kurumu Başkanı
- **Hansjörg KRETSCHMER**
Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilcisi
- **Ali COŞKUN**
Sanayi ve Ticaret Bakanı

AÇILIŞ TEBLİĞİ

- **Shyam KHEMANI**
Dünya Bankası Özel Sektör Geliştirme Başkan Yardımcılığında
Rekabet Politikaları Başkan Yardımcısı

I. OTURUM

YATIRIM ORTAMININ İYİLEŞTİRİLMESİ ve REKABET GÜCÜ İÇİN NASIL BİR REKABET POLİTİKASI?

Doç. Dr. Adem ŞAHİN (Oturum Başkanı)

- **Doç. Dr. Adem ŞAHİN**
Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Müsteşarı
- **Dr. Gökhan AKINCI**
Dünya Bankası ve Uluslararası Finans Kurumunun Yabancı Yatırım
Danışmanlık Servisinde Bölgesel Program Koordinatörü

TARTIŞMA

- **Mehmet Akif ERSİN**
Rekabet Kurumu, 1. Daire Başkanı
- **Hüsamettin KAVİ**
İstanbul Sanayi Odası Meclis Başkanı
- **Cavit DAĞDAŞ**
Hazine Müsteşar Yardımcısı

- **Prof. Dr. Deniz GÖKÇE**.....
Gazeteci-Yazar

SORU ve CEVAPLAR

II. OTURUM

YATIRIM ORTAMININ İYİLEŞTİRİLMESİ AÇISINDAN REKABET POLİTİKASININ ÖNEMİ SEKTÖREL İNCELEME (Serbestleşme Sonrası Elektronik Haberleşme Piyasaları/ Ulaştırma Piyasaları/Enerji Piyasası)

Dr. Ahmet TIKTIK (Oturum Başkanı)

- **Philippe NASSE**
Fransız Rekabet Konseyi Başkan Yardımcısı
- **Dr. Rauf GÖNENÇ**
OECD Ekonomi Bölümü Türkiye-Slovakya Masası Başkanı

TARTIŞMA

- **Osman AROLAT**
Gazeteci-Yazar
- **Selahattin ÇİMEN**
Enerji Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı
- **Erkan AKDEMİR**
Telekom Yönetim Kurulu Başkanı
- **Halil Baha KARABUDAK**
Rekabet Kurumu, 2. Daire Başkanı
- **Prof. Dr. Taner BERKSOY**
Bilgi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dekanı

SORU ve CEVAPLAR

**OTURUM SONUÇLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ ve PANEL**

- **Tuncay SONGÖR**
Rekabet Kurumu II. Başkanı
- **Prof. Dr. Nevzat YALÇINTAŞ**
İstanbul Milletvekili
- **Memduh HACIOĞLU**
İstanbul Milletvekili
- **C. Tanıl KÜÇÜK**
İstanbul Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanı
- **Av. Özdemir ÖZOK**
Türkiye Barolar Birliği Başkanı
- **Erkan GÜRKAN**
KOSGEB Başkanı

SORU ve CEVAPLAR

KAPANIŞ KONUŞMASI

- **Kemal UNAKITAN**
Maliye Bakanı

**AB'YE TAM ÜYELİK SÜRECİNDE
YATIRIM ORTAMININ İYİLEŞTİRİLMESİ ve
REKABET POLİTİKASI
SEMPOZYUMU**

*4-5 Mart 2004
İSTANBUL*

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Mustafa PARLAK*

Bilindiği gibi 4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanun 13 Aralık 1994'te yürürlüğe girmiş, ancak bu kanunun öngördüğü Rekabet Kurulu 5 Mart 1997'de oluşturularak göreve başlamıştır.

Kısa bir süre içerisinde de Rekabet Kurulu teşkilatlanmasını tamamlamış, bu kanunun uygulanması için gerekli olan yönetmelik ve ikinci düzenlemeyi de oluşturarak 5 Kasım 1997'de mesleki faaliyete başladığını bir tebliğ ile duyurmuştur.

Geçtiğimiz yıllar içerisinde de kurumsallaşma sürecini hızla tamamlayarak çağdaş dünyadaki benzer kurumlar arasında yerini almış olan Rekabet Kurumu, kanunun kendisine verdiği görevi etkili bir biçimde yerine getirmeyi sürdürmektedir.

İki gün devam edecek olan bu sempozyumda, konunun çok değerli uzmanları tarafından uygun bir yatırım ortamının tesisi rekabet politikası açısından tartışılacak; teknolojiye, üretime, ihracata, sermaye birikimine, vergi gelirlerine, büyümeye ve ülke refahına katkıları değerlendirilecektir.

Hiç şüphe yok ki, Türkiye gibi kalkınmakta olan ve yeterli sermaye birikimine sahip olmayan ülkeler için yatırımların özendirilmesi bakımından uygun yatırım ortamının tesisi vazgeçilmez bir ihtiyaçtır. Bu nedenle yatırım ortamı rekabet politikası ilişkisini kısaca değerlendirmek istiyorum.

Rekabet mümkün olan en düşük maliyetle çalışmayı gerektirmektedir. Yeniliklerin ve gelişmenin altındaki teşvik edici en önemli unsur rekabettir. Üretim miktarı ile üretilen mal ve hizmetlerin fiyatına piyasa dinamikleri karar vermediği sürece kaynak dağılımında keyfiyet dediğimiz bir olgu ortaya çıkar ki, bu da kaynak israfına ve verimsizliğe yol açar.

Serbest piyasa ekonomisini belirleyen asıl unsur rekabettir, serbest rekabet piyasa ekonomisinin olmazsa olmaz koşuludur. Bugün dünyaya baktığımız zaman en güçlü ekonomilerin aynı zamanda en eski rekabet kanunlarına ve kurumlarına sahip olduğunu görürüz.

Dünyada ve ülkemizde rekabet politikasının genel amacı; ülkenin sağlıklı bir ekonomik yapıya kavuşmasını sağlamak ve bu yapının sonucu olarak da toplumsal refahı artırmaktır.

Sağlıklı işleyen bir rekabet politikası demokrasinin de bir gereğidir. Çünkü, ekonomik fırsat eşitliği ve girişim özgürlüğü demokrasinin ayrılmaz

* Rekabet Kurumu Başkanı

parçalarıdır. Bunların elde edilmesi ancak iyi işleyen bir rekabet politikasıyla mümkün olur.

Günümüzde rekabeti kavramamış, hukuki ve kurumsal altyapısını kuramamış ekonomilerin çağdaş dünyada ayakta durabilmesi mümkün değildir. Böyle bir ekonominin varlığı, ancak halkın refahından yapılacak büyük fedakârlıklarla mümkündür. Günümüzde böyle bir anlayışın hiçbir toplumda kabul görmesi mümkün değildir. Bu anlamda önümüzdeki yılların bütün dünyada zorlu bir mücadeleye sahne olacağı, Türkiye'nin de bu mücadeleye en hazırlıklı bir şekilde girmesi gerektiği açıktır. Bu mücadelenin anahtar kavramı serbest rekabet olacaktır.

Değerli konuklar, bir ülkenin rekabet politikası, rekabet kurallarından ibaret değildir. İhracat ve ithalat rejimi, ihale mevzuatı, devlet yardımlarını düzenleyen mevzuat ve rekabete ilişkin kuralların tümü rekabet politikalarını oluşturur. Etkin bir rekabet hukuku ve politikası yatırım artışı için gereken ekonomik güven ortamının tesisinde ve özellikle de yabancı sermaye ve yatırımcılar açısından son derece belirleyici olmaktadır. Zira, yerli-yabancı ve kamu özel ayrımı gözetmeksizin, piyasalarda faaliyet gösteren tüm teşebbüslere eşit ve adil uygulanan bir rekabet mevzuatının varlığı yatırımlar için aranan koşulların başında gelmektedir.

Gerçekten de rekabet kuralları piyasada faaliyet gösteren tüm aktörlere adil ve eşit bir şekilde uygulanmıyorsa rekabetçi bir piyasa yapısını oluşturmak mümkün değildir. Zira kurallardan istisna tutulan teşebbüslerin varlığı piyasaların rekabetçi yapısının oluşumunu engelleyebilir.

Rekabet kuralları sadece özel sektörün uymak zorunda olduğu bir yükümlülük olarak uygulandığı takdirde bu kuralların özel sektör firmaları açısından da inandırıcılığı azalmaktadır.

Bu bakımdandır ki, Sekizinci Beş Yıllık Planda 2001-2005 piyasaların rekabet yapısını belirleyen en önemli unsurlardan birinin rekabet mevzuatı olduğu vurgulanmış ve piyasaların işleyişini etkileyen diğer unsurlarda yapılacak idari ve yasal düzenlemelerde rekabet politikalarının gözetilmesi de ilke olarak benimsenmiştir.

Planda da altı çizildiği gibi birçok sektörün yeniden yapılanması rekabetçi perspektiflerin katkı yapmasını temin edebilmek için tüm kamu kuruluşlarının piyasa yapılarını etkileyen her türlü tasarruflarında Rekabet Kurumunun görüş ve önerilerini almalarının sağlanması önem arz etmektedir.

Değerli konuklar; gerek yerli, gerek yabancı yatırım hareketlerine baktığımız zaman gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ülkelere daha başarılı olduklarını görürüz. Gelişmekte olan ülkeler yatırımları birtakım teşvik, tahsis, muafiyet ve imtiyaz vererek yönlendirmeye çalışırlar. Ancak bütün bu; teşvik,

tahsis, muafiyet ve imtiyazların bir ülkeye yatırımları yönlendirmek için yeterli olmadığı da açıktır. Uygun altyapının varlığı, ulusal piyasaların büyüklüğü ve gelir düzeyi gibi parametrelerde verilen teşvikler kadar önemlidir. Ancak, yatırım ortamının tesisi bakımından bunlardan daha da önemli olan, ülkenin siyasi ve ekonomik istikrarıyla, işleyen bir hukuk sisteminin varlığıdır.

Sermayenin hassasiyeti nedeniyle yatırımcı, ulus farkı gözetmeksizin en güvenli olan ortamı seçer. Eğer ülkenizde yeterli güven ortamına ve herkese adil uygulanan iyi işleyen bir hukuk sistemine sahip değilseniz, bırakınız yabancı yatırımcıyı ülkenize çekmeyi, yerli yatırımcıları bile ürkütür, ülkenizden kaçırsınız. Zira sermayenin; dini, ırkı, ulusu yoktur. Kendisini güvenli gördüğü limana yanaşır ve demir atar. Yatırımlar ve özellikle yabancı sermaye bakımından bırakınız teşvik vermeyi, yarınını garanti edemiyorsanız “Çankaya’nın bahçesi”ni bile verseniz ülkenizin kıyısından geçmez. Bu bakımdan işleyen bir hukuk sisteminin varolması, sermayenin olmazsa olmaz koşuludur.

Bu hukuk sistemi içerisinde Rekabet Hukuku ve Rekabet Mevzuatına işaret etmek istiyorum.

Rekabet mevzuatına aykırı davranışların girişimciyi yatırım yapmaktan, dış yatırımcıyı ülkeye gelmekten doğrudan vazgeçiren çok önemli bir güvensizlik unsuru olduğunu belirtmek istiyorum.

Bu piyasa aksaklıklarının neler olabileceğini ifade etmem gerekirse, rakip firmaların kendi aralarında yaptıkları yatay anlaşmalar, firmaların sağlayıcı ya da dağıtıcıyla yaptıkları dikey anlaşmalar, hakim durumunun kötüye kullanılması gibi pazar gücünün varlığına dayalı aksaklıklar olarak sıralanabilir.

Bu bahsettiğim türden Rekabet Hukukuna aykırı davranışların serbest olduğu, kartellerin ve tekellerin piyasayı kapattığı bir ülkeye yatırımcının girmesi mümkün değildir. İşte bu nedenle etkin bir rekabet politikası yatırımcının aradığı iklimin çok önemli bileşenlerinden bir tanesidir. Piyasayı bir oyun alanına benzetecek olursak temel amaç; oyun alanının bütün oyuncular için eşit büyüklükte olması sağlanmalıdır. Birbirlerine yaratabilecekleri engellerin kaldırılması ve yarışa eşit şartlarda devam etmelerinin sağlanması Rekabet Hukukunun temel fonksiyonu olarak ortaya çıkmaktadır.

Devletin ekonomiye müdahale araçlarından biri olan devlet yardımlarının rekabeti ve kaynakların rasyonel dağılımını bozucu etkilerinden dolayı, sağlıklı piyasa yapısını oluşumunu olumsuz etkilemesi de olasıdır. Başka bir deyişle, belli bir alanda rekabet gücünü artırmaya hizmet eden devlet yardımları, sonuçta ulusal piyasalardaki rekabeti bozucu etkiler doğurmaktadır.

Benzer biçimde devlet yardımları bazen bütçe kaynaklarının yüksek maliyetli, verimsiz endüstrilere aktarılmasına da neden olabileceği için rekabetin

kaynak dağılımında verimliliği sağlama fonksiyonunu olumsuz etkileyebilmektedir. Bu nedenle devlet yardımlarının denetimi piyasada eşit ve adil rekabet koşullarının sağlanması açısından son derece önemlidir. Devlet yardımları teşebbüsler arasında ayırım yapılarak veya belirli ürünlerin üretimi özendirilerek rekabeti sınırlayacak şekilde verilmemelidir.

OECD tarafından yürütülen dış yatırımların teşvik edilmesine yönelik çalışmalarda elde edilen en dikkate değer sonuçlardan birinin, dış yatırımı caydıran belli başlı unsurlar arasında yatırım yapılacak sektörlerde devletin kamu iktisadi teşekkülleri vasıtasıyla teşebbüsler arasında fark gözetmesi, kendi teşebbüsünü koruyan uygulamaya başvurması olduğu görülmektedir. Bu tip piyasalarda eşit rekabet ortamı olmadığından dış yatırımcı bu piyasaları riskli olarak değerlendirerek ya yatırım yapma kararından vazgeçmekte ya da yatırım için riskini dengeleyebilecek vergi indirimi veya muafiyet gibi bazı tavizler talep edebilmektedir. Bu nedenle devlet yardımlarının denetimi, sisteminin mevcudiyeti yatırım ortamının iyileştirilmesi bakımından önemli bir rol oynayacağını söylemek mümkündür.

Tam bu noktada bir hususun altını çizmeyi gerekli görüyorum; Avrupa Birliğinde devlet yardımları, rekabete ilişkin hükümler gibi Roma Anlaşmasının 81 ve 84'ncü maddeleri arasında yer alan "Rekabet Kuralları" başlığı altında düzenlenmiştir. Mevzuatta görülen bu bütünlük, Avrupa Birliği'nin idari sisteminde de farklı yapılanma olarak karşımıza çıkmaktadır.

Avrupa Birliği düzeyinde teşebbüsler arası rekabet ihlallerinin yanı sıra devlet yardımlarının rekabeti bozup bozmadığını da, Avrupa Komisyonunun Rekabet Genel Müdürlüğü izlemekte ve denetlemektedir. Üye ülkelerin ayrıca devlet yardımlarının izlenmesiyle ilgili ulusal kurumları bulunmamaktadır.

Türkiye'de Avrupa Birliğine tam üye olduğu zaman bu görev, Avrupa Komisyonunun Rekabet Genel Müdürlüğü tarafından yapılacak ve ulusal kuruluş fonksiyonsuz kalacaktır.

Bu yasal düzenlemelerinde tamamlanması halinde, rekabet politikasının üç ayağı da işler hale gelecek, sonuç itibarıyla etkin rekabetin hakim olduğu piyasaların tesisi mümkün olacak ve bunun da ekonomik etkinliğe ve verimliliğe yansımaları olacağı gibi, aynı zamanda Avrupa Birliğiyle bu alanda tam anlamıyla mevzuat birliği sağlanmış olacaktır.

Değerli katılımcılar, yatırım ortamını etkileyen bir diğer alan da ülke içinde rekabet koşulları üzerinde önemli etkilere sahip olan kamu ihale sistemidir. Bu yüzden kamu ihalelerinde şeffaflığın sağlanması ve objektif kriterlere dayalı bir ihale sisteminin varlığı, ihaleye katılanlar arasında etkin rekabeti sağlayacağı gibi devlete ve hukuka olan güveni de kuvvetlendireceğinden yatırımcılar üzerinde olumlu etkiler yaratacaktır.

Bir ülkenin serbest girişim özgürlüğünün korunması ve rekabet ortamının oluşturulması, ekonominin dış dünyadaki rekabet gücünü de artıracaktır.

4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanun öncelikle Anayasamızın 167 nci maddesinin devlete verdiği; mal ve hizmet piyasalarının düzenli ve sağlıklı işlenmesini sağlama ile piyasalarda fiili veya anlaşma sonucu oluşacak kartelleşme ve tekelleşmeyi önlemek için gerekli tedbirleri ve düzenlemeleri yapmak hükmünün ve Avrupa Birliği'ne uyum sürecinin bir gereği olarak çıkarılmıştır.

1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile Türkiye, Gümrük Birliği ile amaçlanan ekonomik bütünleşmeyi gerçekleştirmek amacıyla rekabet kurallarıyla ilgili mevzuatını Avrupa Birliği mevzuatıyla uyumlaştırmayı taahhüt etmiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin, Gümrük Birliği kararının 39 uncu maddesinin öngördüğü gibi Avrupa Birliği Mevzuatını esas alan bir Rekabet Kanununa ve bu kanunu uygulayacak bir kuruma sahip olması gereği doğmuştur.

Kuruluşundan bugüne kadar geçen süre içerisinde Rekabet Kurumu, Avrupa Birliği Rekabet Mevzuatındaki değişiklikleri ve uygulamaları yakından izleyerek rekabet politikası bakımından Avrupa Birliği ile uyumun önemli ölçüde gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Nitekim, gerek OECD Raporlarında ve gerekse Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye ilişkin İlerleme Raporunda, Türkiye ile rekabet politikalarında sağlanan gelişmelerden övgüyle bahsedilmektedir. Avrupa Birliğiyle ortak rekabet politikası, ekonomik entegrasyonun da hukuki temelini oluşturacaktır.

Değerli konuklar, Rekabet Kurumu Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik yolundaki çalışmalarına yükümlülüklerini eksiksiz yerine getirmek suretiyle üzerine düşen katkıyı sağlamaktadır, sağlamaya da devam edecektir. Türkiye, Avrupa Birliği'ne üyeliği bir yandan dünya ile bütünleşmenin, bir yandan da Türk insanının yaşam düzeyini Avrupa norm ve standartlarına erişirmenin bir gereği olarak görmektedir.

Türkiye'nin devletiyle, hükümetiyle, kurum ve kuruluşlarıyla, halkıyla tam bir konsensüs içinde olduğu, Avrupa Birliğine tam üyelik yolundaki beklentilerinin karşılanmasının sadece Türkiye'nin yararı açısından değil, aynı zamanda Avrupa Birliği'nin yararları bakımından da değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Dünyada yükselen 10 büyük pazardan biri olan Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliğinin sahip olduğu genç ve dinamik tüketim toplumu sayesinde Avrupa Birliği'nin sanayi yönleri açısından da iyi bir pazar oluşturacağı kuşkusuzdur.

Avrupa Birliği piyasalarıyla bütünleŖecek olan Türkiye piyasalarının ise, Avrupa Birliğinin norm ve standartlarına tabii olacağı, Avrupa Birliği firmalarının serbest giriŖime açık hale geleceği ve eskisinden çok daha fazla rekabetçi bir yapıya kavuŖacađı da bir gerçektir.

Avrupa Birliği'ne uyum yolundaki gerekli koŖulları tüm samimiyetiyle yerine getirmeye alıŖan Türkiye'nin, artık bu yolda daha fazla oyalanmasının gereksiz labirentlere sokularak geciktirilmesinin ne Avrupa Birliği'ne, ne de Türkiye'ye herhangi bir yarar sağlamayacağı bilinmelidir. Aksine bu yolda Türkiye'ye destek olunmasının, beklentilerinin karŖılanmasının, Türk insanını daha da yreklendireceği ve uyum sürecini daha da sağlıklı geliŖtireceđi bir gerçektir.

Hansjörg KRETSCHMER*

Bilindiği üzere içinde bulunduğumuz yıl, Türkiye ile AB ilişkilerinde kritik bir yıl olacak. Yıl sonunda, Avrupa Konseyi, Türkiye'nin Avrupa Birliğine katılım müzakerelerine başlaması ya da başlamaması yönünde bir karar alacak. Bu karar, Avrupa Komisyonu'nun, AB adaylığı sürecinde Türkiye'nin izlendiği İlerleme Raporu temelinde alınabilir. Elbette bu rapor, ardından Avrupa Konseyi'nin kararı özellikle, demokrasi, insan hakları, hukuk devleti ilkeleri gibi siyasi kriterler ve Türkiye'nin gerçekleştirdiği reformlar ile bu reformların uygulamaları üzerine odaklanacaktır. Avrupa Komisyonu başkanı Sayın Romano Prodi'nin, Avrupa Parlamentosu başkanı sayın Pat Cox'un ziyaretinden birkaç gün sonra, geçenlerde gerçekleştirdiği ziyaret Avrupa Birliğinde oldukça etkin ancak ihtilafsız da olmayan bir tartışma olduğunu göstermiş ve gerek sayın Prodi gerek Cox bu yönde net mesajlar vermiştir.

Bugün, rekabet politikası, rekabet ortamının iyileştirilmesi hakkında konuşacağız; elbette, bunlar siyasi kriterler kadar geniş kapsamlı konular olmamalarına rağmen oldukça önemliler. Ayrıca, Avrupa Konseyinin Aralık ayında alacağı karar sektörlerdeki gelişmelere dayalı bir karar olmayacak. Bu konular önemli çünkü Türkiye'nin adaylık sürecinde kaydettiği ilerleme ve Avrupa Birliğine tam katılımı, bu alanlarda Birlik Müktesebatı ile uyumu gerektirmektedir. Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerini dikkate alması, örneğin Gümrük Birliği kararları, bu ülkenin, uluslararası yükümlülükleri Avrupa Birliğinin gelecekteki bir üyesi olarak da dikkate almaya hazır ve istekli olduğunu ve bunu gerçekleştirmeye dönük kapasitesini göstermektedir. Nihayetinde bu konular, ekonomik gelişim ve Türkiye'nin küresel bir ekonomik ortamda sahip olduğu şansla ilgili olduklarından kendi alanları açısından da önemlidirler.

Sonuçta, bu yıl Ekim ayında yayınlanacak Komisyon Raporu siyasi kriterlere ek olarak rekabet politikasının da dahil olduğu uyum sürecinin durumuna ilişkin objektif bir analiz sunacaktır. Bu alanda, Türk mevzuatındaki uyumun düzeyi, özellikle anti tröst kuralları ile ilgili olarak yüksektir. Bu kesinlikle, rekabet kurallarının Avrupa Birliği Müktesebatı ile uyumunu öngören Gümrük Birliğinin yakaladığı bir başarının yansıması olarak yorumlanabilir.

Daha önce de belirttiğim gibi, rekabet kuralları ve bu kuralların etkin bir biçimde uygulanması katılım süreci çerçevesinde iki açıdan çok önemlidir: sadece siyasi değil aynı zamanda ekonomik olan sözde Kopenhag Kriterlerinin

* *Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilcisi*

tamamını yerine getirmiş bir aday ülke. Birincisi, aday ülkenin işleyen bir piyasa ekonomisi sunması gerekmektedir. İkinci olarak ise, söz konusu aday ülke Birlik Müktesebatının tamamını yerine getirmek zorundadır; bir ülke, üyeliğin getirdiği bütün yükümlülükleri yerine getirebilmelidir.

Sonuç olarak, bir aday ülke yalnızca, bu aday ülkenin şirketleri ve kamu kurumları Avrupa Birliğindeki gibi bir rekabet ortamına uyum sağladığında AB üyeliğine hazır hale gelecektir. Somut bir dille ifade edersek bu şu anlama gelmektedir;

- ilk olarak, gerekli mevzuat çerçevesinin mevcut olması,
- ikinci olarak, gerekli idari kapasitenin oluşturulmuş olması ve
- son olarak, aday ülkenin rekabet Müktesebatı ile ilgili olarak kabul edilebilir bir uygulama örneği gösterebilmesi.

Bu alanda, siyasi kriterler alanında olduğu gibi, uygulama kilit bir rol oynamaktadır. Gerçekleştirilen reformlar uygulamaya geçirilmeyip kağıt üzerinde kaldıkça reform olarak kabul edilemez. Hepimiz hatırlıyoruz ya da en azından birkaç gün önce Avrupa Parlamentosu başkanı sayın Pat Cox'un sözlerini duyanlar hatırlayacaktır. Sayın Cox, uygulamanın önemini bu sözcüğü üç kez söyleyerek ortaya koydu ve bu mesaj diğer bütün kriterlerde olduğu gibi rekabet politikası için de geçerlidir.

Yukarıda belirttiğim yaklaşımın hedefi AB üye ülkelerindeki iç piyasanın, genişlemenin 1. gününden itibaren işlemesini sağlamaktır. Bu, karteller artmaya ya da Birliğe katılan ülkedeki kötü durumdaki şirketleri iyileştirmek için verilen, birbiriyle bağdaşmayan devlet yardımının olduğu bir ortamda gerçekleşmeyecektir.

Türkiye'ye ilişkin 2003 olağan İlerleme Raporunda Komisyon, anti tröst kuralları alanında yakalanan genel uyum düzeyini övmektedir ve ben de Rekabet Kurumunu bu başarısından dolayı tebrik ediyorum. Ancak bu rapor ayrıca, devlet yardımının izlenmesi alanında Müktesebat ile gerçekleştirilen uyumun hayal kırıklığı yaratan bir düzeyde olduğunu göstermektedir. Bu açıdan, devlet yardımlarına yönelik bir izleme sisteminin kurulması, mevzuatını ilgili Müktesebat ile uyumlaştırması yanı sıra Gümrük Birliğinden doğan yükümlülüklerini yerine getirmesinde Türkiye için önemli bir adım olacaktır.

Devlet yardımının izlenmesi, piyasa güçlerinin serbest bir şekilde hareket etmesine katkıda bulunur ve genel ekonominin rekabet edebilirliğini artırır. Ayrıca, devlet ile kamu kuruluşları arasındaki mali işlemler yanı sıra kurumlar tarafından gerek ülke, gerek il bazında ya da yerel bazda özel taahhütlere herhangi bir biçimde sağlanan yardımın şeffaf olmasını sağlar. Devlet yardımı ve rekabet müktesebatının etkin bir biçimde uygulanmasına yönelik olarak gerçekleştirilen yeterli düzeydeki bir izleme, ticari savunma

araçlarını Türk ithalatları karşılaştırarak gözden geçirmesinde Avrupa Birliği için de bir ön koşuldur.

Avrupa Birliğinde uygulanan devlet yardımı sistemi iki önemli işlevi kapsamaktadır: Birincisi, izleme ve ikincisi bilgilendirme. İzleme, hem ex-ante hem ex-post kontrolleri kapsamalıdır. Bilgilendirme, AB metodolojisi ve bilgilendirme sistemine dayanmalıdır. Avrupa Birliğinde, izlemeden yalnızca Avrupa Komisyonu sorumlu olup üye ülkeler Komisyona bilgi vermektedir.

Komisyunun katılım öncesi stratejisini, aday ülkelerin Avrupa Birliğine girmeden önce devlet yardımı kurallarının da dahil edildiği bir iç piyasa disiplinine tabi olmaları gerektiği ilkesi yönlendirmiştir. Ben de, Avrupa Birliğine girişten önce raporumu sunacağım. Aday ülkeler, AT ilkeleri ve kriterlerine dayalı izleme ve bilgilendirme sistemlerini kurmakla yükümlüdür. Bu, katılımla birlikte ortaya çıkacak güçlüklerin aşılması içindir. Aday ülkeler, rekabet kurallarının uygulanması ile ortaya çıkan olumsuz sonuçlardan kaçınmak için Müktesebatı uygulayacaklarsa sağlam bir katılım öncesi hazırlık çok önemlidir.

Aralarında kamu taahhütlerinin de yer aldığı şirketlerin, işlemlerini AT anti tröst kuralları uyarınca ve devlet yardımı biçimlerini bozmaksızın uyarlamaları gerekmektedir. Kurumlar ve yargı organlarının bu kuralları uygulamaya alışması gerekmekte, devlet yardımı sisteminde yer alan kamu kurumları ise devlet yardımı disiplinine alışmak zorundadır.

AB devlet yardımı izleme kurumunun yapısı ile ilgili en önemli konulardan biri uygulamadaki etkililiktir. Bu kurum, planlanan ve mevcut bütün önlemler konusunda tamamen bilgilendirilmelidir. Her zaman için, devlet yardımını veren organın bildirimde bulunmaması riski bulunduğundan, devlet yardımı kurumu, örneğin bütçeye ilişkin bakanlıklar arası istişareler de yer almak suretiyle devam eden projelerden haberdar edilmelidir. Bu açıdan bakıldığında, mevzuatın kabul edilmesi, müktesebat ile tamamen uyumlu bir devlet yardımı kurumu kurulması hayati önemdedir.

Ayrıca, bu kuruma izleme ve bilgilendirme işlevlerini etkin bir biçimde gerçekleştireceği yetki ve destek verilmelidir. Kurum, yukarıdan ve aşağıdan gelen baskılara karşı korunmalıdır.

Ali COŞKUN*

Rekabet Kurumu piyasa ekonomisinin işleyişinde önemli bir yere sahip olmanın yanı sıra, Avrupa Birliği'nin önem verdiği konuları fevkalade önemli bir şekilde değerlendirmesi dolayısıyla rekabet politikasının uygulanmasından sorumlu olması, cidden Türk ekonomisinin gelişmesinde son yıllarda önemli bir hareket olmuştur.

Diğer taraftan bu konunun önemini Türk hukuk sistemine getirisi ile de vurgulamak gerekir.

3 Kasım 2002 tarihinde yapılan seçimlerde tek başına iktidar olan hükümetimiz, özellikle iki konuya çok önem vermiştir; 13 Aralık Kopenhag Zirvesiyle başlayan yeni Avrupa Birliği sürecinde bir taraftan demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve özgürlükler konusunda çok ciddi adımlar atıp uyum yasalarıyla tamamen Kopenhag Kriterlerine uyumu sağlarken, diğer taraftan ülkenin içinde bulunduğu güven bunalımından çıkması konusunda seçimle getirilen siyasi istikrar ortamında, ekonomimizin düzleşme çıkması konusunda, sosyo-ekonomik konularda önemli kararlar almış ve ciddi uygulamalarıyla bugün artık bu konularda Türkiye'de tartışmalar bitmiş, daha iyiyi bulmanın yarışı başlamıştır. Özellikle ekonomik bakımdan krizleri gerilerde bıraktığımız, 2003 yılının makro ekonomik dengelerin kurulduğu bir yıl olmuştur. Türk ekonomisini artık darboğazlardan kurtulup düzleşme çıkmıştır. Şimdi ise Hükümetimiz, sağlanan istikrar ortamında sürdürülebilir büyüme hedeflerini tutturarak, Türk ekonomisinin büyümesi, toplumun refahının yükselmesi, halkı geçen dönemde bezdiren işsizlik, hayat pahalılığı, bölgeler ve kesimler arasında meydana gelen gelir dağılımındaki adaletsizliği giderme yönünden ciddi çalışmalar yürütülmektedir.

Bilindiği gibi 1970 yılından beri ilk defa bu ay tek rakamlı enflasyona Türk ekonomisi yeniden buluşmuş durumdadır. Bu bakımdan dostlarımızın geçmiş dönemlerdeki krizleri hep değerlendirirken gelişmeleri de ve kalıcı istikrar içinde büyümenin de dikkate alınmasını hassaten hatırlatmak istiyorum.

Tabii ki işsizlik sorununun çözümü özellikle mevcut işletmelerin kapasite kullanım oranlarının yükselmesi ve yatırımlarla halledilecek bir sorundur. İşte bu mutlu tabloyla da şimdi karşı karşıyayız. Almış olduğumuz yeni teşvik tedbirleri dolayısıyla kişi başına milli gelir seviyesi 1500 doların altında olan bölgelerde hızlı bir yatırım heyecanının başladığını memnuniyetle görüyoruz. Çünkü, bildiğiniz gibi kapasite kullanım oranları imalat sanayiinde yüzde 80'lere yükseldi, tabii ki pratik bakımdan üretim doyma noktasına ulaşıncaya

* Sanayi ve Ticaret Bakanı

yatırıma daha hızlı bir dönüşümü meydana getirdi. Şimdi yatırımcının önündeki bütün engelleri kaldırarak 2004 yılının yatırım, üretim ve ihracat seferberliğiyle devam ettirilmesi, devletin hantal yapıdan kurtarılarak kamu reform yasasıyla yerinden, yerel yönetim reformuyla önemli ölçüde bürokratik engellerin kaldırılması ve israfın önlenmesiyle verimliliğin artırılması konusunda ağırlıklı çalışmaların olacağı bir yıl olarak önümüzde durmaktadır.

Yatırım ortamının iyileştirilmesi, yerli sermayenin yatırıma dönüşmesinin yanı sıra yabancı yatırımcının ülkemize gelmesi için çalışıyoruz. Ki biz artık yabancı kelimesinin de yanlış olduğunu kabul ediyoruz, çünkü artık yabancı sermaye de uluslararası sermaye haline dönüşmüş durumdadır. Dolayısıyla yatırımın yerlisi yabancıyı olmayacağı gibi, sermayenin de dini ve milliyeti artık tartışılmamaktadır.

Yabancı sermayenin ülkemize yönelmesini sağlamak için geçen yıl Temmuz ayında çıkardığımız bir yasayla bütün engeller kaldırılmış durumdadır. Özellikle sıcak para olarak değerlendirilen borsaya girip-çıkan yabancı sermaye önemli olmakla birlikte, doğrudan yabancı sermayenin Türkiye'ye gelmesi için önümüzdeki günlerde büyük bir gelişme olacağına inanıyoruz.

Tabii ki dost ülkelerin, dışarıdan bakan yabancıların güven ortamı, hukuki güvenlik, yani hukuki altyapının varlığı fevkalade önem taşımaktadır. Bu nedenle rekabet hukukunun önemini daha çok öne çıkartmaktadır.

Rekabet politikalarının amacı, bir ülkenin mal ve hizmet piyasalarındaki rekabeti engelleyici, bozucu veya kısıtlayıcı anlaşma, karar ve uygulamaları ve teşebbüslerin hakim durumları ve bu durumu kötüye kullanmalarını önlemek için gerekli düzenlemeler yapmaktadır. Değerli Kurum Başkanı bu konuları fevkalade güzel arz etmiş bulunuyor.

Özellikle Avrupa Birliği temsilcisinin de sözleriyle konu daha net olarak anlaşılabilir bulunmaktadır.

Piyasa ekonomisinde kamunun rolü ise, piyasadaki mekanizmaların iyi çalışmasını sağlamak için düzenleyici ve denetleyici mekanizmalar oluşturmaktır. Bu nedenle de rekabet politikalarının bir diğer amacı; rekabet alanındaki düzenlemelerin uygulanmasına ilişkin denetimleri yapmak, bu sayede de ekonomik anlamda rekabetin korunmasını sağlamaktır.

4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun, Rekabet Hukuku açısından Türk hukuk sistemi için önemli bir adımdır. Türkiye'nin kurumsal yapılanmasında kaydettiği önemli aşamalara örnek teşkil etmektedir.

Yabancı yatırımcı gözünde ülkemiz ekonomisinin değerlendirildiği önemli ölçülerden birisidir. Ancak çeşitli toplantılarda yaptığım

konuşmalarımda, özellikle defalarca belirttiğim önemli bir hususu tekrar takdirlerinize sunmak istiyorum.

Dünyanın yeniden yapılandığı çağımızda Dünya Ticaret Örgütünün aldığı kararlarla, ticaretin önündeki engeller ile gümrük duvarları ve ekonomik sınırlar kalkmakta, dünya adeta tek pazar haline gelerek azgın bir rekabet çağı başlamaktadır.

Özellikle Avrupa Birliğinde; giderek ekonomik sınırların kalkmasına paralel olarak büyük ölçüde siyasi sınırlarında kalkarak, ülkeler arasında sadece coğrafi sınırların kalacağı bir hedefe doğru gidilmektedir. Böyle bir ortamda Türkiye'nin de Gümrük Birliği ve Avrupa Birliği içine önemli bir adım atması ve bu yıl 17 Aralık'ta umuyoruz ki, Türkiye'nin hak ettiği müzakere tarihinin belirlenmesiyle, haksız rekabetin önlenmesi, bu iç pazar entegrasyonu dolayısıyla, Rekabet Kurulu daha da önem arz etmektedir.

Rekabet kanunları, bir ülkenin rekabet politikasının tümünü de kapsamamakta, rekabet politikası uygulamada hukuki altyapının yanı sıra, teşvikler, iç ve dış ticaret politikaları, devlet tekelleri ya da özel sektörün tekelleşmesi, kamu alımları ve özelleştirme politikalarını içeren çok geniş bir perspektife sahiptir.

Bir ülkede rekabet politikasının etkinliği, bu perspektifin uyum içinde oluşmasına bağlıdır. Rekabet hukuku ve rekabet kuralları ekonomik ve teknik gelişmelerle orantılı olarak hızla gelişmektedir. Bu nedenle rekabet ve rekabetin korunması alanında izlenecek politikanın hızla modernizasyon sağlayabilecek nitelikte olması gereklidir.

Diğer taraftan yabancı yatırımın ülkemize yönelmesini sağlamak, yatırım yapılabilmesi için gerekli olan bürokratik muamelelerin belirlenmiş olması, mümkün olan en az seviyeye indirilmesi ve yerli-yabancı yatırımcı farkı gözetmeksizin uygulanması gerekmektedir.

Birçok tedbirler arasında bir örnek vermek istiyorum. Biz hükümet olmadan önce, -ki ben sanayiden geldiğim için sanayicinin çilesini 35 yıl çekmiş bir kişiyim-, şirket kurmak istediğinizde 12 yerden izin, 19 işlem, üç-dört ay süren bir çile çekilirdi. Biz yasaları değiştirdik, artık şirket kurmak iki işlemlilik oluyor, 10 dakika ile bir saat içinde bitiyor ve burada yabancı sermaye üç işlem yapıyor. Eskiden izin alınırdı, izini kaldırdık, şirketi kurduktan sonra yabancı sermaye sadece bir mektupla Yabancı Sermaye Genel Müdürüne bilgi veriyor. Dolayısıyla buna paralel olarak birçok bürokratik engeli kaldırmış durumdayız.

Girişimcinin önündeki tüm engelleri bundan sonrada kaldırmayı hedeflemiş bulunuyoruz. Bu kapsamda bakanlığımız kapsamında yürütölen; ithalatta belgelendirme, şirket kuruluşları, organize sanayii bölgeleri ve sanayii siteleri ve diğer bütün bürokratik işlemlerde ISO-9001 standartları kapsamında

standart hizmet süreleri belirlenmiş ve bu tür hizmetlerin zamanında ve eksiksiz verilebilmesi için gerekli olan bütün evrak ve bürokratik işlemler belirlenmiştir.

Aynı zamanda bütün hizmetlere ilişkin başvuruların kolaylıkla yapılabilmesi, işlemlerin hızlı bir şekilde yürütülerek hangi aşamada olduğunun kolaylıkla sorgulanabilmesi için “e-devlet projesi” kapsamında “sanayi.net” sitesi kurulmuş bulunmaktadır. Bu sayede de bürokratik işlemlerde açıklık, şeffaflık ve belirlilik sağlanmıştır.

Doğrudan ya da dolaylı olarak uygulanan bürokratik engeller büyük ölçüde kaldırılmıştır.

Bakanlıklar arasında yürütülen uyumlu çalışma sayesinde de yatırımın desteklenmesi amacıyla enerji kullanımı, vergilendirme ve benzeri konularda yapılan düzenlemelerle yatırımın teşvik edilmesi politikası benimsenmiştir. Nitekim Başbakanlığın genelgesiyle, benim Bakanlığımın koordinatörlüğünde acil sorunları değerlendirmek ve çözüme kavuşturmak için beş daimi bakanın yer aldığı ve yine özel sektörü temsilen beş sektör temsilcisinin yer aldığı daimi bir Kurul oluşturulmuştur. Ancak gündemdeki konulara göre diğer ilgili bakanlar, bürokrat arkadaşlar ve yine sektörün temsilcileri davet edilerek sorunlar hızla çözüme kavuşturulmaya gayret edilmektedir.

Diğer taraftan ülkemizde son zamanlarda ekonomide önemli iyileşmelerin kaydedilmesi, uyguladığımız ekonomik ve mali programın başarılı olması, uluslararası değerlendirme kuruluşları tarafından verilen kredi notumuzun iyileşmesi ve güven ortamının oluşması gibi kriterlere baktığımızda yatırım ortamının iyileştirilmesi konusunda önemli gelişmeler kaydettiğimizi belirtmek istiyorum.

**AB'YE TAM ÜYELİK SÜRECİNDE
YATIRIM ORTAMININ İYİLEŞTİRİLMESİ ve
REKABET POLİTİKASI
SEMPOZYUMU**

*4-5 Mart 2004
İSTANBUL*

AÇILIŞ TEBLİĞİ

Shyam KHEMANI*

Ülkelerde ve küresel anlamda ticaret ile ekonomik ortamda meydana gelen bazı değişiklikler, rekabet politikasının evrimi ve rekabet kurumlarının, rekabet politikasının sürdürülebilir ve geniş katılımlı ekonomik gelişimin iyileştirilmesinde hükümetin kilit ekonomik çerçeve politikalarından biri olarak bütünleştirmelerinde karşılaştıkları güçlükler kısaca değinmek istiyorum. 19 uncu yüzyılın sonunda, belirli bir rekabet mevzuatına gereksinim duyan yalnızca birkaç ülke varken geçtiğimiz on yılda, rekabet yasaları ya da politikalarını kabul eden veya güçlendiren ülkelerin sayısında bir artış gözlemledik. Günümüzde ise, rekabet yasa ve politikalarını kabul eden doksanın üzerinde ülke bulunmaktadır. Bazı eleştirmenler bu gelişmeyi bir paradoks olarak gözlemlemektedir. On dokuzuncu yüzyılda, piyasa bölümlerini temelde yüksek taşıma maliyeti, zayıf iletişim, bilgi sorunları, maliye kaynaklarına sınırlı erişim belirlemekte ve piyasaya esas olarak, rekabetçi baskılardan uzak birkaç yerel firma yön vermekteydi. Bu dönemde, tekelci veya rekabetçilik karşıtı uygulamaları önleyecek yasalara sahip olmak çeşitli ekonomik nedenlerden dolayı kabul edilebilir bir şeydi ancak, rekabet kanunlarının kabul edilmesinin arkasında temelde toplumsal ve siyasi nedenler yatmaktaydı.

Bu dönemde, özellikle rekabet yasalarını kabul eden ilk iki ülke olan Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerde ilgi, geniş alanlara yayılan demir yolları, çiftçilerin geliştirilmesi için tekel gücünün kullanıldığı tahıl ambarları, büyük mali ve endüstriyel tröstler üzerindeydi. JP Morgan, Rockefeller ve New Jersey'den Standard Oil'i ve bunların sahip olduğu ekonomik gücü herkes duymuştur. Bu yüzden bu dönemdeki rekabet yasası politikası, günümüzün rekabet yasalarının temelini oluşturan verimlilik ve tüketici refahı gibi birçok ekonomik nedenden ziyade bu ekonomik gücün birleştirilmesine yönelik nedenlere ilişkindi.

Eleştirmenler, geçmişin planlı veya devletin önemli rol oynadığı ya da devlet müdahalesi bulunan ekonomilerinde devlet müdahalesinin kalktığı ve bu ekonomilerin liberalleştiğini ve yalnızca ticaretin liberalleştirilmesi değil aynı zamanda yatırımın liberalleştirilmesine dönük politikaların üretildiğini belirtiyorlar. Bu, günümüzde rekabet politikalarına belki de yüzyıl öncesine göre daha az gereksinim duyulması olmalı. Çünkü, sonuçta, bir ülkede iç piyasada tekeller varsa ve bunlar piyasa gücünü ellerinde tutuyorsa, liberalleşmiş yatırım ortamı ya ithalat rekabetini çekecek ya da bunlar, piyasaya yönelik fiili veya

* Dünya Bankası Özel Sektör Geliştirme Başkan Yardımcılığında
Rekabet Politikaları Başkan Yardımcısı

potansiyel girişler olacak ya da sorumlu konumundaki mevcut firmalar üretimlerini artırmak için teşviklere sahip olacak, böylece piyasa gücünün aşırı kullanımını kısıtlayacaklardır. Bu yüzden, kar ve fiyatlar rekabetçi normdan uzun süre sapamaz.

Ayrıca eleştirmenler, deneyimler ile ampirik kanıtların, piyasaların rekabetçi ve verimli işleyişini bozan devlet müdahalesinin birçok şeklinin bulunduğu ve devlet müdahalesinin kalktığı liberalleşmiş bir piyasa ortamında rekabet düzenlemelerinin çelişki olarak ortaya çıktığına işaret etmektedir. Bir rekabet yasası politikası olmadan rekabet ve rekabetçiliğin iyileştirilebileceği doğrudur. Aynı eleştirmenler, savaş sonrası dönemde on ila yirmi yıl gibi kısa bir süre içinde ekonomilerini geliştirmeyi ve yoksulluğu azaltmayı başaran, Kore, Japonya, Endonezya ve Malezya gibi Güneydoğu Asya ve Uzak Doğu ekonomilerinin başarısına dikkat çekmektedir.

Ancak, bu eleştirmenlerin unuttuğu bir nokta var o da, etkili bir rekabet yasası politikası olmadan, sürdürülebilir bir temelde rekabet ve rekabetçiliğe sahip olunamayacağıdır. “Güneydoğu Asya Mucizeleri” olarak adlandırılan aynı ekonomiler yaklaşık on yıl önce, 1997-1998’de ekonomik kriz yaşadı. Örneğin Japonya, on yılı aşkın bir süre devam ederek modern ekonomi tarihinde bilinen en uzun deflasyon dönemi olarak bilinen bir durgunluk dönemi yaşamıştır. Endonezya’da ise, rekabet çerçeve yasalarının olmaması yolsuzluk, rüşvet ve tekellere yol açmıştır. Öte yandan, Kore’de, mülkiyete dayalı yatırımın üzerindeki kontrollerle ilgili çeşitli politikalar firmaları rekabetten ve iç ortamdan, yüksek kar ve fiyat işaretlerinin verimlilik işaretleri olarak görüldüğü bir noktaya taşımıştır. Aynı firmalar yüksek oranda borçlanmış, yatırım yapmış, sağlam bir ekonomik temele dayanmayan bir noktaya kadar büyümüş, ardından ekonomik kriz gelmiştir.

“Rekabet düzenlemesi”, çelişki içeren bir ifadedir. Çünkü, “rekabet” ve “düzenleme” sözcükleri birbirinin antitezidir. “Rekabet düzenlemesi” sözcükleri sık sık rekabet politikasını açıklamak için kullanılmaktadır. Ancak rekabet yasası politikası, rekabetin düzenlenmesi ile ilgili bir şey değildir. Rekabet politikası, rekabet sürecinin sürdürülmesi, teşvik edilmesi ve iyileştirilmesidir. “Süreç” sözcüğüne vurgu yapmak istiyorum. Mümkün olan en düşük fiyatta ürünler, yüksek kaliteli ürünler ve yüksek hizmet kalitesi sunarak müşteri kazanmak için firmaların birbiri ile rekabet ettiği süreç. Rekabet yasası politikasının korumaya çalıştığı, firmalar arası bu rekabetin gerçekleştiği süreçtir. Firmaların rekabet etme biçimini düzenlemeye yönelik bir politika değildir.

Modern, etkili bir biçimde uygulanan rekabet yasası politikası, teşebbüslerin gereksiz, zayıf tasarlanmış hükümet politikalarından yanı sıra büyük firmalar ya da bir araya gelmiş çıkar gruplarının piyasaya sokabileceği

rekabetçilik karşıtı ticari faaliyetlerden kurtarmaya yöneliktir. Rekabet Kurumu başkanı, serbest ekonomi kıt kaynakların kullanılmasında en iyi yol olmasına karşın serbest piyasa mekanizmasının otomatik olarak işlemediğini gözlemlemiştir. Görünmez el her zaman etkili olamamaktadır. Piyasadaki aksaklıklardan dolayı tekel ve karteller ortaya çıkabilmektedir. Bu yüzden, rekabet politikasının en önemli rollerinden biri ekonomide meydana gelen bu tür piyasa aksaklıklarına hitap etmektir. Bu aksaklıkların en önemlileri tekelci ya da rekabetçilik karşıtı ticari faaliyetlerle ortaya çıkmaktadır. Ancak, çok sık olarak bazı durumlar devlet müdahaleleri ile kolaylaştırılmakta, teşvik edilmekte ya da olanaklı olmaktadır. Tarife koruması, yatırım koruması uygulandığında bu korumaların gerçekte firmaların bazı eğilimlerini kolaylaştırdığını gösteren birçok araştırma vardır. Rekabetçi baskılardan uzak olan, yoğun piyasalardaki firmalar ürünlerinin fiyatlarını taşıma maliyeti artı tarifeye kadar çıkarma yönünde doğal bir eğilime sahiptir. Hatta bu piyasalarda tarifeler kaldırılrsa bile bu firmalar yine de, taşıma maliyeti ülkedeki piyasaları uluslararası ya da bölgesel piyasalardan ayırdığı sürece fiyatları taşıma maliyetine kadar çıkarabilmektedirler. Bu yüzden, bu rekabeti artırmanın tek yolu bu rekabetçilik karşıtı düzenlemeleri önleyen etkili bir rekabet yasası politikasının bulunmasını sağlamaktır.

Günümüzde, ticari firmalar piyasaların kontrolünü kazanma ve fiyat düzeyi ile firmalar arası rekabeti yöneten diğer şartları belirleme yönünde doğal bir eğilime sahiptir. Bu durum da rekabet sürecinin bir parçasıdır. Firmalar verimli ve yenilikçi olarak ve daha önce belirttiğim gibi müşterilerine en düşük fiyatı, en yüksek kaliteyi ve en geniş ürün yelpazesini sunarak piyasa konumlarını elde ettikleri sürece bu böyle olacaktır. Ancak, firmalar kontrol edilmediğinde, rekabet ve rekabetçileri haksız yere kısıtlayarak, rekabetçiyi dışarıda tutarak ve dışarı iterek, öncelikli politikalar ve uygulama için hükümet nezdinde lobi faaliyeti yürüterek, malzemelere dağıtım merkezleri için ya da giriş erzakı için el koymak suretiyle suni bariyerler dikerek piyasalar üzerinde kontrol kurar. Bu durumda bu firmalar piyasadaki konumlarını rekabetçi değil dışlayıcı olmak suretiyle yakalarlar. Bu bağlamda, rekabet yasası politikasının üstleneceği rol kritiktir. Daha önce vurguladığım gibi bu role rekabet süreci korunarak sahip olunur. Bu rol olmadığında rekabet süreci ele geçirilebilir. Ve piyasa liberalleşmeye başladığından, hükümetin düzenlemeleri ile devlet müdahalelerinin yerini almaya ve piyasaları özel olarak tekelleştirmeye çalışan eğilimler artacaktır.

Rekabet politikası hakkında danışmanlık görevi üstlendiğim ve önde gelen ulusal firmalar hakkında tartışmalar yürüttüğüm her yasal yetki alanında, önde gelen işadamları ulusal bayrağın altına sığınma ve biliyorsunuz, ulusal çıkarlar çerçevesinde korunmaya ihtiyaçları olduğunu söyleme eğilimindedir. Bu eğilimlerin Türkiye’de de hali hazırda ortaya çıktığına ve ortaya çıkmaya devam

edeceğine eminim. Bunun istisnası yok. Ancak, daha önemli olan ise bu firmaların gerçekten rekabet etmeyi öğrenmelerinin sağlanmasıdır. Çünkü, firmalar kendi iç piyasalarında, iyi bildikleri piyasada, iyi bildikleri müşterilerin bulunduğu piyasada rekabet edemezlerse, birçok güçlüğü yenmek zorunda kalacakları uluslararası piyasalarda rekabet edebilmeleri zordur.

Bu yüzden, ticaret yatırımının liberalleşmesi ve devlet müdahalesinin kalkmasına ilişkin çeşitli politikalar kesinlikli rekabeti destekleyici unsurlardır. Ancak, bu unsurlar kendi içlerinde ve dışlarında yetersizdirler. Bunların etkili bir çerçeve rekabet politikası ile tamamlanması gerekmektedir. Örneğin, birkaç ülkede, ticaret ve yatırımın liberalleşmesi ile elde edilecek yararlar, kısıtlayıcı dağıtım düzenlemesinden dolayı gerçekleştirilmemiştir.

Bir örnek vermek gerekirse, Kolombiya, 1990'ların başlarında açık piyasa ekonomisine geçmiş ve devlet müdahalesini kaldırmaya yönelik politikaları benimsemiştir. Birçok tüketici ürününde, gibi çok uluslu birçok şirket ve diğer şirketler Kolombiya piyasasına girememiştir. Neden? Çünkü bu ülkedeki, tarıma dayalı işlenmiş gıda ürünleri üreten hakim firmalar bakkallar ve market zincirleri ile inhisari ticaret sözleşmelerine sahiptir. Bu yüzden, bu ülke piyasasına girmek isteyen firmalar yalnızca üretim tesisleri değil aynı zamanda dağıtım tesisleri kurmak zorunda kalacaktır. Ve elbette, tüketici gıda ürünleri üretimi işi ile uğraşmakta, bakkal ya da market zinciri işi ile uğraşmamaktadırlar. Bu durumda, böyle bir ortamda ne olur? Bu firmalar bu piyasaya girmek istiyorlarsa bir ortak girişim kurar. Ve ortak girişim kuracakları firmalar bu ülkenin önde gelen üretici firmaları olacaktır. Çünkü, önde gelen firmalar piyasa erişimine sahiptir ve hükümet üzerinde etkilidir ve gerçekte, bu firmalar yatırım yapsa da hakim firmalar ürünlerini ithal ikame ürünlere paralel bir biçimde fiyatlandıracaklarından rekabette önemli bir değişiklik olmayacaktır.

Gübre sanayisinin liberalleşmesi ile ilgili olarak da benzer bir durum ortaya çıkmıştır. Tarifeler sıfırlanmıştır. Ancak henüz çiftçilerin gübreye ödediği fiyatta bir değişiklik olmamıştır. Bu duruma esas olarak, yerel gübre üreticileri ile Amerika Birleşik Devletleri'nin de yer aldığı komşu ülkelerdeki gübre üreticileri arasındaki kartel düzenlemesi yol açmıştır. Son yıllarda, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri, Batı Avrupa ve Batı Avrupa'da İngiltere ve Almanya gibi en açık, en rekabetçi olarak öne çıkmış ekonomilerde bile bu duruma rastlanmamaktadır. Saydığımız bütün bu ekonomilerin tamamı yerli sağlayıcılar, üreticiler ve çeşitli ülkelere sağlayıcılar ile üreticileri içine alan uluslararası kartel düzenlemelerinin kurbanı olmuştur. Kartelleşen ürünler arasında vitamin, grafit, çelik çubuklar, faks kağıtları yer almakta ve elbette eskiden beri büyük elektrik trafolarının üretiminde uluslararası bir kartel olmuştur. Bu, şu an elektrik ve alt yapı tesislerini iyileştirmeye çalışan gelişmekte olan ülkeler için bu temel önemdedir. Etkili bir rekabet yasası

olmadan bu kartellerle rekabet edilemez. Günümüzde, Avustralya'dan Kore'ye, Zimbabve'ye kadar çeşitli ülkeler uluslararası boyuta sahip bu kartellere ağır para cezaları getirmektedir.

Rekabet yasası politikasının önem arz ettiği bir başka alan ise kamu şirketleri ve tesislerinin özelleştirilmesi ve bunlara düzenleme getiren reformlardır. Burada, bir rekabet kurumu için, özelleştirme ve düzenleme reformu sürecinde rekabet politikası ilkelerinin korunmasını sağlamak önemlidir. Aksi halde, kamu tekellerinin özelleştirilmesinde sorun çıkar.

Birçok ülke hata yapmıştır. Dünya Bankası, özelleştirme şampiyonu olmuştur. Ancak biz kendimiz bazı derslerimizi yeniden çalışmak ve bu konudaki tavsiyeleri yeniden dikkate almak zorundayız. Özelleştirme, özellikle firmaların yeni sahipleri ve yöneticilerinin girişimlerinin piyasa ilkeleri ile uyumlu hale getirilmesinde özelleştirmenin önemi vurgulanmadığında çok önemlidir. Ancak, özelleştirmenin kendisi rekabet olmadan bu hedefi yakalayamaz. Örneğin telekomünikasyon tesislerinin Jamaika'da olduğu gibi rekabet koruması olmaksızın özelleştirilmesinin ikinci konumda bulunduğu ekonomilerde. Jamaika gerek yerel gerek uluslararası en yüksek telekom ücreti seviyesine sahiptir ve ADSL ile Internet iletişimi ve yatırımının en düşük olduğu ülkeler arasındadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde de çalışmalar yürütülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri elli eyaleti ile politikaların etkisini araştırmak için ideal bir laboratuvar deneyi sunan çok çeşitli piyasa yapısına sahiptir. Kowaka tarafından gerçekleştirilen bir çalışma, elektriğin yalnızca kamu şirketlerince, bir başka deyişle devlet kontrolündeki şirketler ya da devlet şirketleri, sağlanan eyaletlerde bu hizmetin elektriğin yalnızca özel şirketlerce sağlanan eyaletlere göre verimsiz ve maliyet fayda analizi bakımından düşük olma eğiliminde olduğunu göstermiştir. Ancak, elektriğin hem kamu hem özel şirketlerce sağlandığı eyaletler de vardır ve bu eyaletlerde kamu şirketlerinin performansı, özel şirketlerin performansından daha kötü değildir ve bu durum, rekabete karşı mülkiyetin önemini göstermektedir. Bu nedenle, mülkiyetin rekabet koruması olmaksızın kamudan özele basit bir geçişi piyasaya rekabetin sokulması ile ortaya çıkan sonuçlara benzer sonuçlar ortaya koymayacaktır.

İlk rekabet yasaları kabul edildiğinde bunlar yıllardır varlığını sürdüren karteller, tekeller ile tekelleştirme sorunlarını hedeflemişti. Yıllardır varlığını sürdüren derken, ürünleri saklayarak fiyatları yükseltmek için suni kıtlık yaratan tüccarların İsa'dan önce dönemde dahi kınandığını belirtmek istedim. Bu, yeni bir konu değildir. Bu tür yasalar, politikalar, haklı ve haksız olarak düşünülen çok daha gerçekçi temellere dayanmaktaydı. Ancak günümüzde, ekonomiler değişmiştir. Temelde tarımdan imalata, hizmete ve şu an artan bir şekilde bilgiye dayalı ekonomilere dönüşmüşlerdir. Bugün, hizmet sektörü, ekonomik

faaliyetlerin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Hizmet sektörünün büyük bölümü de güvenilir değildir ve birçok alanda uluslararası rekabetçi baskılara tabi olmamaktadır. Hukuk, tıp, mimarlık hatta emlakçılık gibi birçok meslekte rekabetçilik karşıtı uygulamalar bulunmaktadır. Örneğin Arjantin’de, bir daire almak istediğinizde, avukatlara, emlakçılara ödemek zorunda kalacağınız harcın oranı, Kanada ya da Amerika Birleşik Devletleri gibi daha rekabetçi bir ortamda aynı işlem için ödeyeceğiniz harçlardan oldukça yüksektir. Elbette, taksi ve kişisel hizmetler gibi rekabetten uzak hizmetler de bulunmaktadır. Ancak, hizmet sektörünün değişen bu ekonomik ortamının önemli olması ile birlikte ayrıca teknoloji ve teknoloji ile ilgili ürünler özellikle, fikri mülkiyet hakları ve fikri mülkiyet hakları korumasının yayınlanmasının oldukça kritik bir hal aldığı teknoloji bağlantılı ürünlerde ticaret artış göstermektedir. Bu, rekabet politikasının uygulanması ve tasarımı konusunu, bir denge yakalama ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır.

Tekelci kullanıma ilişkin klasik kaygılar bütün sektörler için eşit ölçüde geçerli değildir. Bugün, rekabet yasası politikasının uygulanmasında geçmişte olduğundan çok daha fazla karmaşıklık vardır. Örneğin, piyasada bir şirketin tekel konumunda ya da görece büyük, hakim bir şirket olmasının otomatik olarak piyasa gücüne de sahip olduğu anlamına gelmediğini biliyoruz. Bu şirket hala fiili ya da potansiyel rekabete tabi olabilir. Bu nedenle, basitçe ifade edersek, büyük şirketin büyüklüğü etkili bir rekabet yasası politikasının son bulunduğu bir durum değildir. Benzer şekilde, firmalar inhisari ticaret sözleşmelerine girdiklerinde bu sözleşmelerin rekabet sorunları yaratmayacağını biliyoruz. Bu sözleşmeler, üreticiler, sağlayıcıların çıkarlarının ürünü satan kişilerin çıkarları ile uyumunun sağlanmasında gerekli olabilmekte, böylece satıcılar söz konusu ürünü geliştirmek için yeterli geri dönüş oranını gerçekleştirmektedir. Bu yüzden, özellikle dikey düzenlemelere yönelik politikaları tıkamayan etkili bir rekabet yasası politikası gerekmektedir.

Benzer şekilde, firmalar arasındaki birleşme ve devralmaların gerisinde piyasayı tekelleştirmeye çalışma hedefinin olmadığını biliyoruz. Bu birleşme ve devralmalar rekabete için bir başka piyasanın önemli bir parçası haline gelebilmektedir. Bu, şirket kontrolüne yönelik rekabettir. Piyasada şirket kontrolüne yönelik bu rekabet verimli olmayan yöneticilerin yerine daha verimli yöneticilerin geçirilmesi ve kaynakların düşük değerlerden yüksek değerlere yeniden yönlendirilmesine yol açar ve sosyal açıdan yararlı olabilir.

Bugün, böyle durumlar avukatlar, ekonomistler ve rekabet analizi ile uğraşan meslek sahipleri için yeni değildir. Ancak, genel halkın bu olanakların varlığını anlaması ve bunların farkında olmaları gerekmemektedir. Peki rekabet kurumları neden inhisari bir ticaret sözleşmesi ya da iki büyük firma arasında gerçekleştirilen birleşme ve devralmalara karşı hareket etmeye karar vermemeyi

seçebilmektedir. Rekabet kurumlarının, rekabet için geniş destek almak istiyorlarsa genel halktaki bu tür yanlış anlamının önüne geçmeye çalışması çok önemlidir ve bu, rekabet kurumlarının dosyaları seçerken ve yapacakları müdahalelerde çok seçici olmak zorunda oldukları anlamına gelmektedir.

Burada yine, rekabet yasası politikasını eleştirenlere oldukça fazla malzeme çıkmaktadır. Eleştirmenler artık, liberalleşmiş piyasaların, devlet müdahalesi kalkmış piyasaların rekabeti artırmada yeterli olmadığını ifade ediyorlar. Eleştirmenler şu an, bir rekabet yasası politikasına ihtiyaç duyulabileceğini dile getiriyorlar. Ancak, bir rekabet yasası politikası kurumu piyasaya, piyasadan kaynaklanan hatalardan çok daha fazla zarar verebilmektedir ve buradan alınacak mesaj, aslında rekabet kurumlarının seçici olması gerektiğidir. Ancak bu, rekabet kurumlarının etkin olmaması gerektiği anlamına gelmez. Eleştirmenlerce unutulmuş gibi gözükken şey, etkin bir rekabet yasası politikasına karşı argümanların, etkin olmayı seçenlerin para politikası, mali politika, gümrük ilişkileri, vergi toplama, vb. Gibi alanlardaki politikalarına da uygulanabilmesidir. Bu argümanların dolaylı olarak ortaya koyar gözüktüğü şey ise, politikanın uygun bir biçimde uygulanması için güvenilir, yeterli ve kurumsal bir kapasiteye ihtiyaç duyulması ve politikanın kendisinin gerekçesi ya da varoluş nedeninin sorgulanmamasıdır.

Bu nedenle, rekabet politikası kurumları çok iyi kaynaklara dayanmalıdır. Bu kurumlar yetenekli bir kadroya sahip olmalı ve müdahalede bulunacakları rekabet dosyalarında seçici davranmalıdırlar; Rekabet Kurumu personelinden edindiğim izlenim onların çoğunlukla parlak, iyi gelişmiş ve zeki insanlar olması. Türkiye'deki riskin, rekabet kurumlarının kurumsal kapasitesini oluşturmada Dünya Bankası'nın önemli güçlüklerle karşılaştığı diğer birçok ülkeye göre çok daha düşüktür.

Bu yüzden rekabet kurumunun, uygulama ile uyum arasında bir denge yakalamaya ihtiyacı vardır ve bu dengeyi yakalama sürecinde kurum, bizim rekabet savunması olarak adlandırdığımız alanda çok etkin olmak zorundadır. ABD Federal Ticaret Komisyonunun eski başkanı Profesör Michael Shearer şunu söylemişti, "anti tröst kurumlarının ne zaman müdahale etmeyeceklerini bilmeleri ne zaman müdahale edeceklerini bilmeleri kadar önemlidir". Fiyatlar genelde, karar sürecinde bilgi sağlamak için dikkatli bir sanayi araştırmasına vakit bırakmadan, müdahale kararlarını çok hızlı almaya zorlamaktadır. Bu yüzden, zaten mevcut olan ve özel durumlarda görüş oluşturmak için istendiğinde kullanılabilen veri tabanları ile birlikte düzenli olarak güncellenen bir sistematik bilgi organına sahip olmak çok önemlidir.

Birçok ülkede, rekabet kurumu rekabetin odak noktası durumuna gelmektedir; birinde mali işlerle ilgilenmek üzere bir maliye bakanlığı bulunurken, diğerinde bir uluslararası ticaret bakanlığı, bir diğerinde ise para

politikası ile ilgilenecek bir merkez bankası bulunmaktadır. Ayrıca, artan bir şekilde rekabet kurumları, rekabet yararına argümanlar ileri süren, rekabet bakanlığının bir kolu olmaktadır. Örneğin, İngiltere’de Adil Ticaret Bakanlığı, Profesör Shearer’ın önerdiği şekilde piyasa değerlendirmesi yürütmektedir. Kanada’da, Rekabet Bürosu Komiserliğinin kanuni hakkı bulunmaktadır. Bu “kanuni hak” ibaresine vurgu yapmak istiyorum. Bu, müdahalede bulunma ve herhangi bir düzenleyici kurum, parlamento komitesi, herhangi bir resmi kurum önünde giriş, fiyatlandırma ya da rekabet konuları ile ilgili kararlarında sahip olduğu yasal yetkidir. Avustralya Rekabet ve Tüketici Konseyi ise gerçekten sektör düzenleyicisi rolünü üstlenmektedir. Avustralya’da elektrik, telekom ve diğer alanlarda sektör düzenleyicisi bulunmamaktadır. Bu konsey, bu alanlarda yalnızca teknik konularda yardım vermektedir. Ancak, fiyatlandırma ve rekabet konuları ile Konsey ilgilenmektedir.

Bunlar oldukça cesaret verici gelişmeler. Çünkü bu, rekabet politikası ilkeleri ile hükümetin ekonomi konusunda karar alma formülasyonu sürecinin bütünleştirilmesi anlamına gelmektedir.

Rekabet kurumlarının gerek devlette gerek özel sektörle ilgili olarak bu rolü üstlendikleri noktaya dönmek istiyorum. Bu, kesinlikle rekabet kurumlarını popüler yapmamaktadır. Devlette, herhangi bir alanda olduğu gibi, ekonomik ve karar alma gücü temelini sürdürmek isteyen bürokrasi ve çıkar grupları bulunmaktadır. Bu yüzden, bir rekabet kurumu, telekomünikasyon sanayisinde rekabet ilkelerinin düzenlenmesi ve bu ilkelerin korunmasını dile getirdiğinde telekomünikasyon yetkilerinin böyle bir şeyden çok da mutlu olmadıkları açıktır. Rekabet kurumları, piyasalarda piyasa gücünün kontrolünü amaçlayan müdahalelerde bulduklarında ticari firmalar bu durumdan çok da hoşnut kalmamaktadır. Bir rekabet kurumu, gerek devlet gerek özel sektörde idare edileceği gerçekten güvenilir bir güç haline nasıl gelebilir.

Resmi dairelerini işe sokmamanın birinci ve en hızlı yolu rekabet kurumlarının rekabetin ilkelerini ve rekabetin neden iyi olduğunu dile getirmeleridir. Bu yeterli değildir. Bu, günah işlememe yönünde vaaz veren bir vaiz gibi olmaktır. Bu yeterince iyi değildir. Bir rekabet kurumunun yapmak zorunda olduğu şey ulaşılabilir çözümler üzerinde çalışmaktır. Bir rekabet kurumu, belli alanlarda sorumluluğu bulunan resmi kurumlarla sıkı bir çalışma yürütmek ve rekabet politikası ilkelerine en az zararı verecek ulaşılabilir alternatif çözümler üzerinde çalışmak zorundadır.

Rekabet, her ekonomik ya da hükümet politikası alanında başvurulacak bir çare değildir. Takip edilecek başka sosyal, ekonomik ve siyasi hedefler bulunmaktadır. Bu yüzden, rekabet politikası kurumunun etkili olacağı alan, denklemin diğer tarafını da anlayacağı ve en az müdahaleci rekabet politikasını oluşturacak politikalar için çalışacağı alandır.

Özel sektöre gelince, özel sektördeki firmalar gerçekten, rekabet kurumlarının serbest piyasalar, devlet müdahalesinin kalkması, piyasada daha akıllı müdahalelerin gerçekleştirilmesini amaçladığı ve rekabet kurumlarının bu hedeflerinin gerçekten ticaret politikaları olduğunu fark etmemektedir. Özel sektör paradoksal bir biçimde, rekabet yasası politikası bulunan birçok yargı alanında dosyaların çoğunluğunun işadamlarının başka işadamları hakkındaki şikayetleri, piyasanın girişlere ilişkin dışlayıcı uygulamalarının fiyatlandırma anlaşmalarının kurbanı olmuş işletmeler ve piyasalara giremeyen ya da ürünlerini dağıtamayan işletmelerle ilgili olduğunu farkına varmamaktadır. Gelişmiş birçok ülkedeki rekabet yasası politikası uygulaması kayıtlarına bakıldığında dosyaların yüzde sekseninden fazlasının, maliyetleri yükseltmek ve rekabetçiliği zayıflatmak için rekabetçilik karşıtı düzenlemelerin söz konusu olduğu ara sanayi ürünleri ile ilgili olduğu görülür.

Daha önce de belirttiğim gibi, tüketiciler konusuna gelirsek, rekabet kurumları rekabet yasasının yararlarının iletilmesinde çok daha fazla etkili olmak zorundadır. Rekabet Kurumunun Internet sitesinde, cep telefonlarında SIM kartlarının karşılıklı olarak değiştirilebilmesi ile ilgili örnekleri ya da dergi ve magazinlerin dağıtım dosyasını ve kurumun müdahalesi ile engellenen kısıtlayıcı düzenlemeyi görmekten çok mutlu olduğumu belirtmek istiyorum. Bunlar, tüketicilerin doğrudan yararlanabilecekleri örneklerden birkaçıdır ve rekabet kurumlarının, sıradan müşterilere akan yararları, somut yararları basit bir dille iletmesi önemlidir.

Sözlerime son vermeden önce şunları yinelemek istiyorum. Rekabet yasası politikasının önemi artıyor. Her ay, daha fazla ülke bir çerçeve rekabet yasası politikası ihtiyacını dile getiriyor. Bugün, doksanın üzerinde ülke olmasına karşın bundan bir yıl sonra, şu an rekabet yasaları üzerinde çalışan, böyle bir çerçeve politikayı yürürlüğe sokacak ülke sayısının yüzü geçeceğini rahatlıkla söyleyebilirim. Rekabet yasası politikası gerek hükümet politikaları gerek özel sektör uygulamaları ile geniş bir bağa sahiptir. Bu yüzden, rekabet kurumları nasıl seçici olacaklarını, dengeyi nasıl yakalayacaklarını bilmek zorundadır. Daha da önemlisi, rekabet politikası yalnızca ekonomik verimlilik ve tüketici refahının artırılmasına yönelik değil aynı zamanda piyasa ile hükümet-işletme ilişkilerinde sorumluluk ve şeffaflığın artırılmasına yöneliktir. Bu süreçte, rekabet kurumları, yolsuzluk ve rüşvet için doğan fırsatların azaltılmasına katkı yapar. Rekabet politikasının hükümetin parasal, mali ve ticari politikaları ile birlikte ekonomik çerçeve politikalarının köşe taşı olması gerektiğini, rekabet politikasının hükümetin çerçeve politikalarının temelini oluşturmak zorunda olduğuna inanıyorum.

**AB'YE TAM ÜYELİK SÜRECİNDE
YATIRIM ORTAMININ İYİLEŞTİRİLMESİ ve
REKABET POLİTİKASI
SEMPOZYUMU**

*4-5 Mart 2004
İSTANBUL*

I. OTURUM

*YATIRIM ORTAMININ İYİLEŞTİRİLMESİ ve
REKABET GÜCÜ İÇİN
NASIL BİR REKABET POLİTİKASI?*

Oturum Başkanı: Adem ŞAHİN

Doç. Dr. Adem ŞAHİN*

Bu sempozyum Türkiye için oldukça önemli üç konu başlığını vurgulamaktadır. Bunlardan bir tanesi bu yıl sonunda bir tarih almak maksadıyla gerekli uyum sürecinde Türkiye olarak son derece kararlı bir politika izlediğimiz ve adına Avrupa Birliği'ne tam üyelik süreci dediğimiz bu süreçle ilgili konulardır.

İkincisi yine iş dünyamızın malumu olan, Türkiye'de yatırım ortamının iyileştirilmesi ve bu konuya ilişkin olarak yapılması gereken işlemlerdir.

Üçüncüsü ise, serbest rekabet veya serbest piyasa ekonomisinin olmazsa olmazı olarak kabul edilen ve rekabet politikası dediğimiz bir yığın düzenleme ve regülasyonların bir araya getirildiği, rekabet politikası diye adlandırılacağıımız çatının ne ölçüde iyi oluşturulduğu ve işlediğine ilişkin konudur.

Biz bu oturumda daha çok yatırım ortamının iyileştirilmesi ve rekabet gücü için nasıl bir rekabet politikası başlığı altında daha çok rekabet politikasının rekabet gücünü artırıcı ve yatırım ortamını iyileştirici yönü üzerinde veya ilişkisi üzerinde veya etkisi üzerinde durmaya çalışacağız.

Ben öncelikle bu oturumun tartışmalarına esas teşkil edecek, zemin teşkil edecek, çerçeveyi belirleyecek mahiyette tebliğ sunması için Sayın Gökhan Akıncı'ya söz vereceğim.

Ben öncelikle sizlere Sayın Akıncı'dan bahsetmek istiyorum. Sayın Doktor Akıncı, Dünya Bankası ve Uluslararası Finans Kurumunun Yabancı Yatırım Danışmanlık Servisinde Bölgesel Program Koordinatörü olarak görev yapmaktadır. Çalışmaları daha çok uluslararası yatırım, politika ve stratejileri, uluslararası rekabet konusunda yoğunlaşmaktadır. Dünya Bankasına katılmadan önce uluslararası bir danışmanlık firmasında yöneticilik yapmıştır.

Dolayısıyla bize bir anlamda Dünya Bankasıyla birlikte yürüttüğümüz, Türkiye'deki Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulunun da faaliyet alanına giren konularda bizim nelere ihtiyacımız olduğu ve geline noktanın ne ölçüde sevindirici veya kabul edilebilir olduğu, bizi bekleyen süreçte daha neler olduğu konusunda belki vurguları da olacaktır.

* Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Müsteşarı

Dr. Gökhan AKINCI*

Dünya Bankası grubu ve yabancı yatırım danışmanlık servisi olarak son üç yıldır Türkiye’de hükümetlerle birlikte çalışıyoruz ve rekabet politikalarının ve uygulamalarının yatırım ortamının verimliliğinin önemli bir elemanı olmasının anlaşılması ve yürümekte olan programlardaki payının artması yönündeki eğilim bizi çok sevindiriyor.

Rekabet ve yatırım ortamını neden düşünüyoruz? Temelde, Dünya Bankası ve gelişmekte olan ülke hükümetleri yoksulluğu azaltmayı ve ekonomik büyümeyi hedeflemektedir. Elde edilen deneyimler, bu hedefin en iyi, rekabetçi özel sektörün gelişimine hız verilerek gerçekleştirileceği ve sürdürülebilir kılınacağını göstermektedir. Verimli bir özel sektör bir ülkenin gerçekten vatandaşlarının refahını artırabileceği tek yoldur, rekabet ve giriş de produktivite ve yatırımın artırılmasında çok önemlidir.

Bu çerçevede, rekabet ortamının rolü, yatırım ortamında rekabet politikası ve Türkiye örneğini ele almaya çalışacak ve çözüm yollarını göstermekten ziyade panelin önüne birtakım sorular koyacağım.

Ürün ve hizmet piyasalarındaki iç rekabet genelde atlanır ancak, artan bir şekilde bir ülkeye doğrudan dış yatırımın çekilmesinde bir faktörü belirlemektedir. Rekabet, doğrudan dış yatırım fırsatlarının da dahil olduğu özel sektör fırsatlarının ekonomik büyümesinde güçlü bir rol oynamaktadır. Birincisi, firmaları üretim maliyetlerini kısmaya ve yeni teknolojiler ile kaynakların daha verimli tahsisi sonucu elde edilen ürünleri piyasaya sokmaya zorlamaktadır. İkincisi, gelişmekte olan birçok ülkede sık sık karşılaşıldığı üzere büyük oranda bir araya toplanmış ya da dikey olarak bütünleşmiş sanayi yapılarına sahip ülkelerde, varlıklarını devam ettiren firmalara yönelik piyasa disiplini için önemli bir kaynak sağlamaktadır.

Üretime dönük bir yatırım ortamı gerek doğrudan dış yatırım gere yerli özel yatırım için neden önemli olmaktadır. Sanayi ve Ticaret Bakanımızın da belirttiği üzere, Türkiye’de olduğu gibi gelişmekte olan birçok ülkede doğrudan dış yatırım alanlarının devam eden liberalleşme sürecinde bile doğrudan dış yatırım ile yerli yatırım arasında çok fark bulunmamaktadır. Yerli yatırım, dış yatırıma göre büyük oranda daha fazladır. Her iki yatırım türü de ekonomik gelişme için çok önemlidir. Yerli yatırım gerçekte doğrudan dış yatırım ve doğrudan dış yatırım, yerli yatırım için bir katalizör işlevi görmektedir. Doğrudan dış yatırım çeşitli yararlar getirmektedir; bunlardan en önemlisi, en iyi

* *Dünya Bankası ve Uluslararası Finans Kurumunun Yabancı Yatırım Danışmanlık Servisinde Bölgesel Program Koordinatörü*

uygulamaların yayılması, yeni teknoloji, örgütsel yöntemler, yetenek gelişimi ve global üretim ağlarının kabulüdür.

Rekabet ve giriş, kamu sektörü ve özel kısıtlayıcı ticari uygulamalarla engellenebilmektedir. Kamu politikası genelde manipüle edilebilmekte ve rekabetçi ticari uygulamaları engelleyebilmektedir. Kamu politikası aslında, sistemik ve sanayie özgü konuları birbirinden ayırır ve bu konulara hitap edecek stratejileri geliştirir. Rekabet, daha önceki tartışmalarda da ortaya konulduğu üzere rekabet yasası olmadan da gerçekleşebilmektedir ve bir rekabet yasasını kabul etmek gerçekten piyasalarda rekabet olduğu anlamına gelmemektedir. Her zaman, ticaret ve yatırımın liberalleşmesini teşvik eden rekabet yasası uygulamaları ile politikalarının iyi bir şekilde harmanlanarak yönetildiği bir ortama ihtiyaç vardır. Genellikle, yatırım ortamında rekabetin iyileştirilmesine yardım eden politikalar farklı değildir ve hükümetler, reform çabalarında yatırım ortamını iyileştirmeyi amaçlarlar.

Ancak, rekabet yasası olmadan, rekabet yasası etkili bir biçimde uygulanmadan, rekabet süreci sektöre uğratılabilmekte ya da bozulabilmektedir. Bunlar da temelde rekabet yasası ya da politikası uygulamasına engel teşkil eden unsurlardır. Siyasi istek, rekabet kültürünün eksikliği, mülkiyetin yüksek endüstriyel piyasa ve ürün ile mali piyasalarla bütünleşmiş firmalarda yoğunlaşması, genelde mali krize yol açabilen gelişmemiş sermaye ve mali piyasaları arayan aile şirketleri, piyasalarda yetersiz bilgi olması, sözleşmenin yeterince uygulanmaması ve ilgili sanayilerde düzenleme yapabilecek rekabet kurumları ya da diğerlerinde mülkiyet hakları ve kurumsal kapasite sorunları göze çarpan durumlardır.

Rekabet girişı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye kısaca göz atalım. İlk iki şemada görüldüğü gibi, artan rekabet, kişi başına düşen GSYH'yi artırmakta ve ekonomik büyüme oranlarını yükseltmektedir. Ücretlerin ikinci ibaresine baktığımızda ise piyasaya artırılmış girişin, kişi başına düşen GSMH ve GSYH büyüme oranlarını artırdığını görürüz. Bir başka açıdan bakarsak, piyasaya artırılmış giriş, sınırlı ithalat rekabeti açısından artırılmış giriş maliyetleri, giriş üzerindeki kısıtlamalar, devlet tekelleri, yatırım üzerindeki idari bariyerler ile sektöre özgü diğer engeller esas olarak azalmış doğrudan dış yatırım akışları ve makroekonomik istikrarsızlık ile sonuçlanmaktadır.

Şu ana kadar gördüklerimiz temelinde düşünürsek, politikalar ve rekabet politikasının uygulanması büyüme ve produktiviteye nasıl artırmıştır? Bu iki grafikte görüldüğü üzere, düzenleyici bariyerlerin kaldırılması ve produktivite, rekabetin artırılması büyüme ve produktiviteyi birlikte harekete geçirebilir. Buna örnek olarak telekomünikasyon sektörü verilebilir. Bu sektörde, gördüğünüz gibi, özelleştirme tek başına çok çok başarılı olmamıştır. Birinci şemaya bakılacak olursa, ana hat bağlantılarındaki büyüme yalnızca özelleştirme ile

birlikte yaklaşık % 7.3 artmıştır. Ancak özelleştirme, rekabetçi politikalarla etkili bir biçimde birleştirildiğinde, ana hat bağlantılarındaki büyüme % 40'a ulaşmıştır. Benzer bir durum üretkenliğe için de geçerlidir. Özelleştirmeyle etkili rekabet politikaları ile birleştirilmesi özelleştirilen firmaların üretim oranında ortalama % 20 ya da buna yakın bir oranda artışa yol açmıştır.

AB Elçisinin daha önce belirttiği gibi, dikkati olmamız gereken bir başka konu ithalat korumalarıdır. Bu grafik, yöneltilen ilgili sorulara yanıt veren beş bin şirket hakkında yapılan dünya ticaret ortamı araştırmasına dayanmaktadır. Görüldüğü üzere, ithalatlardan artırılmış rekabet ilgili ülkelerde ortalama üretkenliğe artışı yol açmaktadır. Benzer araştırmalar, ithalatların toplam tüketimdeki artan payının zamları azalttığı ve ilgili piyasalara yeni firmaların girişini kolaylaştırdığını göstermektedir.

Türkiye'deki duruma baktığımızda, Türkiye'nin doğrudan dış yatırım (DDY) oranının hayal kırıklığı yaratıcı olduğuna inanıyorum. Gördüğümüz tablo, Michigan Eyalet Üniversitesi'nin potansiyel piyasa göstergelerini göstermektedir. Hepimizin bildiği üzere Türkiye gelişmekte olan ülke piyasaları arasında en büyük olan piyasalardan biridir. Piyasa büyüklüğüne bakıldığında Türkiye'nin gelişmekte olan ülkeler arasında 9. sırada bulunduğu görülür. Birleşik endekse bakıldığında ise Türkiye 14. sıradadır. Ancak, Türkiye'nin DDY oranı bu potansiyeli yansıtmamaktadır. DDY'ye GSYH'nin oranı olarak bakıldığında gelişmekte olan 91 ülke arasında Türkiye'nin 81. sırada olduğu görülür. Türkiye'nin oranı, AB'de Türkiye'nin rakibi olduğu düşünülen ülkelerle karşılaştırıldığında, Türkiye doğrudan dış yatırım açısından GSYH'sinin yaklaşık % 0.5'ini çekmektedir. Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya, Rusya ve Slovak Cumhuriyeti ve diğer birçok ülke çok daha yüksek rakamlara ulaşmışlardır.

Bu, Türkiye'deki düşük iş verimliliğine de yansımıştır. Bu şema, McKenzie'nin çalışması ve Dünya Bankasının bilgi değerlendirmesinden önce hazırlanmıştır. Telecom Wireless, esas olarak istisnai bir dosyadır ancak Türkiye'nin üretkenlik seviyesi AB'deki rakiplerinin yaklaşık yarısıdır.

Bu bir başka şema. DDY çekme performansı ve Dünya Bankası kurumsal performans göstergelerine bakıldığında, Dünya Bankasının kurumsal göstergelerde Türkiye'ye yer vermediği ve Türkiye'nin DDY performansı diğer ülkelerle karşılaştırılabilirse bu performansın AB'ye girmek için sıralarını bekleyen ülkelerin gerisinde kaldığı görülür. Bunların daha küçük piyasalar olması nedeniyle Türkiye'nin bu alandaki performansını geliştirmek için ne yapması gerektiği konusunda daha derin düşünmesi gerektiğine inanıyorum.

Grafikler okunmayabilir ancak bu grafik, şirket yönetimi göstergeleri ile kişi başına düşen gelir arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Bu da, Dünya Bankasının 2002'de, yüksek GSYH'ya sahip, şirket yönetimi seviyesi bakımından ileri konumda bulunan ülkelere ilişkin yaptığı bir çalışmaya

dayanmakta ve bu grafik, daha ileri bir araştırmanın şirket yönetim göstergelerindeki artış birimini bir ülkedeki DDY stokunun yaklaşık % 130'una çıkaracağını göstermektedir. Yaklaşık bir birimdeki artış kişi başına düşen GSMH'yı dörde katlayabilmektedir.

Devletler sektörel düzeyde her zaman liberal değildir. Bu durum birçok ayrıntıyı beraberinde getirir. Devletlerin öncelikle sektörlerdeki yerel firmalara koruma getirmeyi, bazı zamanlar stratejik nedenlerden dolayı, önerdiğini görmek nadir rastlanılan bir durum değildir. DDY önündeki klasik bariyerler, inhisari haklar, mülkiyet sınırlamaları, teknik standartlar, ihracat ya da yerel içerik şartları, lisans rejimleri, idare bariyerler diğer engelleri içermektedir. Bu engellerin yasa ve yönetmeliklerde yer alması gerekmektedir ancak, gerek hükümetlerin gerek firmaların uygulamalarında bunlar yer bulmalıdır. Ayrıca, bu engeller çeşitli biçimler, esas olarak yerel firmalara inhisari hakların verilmesi, alabilmektedir.

Bu çerçeveye dayanarak, hükümetin gerçekleştirmek isteyebileceği eylemleri tanımlamaktan ziyade temel bir soru yöneltmek istiyorum. Sorunun şu şekilde olması gerektiğine inanıyorum. Türkiye neden bu kadar düşük doğrudan dış yatırım oranı yanı sıra düşük produktivite düzeyine sahip? Bu soruları yanıtlamak için rekabete dayalı bir uygulama var mı? Türkiye'ye doğrudan dış yatırım çekecek bir ticari ortamın teşvik edilmesi ve oluşturulmasında rekabet yasaının, bu yasanın uygulanması da dahil, rolü nedir? Rekabet söz konusu olduğunda rekabet politikası diğer resmi politikalarla sinerjisi nasıl sağlanabilir? Rekabet Kurumunun ticaret, özelleştirme standartları, sanayiye özgü lisans ve diğer konularda ilişkin politikaları savunmak için kullanabileceği metodolojiler nelerdir? Sizce Hükümet ve Rekabet Kurumunun daha dikkatli bakması gereken sistemik konular ile sanayiye özgü konular nelerdir? Bunların, panel ve elbette dinleyiciler arasındaki tartışmaları artıracak sorular olduğuna inanıyorum.

**AB'YE TAM ÜYELİK SÜRECİNDE
YATIRIM ORTAMININ İYİLEŞTİRİLMESİ ve
REKABET POLİTİKASI
SEMPOZYUMU**

*4-5 Mart 2004
İSTANBUL*

TARTIŞMA

Mehmet Akif ERSİN*

YATIRIM ORTAMININ İYİLEŞTİRİLMESİ ve REKABET GÜCÜ İÇİN NASIL BİR REKABET POLİTİKASI?

1. Rekabet Politikası (Tanım)

Geniş anlamda Rekabet politikası, piyasalarda rekabet şartlarının hüküm sürmesine veya etkin rekabetçi firmaların yaratılması ve büyümesine olanak sağlayan kamu politikası araçlarının bütünüdür ifade etmektedir. Bu anlamda bakıldığında rekabet politikasının diğer kamu politikalarıyla ve özellikle kalkınma politikası, dış ticaret politikası, özelleştirme, doğrudan yabancı yatırım ve hatta vergi politikalarıyla çok yakın ve doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Rekabet politikası ile diğer ekonomik politikalar arasındaki ilişkiyi bir UNCTAD raporunda ifade edildiği şekilde *primus inter pares* (eşitler arasında birinci) olarak nitelendirmek gerçeğe en uygun tasvir olacaktır¹

Ancak, geniş anlamda rekabet politikası tanımının yanında bir de dar anlamda rekabet politikası tanımı vardır ki, bununla, rekabet kanunlarında yer alan rekabet kurallarının uygulanması ifade edilmektedir. Anti-trust, anti-kartel, rekabeti sınırlayıcı anlaşmalar olarak da adlandırılan bu hukuk şu şekilde tanımlanabilir: “Rekabet Hukuku, mal ve hizmetlerin üretim ve dağıtımında iktisadi etkinliği sağlayan rekabet sürecini desteklemek suretiyle, toplumsal refahı teminat altına alacak bir hukuki vasıta arayışı sırasında yaratılmakta olan kurallar bütünüdür².”

Bu çalışmada, aksi ifade edilmedikçe, ‘rekabet politikası’ terimi dar manada rekabet politikasını yani rekabet kurallarını ifade etmek üzere kullanılmıştır.

2. Rekabet Politikasının Hedefleri

Öncelikle, tek ve kabul edilmiş rekabet politikası kavramının olmadığı belirtilmelidir. Zira, değişik ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlar ve menfaatler, farklı ülkelerde farklı rekabet politikalarını ortaya çıkarmaktadır. Milli rekabet politikalarındaki farklılıklar, rekabet kanunlarındaki amaçlara da yansımaktadır.

* Rekabet Kurumu, I. Daire Başkanı

¹ UNCTAD, 1997, 211

² GÜRKAYNAK, 2003, S.100

Rekabet politikasına bir çok amaç yüklenmiş olup, bazıları özellikle dikkat çekicidir. Bir Dünya Bankası/OECD dokümanında bu amaçlar şu şekilde özetlenmiştir: Rekabet politikasının amacı, *rekabetçi sürecin veya serbest rekabetin devamının sağlanması*, veya etkin rekabetin korunması veya tesis edilmesidir. Bunlar rekabet üzerindeki sebepsiz kısıtlamaların önlenmesi ile eşanlamlıdır. Ortak amaçlar, *ticaret özgürlüğü, seçme özgürlüğü, pazarlara giriş* (World Bank/OECD 1999, 2).

Bazı ülkelerde, *kişisel eylem özgürlüğü*, demokratik anayasal sistemin ekonomi alanındaki karşılığı olarak değerlendirilmiş, bazılarında ise, rekabetten sağlanan menfaat ile tüketicilerin menfaatleri eşdeğerde görülmüştür. Avrupa Birliği'nde ise rekabet politikası *üye ülkelerin entegrasyonu* için bir araç olarak görülmektedir.

Rekabet politikasının diğer ortak hedefleri; *ekonomik gücün kötüye kullanılmasının engellenmesi*, rekabetçi ortamda faaliyet göstermek isteyen tüketici ve üreticilerin korunması, geniş anlamıyla üretim maliyetlerinin düşürülmesi, teknolojik değişim ve yenilik yoluyla üretimde ve kaynak dağılımında etkinlik sağlamayı teşvik etmeyi ifade eden *ekonomik etkinliğe ulaşma* olarak sayılabilir (World Bank/OECD 1999, 3).

Rekabet politikasının anlamlı ve tutarlı bir şekilde uygulanabilmesi için rekabet politikasının amacı sorununa nasıl yaklaşıldığının büyük önemi vardır. Rekabet kurallarından bazen birbirleriyle çelişen amaçlara ulaşılmasının beklenmesi, bu kuralların etkin bir şekilde uygulanmasına engel olabileceği gibi, kimi durumlarda ülke ekonomisi üzerinde beklenmeyen olumsuz sonuçlar da doğurabilir. Tartışmamızın ana konusunu bu husus oluşturmadığından bu konunun ayrıntısına burada girilmekten kaçınılacaktır. Ancak, konuya ilgi duyanlar Rekabet Kurumu yayınları arasından 2003 yılında çıkan Gönenç Gürkaynak'ın *'Türk Rekabet Hukuku Uygulaması İçin "Hukuk ve İktisat" perspektifinden "Amaç" Tartışması'* başlıklı çalışmasına bakabilir.

3. Rekabet Politikasına Gerek Var mı?

1990'lı yılların ortasına kadar, gelişmekte olan ülkelerde rekabet politikası benzeri politikalara gerek duyulmuyordu. Zira, bu ülkelerde ekonomik faaliyetler esas itibariyle ya devlet tarafından gerçekleştiriliyor ya da devlet tarafından kontrol ediliyordu. Böyle bir piyasa yapısında da rekabet politikalarına gerek duyulmuyordu. Çünkü devlet gerektiği zaman tekelci gücü idari kararlarla doğrudan sınırlanıyor veya doğrudan fiyat kontrolü yapıyordu. Ancak, bugün bu ülkelerde yoğun bir özelleştirme ve deregülasyon süreci yaşanmaktadır. Artık bu ülkeler bakımından bile rekabet karşıtı uygulamaları ortadan kaldırmak için bir takım politikalara gerek duyulmaktadır

Öte yandan son on yıldır küreselleşme ve liberalleşme eğilimlerinin hızla arttığı bir dünyada, büyük uluslararası birleşme dalgasına tanık olmaktayız. Gelişmiş ülkeler arasında görülmekte olan birleşme dalgası, artık *emerging market* olarak isimlendirilen ekonomileri de içine almış bulunmaktadır. Bu birleşme eğilimi genellikle çok uluslu/ulusötesi firmaların yerel firmalara ortak olması veya onları devralması şeklinde ortaya çıkmaktadır. İşte bu son durum bu ülkelerdeki firmaların rekabetçi davranışları üzerinde doğrudan sonuçlar doğurmaktadır. Diğer yandan, bu birleşmeler gelişmiş ülkeler arasında olsa bile, bunların gelişmekte olan ülke ekonomilerinin rekabetçi yapısı üzerinde çok önemli etkileri olabilmektedir.

Lipton ve Brooke Bond'un Unilever çatısı altında İngiltere'de birleşmesi üzerine Pakistan'a çay sağlayan, iki teşebbüs olan Lever&Brooke ortak kontrole geçiyor. Kenya'dan çay satın alan iki ana alıcı birleşince, Unilever Kenya çayının alımı konusunda hakim duruma geçiyor (alım gücü), böylece çeşitli şirketlerin de sattığı çayların fiyatını belirlemede onlara karşı daha serbest-kayıtsız davranabiliyor³.

Gelişmekte olan ülkelerin kendilerini içinde buldukları bu yeni durum, bir rekabet politikası gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu noktada şu soruya cevap aranmalıdır:

Bu ülkeler için bir ne tür bir rekabet politikası uygundur?

Gelişmekte olan ülkeler bu bağlamda iki kategoriye ayrılabilir. Birinci grup zayıf ve etkin olmayan bir devlet yapısına ve dolayısıyla çok düşük bir sanayileşme seviyesine sahip olan ülkeler; ikinci grup ise gelişmiş ülkeler kadar olmasa bile işleyebilir bir devlet mekanizmasına sahip yarı sanayileşmiş ülkeler.

İktisat yazınındaki son çalışmalar, farklı ekonomik yapılarda rekabetin ve rekabet politikalarının nasıl işleyeceğine dair anlayışlarımızı oldukça zenginleştirmiştir. Kimi yazarlar, birinci gruptaki ülkelerin pazar yapılarının ve devlet sistemlerinin gelişmiş ülkelerdeki gibi olmaması nedeniyle bu ülkelerin rekabet politikalarının gelişmiş ülkelerin rekabet politikalarının bir kopyası olamayacağını, aynen alınan ithal politikaların, o ülkelere zarar bile verebileceğini ileri sürmektedirler. ABD uygulanan rekabet politikalarının aynı derecede ve aynı katılıkla şiddetle Sirra Leone'de uygulanmasının, hem haksızlık hem de kaynak israfı olacağını belirtmektedirler⁴.

Gelişmekte olan bir ülkenin rekabet politikası amacının sadece rekabetin korunmasıyla sınırlı olamayacağı, aynı zamanda ekonomik gelişmeyi de desteklemek olduğu vurgulanmaktadır.

³ UNCTAD, 1999, s.199.

⁴ SINGH, 2001, 4.

İşte bu noktada, gelişmekte olan ülkeler için, bir başka kavram ortaya çıkmaktadır: *'maksimum değil, optimum rekabet'*.

Bu ülkelerde insanların yaşam standartlarını yükseltmek için büyük oranda yatırıma ve hızlı verimlilik artışına gereksinim vardır. Yüksek oranda yatırım yapmayı sağlayabilmek için, teşebbüslerin yatırım yapma güdülerini teşvik edecek oranda bir kâr sağlamak gerekmektedir. Firmalar arası aşırı rekabet fiyat savaşına dönüşürse bu, firmaların kârlılığını azaltacak ve neticede yatırım imkanını sınırlayacaktır. Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkelerde rekabet politikalarıyla diğer ekonomik politikaların ülkenin ekonomik kalkınmasını sağlayacak şekilde uyum içinde yürütülmesi zorunluluğu vardır.

4. Rekabet Politikası Araçları

Rekabet politikası her ülke özelinde, kurumsal yapı, usul esasları gibi hususlar açısından farklılık arz etse de, genel olarak kanunlarda ortak üç temel araç zikredilmektedir. Bunlar, rekabeti kısıtlayıcı anlaşmalar ile hakim durumun kötüye kullanılmasını engelleme ve birleşme ve devralmaların kontrolüdür. Bu araçlara kısaca değinmekte yarar görülmektedir.

4.1. Rekabeti Kısıtlayıcı Anlaşmaların Yasaklanması

Rekabet politikası hedefleri hakkındaki farklı görüşler, konu kartel anlaşmaları olunca, genel olarak aynı paydada buluşabilmektedir. Bu tür anlaşmalar üretimi azaltarak, fiyatı rekabetçi fiyat seviyesi üzerine çıkararak tekel davranışı olarak kabul edilir. Bu davranış, kaynakların yanlış dağılımı ve ekonomik refahın azalması sonucunu doğurur. Hemen tüm ülke uygulamalarında, fiyat tespiti, pazar paylaşımı ve benzeri anlaşmalar güçlü bir şekilde mahkum edilmektedir. Bu genel görüş birliğine rağmen, fiyat tespit anlaşmalarına karşı çeşitli ülkelerde, farklı yasal ve iktisadi çözümlerle mücadele edilmektedir. Örneğin, Avustralya, AB, Almanya ve ABD'de fiyat tespit anlaşmaları *per se illegal* görülerek adli ve idari cezalar uygulanmaktadır. İspanya, İsveç ve İngiltere'de fiyat-tespit anlaşmaları hakkında *rule of reason* standartları uygulanmaktadır (World Bank/OECD 1999, 5).

Gelişmekte olan ülkelere, uygulamaya yönelik olarak özellikle yatay anlaşmalar ya da kartel oluşumları üzerinde durulması tavsiye edilmektedir. Zira iktisat teorisinin de ortaya koyduğu gibi, fiyat anlaşmalarının toplumsal refah üzerinde hiç bir olumlu etkisi görülmemektedir.

4.2. Hakim Durumun Kötüye Kullanılmasının Engellenmesi

Rekabet politikasının ikinci aracı olan hakim durumun kötüye kullanılması konusuna gelince, esas olarak pazarda tekel veya hakim durumda olmak *per se illegal* görülmemiştir. Ülkeler arasında hakim durum tespiti açısından farklılık olmasına rağmen genel olarak, ilgili pazarda belli bir pazar

payı aranmaktadır. Teşebbüsün hakim durumda olmayacağına dair, üst pazar payı eşiği (örneğin % 30) tespitinin yanında, hakim durumda olabileceğinin göstergesi olan alt pazar payı eşikleri (örneğin % 60-70) zikredilebilmektedir. Hakim durum tespitinde *ilgili pazar* kavramının büyük önemi vardır. İlgili pazar kavramı, *ilgili ürün* ve *ilgili coğrafi* pazar kavramlarını içerir.

Hakim durumdaki teşebbüsler, gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelere nazaran rekabet sürecine daha fazla zarar vermektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki hakim durumdaki teşebbüsler genellikle devletin sanayi politikasının veya özel rant mekanizmasının bir sonucudur ve etkinlik doğurucu özellikleri yoktur. Gelişmiş ülkelerde piyasadaki rekabetin bir sonucu olarak ortaya çıkan hakim durumdaki teşebbüslere bu yönüyle benzememektedirler. Bunun sonucu olarak, anılan teşebbüsler genel olarak verimsizdirler ve kendilerini daha verimli hale getirmek yerine, doğal olmayan giriş engelleri yaratarak veya devletin yarattığı engellerin korunmasını sağlamaya çalışarak rakiplerini piyasa dışında tutmaktadırlar (Singleton 1997, 6).

4.3. Birleşme ve Devralmaların Kontrolü

Rekabet politikasının üçüncü aracı olan birleşme ve devralmaların kontrolü, diğer iki araçtan farklılık arz etmektedir. Zira, birleşmenin kontrolünde amaç, gelecekte rekabeti bozucu davranış ihtimalini yükseltecek pazar yapısı oluşumunu engellemeye çalışmaktır. Diğer iki araç ise var olan pazar yapısı içindeki davranışlarla ilgilenmektedir. Bir başka deyişle, birleşme ve devralmaların analizi *ex ante* denetim iken, anlaşma ve hakim durum analizi *ex post* denetimdir.

Rekabet politikası açısından, birleşmelere nasıl bakılacağı hususunda önemli tartışmalar mevcuttur. Bir firmanın yeni yatırım yapma yerine, mevcut bir firmayı devralmasına yönelik kararının arkasında farklı güdüler olabilir. Bunları tespit etmek her zaman kolay değildir. Yatay birleşmelerde rekabet otoriteleri özellikle iki muhtemel amaçla ilgilenmektedir: Pazar gücünün artması veya iktisadi etkinlik ya da her ikisi birden. Bu iki amacın irdelenmesi zor bir görevdir. Bir taraftan, firmaların iktisadi etkinliğe ulaşabilmeleri için yaptıklarına izin verilmeli, diğer taraftan firmaların belirli bir pazar gücüne ulaşarak rekabeti önemli ölçüde ortadan kaldırmalarına da izin verilmemelidir. İşte burada rule of reason analizi önem kazanmaktadır.

Ülkelerin rekabet politikası hedeflerinde yapacakları tercih, birleşme politikasını da etkileyecektir. Piyasada çoğulculuğun sağlanması ve ekonomik gücün dağılmasına öncelik verilmesi ile ekonomik etkinliğe öncelik verilmesi açısından birleşmeler farklı değerlendirilebilecektir.

5. Rekabet Politikası Rekabet Gücü'nü Nasıl Etkiler?

Bu çalışmanın amacı, rekabet gücünün artırılmasına yönelik kamu politikalarının önemini ortaya koymak değildir. Burada, dar anlamda rekabet politikası veya rekabet kurallarının uygulanmasının firmaların rekabet gücünün gelişimi üzerindeki etkileri değerlendirilmeye çalışılacaktır. Yaptığımız araştırma sonucunda, bu konuda bir kaç istisna dışında çok fazla teorik veya ampirik çalışma olmadığını gördük

Genellikle, iş çevrelerinden ya da daha doğru bir ifadeyle piyasa aktörleri tarafından rekabet kurallarının bir ülkenin rekabet gücü üzerinde olumsuz etkisi olacağına dair görüşler dile getirilmektedir. Bu görüşe göre;

- Firmaların uluslararası piyasalarda rekabet edebilmeleri için yeterli bir büyüklüğe/ölçeğe ulaşmaları gereklidir; oysa rekabet kuralları büyük firmaların oluşmasını engellemektedir.
- Rekabet kuralları yerel firmaların uluslararası düzeyde rekabetçi bir yapıya kavuşma yeteneklerini kısıtlamaktadır. Çünkü, yerel rakiplerin anlaşma yaparak strateji geliştirmeleri ve ticari politikalarını koordine etmeleri yasaklanmaktadır.
- Aynı şekilde birleşmelerin kontrolü mevzuatı uluslararası rekabet gücü elde edebilmek için gerekli olan stratejik birliktelikleri sınırlandırmaktadır.
- İlaveten, ticari risk, belirsizlik ve düşük kâr marjları yerel pazarlarda rekabetle birlikte değerlendirildiğinde, firmaların AR-GE, yenilik (innovation) ve ürün kalitesinin yükseltilmesi faaliyetleri için yeterli kaynak aktaramaması sonucunu doğurmakta ve bütün bunlar rekabet gücünü zayıflatmaktadır.

Bu mülahazaların esas itibarıyla, firma büyüklüğünün maliyet avantajı yaratacağı, bunun da rekabet gücü üzerinde pozitif etkisi olacağına dair yaygın kanaatten kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili daha ayrıntılı açıklamalara geçmeden önce iki hususu burada vurgulamakta yarar vardır.

- OECD'ye üye ülkelerin ekonomileri üzerinde yapılan araştırmalardan birisinde, uluslararası ticaret teorisi standartları bakımından rekabet gücünün belirlenmesi bakımından farklı maliyet yapılarının çok fazla bir değere sahip olmadığı ileri sürülmektedir. Sözü edilen araştırmada küresel rekabet gücüne sahip olan teşebbüslerin esas itibarıyla bu güçlerini kaliteli iş gücü, eğitim sistemi ve iyi yönetim gibi diğer faktörlerden aldığını, rekabet kurallarının bu bağlamda az bir etkisinin olduğu ifade edilmektedir (APEC, 1999, 19).

- Diğer yandan, Şu hususun da altı çizilmelidir ki, firmaların etkin bir Şekilde faaliyet göstermeleri sonucunda ulaŐacakları firma büyüklüğü veya hakim duruma gelmeleri rekabet kurallarınca yasaklanmıŐ değildir.

5.1. Rekabet Gücü İçin lek Ekonomileri, Minimum Etkinlik leği ve Optimal Firma Sayısı

Rekabet kurallarına karşı olanlar, rekabet gücü elde edebilmek için maliyetlerin düşürülmesi gerektiğini, bunun için de firmaların en azından minimum etkinlik leğine sahip olmaları gerektiğini ileri sürmektedirler. Dolayısıyla, nispeten küçük pazarlar minimum etkinlik leğine sahip tek bir doğal tekel pazarı veya oligopol piyasası karakteri gösterecektir. Bu Şartlarda, böyle bir pazar yapısını önleyen rekabet kuralları doğal olarak rekabet gücünü engelleyecektir.

Bu eleştiri, firmaların sadece yerel pazarlar içinde faaliyet gösterdiği kabulüne dayanmaktadır. Oysa, ticarete konu olan malların çoğunun yerel pazarları aşan bir talep boyutu vardır. Dolayısıyla, toplam talep minimum etkinlik leğine sahip bir çok firmanın faaliyet göstermesine olanak tanıyacak büyüklükte olabilir. Bu durumda, yerel pazarların bir veya birkaç firmanın hakimiyetine girmesini önleyen rekabet kuralları söz konusu firmaların rekabet gücüne zarar vermeyebilir.

Ölçek ekonomisinin geçerli olmadığı piyasalarda, pazara girişler fiyat-maliyet marjını azaltır, toplam üretimi artırır. Öte yandan, ölçek ekonomilerinin önemli olduğu piyasalarda ise, pazara girişler firmaların çıktılarını azaltır ve maliyet artıŐlarına yol açar. Genel refah, maliyet ve talep eğrileri ile karşılıklı bağımlılığın nasıl ŐekilleneceĐine bağlıdır. Bu ekonomilerde rekabet kuralları, piyasaya giriŐleri teşvik etmesi nedeniyle refah ve rekabet gücü üzerinde olumsuz etki yaratabilir. Kuşkusuz bu sonuç, yerel firmanın başka pazarlara satış yapamayıp sadece, yerel pazarlara satış yapmak zorunda kalması nedeniyle ölçek ekonomisini kaybetmesi Őartına bağlıdır. Oysa, ampirik sonuçlar, yukarıdaki varsayımı desteklememektedir.

Firma leği ve ekonomik performans konusunda çok sayıda çalışma yürütülmüŐtür. Bu konuda bir birine zıt iki ana görüŐten söz edilebilir.

Yapısalcı Okulun temsil ettiği birinci görüşe göre, yoğunlaşma ile krllik arasındaki pozitif ilişki tekelci fiyatlamanın bir göstergesidir. dolayısıyla, yüksek yoğunlaşma oranı, kaynakların etkin kullanılmaması sonucunu doğuran anti-rekabetçi davranışların bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şikago Okulunca savunulan ikinci görüşe göre ise; yoğunlaşma ile kârlılık arasındaki pozitif ilişki, pazardaki lider firmaların ciddi bir rekabetçi performans göstermesinin bir işaretidir. Herhangi bir giriş engelinin -özellikle devlet tarafından konulmuş- bulunmaması halinde yüksek yoğunlaşma ve kârlılık oranı ancak teşebbüslerin sürekli yenilik ve etkinlik sağlamaya dönük çalışmaları ile korunabilir.

Bu görüşte anahtar ifade '*giriş engelleri*' kavramıdır. Giriş engellerinin neler olduğu ve bunların ekonomik performans üzerinde nasıl etki doğurduğu çok geniş bir konu olup, ayrı bir çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Ölçek ekonomileri sanayide yoğunlaşmanın ana nedenleri olmaktadır. Ancak, modern üretim metodlarının kullanıldığı ve teknolojik değişikliklerin hızlı olduğu pazarlarda nispeten küçük ölçekli firmaların çok daha etkin oldukları da gözlenmektedir.

Kore ve Japonya gibi ülkeler üzerinde yapılan çalışmalarda yüksek yoğunlaşma oranının teknolojik etkinlik üzerinde zarar verici sonuçları olduğu gösterilmiştir.

Sistematik olarak firma ölçeği ile teknolojik etkinlik arasında pozitif bir ilişki bulunmamıştır. Bu bağlamda rekabet kurallarının uygulanması halinde etkinliğin azalacağına dair görüşlerin gerçekliği yoktur. Aksine bulgular, rekabet kurallarının etkinliği artırdığını göstermektedir (Khemani, Dutz, 1994, 6-7).

Michael Porter'ın şu ifadesi konuyu özetler mahiyettedir: "Hakim durumda yerel bir rakip yaratılması nadiren uluslararası rekabet avantajı ile sonuçlanır. Kendi ülkesinde rekabet edemeyen teşebbüsler, dışarıda nadiren başarılı olurlar. Ölçek ekonomileri yerel pazarlara hakim olmakla değil, en iyi satışlarını küresel seviyeye çıkarmakla mümkündür."⁵

İşte bu noktada, rekabet kurallarının nasıl uygulanacağı sorusu önem kazanmaktadır. Firmaların kendi iç dinamikleriyle, büyüyerek ölçek ekonomilerine ulaşmaları hatta hakim duruma gelmeleri per se yasaklanmamaktadır. Bu büyümenin harici etkilerle, örneğin birleşme şeklinde olması halinde de buna kesin bir yasak uygulanması sözkonusu olmayıp *rule of reason* yaklaşımı çerçevesinde işlem değerlendirilmelidir.

5.2. AR-GE, Yenilik ve Firma Ölçeği İlişkisi

Bir görüş bu konuda şu argümanları ileri sürmektedir:

AR-GE faaliyetleri hem oldukça maliyetli, hem de risklidir. Bu nedenle, firmalar yatırım yapabilmek için gerekli kaynağı elde edecek bir kazanç garantisi isterler. Bu nedenle, teknolojik yeniliklerin olabilmesi için bir tür pazar

⁵ PORTER, 1990;662

hakimiyeti gereklidir. Şayet pazarlar fazla rekabetçi bir yapıya sahipse, bu yapı firmaların aşırı kâr elde edememelerine ve dolayısıyla da AR-GE faaliyetleri için gerekli yatırımları yapamamalarına yol açar. Oysa, büyük firmalar yeterli kaynağa sahip oldukları için AR-GE'ye yatırım yaparlar. Büyük veya pazar gücüne sahip firmaların yeniliğe yatırım yapma imkanları, rekabet gücünü artırıcı bir rol oynar. Bu sebeplerden dolayı, rekabet kurallarının uygulanması pazarda '*fazla rekabete*' yol açabileceğinden AR-GE ve yenilik çalışmaları sektöre uğrayabilir.

Buna karşı başka bir görüş de şöyle demektedir:

Rekabet baskısı, firmaları yeni ürünler üretmeye üretim maliyetlerini düşürmeye teşvik eder. Bunun sonucunda da yenilikler artar, maliyetler düşer. Oysa, rekabet baskısı yaşamayan firmalar tekelleri elde ettiklerinden yenilik yapmak ve maliyetleri düşürmek gibi bir motivasyon içinde olmazlar.

Bu konudaki iktisat yazını oldukça zengin ve birbiriyle çelişen çalışmalarla doludur. Tüm bunlardan bazı genel sonuçlar çıkarmak mümkündür.

- AR-GE faaliyetlerinin belirsiz ve riskli olması nedeniyle firma dışı kaynak bulunması oldukça güçtür, dolayısıyla firmalar kazançlarının bir bölümünü bu tür faaliyetlere ayırmak durumundadırlar.

- AR-GE faaliyetlerinin büyük çaplı olması, küçük çaplı faaliyetlere göre daha verimlidir. Zira, bu şekilde aynı anda çeşitli projelerin riskleri dağıtılmış olur.

Bu sonuçlar AR-GE faaliyetlerini yürütürken firma büyüklüğünün bir ölçek avantajı yarattığını ve yoğunlaşma ile verimlilik arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Esasen AR-GE faaliyetlerinin hem maliyetli hem de sonuçlarının kesin olmaması nedeniyle bu tür faaliyetlerin kimi zaman tek bir teşebbüs tarafından yapılamadığı bunun için teşebbüslerin bir araya gelerek anlaşmalar yaptıkları da bilinmektedir.

Rekabet kuralları ekonomik etkinliğin artırılması amaçlarına uygun olarak AR-GE faaliyetlerine ilişkin yapılacak anlaşmalar konusunda *per se* yasak yaklaşımını benimsememiştir. AB mevzuatında olduğu gibi Türk Rekabet Hukukunda da muafiyet sistemi benimsenmiştir. Buna göre, rekabeti kısıtlayıcı olsalar bile Kanunun 5. maddesindeki şartları taşımaları halinde rakiplerarası anlaşmalara muafiyet verilebilmektedir. Bu şartlardan birincisi; '*mallların üretim veya dağıtım ile hizmetlerin sunulmasında yeni gelişme ve iyileşmelerin ya da ekonomik veya teknik gelişmelerin sağlanması*' şeklindedir.

Rekabet Kurulu 27 Ağustos 2003 tarihinde AR-GE Anlaşmalarına İlişkin Grup Muafiyeti Tebliği çıkararak, bu tebliğe uygun anlaşmaların grup olarak muaf olduğunu ilan etmiştir.

5.3. Yatay-Dikey Anlaşmalar ve Rekabet Gücü

Yatay anlaşmalar, genel olarak fiyat anlaşmaları, pazar paylaşımı anlaşmaları ve miktar kısıtlama anlaşmaları olarak tanımlanabilir ve bu tür anlaşmaların rekabet üzerine etkilerinin olumsuz olduğu hemen tüm hukuklarda kabul edilmiştir.

Bu tür anlaşmalar vasıtası ile teşebbüslerin yurt içi ve yurt dışı satışlarda bir fiyat farklılaşmasına gidebilecekleri, yurt içinde uygulayacakları nispeten yüksek fiyatlar sayesinde elde ettikleri avantajla yurt dışında daha düşük fiyatlar uygulayabilecekleri, bu durumun da yurt dışı pazarlar bakımından bir rekabet gücü avantajı yaratabileceği; oysa, rekabet kuralları ile buna imkan tanınmayarak yurtdışı pazarlardaki rekabet gücü üzerinde zararlı bir etki yaratılabileceği görüşü savunulabilir.

Bu argümanda rekabet gücü kavramının yanlış yorumlandığı söylenebilir. Şöyle ki, böyle bir olayda gerçek manada bir maliyet ve fiyat avantajından söz edilemez; yurtdışı rekabet gücü, yurt içindeki pazar gücünün bir anlamda kötüye kullanılmasının sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan, bu tür anlaşmalar yerel firmaların rekabet gücü ve etkinliği üzerinde olumsuz etkiler doğurur. Teorik olarak, bu anlaşmalar nedeniyle yurt içi fiyatların yüksek olması sonucunda piyasa etkinliği azalır ve aşırı girişler teşvik edilir ve yerel piyasa yapısı bozulur.

İngiltere’de Kartel Kanunu yürürlüğe girmeden önce imalat sanayiinin % 50’de fazlasında fiyat ve pazar paylaşımı anlaşması yapılıyordu. Kartelleşmiş sanayi yapısı nedeniyle bu piyasalarda aşırı kapasitenin yanında birkaç büyük firma ve çok sayıda küçük ama etkin olmayan firma vardı. Kartellerin kaldırılmasıyla kapasiteler azaldı, etkinlikler arttı ve fiyatlar düştü (APEC, 1999, 23).

Bu açıklamalar çerçevesinde yurtiçi pazarlardaki fiyat ve pazar paylaşımı anlaşmalarına karşı etkin mücadele eden rekabet kurallarının rekabet gücü üzerinde olumsuz değil, olumlu etkileri olacağı anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan, yatay anlaşmaların hepsi fiyat veya pazar paylaşımı anlaşması şeklinde değildir ve rekabet kurallarını ihlal etmez, aksine rekabeti artırıcı etkileri bile olabilir. Örneğin; AR-GE, uzmanlaşma, teknoloji transferi ortak standartları belirleme türündeki anlaşmalar etkinliği artırıcı sonuçlar doğurur. Bu tür anlaşmalar *rule of reason* analizi ile değerlendirilerek muafiyet sistemi içerisinde varlıklarını sürdürmeye devam edebilirler.

5.4. Birleşme/Devralmalar ve Etkinlik

- Yatay Birleşmeler

Yatay birleşmeler, aynı pazarda faaliyet gösteren fiili veya potansiyel rakipler arasında gerçekleştirilen birleşmeleri ifade eder. Dolayısıyla, bu tür birleşmeler rekabeti azaltma potansiyeli taşır.

Teorik olarak bir yatay birleşme, rekabeti azaltır ya da en azından aynı seviyede tutar ve maliyetleri düşürmesi beklenir. Bunun sonucunda firmaların karlılığı artar. Şayet bir birleşme sonucunda karlılık artmaz veya aynı kalırsa, maliyet artışlarının birleşme ile elde edilmek istenen etkinliğin üstüne çıkmış olduğu varsayılır.

30 yılı aşkındır farklı zamanlarda çeşitli ekonomiler üzerinde defalarca yapılan araştırmalar birleşmelerin karlılığı artırmadığını ortaya koymuştur. Genellikle birleşmeler karlarda küçük ama önemli bir düşüşe yol açar. Birleşmelerde kazananlar sadece devralan firmanın hissedarlarıdır (APEC, 1999, 27).

Genellikle birleşmelerin etkinlik kazandırıcı bir sonucu olmaması nedeniyle, rekabet kurallarının bu alanda etkinliği azaltıcı bir rol oynadığı söylenemez.

Birleşmeler bakımından rekabet kuralları *rule of reason* yaklaşımını benimsemiştir. Her birleşme işleminde öncelikle ilgili ürün ve coğrafi pazar belirlenir, işlemin rekabet üzerindeki olumlu ve olumsuz fiili veya potansiyel etkileri incelenir, mevzuatta belirlenen pazar payı ve ciro eşiklerinin aşılmadığı dikkate alınır ve sonuçta işleme izin veya şartlı izin verilir yahut olumsuz etkilerinin fazla olması halinde işleme izin verilmez. Birleşme/devralmalarda *ex ante* denetim sözkonusudur.

- Dikey Birleşmeler

Dikey birleşmeler veya anlaşmalar, dikey bütünleşme sağlamak suretiyle maliyetleri azaltmanın bir yolu olarak görülmektedir. Böylelikle rekabet gücünün artması sağlanmış olacaktır.

Öte yandan, bu tür birleşme veya anlaşmalar rakiplerin pazara girmelerini zorlaştırıcı ve hatta önleyici etkiler doğurarak anti-rekabetçi etkiler doğurabilir. Bu tür rekabet karşıtı sonuçlar küçük ekonomilerde veya üretici ile dağıtıcı arasında sıkı işbirliği geleneğine sahip ekonomilerde daha fazla ortaya çıkmaktadır. Özellikle, hakim teşebbüsün dağıtım kanallarına da egemen olduğu pazarlarda dağıtım ağına girerek rakiplerle rekabet edebilmek oldukça zordur.

Yerel pazarları rekabete açarak serbestleşmenin yararlarından istifade etmek isteyen ekonomilerde yerel firmaların genellikle dikey entegrasyonlarla pazarı yeni girmek isteyenlere kapadığı gözlenmiştir.

Ancak konunun başka bir boyutu daha vardır. Yabancı güçlü firmalar birleşme veya münhasır dikey anlaşmalar yoluyla yerel dağıtım şebekesini ele geçirebilir ve bilahare yerel firmaları pazar dışına çıkarabilir. Bu tür yabancı yatırımlar anti-rekabetçi etki yaratır.

Dikey birleşmelerde de yatay birleşmelerde olduğu gibi fayda-maliyet analizi yapılarak işlemler değerlendirilmelidir. Bu bağlamda rekabet kurallarının varlığı rekabet gücü üzerinde *per se* olumsuz etki yaratmaz. Tam tersi rekabet gücünün artması sonucunu doğurabilir.

6. Rekabet Kuralları Yatırımları Nasıl Etkiler?

Bu bölümde teşebbüs davranışlarının yatırım ortamı üzerindeki muhtemel etkileri ele alınacaktır. Genel olarak teşebbüslerin rekabeti kısıtlayıcı davranışlarının yatırımlar üzerinde caydırıcı etkisi olduğu söylenebilir. Ancak konu bu kadar basit ve sorunsuz değildir.

Teşebbüsler arası fiyat anlaşmaları veya pazar paylaşımları sonucunda pazarda fiyatlar yapay olarak yükselirse, bu durum yerli ya da yabancı yeni teşebbüslerin pazara girmesini cazip hale getiren bir ortam oluşturur. Dolayısıyla, rekabet kısıtlamaları yatırımları teşvik edici bir rol oynar. Oysa rekabet kuralları teşebbüsler arası bu tür anlaşmaları yasaklayarak ilgili piyasaya yatırım yapılmasını engelleyici bir işlev görür.

Böyle bir durum statik ve tam rekabetin mevcut olduğu bir dünyada ihtimal dahilinde olabilir. Ancak, bu varsayımların gerçek dünyada pratik bir karşılığı bulunmamaktadır.

Şayet rekabet kuralları herhangi bir ayırım yapılmaksızın yerli-yabancı tüm firmalara eşit şekilde uygulanmaktaysa, bu durumda yerleşik teşebbüslerin pazara giriş engelleri yaratarak yeni rakiplerin pazara girişlerini engellemeleri önlenmiş olur. Bu bağlamda, rekabet kuralları adil bir yarış ortamı yarattığından yatırımları teşvik edici bir rol oynar.

Rekabet kuralları yabancı yatırımcılar tarafından ilave bir gözetleme mekanizması ve bürokratik bir engel olarak da görülebilir. Bu, kuşkusuz daha az kural isteyen yatırımcılar üzerinde caydırıcı olabilir.

Rekabet kuralları yabancı yatırımcıları üç şekilde etkileyebilir:

- Yabancı yatırımcılar yerli firmalarla rekabeti sınırlayıcı anlaşma yapmak suretiyle yurt içi pazarlardaki rekabeti etkileyebilirler. Örneğin, yurt içi pazarların yerel firmaya, ihracatın yabancı yatırımcıya bırakıldığı bir pazar paylaşımı anlaşması ciddi rekabet sorunları ortaya çıkarabilir. Rekabet kuralları eşit bir şekilde her iki tarafa da uygulandığında, bu durum yabancı yatırımın önünde bir engel olarak görülebilir. Ancak, böyle bir durumda yabancı yatırımcı yerel firma ile niçin bu şekilde bir anlaşma yapma ihtiyacı duyduğunu makul bir

şekilde açıklamalıdır. Bunun etkinlik artırıcı ve sonuçta toplumsal refahı maksimize edici bir rolünün ortaya konulması gerekir.

- Yabancı yatırımcı yerel pazardaki hakim durumunu kötüye kullanabilir. Bu durumda, rekabet kurallarının ayırım gözetmeksizin eşit bir şekilde uygulanması yatırım ortamının iyileştirilmesinde negatif değil pozitif bir katkı sağlar.

- Yabancı yatırımcıların yerli firmaları devralmaları halinde bu işlem rekabet kuralları kapsamına girecektir. Bu durumda da diğer birleşme işlemlerinde olduğu gibi rekabet kuralları ayırım gözetmeksizin uygulandığında herhangi bir sorun çıkmayacaktır.

Bugüne kadar ki Türk Rekabet Hukukunun verileri değerlendirildiğinde birleşmelerin kontrolüne ilişkin rekabet kurallarının yatırımları sınırlayıcı etkilerinin olmadığı gözlenmiştir. Örneğin, ülkemizde 1997 yılından bugüne kadar Rekabet Kurumuna yapılan birleşme/devralma başvurularından sadece 2 işleme izin verilmemiş olup, 29 işleme koşullu izin, geri kalan 256 başvuruya da izin verilmiş; 244 işlem kapsam dışı bulunmuştur.

Şurası unutulmamalıdır ki, yabancı yatırım lehine ayırımcı uygulamalar yapılmasının tüketiciler ve toplumsal refah üzerinde zararlı sonuçları olacaktır. Yabancı yatırımcıya tanınan vergi indirimi, mali teşvikler ve benzeri uygulamalar pazardaki diğer teşebbüslere de yapılmıyorsa, ülkenin rekabet düzeni üzerinde olumsuz sonuçlar ortaya çıkar.

Hüsamettin KAVİ*

Bu iki günlük programda esas itibariyle başlıkta üç tane önemli sözcük var, bir tanesi Avrupa Birliği tam üyelik süreci; Türkiye için üzerinde çok uzun yıllardır konuştuğumuz bir konu. Dün Avrupa Parlamentosu Başkanı Sayın “Pat Cox”la bir toplantıda da tartışıldığı üzere Türkiye 40 yıllık bir yoldan geliyor ve bu yolun artık sonuna doğru veya sonunda olduğunu veya başka bir aşamaya dönüşeceğini ümit ettiğimiz bir sürece doğru adım adım kararlılıkla gidiyoruz. Bu yılın sonunda farklı bir sürecin Türkiye’nin gündemine gelmesini arzu ediyoruz.

İkinci sözcük, yatırım ortamı ve onun iyileştirilmesi. Demek ki Türkiye hem AB üyeliğine doğru gidiyor, hem de bütün bunların yanında yatırım ortamına, Türkiye’nin yeni yatırımlara ihtiyacı var ve daha da ötesinde bu ortam bugün Türkiye’nin ihtiyaç duyduğu yatırım ortamı için yeterli değil, bunun iyileştirilmesi lazım ve de bütün bunlar yapılırken de rekabeti gözeteceğiz.

Burada kesin olan bir şey var efendim. Bizim kendi gerçeklerimizden bir alıntı yaparak dile getireceğim. Türkiye biliyorsunuz 1980’e kadar kapalı bir ekonomiyle yaşadı, 80’den sonra koruma duvarları yavaş yavaş indirilirken bizler, sanayiciler ve Türk ekonomisi yurtdışı pazarları tanıdı. Şunu söylemek istiyorum: Rekabet kendinizi geliştirmenin, geleceğe yeni güçlerle, yeni enstrümanlarla, yeni arayışlarla ulaşılabilmenin çok ama çok önemli bir enstrümanı. Ama rekabet kelimesinden kanaatimce bugün daha da önemli bir kelime var, sürdürülebilir rekabet. Rekabetinde sürdürülebilir olması lazım, rekabet sonunda sizi ne yapıyor, var mı ediyor, geliştiriyor mu, daha iyimi yapıyor, yoksa bir yok etme sürecine doğru ortamın koşulları sizi itiyor mu? Bunu da görmek zorundayız, ben buradan şuraya gelmek istiyorum: Türkiye perspektifini, biz bugün biraz altında, biraz üstünde 3-4 bin Dolar veya Euro, aslında geçen bir toplantıda da yanımdaki dostlarımla konuştuğum bir sözcüğü de müsaade ederseniz sizinle paylaşmak istiyorum. Türkiye çok uzun yıllardır dış ekonomilerle olan mukayesesini yaparken kullandığı para birimi dolardır. Artık burada bir değişiklik yapmanın galiba zamanı geldi. Bir taraftan Avrupa Birliği tam üyelik sürecine doğru gidiyorum diyeceksiniz, ondan sonrada her şeyinizi hâlâ dolarla ölçeceksiniz, sanki burada bir çelişki var. O tabii yılların alışkanlığı kolay değil, ama o yüzden de 3 bin-4 bin dolar veya Euro sözcüğünü özellikle kullanmak istedim, ama bütün gerçekten kamudaki mukayeselerimiz hepsi dolara endeksli. Mesela 2003 ihracatında dolar bazında yaptığımız

* *İstanbul Sanayi Odası Meclis Başkanı*

değerlendirme ile Euro bazında yaptığımız artış arasında inanamayacağınız büyük farklılıklar var. O yüzden perspektifin bir tarafından bakmak yerine, madem ki AB diyoruz biraz daha gerçekçi kriterleri hayata geçirmemiz lazım.

Parantez içinde söylediğim bu sözden şuraya gelmek istiyorum: Sonuç itibariyle işletmeler küresel rekabet ortamında diğerlerinden, yani rakiplerinden daha farklı ve üstün olmak zorundalar, ki üretebilsinler, yatırım yapabilsinler, satabilsinler ve tasarruf edebilsinler. Tasarruf belli ölçülerde sizin tasarruf gücünüz adına yeni yatırımlar yapabilmemenizin en önemli unsuru, demek ki kazanabilmelisiniz. Yani rekabet etmek zorundasınız, yani rekabetin sonunda da bir tasarrufunuzun oluşması lazım, ki gelecek adına sözünü ettiğim yeni yatırımları yapabilesiniz.

Bugün kanaatimce dünyada ve dolayısıyla ülkemizde rekabet adına bizim hissettiğimiz en önemli kelime haksız rekabet, bir taraftan rekabeti konuşurken, öbür taraftan haksız rekabetin hüküm sürdüğü bir piyasada acaba rekabetin kurallarını nasıl belirleyeceğiz veya ne kadar etkilisiniz, bunları düzeltmek, bunları değiştirmek ve de hepsini ortak bir metne, bir standarda oturtmak konusunda.

Türkiye'nin büyümesi lazım, Avrupa Birliği'nde gelir endekslerinin neler olduğunu hepimiz biliyoruz. 15-20-25 bin Euro'lara giden bir rakam. Peki biz son 10 yılda ne kadar tasarruf edebildik ve de kendi iç tasarruflarımızla biz Türkiye'yi o sözüne ettiğimiz kişi başına gelir indeksine ne kadar zamanda taşıyabiliriz. Bu konuda çokça hesaplar yapıldı, ama bizim tasarruflarımızla, sadece Türkiye'nin, Türk sanayisinin, Türk insanının tasarruflarıyla bunun olmayacağı aşikar. Daha da ötesinde artık bugün bir ülkenin milli tasarrufu diye bir kavram acaba ne kadar kaldı. Burada Sayın Gökhan Akıncı'da ifade etti; dünya sermayesinden, dünya tasarruflarından bugün artık söz ediyoruz. Dünyanın sermayesi nereye gidiyor, niçin gidiyor, hangi kriterleri dikkate alarak gidiyor sorusuna cevap ararken de, evet bugün dünyanın gelişmiş ülkeleri hâlâ sermayeden büyük pay alıyorlar, oradaki kurallar başka, ama salt oradaki rekabetin kurallarına dayalı uygulamaların, yasal ortamda zaman zaman doğru ve haklı çalışmadığını da görüyoruz demek ki bunların tek kriter olmadığını da söylemek mümkün.

Nereden bahsediyorum, mesela bir Çin'den bahsediyorum. Türkiye ve dünya uzun zamandır Çin'i tartışıyor. Bundan üç-dört yıl kadar önce Avrupa Birliği'nin bir ekonomik-sosyal konsey toplantısında, komiser "Verheugen" ve diğer yetkililerinde olduğu bir ortamda şunu hatırlatmıştım kendilerine: Bugün Avrupa Birliği, Türkiye'den işgücüne ilişkin yasalar, 58 nci madde hep istiyor, sosyal güvenlik sisteminde ortak kuralların ve standartların uygulanmasını istiyor, çevre ISO-4000-14000 normlarının uygulanmasını istiyor, tüketici haklarını istiyor, çocuk işçi çalıştıramazsınız diyor, vergi oranlarında belirli

paralellikler veya bununla ilgili belirli yasal uygulamaları istiyor, devlet yardımlarını sınırlandırıyor, kalite ve standartların hepsini istiyor. Ama Çin’de, sözünü ettiğimiz Çin Halk Cumhuriyetinde pek çok yabancı sermaye var bugün ve de Avrupa Birliği buradan da ithalat yapıyor, ama Avrupa Birliğinin kendi içinden veya Türkiye gibi ülkelerden isteği standartlardan Çin ile iş yapmak söz konusu olduğunda vazgeçebiliyor.

Hangi rekabet ve hangi rekabet kuralları, bunları nasıl uygulayacaksınız? Çin malı diyoruz biz, evet Çin malı; Çin’de de iki farklı uç var, bir tanesi gerçekten dünya standartlarına kalite ve normlar olarak uyan ürünler, bir grupta, belki de çok büyük bir kesimi tamamıyla bunun dışında, hiçbir şekilde uymuyor. Şimdi burada şu gerçeği hepimiz biliyoruz ve bütün dünyada biliyor. Çin’deki bu ürünler, Çin’de üretilen ve sözünü ettiğim haksız rekabet unsurlarının tümü kullanılarak yapılan üretim faaliyetinin arkasında, sermayenin arkasında kim var; ABD var, Avrupa Birliği var, Uzakdoğu var, yani sermaye sahibi gelişmiş ülkeler var. Peki dünya bu çelişkiyi nasıl aşacak? İşte Dünya Ticaret Örgütü, kurallar, normlar, 2005 de devreye girecek mi, görebilecek miyiz, görecektir miyiz? Daha da ötesinde kuralların sadece devreye girmesi yetmiyor, Avrupa Birliği bize ne diyor, “kanunlar, yasalar, iyi güzel ama uygulama bakalım” diyor. Uygulama ve bunun denetimi ile ilgili sonuçlarında takip edilmesi lazım. Dolayısıyla, Türkiye bugün yerini belirlemiş; Avrupa Birliği tam üyelik sürecinde yoluna devam ediyor ve de Türkiye’de kurallar başka yanlış örnekler gösterilerek kuralsızlığa dönüştürülemez. Türkiye’yi bir kural devleti ve ekonominin, yatırımların, üretimin ve rekabetin kurallarının eksiksiz işlediği bir ülke haline getirmeye bugünden yarına, yarından öteye götürmek zorundayız.

2004 geliyor, 2004’ün sonunda takvim Türkiye’ye umut ediyorum ki, bugün perspektifte yaptığımız bütün görüşmeler olumlu, yarın sabah Brüksel’de olacağım, daha sonra bir toplantımız var görüşmelerimiz olacak. Komisyon ilk kez Avrupa Birliği’nin Ekonomik Sosyal Konseyinden Türkiye’nin tam üyeliğine ilişkin görüş istedi, ilk kez, 15 gün önce. Şimdi sivil taraflar acaba Türkiye’nin Avrupa Birliği tam üyelik sürecine nasıl bakıyorlar, bu konuda rapor istediler, bu konuyu değerlendirecekler. Bütün bunların ortaya koyduğu tablo şu: Türkiye’nin bugün rekabet adına, ülkesinin doğusundan batısına, güneyinden kuzeyine gerçekten daha henüz katetmek zorunda olduğu çok önemli yollar var. Biz bugün yatırımları teşvik etmek adına bir teşvik programını yürürlüğe koyduk, kişi başına milli gelirin 1500 doların olduğu 36 ilde ciddi altyapı, arsa, vergi, sosyal sigorta primi, enerji konusunda ciddi teşvikler getirdik. Bizlerin bu konuda endişesi var. Dünya sermayesi eğer ortaya koyduğunuz bir teşvik mevzuatı çerçevesinde gelip Türkiye’de yatırım yapıyorsa doğru yeredesiniz.

Şimdi bu uygulamayla bizde ilk önce ne olacak ben size söyleyeyim; bu bölgenin dışında kalmış ve önce komşu illerdeki sanayiler, süratle de taşıyabiliyorlarsa bu bölgelere taşımaya başlayacak, sanayii yer değiştirecek. İstenen amacımızın bu olduğu kanaatinde değilim.

Tam üyelik müzakereleri başladıktan sonra teşvik mekanizmaları konusunda hiçbir ülke dilediğini yapamaz, bizde yapamayacağız. Macaristan geçen sene organize sanayii bölgeleri tanımını yaptı ve 10 yıl tamamen vergiyi kaldırdı teşvik bölgeleri de bunu geçen sene yaptı, niye? Bu seneye kalsaydı yapamazdı da ondan, artık 1 Mayıs'ta tam üyelik başlıyor. Dolayısıyla Türkiye'nin bütün bu unsurları da dikkate alarak kanaatimce şunu düşünmemizin zamanı geldi: Bizim rekabetçi üstünlükler adına bölgelerimizin güçleri neler, rekabetçi üstünlükleri neler, hangi bölgede, hangi rekabetçi üstünlüğe sahibiz, o bölgedeki insan kaynaklarıyla ilgili eğitim imkanımız, potansiyelimiz nedir ve de hangi bölgede, hangi sektörlerin küresel rekabetçi üstünlüklere sahip olabileceğini bilimsel anlamda gözden geçirmemiz lazım.

Bölgelere farklı teşvikler getirebilmesi lazım Türkiye'nin, farklı teşviklere, farklı enstrümanlara merkezi ve yerel teşviklerin yeni tanımlarını getirebilmemiz lazım, mali idareler yasası geliyor ve de hepsinin ötesinde sektör bazında her yere benzer bir teşvik sistemini uygulamanın ben doğru olmadığını düşünüyorum. Türkiye'nin her bölgesinde rekabetçi üstünlükler, ama malzeme, ama yaşam koşulları, ama eğitilmiş insan nitelikleri açısından farklıdır ve de Türkiye'nin bunu dikkate alması lazım.

Rekabet Kurumu, Gümrük Birliği sürecinin getirdiği bir ihtiyaç olarak gündeme geldi, kuruldu, çalışıyor. Sayın Ersin, Rekabet Kurumunun olaya, rekabete bakış açısını anlattı bizlere, bizlerle paylaştı ve sonunda da iki tane örnek verdi. Biri olumsuz bir örnek, Gübre Sanayiinden bir örnek verdi, niye birleşmeye izin vermediğini, bir başka konuda da olumlu bir örnek verdi. Ben o olumlu örnek verdiği şirketin Yönetim Kurulu Başkanım. Yani, sözünü ettiği dört tane emaye bobin teli üreticisi rakibin birleşmeyle ilgili olarak yaptığı müracaattaki örnek bizim şirketimiz efendim.

Niçin Rekabet Kurumu bize bu anlamda, bu manada böyle bir girişime olumlu görüş bildirdi. Kolay olmadı bu, dört ay müracaattan sonra değil, müracaat Mart ayından, yaza doğru konuşmaya başladık. Dört ayda işin altına, üstüne, sağına, soluna, masanın üstündekilerle yetinmedik her köşesine bakıp inceledik. Onlarda inceledi, bizde beraber inceledik, ama bir konuda, bir konuda çok net ifade ediyorum; dünyadaki resmi eksiksiz ve yansız olarak önlerine koyduk. Hiç yansız, eksiksiz ve tam doğru.

Buradaki bizim sıkıntımız şuydu: Türkiye'de gerçekten 20'ye yakın üretici var ve de son derece küçük ölçekli, yani tonlardan bahsettiği için dile

getireceğim. Bizdeki rakamlar 500 tondan 5 bin tona gider yıllık kapasitedir, dünyada 15 bin tonun altında şirket yok. 100 bin tonlara, 150 bin tonlara giden şirketler var, Amerika’da ve Japonya’da iki ekstrem şirkette bu rakamlar 200-250 bin tona ulaşıyor, yıllık üretim kapasitesi. Biz öyle bir pazardan gelmiyoruz ki, bizim hepsi aile şirketlerimiz. Aile şirketlerinin ölçeğinde ne kadar tasarruf ettiyseniz o kadar yatırım yaparsınız, sonra eklersiniz büyürsünüz. Ama Gümrük Birliği sonrası bir başka gerçeği gördük, bizim yaşabilmek için ölçek ekonomisini yakalamamız lazım, yani bütün kaynaklarda verimliliği sağlamamız lazım. Bilgi, malzeme, insan, para, teknoloji, zaman, hepsinde verimliliği maksimize etmemiz lazım ve de bu arayış bizi aşağı-yukarı Rekabet Kurumuna müracaatımızın öncesi dört yıldır. Dört yıl dünyayı test ettik. Siz Türkiye’de Türk insanların birbirlerini, yani kolay bir araya geleceğini düşünüyor musunuz? Dört tane rakip, 30 sene birbiriyle rekabet etmiş dört şirket diyorsunuz ki, “gelin beraber olup birleşelim” niçin? Hele hele bir Türk insanı için, ailelerin parçalandığı, amcaların, evlatların yeğenlerin ayrıldığı bir ortamda hangi gerekçe ile bunu yapacaksınız? Biz geleceğe ulaşmak adına, dünyadaki ve de Gümrük Birliği sonrasında hiçbir korumanın olmadığı sektöre girişin çıkışın son derece kolay olduğu ve de sonuç itibarıyla biz pazarın artık istediğimiz kadar yüzde 25 aşılın, isteğimiz kadar toplam dört şirketin cirosu 25 trilyonu aşsın tanımı yapılıyor. Ama bir başka ölçüden bahsetti Sayın Ersin, gerçekler ve gerekçeler. Sonunda biz evet cevabı aldık, şirketimizi kurduk, şirketimiz bir yılını tamamladı, önümüzdeki haftada hayırlısıyla ilk genel kurulunu yapacak. Biz doğru bir iş yaptığımıza inanıyoruz, düne kadar dört tane ölümüne rekabet yapmış şirketin geleceğe ulaşmak adına yaptığı bir işbirliğinin, aile şirketlerimiz açısından bana göre referans alınması gerektiğini düşünüyorum. Biz yoğunlaşma ile rekabetin kötü kullanmak veya rekabeti ortadan kaldırmak bir tarafa, yeni bir rekabet gücü kazanmak adına bunu gerçekleştirdik. Kimine göre kötü, kimine göre iyi bir referans vereceğim. Bu dört şirketin birleşme öncesi toplam çalışanları iki yıl önce 300’dü, birleşmeden hemen önce 220’lerdeydi dört şirketin toplamı, bugün biz dört şirketin toplam üretim kapasitesini yaklaşık yüzde 25 üzerinde bir üretim yapıyoruz ve toplam kadromuz 130. Yani sağladığımız verimliliğin anlamını, matematiksel anlamını ortaya koymak adına bunu ifade etmek istedim.

Sonuçta bugün 15 tonluk üretim düzeyine geldik, 2004 bütçemiz 15 bin, önümüzdeki sene diliyorum ki, 20 bin olacak.

Özel sektörde son krizler gerçek anlamda tüm kaynakların verimliliğinde çok büyük aşama gerçekleştirmemize neden oldu. Çok istediğimizden değil, çok bunu planladığımızdan değil, çok net söylüyorum, ama koşullar bizi buna mecbur etti. Tüm kaynaklar, insan, para, zaman, bilgi her şeyden önce ve de uyguladığımız proses teknolojilerinin hepsini gözden geçirdik, başka türlü yaşama şansımız yok. Biz çünkü artık küresel bir pazarın

içinde yaşamak zorundayız, dünyanın bütün ürünleri ülkemizde, bizde dünyanın her köşesinde olabiliriz ve de ölçüğimizi de buna göre düşünmek zorundayız.

Şimdi özel sektör bu anlamda gerçekten çok büyük yol katetti. 2003 yılında kur-faiz ilişkileri, ihracat tartışmalarını çok iyi biliyorsunuz, hepiniz takip ediyorsunuz. Ama buna rağmen ihracat büyüyor. Belki Euro bazında yüzde 10 büyüyor, dolar bazında yüzde 30 büyüyor, miktar bazında 2003 artışı yüzde 22, ihracat, ama ihracat artıyor. Nasıl sağlanıyor bu? Herkes zararına mı? Efendim maliyetine satıyoruz, doğru, tasarruf etme şansımız artık son derece zor. Ama içeride yarattığımız verimliliklerin tartışılmaz bir şekilde bu ihracatta dünya pazarında yer almakta büyük katkısı var.

Acaba kamuda verimlilik ne aşamada, ne düzeyde? Çok uzun yıllardır Türkiye kamunun verimsizliğini ve maliyetini özel sektöre taşıyor. Özel sektörün sırtındaki en büyük yük bu, artık özel sektörün o sözüne ettiğim Türkiye'nin yüzde 8, yüzde 10'lu büyüme oranlarına taşıyabilmesi veya AB'nin işte 15, 20, 25 bin Euro'larına ulaşabilmesi için kamunun özel sektör üzerindeki yükünün, Türk sanayisinin rekabet gücü adına kaçınılmaz bir şekilde düşmesi lazım.

Peki kamuda işte bu yükün azaltılması ve rekabet adına neler söyleyebilirim dersiniz, süratle toparlamam gerekirse üç sektörden söz edeceğim size. Üç sektörle de dolaylı olarak ilişkilerimiz var; bir tanesi ulaşım, işte hava ulaşımı özellikle, demiryolu ulaşımı şu anda tartışmaktan çok uzak Türkiye'nin, kara ulaşımında rekabet var. Hava ulaşımında rekabet gündemimize geliyor. Türk Hava Yolları bir taraftan halka arz yoluyla, bir taraftan yakında önemli bir hisse senedi satışı yapacak, öbür taraftan sivil havacılığa lisans veriliyor, yeni havayolu şirketleri gündeme geliyor ve Türk Hava Yolları kendini yenileme ihtiyacını duyuyor, rekabetçi üstünlük arıyor, rekabet edebilmesi lazım, rakamlar düşüyor. İstanbul-Ankara fiyatları, İstanbul-Trabzon, var yeni şirketler biliyorsunuz.

Bugün iki yerde, bir tanesi bu yılın başı itibariyle başladı, bir tanesi de henüz daha belirsiz bir yerdeyiz. İki sektör var, bu iki sektör Türkiye'nin bana göre çok önemli bir potansiyeli ve şansı gelecek adına, rekabet adına ve hem yabancı sermaye ve yatırım ortamının iyileştirilmesi adına.

Telekomünikasyon ve enerji; telekomünikasyon sektörünün liberalleşme süreci bu yılbaşı itibariyle başladı. Ancak henüz daha lisansların oluşması, lisansların özel sektör kurumlarına verilmesi ve onların bunu hayata geçirmesiyle ilgili daha da ihtiyaç duyduğumuz görünüyor ki bir zaman var. Bu zamanı ne kadar kısaltabilirsek, ne kadar hızlandırabilirsek, bana göre mutlaka eksiklerimiz olacak, mutlaka yanlışta yapacağız. Bunları düzeltme şansımızın olacağını düşünüyorum.

Hafta başı “Telekomünikasyon Arenası” diye bir iki günlük bir program vardı, Sayın İsmail Hakkı Karakelle’de oradaydı, konuşmacıydı kendisini dinleme şansı buldum. Bir soru getirdi gündeme, dedi ki; Telekomünikasyonda biz mevcut altyapıyı mı kullanacağız, müşterilerimize erişmek adına veya yeni altyapı mı kuracağız? Şimdi burada Türkiye oturup acaba yeni altyapı kurmakla, mevcut altyapıyı kullanmanın, ama rekabet piyasasının gereklerini düşünerek neler yapması gerektiğini süratle, Telekomünikasyon Kurumuyla, Rekabet Kurumuyla, Özelleştirme İdaresi ve piyasanın tüm aktörleriyle Türk Telekomuyla, GSM operatörleriyle, oturup tartışmak zorunda. Türkiye adına ve Türkiye’nin geleceği adına, bu sektörün Türkiye’nin en önemli sektörlerinden, iki önemli sektöründen bir tanesi olduğunu düşünüyorum, yapmak zorundayız.

Bir diğeri enerji; enerji sektöründe Enerji Piyasası Düzenleme Kurulunun önünde bir menü var, bir yasa var, ancak bu yasayı uygulamakta tereddüt ediyoruz. Mesela doğalgaz sözleşmeleri Kasım başından itibaren yüzde 20 tarif edilmiş, özel sektöre devredilecekti. Alınır mıydı, alan çıkar mıydı, nasıl devredilirdi bilmiyorum. Ama, bu süreç başlatılmadı. Enerji dağıtımında özelleştirme süreci Aralık’ta başlayacaktı, başlamadı. Geçen hafta Maliye Bakanımız, ki özelleştirme programı kendisine bağlı biliyorsunuz, beraberdik, Maliye Bakanımız çok net ifade ediyor; özelleştirme konusunda hiç tereddütsüz her şeyi hayata geçireceğiz. Enerji dağıtımını da bu yıl özelleştirilecek, telekomünikasyondaki özelleştirme sürecide bitecek.

Benim burada söylemek istediğim şey şu:Şimdi yıllardır Türkiye’de enflasyondan söz ederiz, enflasyona endeksli bir yüksek faizden söz ederiz. Enflasyonu çok uzun yıllar Türkiye tartıştı, kim yapıyor enflasyonu? Efendim kamuda açtığımız varsa o ülkede enflasyon olması kaçınılmaz. Niye? Paranın fiyatını siz tarif ediyorsunuz, paranın fiyatını Hazine borçlanma ihalesine çıktığı zaman, “kaç para verirsin” diye mali piyasaya soruyor. Özel sektörün burada bir rekabet gücü var mı veya bu borçlanma politikalarının kurallarını koymak acaba haksız rekabetin dışında değil mi, faizi siz belirlemiyorsunuz, Hazine belirliyor. Hakim oyuncu o, o yüzden de sizin para fiyatınızı, borçlanma oranınızı da o belirliyor.

Şimdi burada bakın enerjiye ilişkin, Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu ve Enerji Bakanlığı beraberce mutlaka değerlendirdiler. Üç zaman dilimli bir tarife sistemine geçildi, burada sistem fiyatları ihlal etti. Pik zamanda, yani sabah 05:00, akşam 17:00, akşam 17:00-23:00, 23:00-05:00, 17:00-23:00 sıralarında diyor ki özel sektöre Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu; enerjinin kilovattı 179 bin lira diyor, rakamlarda biraz hatam olabilir kusura bakmayın, 23:00’dan sonrası da 24 bin lira diyor. Fiyatları onlar belirliyorlar ve istiyorlar ki özel sektörde buna aynen uysun.

Şimdi Rekabet Kurumu bana göre burada da görev yapmak zorunda. Burada da, bu konuda da acaba Kuruma intikal ediyor mu fiyat çalışmaları,

oradan izin alınıyor mu? Ciddi bir özel sektör var Türkiye’de, yüzde 17, toplam üretimin yüzde 17’sini özel sektör üretiyor. Acaba özel sektör rekabet gücü adına hakim durum nasıl kullanılıyor? Burada da tarafların bir araya gelmesinin ben kaçınılmaz olduğunu görüyorum. Kamu, burada bir dileğim var; Türkiye özelleştirmeyi başaracak, bitirmek zorunda; çünkü kamunun asli görevi düzenleme ve denetleme. Düzenleme ve denetleme görevini asli görev olarak belirlemiş bir merciinin oyuncu olması bir piyasada mümkün değil, çıkması lazım. Bütün piyasalardan mümkün olan en kısa sürede, tabii ki anarşi yaratarak değil kuralları tarif ederek ve de oyuncularla beraber işbirliği yaparak çıkması gerektiğine inanıyorum.

Buradan özelleştirmenin Türkiye için son derece büyük önem taşıdığını, telekomünikasyon sektöründe de, enerji sektöründe de Türkiye’nin bugün telekomünikasyondaki fiyatları da özel sektör adına yüküdür, enerji sektöründeki fiyatları da yüküdür. Gaz fiyatında ilave şarjlar var, gazın ithal maliyetiyle piyasa sunulduğu fiyatlar arasındaki farklılıkları Türkiye’nin açıkça konuşabilmesi ve bu konuda verimliliği sağlayacak adımları atması lazım.

Geçmişte biz genelde deneme-sınama metodunu tercih eden ve de yanlış yaparak öğrenen bir milletiz, yani böyle bir tercih kullanıyoruz. Bilgiye, araştırmaya ve denenmişleri, yaşanmışları alıp okuyarak, inceleyerek oradan birtakım dersler çıkartmıyoruz, “Jean Paul Sartre”da sanki bizim için söylemiş, geçenlerde bir dergiyi inceliyordum orada bir sözüne yer vermişler; “Dünyada bu kadar çok ve çeşitli yanlış yapma imkanı varken bazı insanların neden hep aynı hatayı yapmakta ısrar ettiklerini anlayamıyorum” diyor. Artık biz deneyim sahibiyiz, yani yanlış yapmak konusunda yeterince deneyim sahibiyiz, yeteri kadar bedelini ödedik. Artık ortak akıl, doğrular, ülkenin doğruları ve küresel gerçekleri dikkate alacağımız bilgiye dayalı bir doğru karar sürecini zannediyorum ki kamu, özel sektör ortaklığıyla gerçekleştirebilir ve Türkiye’yi hedeflerine taşıyabiliriz.

Cavit DAĞDAŞ*

Esas olarak yatırım ortamını iyileştirme dediğimiz zaman eğer bir yatırım ortamını iyileştireceksek bunun olmazsa olmaz şartı makro ekonomik istikrardır.

Makro ekonomik istikrarla, çok fazla detaya gitmeden; Maastrich Kriterleri. Maastrich Kriterlerine ulaştığımız zaman makro ekonomik istikrarı yakalamışsınız demektir. Ne getiriyor? Orta vadeli bir tahmin yapabilme gücü getiriyor, sürekli orta vadeli bir tahmin yapabilme imkanı getiriyor. Orta vadeli tahmin yapabildiğiniz zamanda yatırım kararınızı almakta en belirleyici faktör oluyor. Dolayısıyla bu işin, yatırım ortamını iyileştirmenin başı makro ekonomik istikrarı sağlamak.

Bugün geldiğimiz nokta itibariyle 90'lı yıllarda yaşadığımız sürekli kriz stresi ve 94'te ve 2001'de yaşadığımız, özellikle 2001'de yaşadığımız çok ağır bir kriz; bunların maliyetlerini de toplum olarak ödüyoruz. Zannediyorum toplum olarak da buradan bir ders çıkardık ve makro ekonomik dengelerde çok hızlı bir düzelmeye doğru gidiyoruz.

Bundan bir-iki sene öncesini hatırlıyorum; enflasyon düşer, nasıl düşer, enflasyon 20'lere gelir, 20'lerde biraz kalır, üç-dört sene kalır orada bir şey oluşur, biz 20'leri, 10'ları falan hızlı hızlı inmeye başladık, yani Türkiye şaşırtıcı bir ülke.

Enflasyon süreci de şaşırtıcı, 30 yıl böyle, 30 ila 70 arasında enflasyonu olan bir başka ülke yok. Dolayısıyla geldiğimiz noktada şunu söylemeye çalışıyorum: Makro ekonomik istikrara gitme açısından çok önemli kazanımların sağlandığı bir 2003 yılı var. Ayrıca 2004 yılının da iyi gittiğini gösteren işaretler var.

İkinci faktör yatırım ortamının iyileştirilmesiyle ilgili, ülkedeki rekabeti bozucu faktörlerin olup olmadığı. Diğer bir ifadeyle, bir kamu sektörünün ağırlıklı olarak yer aldığı bir sektörde, bir tekel ürünü kullandığı sektör olan bir yerde ve onun davranışlarının nasıl oluşacağını tahmin edemediğiniz, yani bir oyun teorisi çerçevesinde yapamadığımız bir ortamda yatırım yapmak çok zor.

İkincisi çok değişken ve çok anlaşılması güç bir bürokratik mevzuat yapısı, üçüncü önemli engel, özellikle kamu maliyesinin nasıl gelişeceğini, kamu harcama ve gelirlerinin orta vadeli yapısını tahmin edebilecek bir yapının olmaması, diğer bir ifadeyle, bir sektöre girdiğiniz zaman kamunun buradaki

* Hazine Müsteşar Yardımcısı

sektörden ne kadar vergi alacağını, ne kadar harcama yapacağını tahmin etmek lazım.

Bütün bunları gözönüne aldığımız zaman bizim kamu olarak bu yatırım ortamını iyileştirme konusunda Hazine Müsteşarlığı olarak başlattığımız, Dünya Bankasıyla beraber başlattığımız çalışmaların neticelerini uygulamaya koymaya başladık geçen yıldan beri.

2005 yılından itibaren özellikle bu kamu maliyesiyle ilgili üç yıllık bütçe öngörülerini meclise sunacağız, bundan sonra her yıl üçer yıllık bütçeler meclise sunulacak ve ekonomik birimler için bu bir gösterge niteliğini taşıyacak. Dolayısıyla yatırım kararlılığını vermede daha belirgin bir hale gelecek.

Bürokratik engeller konusunda bazısını engel olarak görmemek lazım, bazısını rasyonelleştirme olarak görmek lazım, yani bir sektörel lisans konusunda kamu adına yürütülmesi gereken görevler; çevre, sağlık vesaire. Bu görevlerin yapılması lazım, ama bu görevler yapılırken rasyonel bir şekilde yapılması lazım. Yani yetkilerin aynı bilgilerin çeşitli kurumlar tarafından istenmesi, denetimin üç-beş kuruluş tarafından yapılması, birbiriyle çelişkili durumlar olması vesaire gibi. Ama bu hizmetinde yapılması lazım, bu hizmette önemli bir hizmet.

Bizim son iki, üç yatırım ortamını iyileştirme koordinasyon kurulu toplantısında bu konuya ağırlık verdik ve bu konuyla ilgili önemli bir aşamaya gelmiş bulunuyoruz.

Bir diğer önemli konu; yabancı sermayenin Türkiye'ye gelmesi, hepimizin de hemfikir olduğu nokta, bizim mevcut tasarruf oranlarımız göz önüne alındığında bizim ciddi bir yabancı sermaye yatırımına ihtiyacımız var.

Türkiye'deki yabancı sermaye mevcudu ne diye baktığımız zaman, bugün Türkiye'de ilk 500 firmamızın içinde yanılmıyorsam 132 tanesi yabancı sermaye firması ve 2002 yılı "... Dergisi"nin yayına göre, dünyadaki ilk 500 büyük firmanın 108'i Türkiye'de faaliyet gösteriyor. Böyle baktığımız zaman Türkiye'deki ilk 500 firma içindeki satış hasılatlarının yüzde 40'ı yabancı sermayeli şirketler tarafından yapılıyor. Dolayısıyla yabancı sermaye açısından bir taban var. Hangi ortamda yapıldı bu yabancı sermaye; ekonomik istikrarsızlığın çok yoğun olduğu 80'li yılların sonlarından, 2002'lere kadar olan bu dönemde.

Bu yabancı sermaye yatırımları niye geldi bakmamız lazım, bununla ilgili Hazine Müsteşarlığında yapılan bir anket çalışması, yabancı sermayeli şirketlere sorulmuş bir anket çalışması; Türkiye'de niçin yatırım yapmayı düşündünüz? Esasında yüzde 46'sı piyasa ağırlıklı olarak söylüyorlar, yani Türkiye'nin ekonomik potansiyeli, Türkiye'nin iç pazarı ve Türkiye'nin diğer pazarlarına ulaşımı, işgücü maliyetleri daha arkalarda geliyor.

Türkiye'ye gelmeden önce Türkiye'deki en büyük problemler nedir diye soru var; en büyük problem nitelikli işgücü ve yöneticinin olmaması, efendim hukuk üstünlüğünün olmaması ve ekonomik istikrarsızlık. Ama birinci derecedeki faktör yeterli ve nitelikli işgücü ve yöneticinin olmadığına dair.

Yatırım yaptıktan sonra bu soruları bir kere daha soruyorsunuz, geldikten sonra ne düşünüyorsunuz? Geldikten sonraki en büyük problemi bürokrasi bir, ikincisi ekonomideki belirsizlik.

Bir başka soru soruyoruz diyoruz ki; buna rağmen Türkiye'deki bu problemin bir ila üç yıl arasında çözüleceğini düşünüyor musunuz diye soruyorsunuz, yüzde 60'ı çözüleceğine inanmıyor.

Hemen akabinde, yatırımlarınızı artırmayı düşünüyor musunuz diye soruyorsunuz; yüzde 74'ü artırmaya çalışıyor, planlıyor. Şunu söylemeye çalışıyorum: Türkiye yabancı yatırımcı gözünde çok önemli bir potansiyel, bu anket çalışmalarından çıkan. İki tane nedeni var, bir tanesi iç pazarı geniş, ikincisi dış pazara olan yakınlığı ve ihracat imkanlarını kullanabilmesi.

Böyle bir potansiyeli harekete geçirmek için bir; Türkiye'nin promosyonunun daha etkin bir şekilde yapılması lazım, onun için bu yatırım ortamını iyileştirme koordinasyon kurulunun da bir kararıyla, Yatırım Promosyon Ajansının kurulmasıyla ilgili yasa tasarısı şu anda Başbakanlığa gönderiliyor ve önümüzdeki dönemde çıkması bekleniyor. Böylelikle Türkiye'nin algılanan yanlış imajını düzeltmeye yönelik özel sektöründe katılımıyla oluşturulacak özerk bir kurumla bu algılamayı değiştirmeye çalışıyoruz.

İkinci yaptığımız şey, yatırım ortamını iyileştirme koordinasyon kurulu çerçevesinde bütün mevzuatlarımızı ve yabancı ile yerli arasındaki farkı kaldıracak mevzuat düzenlemeleri yapılması. Bununla ilgili olarak da, yabancı ve yerli yatırımcı tanımlarını değiştirdik, ön izni kaldırdık, minimum sermaye şartını kaldırdık. Bugün Türkiye'de yerli ve yabancı yatırımcının arasında kamu açısından bir fark yoktur.

İkincisi şirket kurulması aşamasındaki 19 ayrı yerden bir sürü bürokratik işlemlerden kurtardık, bugün Türkiye'de bir günde şirket kurulur hale geldi. Bitti mi, bitmedi. Önümüzde dokuz tane diğer teknik komite çalışmaları var, burada fikri mülkiyet haklarından, sektörel lisansların verilmesine kadar, yatırım yerinin belirlenmesi kadar teknik komiteler çalışmalarını sürdürüyor ve bu komiteler raporlarını YÖİK Konseyine sunup orada bir karar çıkmasını sağlıyor.

Yabancı sermaye Türkiye'ye ne katıyor? İki tane bizim önemli "Benchmark"ımız var, bir tanesi 89-90 yılında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi, bir diğeri de 95 yılında Gümrük Birliğine girilmesi.

Özellikle 1995 yılında Gümrük Birliğine girilmesiyle birlikte Türkiye'nin ihracatında çok düzenli ve sürekli son yıllarda daha da hızlı artan bir ihracat ivmesiyle karşı karşıyayız. İthalat daha farklı, ithalat biraz dalgalanıyor iç talebe bağlı olarak, ama ihracatta çok hızlı bir, düzenli ve sürekli bir artış ivmesini yakalamış vaziyeteyiz. Burada yabancı sermaye şirketlerinin payı ne? 1996-2002 döneminde yabancı sermaye şirketleri ihracatını yüzde 100 oranında artırmış, Türkiye'nin toplam ihracatı bu dönemde yüzde 53 artmış, ithalatlarını yüzde 33 artırmışlar, Türkiye'nin bu dönemdeki ithalat artışı da yaklaşık yüzde 18 Gümrük Birliğine girdikten sonra, ki o dönemdeki tartışmaları hatırlayın; Türkiye sanayisi çöker mi, çökmez mi? Hayır Türk sanayisi bütün olumsuzluklara karşın, bütün o makro ekonomik belirsizliklerin olmasına karşın kendisini ispat etmiştir. Türkiye özellikle de Gümrük Birliğinin getireceği avantajları, maddi avantajları, destek avantajlarını kullanmadan bunu başarmıştır, çok önemli bir rüştünü ispat etmiştir diye düşünüyorum. Bu konuda da başka bir ülkede henüz Avrupa Birliğine üye olmadan, Gümrük Birliğine girmeye cesaret edememiştir, bir tek Türkiye vardır. Bu konu çok cesaret vericidir, Türkiye rekabete açık, rekabeti seven bir müteşebbis gücüne sahip olduğunu gösteren önemli bir göstergedir.

Sayın Kavi, verimliliği artırmada kamunun çok geride kaldığını söyledi. Şu anlamda söyleyeyim: Kamu iktisadi teşebbüsleri verimsizdir dediğiniz zaman, orada işte atıl istihdam vardır vesaire gibi "benchmark"lar olduğu zaman önemli bir kazanım elde edilmiştir. 2003 yılında 6,5 oranında sağlanan faiz dışı fazlayı, 1,5 puan kamu iktisadi teşebbüslerinden gelmiştir. Kamu iktisadi teşebbüslerinde 2000-2003 döneminde 50 bin istihdam azaltılması gerçekleştirilmiştir. Bazı sektörler Devlet Demiryolları; Devlet Demiryolları ile ilgili bütün dünyada olduğu gibi belli bir zarar söz konusudur. Ama onunla ilgili de vagon özelleştirilmesi, hatların özelleştirilmesiyle ilgili çalışmalarda sürdürülmektedir.

Diğer önemli konu, enerji sektörü; enerji sektörü bildiğiniz gibi bir doğal tekel, girişlerinde-çıkışlarında sıkıntılar olmasına rağmen enerji sektörünün özelleştirilmesiyle ilgili de Dünya Bankası ile çok önemli çalışmalar son aşamaya gelmiş vaziyettedir, onunla ilgili stratejiler hazırlanmıştır. O anlamda da özelleştirme konusunda doğal tekellerin ve altyapının özelleştirilmesi konusunda da ciddi çalışmalar yapılmaktadır.

Bir önemli faktör daha var; biz bütün bu çalışmaları yaparken gerek mevzuat çalışmalarımızda, gerek ileriye yönelik veya politikaların oluşturulmasında temel alınan nokta Avrupa'nın en iyi uygulamalarıdır, yani Avrupa Birliği bizim için bir çaba olmuştur. Mevzuat düzenlemelerinde, sektörel lisanslarda diğer her türlü konuda Avrupa Birliği mevzuatına uyum esas olarak temel teşkil etmektedir.

Bu kapsamda Türkiye esasında kamu kesimiyle, özel kesimiyle, Avrupa Birliği ile uyum aşamasında çok ciddi hazırlık içindedir. Umut ediyoruz ki ve bekliyoruz ki, 2004 sonunda Avrupa Birliği ile ilgili olumlu bir gelişme sonrasında Türkiye'ye yabancı sermaye açısından çok ciddi bir akım olacağını düşünüyorum, özellikle makro ekonomik istikrarın bu yönde gittiği sürece. Diğer ülke örneklerinde; Portekiz, İspanya, Yunanistan gibi diğer ülke örneklerine baktığımızda da bunun böyle abartılı bir tahmin olmadığını düşünüyorum.

Son olarak şunu söylemeye çalışıyorum: Türkiye hakikaten son yaşadığı krizden çok önemli dersler çıkarmıştır. O çıkardığı dersler sonucunda politikalarını oluşturmaktadır. Bankacılık kesiminden, reel kesime kadar, yatırım ortamından fikri mülkiyet haklarına kadar her türlü konuda bir reform çabası içindedir ve atılan adımlarla da çok önemli yerlere gelmiş bulunuyor.

Prof. Dr. Deniz GÖKÇE*

Devlet konuştu, sanayiciler konuştu, sıra öğretmenlere geldi. Öğretmenin görevi işi biraz basite indirgemek ve konunun daha geniş bir tabana yayılmasını sağlamaktır, ben de bunu yapacağım.

Önce şunu söyleyeyim: Geçen hafta üç gün Londra'da dolaştım ve Türkiye'deki fizik yatırım yapmak isteyen insanlarla veya Türkiye'de en azından bir şirketin hisse senedini alıp ortak olmak isteyenlerle (yani kısa dönemli mali yatırım yapmak isteyenlerle değil) çok geniş sayıda insana rastladım ve konuştum. Yurtdışında (Türkiye açısından) son 15 yıldan çok farklı bir hava var şu anda, bunu söyleyerek iyimser başlayayım; çünkü sonra biraz farklı tonda şeyler de söyleyeceğim !

Şöyle düşünülüyor yurtdışında: Türkiye ilk defa uluslararası siyasette önceden iyi planlanmış bir strateji ile işe girdi, bunun sonucunda Türkiye büyük olasılıkla Kıbrıs referandumunda hayır diyen taraf olmayacak, eğer karşı tarafta evet derse, mutlu bir sonuç çıkacak. Yok eğer karşı taraf hayır derse, ki karşı tarafta kamuoyu araştırmaları yüzde 70 civarında hayır yönünde, o zamanda Türkiye Avrupa tarafından farklı bir gözle incelenecek, Türkiye engel olmuyor diye düşünülecek. Bunun sonucu olarak yatırımcı olan kimseler ilk defa bu kadar büyük bir çoğunlukla Türkiye'nin bu yıl sonunda bir takvime kavuşacağını, bu süreç 5,10,20 yıl da süreceksin olsa Türkiye'nin farklı bir yöne gideceğini söylüyorlar. Bunun da yabancı yatırımcı açısından önemli bir değişiklik getireceği kanaatindeyim. Bu konuşmam da siyasi bir konuşma değil; çünkü ben her sene en az 10 tane böyle seyahate giden bir kimseyim ve gördüğüm kadarıyla çok farklı bir hava var yurtdışında, bu da "Türkiye için iyidir" diye düşünüyorum.

Gelelim rekabet konusuna ve yabancı sermaye yatırım ortamının iyileştirilmesi konusuna. İzin verirsiniz burada evvela uluslararası bir gözlem yapacağım; çünkü Türkiye'deki tartışmalar sonunda hep bir noktaya geliyor ve sert bir kayaya çarpıyor, o noktaya niye çarptığımızın altını bir çizmek istiyorum. Burada uluslararası uzmanlar da var, ama ben kendi genel yaklaşımına "Ayna Teoremi" diyorum, ben her zaman aynayı kendi suratıma tutmak isterim. Eğer bir sorunum varsa onu ben üretmişimdir, bir çözüm üretmiyorsam da yine ben üretmediğim için olmamıştır. Dolayısıyla ben hep kendi ayağının üstüne basma taraftarı olan bir insan olarak yaşadım. "Adam Smith" benimle iftihar ediyor; 40 yaşında, 1982 yılında Boğaziçi Üniversitesine

* *Gazeteci-Yazar*

öğretim üyesi olarak geldim, baktım ki devletin bana verdiği maaşla geçim çok kolay değil, derhal spor yazarlığı da yapmaya başladım. Türkiye'deki ticaret hadlerinde bir spor yazarı kabaca beş profesöre eşdeğer olduğu için mali olarak işe ve ibatesini "Adam Smith" yaklaşımıyla kısmen piyasada sağlayan bir kimse olarak karşınızda çeşitli şapkalarla oturuyorum. Bu tabii ekonomiye ciddi bakmayacağız demek değil.

Önce dünya için söyleyelim: tabii ki dünyada özellikle Batı'da ,bizden çok daha fazla oranda rekabete inanan insan var ama, rekabete mutlak olarak inananların sayısı dünya çapında ve Batı'da bile parmakla gösterilir.

Argümanı şöyle koyayım: Herkes iktisatçıların genel yazdığı şeylere baktığı zaman dünyanın toplam üretiminin maksimum olması için tüm üretim faktörlerinin ve tüm mal ve hizmetlerin, (hizmetlerin olabildiği kadar ama malların oldukça) serbest dolaşımından maksimum dünya ürününün çıkacağını düşünür. Bütün iktisatçıları biraz kurcalarsanız genel kabul gören düşünce budur.

Ekonomi teorisinde veya ekonominin yaklaşımda, ve ekonomiye siyasi yaklaşımda, zaman içinde malların serbest hareketine izin vermişiz, ticareti destekliyoruz. Sermayenin hareketi de giderek serbestleşiyor. 1980'li yıllarda sermaye hareketi epey serbestleşti, daha evvel serbestti sınırlandı, şimdi daha serbest oldu, ama dünyada emeğin hareketi serbest değil. Dolayısıyla dünyada dünyanın refahının maksimum kılınması ve dünyada eşitlenme açısından baktığınız zaman en önemli üretim faktörlerinden biri olan emeğin hareketi serbest değil. Dolayısıyla dünya iktisatçının "suboptimal" yani optimumun altında dediği bir noktadayız her zaman.

Birleşmeler, bölgesel de olsa, Latin Amerika'da birleşme, Kuzey Amerika'da birleşme, Avrupa'da birleşme, emeğin hareketine olanak sağlıyor, en azından bölgeler içinde maksimum verim, maksimum refahın sağlanmasına hizmet ediyor. Ama şunun altını çiziyorum ki, dünya geneli, dünya için optimal olan bir dizayn içinde henüz değil.

Nasıl oldu bu dediğimiz zamanda, bundan 100 sene evvel, Birinci Dünya Savaşından önce millet-devlet diye bir şey yoktu. Yani Fransa'dan Almanya'ya geçecek olan kimsenin pasaport, vize alması, Türkün gidip Şam'da çalışması için izinle uğraşması falan gerekmiyordu. Vize, pasaport, çalışma müsaadesi, Green Card, istemem gelemesin falan gibi böyle şeyler yoktu. Sonra millet-devlet kavramı çıkınca herkes korumacılığa başladı, ve millet devlet yaklaşımı da büyük depresyonla maksimuma çıktı. Bugün de millet-devlet kavramı o korumacılığın sembolü olarak duruyor.

Çok yüksek geliri olan Amerika'da işgücünün serbest hareketi olsa bu gelir farklılıklarını ortadan kaldıracak. Gelişmeyi benzer hale getirecek, en

azından bu yönde bir trend ortaya getirecek. Dolayısıyla millet-devlet kavramı düşük gelirli, düşük standartta olan ülkeler açısından zarar verici bir unsur. Peki o ülkelerde ne oluyor? O ülkelerin insanları da uzun vadeli düşünemiyorlar, kısa vadeli düşünüyorlar. Onlarda, aslında çok güçlü bir his olan, bir sürü faydası olan milliyetçilik falan gibi hisleri ekonomiyle karıştırıyorlar, ekonomik milliyetçilik yapmaya çalışıyorlar. O zaman diyorsunuz ki, “yahu şu şu yapılsa Türkiye için daha iyi olmaz mı”, o da size diyor ki, “yahu Türk bakkalını korumak gerekmiyor mu uluslararası perakende şirketine karşı ?” veya “Türk kablo firmasını korumak gerekmiyor mu ithalata karşı?” diye, yani bu sefer de biz duvarları diziyoruz. Halbuki millet-devlet kavramının ortadan kalkmasından, en azından bu aşırı korumacılık şeklindeki türünün ortadan kalkmasından en çok faydalanacak ülkeler bizim gibi düşük gelirli ülkeler. Dolayısıyla dünya çapında baktığımız zaman, şunun altını çiziyorum: Rekabetin teorik olarak ve analitik olarak çok önemli olduğuna herkes inanıyor, herkes bunun kitabını yazıyor. Ama iş uygulamaya geldi mi, siyasetle rekabet çatışmaya başladığı zaman siyaseti seçiyoruz ve dolayısıyla dünya optimumuna gitme yönünde arzu edilenden daha yavaş gidiyor, bunun altını çiziyorum, bu çok önemli bir nokta.

Gelelim Türkiye’ye, şu soruyu soralım: Ben Rekabet Kurumu, Kurulu, Rekabet Kanunu gibi konuları aşağı-yukarı 95 yılından beri Boğaziçi Bölümü İşletme Bölümündeki “Managerial Economics” yani yönetim ekonomisi dersinde aşağı-yukarı dört hafta öğretiyorum. Rekabet Kanunuyla ilgili bazı konuları öğrencilere okutuyorum; çünkü bizim üniversitelerimizde Türkiye’nin kanunları zaten çok iyi bilinmez. Biz mesela Boğaziçi Üniversitesi İşletme bölümünde kendi öğrencilerimize ciddi bir hukuk eğitimi veremiyoruz diye düşünüyorum şahsen, tabii farklı düşünenler olabilir. Ama bunu anlatırken de onların ayaklarını yere bastırmak istiyorum. Mesela Rekabet Kurumunun çimento sektörüyle ilgili kararları vardı birkaç sene evvel, o kararların içeriğini 50 sayfalık açıklamalarla ve kurumun kendi yayınlarıyla öğrencilere göstermeye çalışıyorum. Ama tabii Boğaziçi Üniversitesi veya 10 tane bunu yapan üniversite çok küçük bir alan. Şimdi toplumun geneline bakmamız lazım; toplumun genelinin bu konularda görüşü nedir? Şu soruları sormamız lazım ve Gökhan Bey bunun altını çizdi: toplumun geneli, sokaktaki çalışan insan, esnaf, vatandaş genelde bu konular hakkında ne bilgiye sahip ? Benim kişisel düşüncem, ki bunun tersine ikna edilmeye açığım, Türk toplumunun, birincisi, ekonomik analize hiç inanmadığıdır, Türkiye’de arz ve taleple ilgili bir şey söylediniz mi, atıyor işte hoca şeklinde bir reaksiyon görürsünüz, bu bir. Rekabet konusunu sosyal yaşamın hiçbir alanında sevmiyoruz, iki. Piyasaya kavramı bizim için çok makbul bir kavram değil, “Hadi sende özel sektör uşağısın!” gibi lafları çok sık duyarım ben! Hukuk dersiniz, hukukla uzaktan yakından alakamız yok. Peki diyeceksiniz ki, hocam nereden çıkarttın bunları şimdi, bu kadar mı kötü durum. Birkaç tane örnek vereyim size; benim kişisel kanaatim, rekabet politikaları,

rekabet kanunu falan gibi şeyleri düşünürken bizim hem rekabet konusunda, hem hukuk konusunda sıfırdan başladığımızdır. Dolayısıyla biz bu alanda bir iyileştirmeye gideceksek tepeden çözüm indirmek yerine, tabandan başlamak zorundayız. Yani Türk vatandaşına bunların önemini anlatmak zorundayız, Türk vatandaşının bu olaylara bakış tarzını değiştirmek zorundayız.

Bir-iki tane soru sorayım; mesela ben askere gittim üniversiteden sonra, ben askerliğimi iki sene olarak yaptım 1960'lı yılların sonunda, benden sonra gidenler 1,5 sene askerlik yaptı, bir sonra gidenler bir seneye indi. Şimdi burada bir kural, kanun, hukuk anlayışı, adalet gibi bir kavram olmadığını düşünüyorum. 1992 yılından 99 yılına kadar insanlar 38 yaşında emekli oldular, hanımlar 38, erkekler 43. Şimdi yaşı 58, 60'a çıkarttık, büyük olasılıkla da pek yakında 65 falan gibi yaşlara gitmek mecburiyetinde kalacağız. Zaten komik bir durumdayız, 18 yaşına gelen insanlar için Türkiye'de ortalama hayat beklentisi 77-78 sene, Türkiye'de ortalama emekli olma yaşı Sayın Dağdaş benden daha iyi bilir, 49-50 civarında. Dünyada aşağı yukarı 27, 28 sene emeklilik olan tek ülke biziz, 15'in üstünde emeklilik veren ülkede yok. Dolayısıyla kural, kurum, hak, hukuk falan gibi şeyler çok zor Türkiye'de!

Rekabete de aslında hiç inanmıyoruz. Futbol örneği vereyim size! San Marino 30 bin nüfuslu bir yer; San Marino ile Türkiye futbol maçı oynuyor Ali Sami Yen Stadında, şimdi burada ne bekliyorsunuz, stadı dolduran 40 bin seyirci olarak? Bir tek bilinmeyen var, adamlar ya 7 gol yiyecekler, ya 8, ya 9 dokuz kaç olacağı bilinmiyor. Çünkü; kasap, manav, bakkal, 30 bin kişilik bir ülkeden bir takım çıkarmışlar, biz de 70 milyondan bir takım çıkarmışız, bu kadar yatırım yapmışız. Türk seyircisi sırtını dayasın koltuğa güzel keyifli bir maç seyredelim desin. Ama bunu yapmıyorduz! San Marino takımı sahaya çıkarken kafalarına Coca-Cola kutusu atıyoruz, küfür ediyoruz. İnanıyor muyuz rekabete, yooo!. Herkes her sene Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş'ın şampiyon olmasını bekliyor, aradan başka bir takım olunca "yok yahu, şike ile veriyorlardır başka birine, federasyonu şikelemiştir biri" falan gibi yorumlara abone oluyoruz. Hayatın her alanında, ülkenin her yerinde bu böyle, kuralla alakamız yok, rekabete saygımız yok. Bir anekdot anlatacağım; 1980'li yıllarda Göztepe'de oturuyorum ben, Ziver Bey Caddesinin üstünde ana yolda gidiyorum sola sapacağım, o sokaktan bir otobüs çıkıyor kocaman, yol hakkı benim, tali yoldan çıkıyor, tam döneceğim otobüs durdu geldi, karşı karşıya geldik 10 santimle hayatımı kurtardım. İndim şoföre bağıryorum, "Hiç mi saygın yok tali yoldan çıkıyorsun?" dedim, "Yol hakkı benim!" dedi, "Niye seninmiş?" dedim, "Daha büyük araç benim!" dedi, "Evladım deniz trafiğinde büyük vasıtasının hakkı var, kara trafiğinde yolun önceliği var!" diyerek itiraz ettim. Bu bir belediye otobüsü ve şoförünün de eğitilmiş olması gerekir.

Yine trafikten örnek vereyim, sizce trafikte en çok suç işleyenler trafik polisleri ve kamu görevlileri midir, yoksa vatandaşlar mıdır? Benim kanaatim trafik polislerinin daha çok suç işledikleri yönündedir.

Başka bir örnek vereyim, yurtdışından geliyorum eşimle beraber, dört tane valizimiz var İstanbul Havaalanında indik, taksiye bineceğiz dört valiz sığmıyor, bir "station" getirin dedik getirdiler, eski bir Renault, tam ona yüklüyoruz şoför dedi ki, "Valizler için ücret alırım!" dedi, "Evladım bunun tarifesi var mı?" dedim, var dedi. "Kimden öğreneceğim?" dedim, "İşte orada, elinde telsiz telefonla oturan kimse var ona sorun!" dedi, gittim "Nedir bavul tarifesi?" dedim, "Abi tarife var," dedi, "Esnaf kuruluşlarının belirlediği bir tarife var, tarife şu: 50 kiloya kadar valiz serbest, 50 kilodan sonra gönlünden ne koparsa!" Şimdi dış hatlar terminalde bir tane baskül koyacaksınız, valizler üstüne konacak, 49 mu, 51 mi, 49 ise yırtıyoruz, 50'yi geçtiğinde de gönlünden ne koparsa. "Benim gönlümden bir şey kopmuyor dersem ne olacak?" Bunları böyle eğlenceli şekilde söylemeye çalışıyorum ki, bizim rekabet, kural, kanun gibi konularda çok önemli eksiklerimiz olduğunu anlayalım.

Bir de kamu örneği vereyim; Türk Hava Yolları özelleştirilecek, servisi değişiyor falan, hiç bayram tatillerinde Türk Hava Yollarıyla yurtdışına uçtunuz mu? Birdenbire uçağın yüzde 70'i "business class", yüzde 30'u "ekonomi klas" haline gelir. Ortada perdeyi ittiriyorlar, yapı değişiyor. Böyle bir kural olabilir mi? Bayramda perde öbür tarafa gider olur mu, siz biliyorsunuz herhalde, Sayın Dağdaş?

Aynı şey yazın Bodruma giden uçaklarda da vardır, talep fazla oldu mu yüzde 80'i birdenbire "business class" olur! Burada rekabet, kanun, falan, filan devlet tarafından saygı görmüyor.

Biraz daha ciddi konulara geelim. Son zamanlarda biraz bu rekabetle ilişkili konulara bulaştım ben, yabancı sermaye ile ilgili boyutunu anlatacağım. Sayın Müsteşar anlatacaklarını iyi biliyor; çünkü pancar ve şeker konusuna değineceğim.

Dünyada pancar şeker kamışından en ucuz yapılıyor, çünkü şeker kamışını kesiyorsunuz içinden çıkartıyorsunuz şekeri, kamış kesildiği yerden ertesi sene bir daha büyüyor. Bakım yok, gübre yok, tohum yok, hiçbir şey yok, bu nedenle dünyanın en ucuz şekeri kamış ülkelerindedir, burada da monopol Brezilya'nın elinde. Dünya fiyatı da 200 tondan başlıyor, 250 dolar ton başına, dünya borsa fiyatı (Brezilya şekeri).

Türkiye'de ise kamış yok , pancar var. Pancar yumrulu bir madde, bu yumrulu madde depolanmadığı için o yumrulu madde şeker olarak depolanmak mecburiyetinde, onun için Türkiye'de önemli ölçüde bir şeker stoku var. Sayın

Dağdaş Hazine geçmişte epey bir para yatırmıştır oraya, stok maliyetini de olarak! Önemli olan bizim bu olaylara bakış açımızı değerlendirmek.

Burada birdenbire son 10-15 senede dünyada farklı bir yaklaşım oldu. Buğdaydan, patatesten, nişasta gibi şeylerden sıvı şeker üretiliyor, bu küçük maliyet avantajı sağlıyor, kristalde sıvı hale getirilirse fire oluyor, ondan kurtuluyorsunuz, sıvı şeker, lokum üreticileri gibileri ,kolacılar gibileri tarafından kullanılıyor. Bu nedenle Türkiye'ye bir yabancı firma geldi, "Cargill" ve üç beş tane de bu tip çalışan firma var sanıyorum, bu beş firmanın mısırdan ürettiği şeker konusunda da biz hemen kotayı yapıştırdık ve bir olay çıktı; 200 milyon dolar yatırım yapmış olan "Cargill"ın 90 milyon dolarlık bir tesisi var Orhangazi'de, onlar orada ve Çukurova'da mısır ürettiriyorlar ve ciddi bir rekabet gelmeye başladı, pancara ve pancar şekerine.

Bu arada bizde başka şeyler yaptık, pancarcıların kuvvetli bir kooperatifi var Pankobirlik diye, tuttuk 25, 30 tane şeker fabrikasına, bunun üç beş tanesi özelleşti, bunları Pankobirlik'e sattık, şimdi Türk Şeker dediğimiz şeker kurumuyla, Pankobirlik arasında ve pancarcılar arasında şeker fiyatı belirleniyor, pancar fiyatını da kamunun desteği şeklinde belirliyoruz. Oradan katma değer hesapları yapıyoruz, şu kadar katma değer diye! Ben de düşünüyorum; yahu idari kararlar belirlenen fiyatta katma değerden ne ölçüde bahsetmek mümkündür diye, bu arada yabancı sermaye yatırımı yapmış olan Cargill'ciler feryat halinde, Başbakan'a gitmiş durumdalar; "Yahu bizim bu halimiz ne olacak, dört sene evvel izin verdiniz, tesisi kurduk, şimdi mahalli yönetimlerle kavgadayız, mahkemelik olduk!" Bunu "gıcıklık" olsun diye anlatmadım, yani bizim Türkiye'nin genelinde o ilk başta batıya gösterdiğimiz reaksiyon var ya, "ekonomik milliyetçilik reaksiyonu", onun sonucu olarak böyle tuhaf şeyler ortaya çıkıyor. Kamu kurumlarının kuruluşu için izin verdiği yerlerde mahalli idareyle kapışıp, sonra engelleme, kotalar bilmem ne falan geliyor. Dolayısıyla benim temel tezim şudur: Burada bugün konuşulan şeylerin Türk toplumunun geneline nasıl anlatılacağına karar vermemiz lazım; şimdi , ben mesela pancarcılara şöyle bir mesaj vermeyi düşündüm: Türkiye'nin kabaca rakamlar yuvarlak, 2 milyon ton mısır üretimi varsa, 3 milyon ton mısır talebi var, kabaca öyle ve mısırı ithal ediyoruz biz, mısırı çünkü yem için kullanıyoruz. O ithalat bu gelen mısırdan yapılan "fruktoz" için de artıyor olacak, ithalatı artırıcı bir boyutu var, maliyet düşürücü bir boyutu var, yani karmaşık bir durumu var. Normal mantıkta ders kitabından baksanız, Türkiye'nin pancar ekilen birtakım yerlerinde pancar üretimini yavaşlatıp bir miktar mısır üreterek mısırdaki arz-talep dengesini sağlaması, pancarda da çok fazla bir rant sağlanmasının engellenmesi ve zaman içerisinde de dünya normlarına yaklaşılması gerekir diye bir şey düşünüyorum.

Ama bunun olabilmesi için Türk vatandaşına, emekçiye, esnafa bunu anlatmamız gerekli. Yani Koç Holding, Sabancı'ya değil diğerlerine anlatmanız lazım. Rekabet olursa, fiyat düşmesi iki şekilde oluyor. Rekabette yabancı sermaye ile oluyor, ve ayrıca ülke içinde olan rekabetle de oluyor. Olan şey nedir? Fiyatlar ucuzluyor, monopol gücü zayıflıyor, monopol rantları ortadan kalkıyor. Bunun sonucu olarak belki bazı kimseler kısa dönemde gelir kaybediyorlar, ama uzun vadede tüketicilerin tümü kazanıyor. Tabii pancar üreticileri önemli bir kesim, 400 bin üretici olduğunu düşünüyorum ben, rakam tam kesin olmayabilir. 2-2,5 milyonda insanın pancardan ekme yediğini düşünüyorum. Bunun nakliyesini, işlemlerini düşündüğünüzde geniş bir kesim! Güzel de 70 milyon kişi de dünya fiyatının birkaç misline şeker yiyor. Onlara da şekerin maliyetini düşürmek mecburiyetindeyiz. Şekerde rekabet edebilir duruma gelmeliyiz! Şimdi ne oluyor bakın, Amerika da şekerini koruyan bir ülke, Avrupa da şeker sektörünü kontrol yapan bir ülke! Amerika, Avustralya ile şeker konusunda bir anlaşma yapacaktı! Avustralyalılar dediler ki, "Şu şeker sektörünü aç biraz rekabete!" Amerika o yüzden Avustralya ile anlaşma yapmaktan vazgeçti. Düşünün ki benim rekabet konusunda eğitildiğim ülke Amerika, Gökhan beyde Amerika'da eğitildi ama, bu iş geliyor, sonunda siyaset ile milliyetçi ekonomi yaklaşımının arasında bir yere dayanıyor. Benim düşüncem şu: Rekabet Kurulu, Rekabet Kurumu, Rekabet Kanunu gibi kavramların bugün ülkeye yapacağı faydaları buradaki seçkin insanlar, büyük çoğunlukla zaten biliyorlar. Bence bizim temel sorunumuz bu konuları tabana yayıp vatandaşa bunun uzun dönemde kendisine avantaj sağlayacağını, hayat standardının yükseleceğini anlatmak. Bugün dış ticaret konusunda rakamlar verildi, dış ticaret konusunda bir çekişme var. Tabii ki ihracatçılar piyasada oluşan bir kur düzeyi nedeniyle Türk Lirasını elde edecekleri hasıllardan kaybediyorlar, milyarlarca dolar kayıpları var. Bazı tahminler bunun 4 milyar dolar gibi bir rakam olduğunu düşünüyor, 8 milyar dolarlık tekstil ihracatında, 48 milyar dolar olan ihracatta 4 milyar dolar gibi fatura olduğunu düşünüyorlar, daha az Türk Lirası geçtiği için ellerine. Hatta bazı ihracatçılarımızın şirket kapatmak, insan çıkarmak falan gibi faaliyetler içinde olduğu söyleniyor. Güzel ama toplumun geneli açısından bakın, şimdi Sayın Dağdaş benden çok daha iyi bilir, Hazine rakamları olduğu için, bu kur düzeyinin Türk toplumunun geneline, en büyük borçlu devlet olduğuna göre sağladığı fayda yılda 20 milyar doların üstünde, bana sorarsanız. Bugünkü faiz düşüşünün arkasında da kur düzeyimin önemli bir katkısı var. O zaman biz bunu vatandaşın geneline anlatmazsak, vatandaş şikayet etmeye başlıyor. Hazine'yi rahatsız ediyor, Merkez Bankasını rahatsız ediyor, Ticaret Müsteşarını rahatsız ediyor, lobiler ortaya çıkıyor. Dolayısıyla benim burada katkı yapmak istediğim alan, bir öğretmen olarak, bir öğretmen mesajı vermek; rekabet konusunun faydalarını toplumuza öğretmek mecburiyetindeyiz. Bence Rekabet Kurum ve Kurulunun en önemli görevlerinden bir tanesi de budur. Rekabetin avantajlarını, uzun vadede bize ne

sağlayacağını anlatmalıyız! Ayrıca aynı yaklaşımı dış ticaret için de anlatmalıyız,ticarete açıklığın faydası bilinmeli! Biz kuru sürekli devalüe ederek, yani Türk vatandaşını fakirleştirerek daha iyi bir ülke olabilir miyiz, sadece ülkenin içindeki dengeleri değiştiririz, bir kısım faydalanır, öbür kesim ziyan eder. Onu geçen günde Sayın Babacan çok güzel şekilde söyledi, “Türk parası değerleniyorsa ve bu değerlenme kalıcı bir şekilde olan politikalar sonucunda oluyorsa bu iyi bir şeydir sonuçta!” dedi. Türkiye'nin salt yılda yüzde 6-7 büyüyerek Avrupa standartlarını yakalaması mümkün değil, Türk parasının değerlenmesi de bu sürecin bir parçası olacak. Türkiye problemlerini azalttıkça, politikalarını ayağı yere basarak uyguladıkça!

**AB'YE TAM ÜYELİK SÜRECİNDE
YATIRIM ORTAMININ İYİLEŞTİRİLMESİ ve
REKABET POLİTİKASI
SEMPOZYUMU**

*4-5 Mart 2004
İSTANBUL*

I. OTURUM

SORU ve CEVAPLAR

SORU ve CEVAPLAR

Mikta ÇAKIR- Ben Pankobirlik Genel Müdürü Mikta Çakır. Açılmış ismiyle Pancar Kooperatifleri Birliği Genel Müdürü; efendim öncelikle bu toplantının çok faydalı olduğunu ve sayın katılımcıların bilgilerinin çok değerli olduğunu belirterek ve çok faydalandığımızı özellikle vurgulayarak başlamak istiyorum konuşmama.

Adam Smith'in pür liberal bir görüşü vardı; görünmez elin bütün piyasayı düzenleyeceğini iddia ediyordu. Bu 18'nci Yüzyıldaki bir görüştü, fakat görünmez elin bütün piyasayı düzenleyemeyeceği daha sonra ortaya çıktı; yine Amerika'da senatör "Sherman" teklifiyle ilk Rekabet Kanunu da yürürlüğe girmiş oldu. Rekabet edenlerinde çok akılcı davranacağını iddia etmemek lazım, fikrin çıktığı yerden kanunda çıkmış oldu.

Bir diğer husus, Sayın Gökçe'nin özellikle vurgulayarak söylediği tenakuzlar, terslikler vardı. İngiltere'de 1945-50'li yıllarda İşçi Partisi iktidara geldiğinde her şeyi devletleştirmişti, ama aynı İşçi Partisi bundan birkaç yıl önce her şeyi özelleştirdi. Demek ki günün şartlarına göre, ülkenin ihtiyaçlarına göre, uluslararası piyasanın ve uluslararası siyasetin normlarına göre de devlet oyunculuğunu sergilemek durumundadır. Dolayısıyla Türkiye'deki kişisel tenakuzlar dışında genel tenakuzların olabileceği konusunda da bir varsayım olarak bir kenara atılması gerekir düşünce olarak söylüyorum.

Bir diğer husus Avrupa Birliğinde rekabet ortamının üç tane temel hukuku var; ortak pazar amacına yönelik husus, rekabet politikası ve nihayetinde rekabet hukuku.

Roma'da kendilerinin imzaladığı anlaşmaya rağmen tarım politikalarında bu Rekabet Hukukuna hiçbir zaman uyum göstermediler ve bunun üzerine biliyorsunuz Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliğinin Rekabet Hukukuna uymadığını söyleyerek kendisi de tarım sübvansiyeyi artırdı. Dolayısıyla kıyasıya bir yarışa girdiler, bu yarışta bilekler bükülemeyince bu iki güç dışındaki veya bu iki güce yakın güç dışındaki alanlarda da bilek güreşi devam etmeye başladı. Maalesef Sayın Deniz Gökçe'nin işaret ettiği bu çıkmazlardan bir tanesi de, az gelişmiş ülkelerin başına büyük çoraplar örülmeye başlandı.

Burada şeker pancarı konumuz itibariyle direkt olarak ilgilendiğimiz için söylemek durumundayım. Deniz Beyin iyi niyetli görüşleri, fakat isabetli görüşleri olmadı bu hususta. Öncelikle bir firmanın adını vererek, belirterek konuştuğu için şunu söylemek istiyorum: Bu firma Türkiye'deki yatırımını izinli olarak değil, izinsiz olarak yapmıştır ve bu konuda mahkemededir. Dolayısıyla

gel-geç ülkesi değildir burası, bir şekilde izinsiz başladıysanız, hukuki süreçte de bu hakkını arayanlar konusunda, bunda da devlet aramıştır, yani oradaki insanlar bir şekilde devletin bağımsız hukukuna müracaatta bulunmuşlardır ve hukuki süreç devam etmektedir ve bu firmalar eski şeker kanununda şekeri sadece devlet üretir denmesine rağmen, Şeker Kanuna rağmen, nişasta üreteceğiz diye yola çıkarak şeker üreten yatırım yapmışlardır. Öngörülerini doğru çıkmadıysa bunda bu devletin bir suçu var mı? Veya birileri içeride, siz yatırımı hele yapın biz sonrasını aşarız dedilerse müracaat edenlerin bu konudaki günahı nedir?

İkinci bir husus; şeker pancarı üzerine yürüten spekülasyonlardır. Sayın Deniz Gökçe köy ve köylünün kalkınmasını çok samimi olarak istemektedir, buna yürekten inanıyoruz. Ancak çözüm önerileri konusunda Türkiye'nin stratejik gerekçeleri ve gerçekleriyle gelişmiş ülkelerin hakimiyet gerekçesi arasında bir çakışma vardır.

Türkiye'de şeker pancarı şekeri ortalama 700-750 dolardır, ama verimli fabrikalarda, özellikle özel şeker fabrikalarında 600-650 dolara maledilmektedir tonda, bu Avrupa Birliği ülkelerinde aynen böyledir. Fakat Amerika Birleşik Devletlerinde pancar, şeker, buradaki 650 karşılık 900 dolar tona maledilmektedir. Buna rağmen Amerika Birleşik Devletleri yüzde 33'den aşağıya kesinlikle şeker pancarından şeker üretimi düşmeyecek demektedir.

Kyoto Sözleşmesi gündemdedir, bunları hep atlıyoruz. Dünyayı temizlediğiniz kadar, ürettiğiniz oksijen kadar kazanacaksınız, dünyayı kirlettiğiniz kadar da para ödeyeceksiniz. İmzalamayan ülkelerden en son Amerika kalmıştır, o imzaladıktan sonra Kyoto Sözleşmesi ayrıca gündeme oturacaktır.

Bunu şunun için söylüyorum: Şeker pancarı aynı birim alan ormana nispetle dört misli daha fazla oksijen üretmektedir.

Avrupa Birliği ülkeleri fert başına tüketimde Türkiye ile daha aşağı bir fiyata rekabet etmemektedir. Yani 200 dolar tonluk şeker kamışı varken, 900 dolar tona ve bin dolar tona şeker tüketmektedir. Yani şeker pancarını destekleme adına yapmaktadır, katma değerini düşünerek. Fakat bunun bir önemli boyutu daha var, ülkeye maliyetiyle, sanayiye maliyeti meselesi vardır. Ülke maliyeti meselesi şudur: Vergilendirilmemiş maliyettir. Yani kullanılan enerjide vergi olmadan neye malolmuş, kullanılan zirai ilaçta vergilendirilmeden neye malolmuş, kullanılan tohumda vergilendirmeden neye malolmuş önce bunu hesap eder, ihraç ederken de bakın fert başına tüketimde ülke içinde değil. İhraç ederken de sanayii maliyeti üzerinden değil, ülke maliyeti üzerinden hesap yapılır. Buradan itibaren aradaki farkı devlet desteği olarak ortaya çıkartır, bu devlet olmanın gereğidir. Güçlü ülkedir yapar, Hazinesinde para var. Pekala güçsüz ülkeyiz, Hazinemizde para yok. Gümrükleri kaldıralım herkes girsin biz ucuza tüketeceğimizi mi zannediyoruz. Türkiye'de Avrupa'da dördüncü,

dünyada sekizinci sırada şeker üreticisi bir ülkedir. Özellikle şeker pancarında piyasadan çekildiğimiz anda 2 milyon ton dünya üretiminde eksilme olacaktır, ayrıca bu grup 2 milyon tonda tüketime dönecektir. 4 milyon ton etkili bir tüketim haline dönüşecek demektir. 1995 yılında Türkiye'nin ihtiyacı olduğunda Londra borsanın üç ve dört misli fiyatla şeker ithal edilmiştir. Demek ki Türkiye tüketici konumuna gelince dünya dengeleri sarsılmıştır.

Bu stratejiyi birilerinin görmesi lazım, istihdam edilen sayı 12 milyondur. Yani şeker pancarı ile işgal eden ailelerin fertleriyle beraber toplamı 12 milyon ve üzerindedir.

Bu 12 milyonun tek başına aile geçindiren sayısını 1 milyon alsak, yani 12'sini silsek, 11'ini silsek, 1 milyon aile alsak, 1 milyon ailenin 700 binini şeker pancar üretiminden çıkaracak olsak, 300 bin kişilik istihdamı üretecek bir devletten sonra şeker pancarıyla ilgili bir meseleyi düzenlemeye geçmek gerekir. Demek ki, bir alandan çekilirken istihdam edilen alanı doldurmadan çekilmek orada kaostan başka bir şeye sebep olmayacaktır. Dolayısıyla şeker pancarının sadece mali açıdan, stratejik değil, sosyal açıdan da stratejik bir ürün olduğunu kabul etmemiz lazım.

Bugün mısırdan şeker meselesine geçelim, bu cümleyle tamamlayacağım.

Oturum Başkanı (Doç. Dr. Adem ŞAHİN)- Bizim buradaki usulümüzde bir soru bekliyoruz. Bu karşı tebliğinde aynı süreyi alacak.

Mikta ÇAKIR- Bu korsan tebliğ olarak algılanmamalı, rekabette eşitlik açısından algılanmalıdır. Deniz Beyin daha sonra davetimize icabet ederek bu konuyu, bu yönüyle de gördükten sonra yeniden yazılarını beklediğimizi ayrıca kendisine belirtmek istiyorum.

Sözde rekabet acısını aşmamak için bir cümle ile son bulacağım. Yabancı sermaye adına gelenden beklenen nedir, ihracat imkanlarınızı artırmaktır, işte konuşmacılarda bunu söyledi. Türkiye'de yabancı olarak iki firma, Pendik Nişastayı aldıktan sonrada üç firma olmuştur. İki yerli, üç yabancı firma nişastalı şeker üretmektedir. Yabancı bir sermayenin gelişi ihracatı artırmadığı gibi, bu ülkeler, bu yatırım yapan şirketlerin dışarıya bir gram ihracatları söz konusu değildir. Bakın bir gram ihracatları söz konusu değildir. Demek ki Türkiye'de çok ihtiyaç var hepsini gerektiği için tüketiyorlar, hayır Türkiye'deki gıda kodeksi uygulaması yerinde denetlenemediği için bugün tükettiğiniz balların yüzde 95'i gri koza bal esansı katılarak üretilmektedir, bunu ben söylemiyorum bal üreticisi firma gazetelere bir hafta boyunca reklam olarak vermiştir.

Demek ki çok haksız ve çokta kanunsuz bir gıda kodeksi uygulamasıyla karşı karşıyayız. Devletin denetimsizliği tüketiciden öç olarak alınmamalıdır,

tüketicinin yönlendirileceği alanlar planlı, programlı, orta vadeli değil uzun vadeli planlarla öngörülü bir şekilde gitmek durumundadır.

Prof. Dr. Deniz GÖKÇE- Ben konuşmamı nasıl açtım? Bununla böyle gideceğini bildiğim için öyle açtım. Dedim ki, batıdakiler dünya üretiminin maksimum olması, hayat standartlarının eşitlenmesine izin vermek için bazı üretim faktörlerinin hareketini engellerlerse o zaman farklılıklar oluşur. Ben şunu söylemek istedim: Dünyada rekabet türküsünü söyleyenler rekabete inanmazlarsa diğerleri de inanmaz.

Türkiye’de biz rekabete izin vermiyoruz, çünkü Avrupa’da koruyor, Amerika’da da koruyor ve bunu da şöyle anlattım: Amerika ile Avustralya arasındaki anlaşma şekerde Amerikalılar serbestlik getirmediği için imzalanamadı diye, hatırlıyorsunuz bunu söyledim. Şimdi ne oluyor, bu da ülke içinde milliyetçilik yaklaşımlara yol açar, ekonomi ile siyasetin kapışmasına yol açar, aynen bu oluyor.

Sonuçta herkes kendisinin korunmasını isterse, öğretim üyeleri de pancarcılar kadar korunurlarsa, mühendislerde pancarcılar kadar korunursa falan filan. Ayrıca şekerin, ihracata faydası yoktur, sıvı şekeri lokum ihraç edenler kullanıyor. Dolayısıyla onlar farklı bir duruma geliyorlar.

Ben bir şey teklif ediyorum, şurada Kargil’den birisi oturuyormuş ben tanımıyorum kendisini, üç dakika da ona söz verelim, Sayın Başkan sizin içinde bir mahsuru yoksa.

Kemal ÖZBELLİ- Ben Kemal Özbelli, Kargil firmasındanım. İsterseniz bizim sözümüz geçtiğimiz için birkaç konuya açıklık getirmek istiyorum. Çünkü bazı doğrular maalesef sizlere yansıtılmıyor, hocamızın ve diğer panel katılımcılarının aktardığı gibi Türkiye’de de bizim gibi yatırımını gerçekten bu ülkedeki bütün izinleri, kanunları, yönetmelikleri biri birine, teker teker yerine getiren firmalar olarak bizler maalesef sesimizi çok duyuramıyoruz.

Kargil’den ve bahis konusu olan yatırımdan bahsetmek istiyorum. Kargil hakikaten kendi alanında bulunduğu 61 ülkenin her birinde faaliyet gösterdiği alanlarda ilk üçte bulunan bir firma ve işteğal konusu da tamamıyla yoğunluk olarak tarım ürünlerinin işlenmesi konusunda. Dolayısıyla Türkiye biliyorsunuz bir tarım ülkesi; çünkü çok çeşitli yelpazede tarım ürünlerine sahip ve bizim gibi şirketlerde hakikaten ülkemizi ciddi potansiyel olarak görüyorlar ve oradaki amaçta tamamıyla bizim tarım ürünlerimizin hammadde olmaktan ziyade işlenmiş madde olarak dünya piyasalarında yer bulması.

Çok net bir şey söyleyeyim; şu anda bizim ülke olarak en yüksek mertebede gücümüz olan tarım ürünü fındıktır efendim ve bizim Hendek’te fındık fabrikamız var. Dünyanın yüzde 85 üretimine sahip olan ülkemizde, fındık üretiminin yüzde 85’ine sahibiz, hepimizin de bildiği gibi fındık borsası

maalesef yurtdışında. Bunun sebebi o findığı yeteri derecede işleyerek bir tarım ürünü değil de, bir sanayii ürünü olarak dünya piyasasına süremememizdir ve biz bu piyasaya girdikten sonra ihracat oranı, işlenmiş fındık olarak ihracat oranı geçmiş beş yıl içerisinde yüzde 22'den yüzde 38'e çıkmıştır ve sizin her birinizin yurtdışına çıktığımızda Avrupa'dan ya da Amerika'dan fındıklı bir gofret ya da çukulata aldığımızda bilin ki Kargil'in Türkiye'de işlediği Türk fındığından geliyordur, kaliteli ürünlerden bahsediyorum.

Kargil'in bu yelpaze altında Türkiye'de en büyük yatırımı Orhangazi'de 90 milyon dolar olarak gerçekleşti. Bir şeyin altını çizmek istiyorum, Kargil'in şimdiye kadar Amerika dışında tek seferde yaptığı en büyük yatırım. Kargil'in bütün dünyada yıllık yatırımı 61 ülkede 1 milyar dolar, biz 1997 yılında Kargil Türkiye elemanları olarak ciddi bir lobi faaliyeti yaptık Amerika'da merkezimizde ve bu fonun yüzde 10'unu ülkemize çektik ve Türk insanının huzuruna sunduk. Nasıl sunduk? Evet Türkiye'de bir ihtiyaç vardı, nişasta bazlı şekerler fruktoz ve glikoz eğer gıda sektöründe yerini alamazsa, bizlerin gıda ürünlerinin ihracatı gelişmiyor. Çünkü bu saydığım ürünlerden bir tanesi, özellikle glikoz öyle ya da böyle bisküvi ve şekerleme sektöründe kullanılmak zorunda, çünkü raf ömrünü artırıyor, formunu tutuyor ürünlerin. Dolayısıyla öyle ya da böyle bu ürünlerin gıda sektöründe yer alması gerekiyor.

Ben izinler konusuna çok kısa değineceğim; biz Kargil Türkiye olarak 1997 yılında Türk Devletimizden teşvik belgemizi aldık. Teşvik belgemizin üstünde fruktoz üretimimizi kapasite olarak yazdık efendim. İnşaat iznimizi Haziran 1998'te aldık ve tüm izinlerimizi tamamladıktan sonra, tüm geçerli izinlerimizi tamamladıktan sonra Nisan 2000 tarihinde deneme üretimine geçtik ve Türkiye'de bu şekilde bütün izinlerini tamamlayarak ve halende öyledir, üretimine devam eden yatırımcı sayısı hakikaten çok fazla değil.

Evet bize karşı bazı davalar açıldı bu izinlerle ilgili ve dört yıldır da bu davalarla uğraşıyoruz ve bu davaların hepsi Türkiye Cumhuriyetinin kurumlarına karşı açılmıştır, bize karşı açılmadı. Biz Türk Devletinin yanında mütalil olarak yer alıyoruz bu mahkemelerde ve bu mahkeme kararları kimi zaman aleyhe, kimi zaman lehe döndü. Fakat geldiğimiz nokta şu tarih itibarıyla söylüyorum, Nisan 2003'ten sonra bu tarihe kadar Danıştay 6'ncı Dairenin almış olduğu son kararlardan sonra bütün izinlerimiz geçerli durumda.

Nisan 2000 tarihinde bütün izinlerle üretime geçmiş olan bir tesisi siz Haziran 2001'de mecliste onanan Şeker Kanunu ile beraber üretiminde kısıtlamaya gidiyorsunuz.

Oturum Başkanı (Doç. Dr. Adem ŞAHİN) - Kemal Bey eğer uygun görürseniz, çokta firma özeli sayılabilecek, lütfen burada bizleri ilgilendiren konu şudur: Türkiye'de şayet rekabetin hakim olduğu ve rekabet gücünü

kullanmak suretiyle dünya piyasalarında veya iç piyasada işlem görecektir olan birtakım faaliyet alanları var ise, ki bunlardan bir tanesi şeker sektörüdür. Bu sektördeki bir örnek bizim yatırım ortamını iyileştirmeye ilgili çalışmalarda sıkça dile getirildiği için, sadece bir örnek verme maksadıyla ifade edilmiştir.

Dolayısıyla biz bunu bu çerçevede alalım ve eğer mümkünse toparlayalım.

Kemal ÖZBELLİ- O zaman kısaca özetleyeyim.

Şeker Kanunu ülkemizde şu anda yürürlükte ve net olarak biz şirket olarak şunu söylüyoruz: Şeker Kanunu ülkemiz için gereklidir. Hakikaten ülkemizin bir Şeker Kanununa ihtiyacı var; çünkü Şeker Kanunu bu piyasayı regüle eden bir kanundur ve ihtiyaçtır.

Çok detaya girmeyeceğim, fakat Avrupa'da Şeker Kanunu 1950'li yıllarda tonajla sadece fruktozu kısıtlamıştır, bu bir gerçektir fakat yansımamıştır kamuoyumuza ve tonajla kısıtlanan bu miktar yıllar içerisinde popülasyonun artmasıyla şu anda yüzde 3 mertebesinde sadece fruktoz için geçerlidir. Glikoz üretimi Avrupa'da yapılmaktadır, bizde ciddi üreticilerden biriyiz Avrupa'da ve pazar payı glikozun şeker piyasasında yüzde 30'dur. Yüzde 33-35 miktarında fruktoz ve glikoz şeker payı vardır.

Amerika'da her iki segmente de kota uygulanmamaktadır, fakat buna rağmen, yani serbest piyasa olmasına rağmen çeşitli yerlerde sakaroz dediğimiz şeker pancarından ya da şeker kamışından elde edilen şeker kullanılmak zorunda olduğunda pay yüzde 50-50'dir. Dolayısıyla biz aslında şeker üreticileriyle kardeş olabilecek, beraber hareket edebilecek olan yatırımcıyız. Dolayısıyla beraberce bu ülkeyi ayağa kaldıracağımıza inanıyoruz.

Prof. Dr. Erdal TÜRKKAN- Profesör Doktor Erdal Türkkan; Rekabet Derneği kurucu başkanımı onu vurgulamak istiyorum. Bu arada herkese de Rekabet Derneğini kurduğumuzu bildirmek istiyorum. İnşallah ya siz bize ulaşacaksınız ya biz size ulaşacağız.

Özellikle Rekabet Kurumuna öncelikle teşekkürü bir borç biliyorum. Doğrusu bu toplantıya bu kadar yüksek katılımın olması ve bu saatlere kadar bu katılımın devam etmesi fevkalade ümit verici bir olay. Yani rekabet konusunun bu kadar dinleyicisinin olması önemli bir şey.

Esas konuma geçiyorum; şimdi bütün konuşmacılar Türkiye'de rekabet ortamının varlığı konusundaki bazı şüpheleri dile getirdiler, ben daha radikal bir şeyi ortaya koyacağım.

Biz hepimiz belki bu salondaki herkese sorsak Türkiye ekonomik açıdan özgür bir ülke midir diye sorsak, efendim çok özgürüz, gereğinden fazla özgürüz diyebilir. Biraz önce Sayın Genel Müdürün konuşması da bu çerçevedeydi. Ama

dünya ekonomik özgürlük endeksine baktığımız zaman Türkiye dünyada 123 ülke arasında, ekonomik özgürlüklerin gelişme düzeyi açısından 103'ncü sıradadır. Daha ileri bir nokta, ekonomik özgürlüklerden en temeli olan mülkiyet özgürlüğü, akit özgürlüğü gibi temel ekonomik özgürlüklerin garanti altına alınması açısından da 123 ülke arasında 117'nci sıradadır. Yani bizden daha kötü altı tane ülke var.

Bu fevkalade düşünülmesi gereken bir husustur. Türkiye'de ekonomik kurallara kurallara uyan için var, kurallara uymayanlar için kural yok. Yani kurallar garanti altına alınmamış, insanlar çeklerini ödüyorlar, ödemiyorlar, vergilerini ödüyorlar, ödemiyorlar. Yani kurallara uyma hadisesi yok. Bu kuralların garanti altına alınması açısından Türkiye fevkalade geri bir ülke. Böyle bir ortamda firmaların bir rekabet gücü oluşturup o rekabet gücünü geliştirmeleri de mümkün değil.

Hazine Müsteşar Yardımcısı da işaret ettiler; Türkiye'de enflasyonun varlığı çok önemli, bunu aşağıya çekiyoruz ama bu faktörlerden bir tanesi. Devletin ekonomideki ağırlığı, diğer taraftan da bu hukuki sistemimizde, hukuki özgürlükleri, ekonomik özgürlükleri garanti altına alınmamış olmaması, Türkiye'de yatırım ortamını bozan ve rekabet ortamını bozan en temel faktörlerdir. Maalesef biz bunların farkında olmadığımız için biz bunlarda tedbirde alamıyoruz; çünkü Türkiye'yi biz ekonomik açıdan özgür bir ülke sanıyoruz, zannediyoruz. Hatta ekonomik özgürlükleri nasıl aslında daha fazla sınırlama getirebiliriz diye öneriler yapmaya çalışıyoruz.

Bu bağlamda düşündüğüm zaman iki noktaya daha değineceğim ve sorularım bu noktada aslında, bir bu rekabetin bütün piyasalarda uygulanması açısından temel bir sorumuz var. Gerçekten finansal piyasalarda rekabet yok, devlet alıcı orayı kapatmış durumda. Tabii bu da genel ekonomik dengelerin sağlanmasıyla ilgili. Diğer taraftan da piyasaların doğru tanımlanması çok doğru bir şey, yani dar anlamda rekabet hukukunun uygulanmasındaki en önemli sorun ve özellikle bu rekabet ortamını bozma ve yabancı yatırımları çekme açısından negatif sonuçlar yaratacak sorumuz; piyasa kavramının iyi tanımlanmamasından kaynaklanıyor. Bu konuda bir hata yapılırsa, yani siz rekabet hukukunu uygulayacağım, rekabeti ihtas edeceğim derken, rekabete engel dahi olabilirsiniz. Dolayısıyla burada rekabet hukukunun doğru uygulanması, daha doğrusu ekonomik boyutlarının iyi tartılması ve piyasa kavramının çok iyi tanımlanarak uygulanması çok büyük önem taşıyor.

Ben hem ekonomik özgürlükler konusundaki düşüncelerini merak ediyorum sayın konuşmacıların, hem de piyasaların iyi tanımlanması konusunda acaba doğru bir zemin oluşmuş mudur?

Av. Ebru ARSLAN- Avukat Ebru Arslan, OYDER; Otomotiv Yetkili Satıcıları Derneği Hukuk Müşaviriyim. Benim sorum biraz daha, tabii uzun süre şekeri tartıştık ama ben otomotiv sektörüne ilişkin bir soru sormak istiyorum.

Benim sorum; Avrupa'da Ekim 2002'de yürürlüğe giren Blok Muafiyeti tüzüğüyle ilgili. Türkiye'de de bu konuda hazırlıklar yapıldığını biliyoruz, derneğimize çeşitli anket çalışmalarıyla ilgili sorular gönderildi, bu konuda çalışmalar yaptık, cevaplar gönderdik ve bu konuda daha da detaylı araştırma için Avrupa'daki çeşitli toplantıları takip ettik.

Geçtiğimiz ay Berlin'de Avrupa Otomotiv Yetkili Satıcıları Avukatları Derneğinin toplantısında, bize Türkiye'de böyle bir paralel hukuki düzenlemenin yapılıp yapılmayacağı, böyle bir şey bizde tabii tebliğ olarak çıkacak Rekabet Kurulundan orada tüzük diye söyleniyor, çıkarılıp çıkarılmayacağı soruldu. Ben büyük bir ümit içinde, çünkü Kasım 2003'te bekliyorduk, büyük bir ümitle işte bir-iki ay içinde çıkıyor, geldi gelecek veya bahar aylarında bekliyoruz dedik. Bu konuda ben yetkili ağızlardan net bir cevap rica ediyorum mümkünse.

Mehmet Akif ERSİN- Motorlu taşıtlara ilişkin AB'deki Tüzüğün değişmesi üzerine Türkiye'de ve yeni dönemler dikkate alınarak yeni bir tebliğ hazırlıkları başladı. Bir taslak ortaya çıktı ve bu metin ilgili taraflara gönderilerek görüşleri alındı. Hatta Otomotiv Sanayicileri Derneği yetkilileri ile toplantılar yapıldı. Taslağa son şekli verildi ve şu anda metin Kurulun gündeminde bulunmaktadır.

Yusuf İNCE- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Avrupa Birliği Genel Müdürlüğünden Genel Müdür Yardımcısı Yusuf İnce. Sayın Hüsamettin Kavi, Türkiye'deki üretim maliyetlerinin düşmesi açısından bazı sektörlerde özelleştirmenin mutlaka gerekli olduğunu söyledi. Bu sektörlerinde telekomünikasyon, ulaştırma ve enerji sektörü; ben de bu sektörlerin özelleştirilmesi gerektiğine kesinlikle katılıyorum. Bunun yanında bir de bankacılık sektöründe de özelleştirmenin daha da bu maliyetlerini düşüreceğine inanıyorum. Özellikle şu anda kamu bankalarının toplam mevduat içerisindeki payı yüzde 40'a yakın, ama toplam kredi payı yüzde 4 piyasadaki. Bu mevduatın krediye dönüşme oranı kamu bankalarında çok düşük. Bu mevduatın özelleştirmeye birlikte krediye dönüşme oranı da daha fazla olacaktır diye düşünüyorum. Fakat bazı sosyal devlet anlayışıyla kamu bankalarının özelleştirilmesini geciktirirsek, bugünün tercihlerini yarının tercihleri mi meselesine geleceğiz. Deniz Hocamdan da daha önce ders almış birisiyim, Ziraat Bankasında, bu konuda özellikle onun düşüncelerini merak ediyorum.

Bir Katılımcı- Belki hocamın beklediği yorumu haddim olmayarak ben verebilirim; piyasada çok ciddi bir dengesizlik var. Rekabet Kurul üyeleri burada gurur duyabilirler, çok iyi uzmanları var ve uygulayıcılar uzmanlarla zor

başediyorlar ve uzman yardımcılarıyla ve uzmanlık tezlerini de okuyoruz ve bu bağlamda pazar tanımları da hem Avrupa Birliğindeki pazar tanımlarına uyuyor, hem de alt pazarları çok iyi görüyorlar. Rekabet hukuku uygulayıcısı olmaya çalışan bir hukukçu olarak hem çok yapıcılar, hem de bir taraftan Hüsamettin Beyde söyledi, biz de açıklıkla anlattık dedi. Zaten açıklıkla anlatmasalar da onlar buluyorlar her şeyi, o açıdan piyasada ciddi bir dengesizlik var, belki o konudaki yorumları yapmak adına haddimi aşmak istemem, ama o anlamda Rekabet Kurulu çok iyi çalışıyor ve uzmanları da o anlamda pazar tanımları konusunda da son derece başarılılar.

Ben Mehmet Akif Beye aslında bir şey sormak istiyorum; sabahki oturumda da rekabet kültürü tartışıldı. Yani Türkiye’de rekabet kültürünün yerleşmediği, ne yazık ki bu doğru galiba. Hatta şöyle şikayetler bile olduğunu biliyoruz, “efendim biz pazarda fiyatın belirlenmesi konusunda kendi aramızda anlaşma yaptık, adam geliyor farklı fiyat uyguluyor, haksız rekabet yapıyor” diye size başvurular yapıldı. Kendi ihbar ediyor, şaka gibi, gerçek anlamda şaka gibi.

Türkiye’de rekabet kültürü gerçekten kötü durumda, o anlamda, madem ki yabancı sermaye boyutunu da düşünüyoruz. Yabancı sermayeli şirketlerin rekabet kültürü sizce nasıl, rekabet hukukuna yaklaşımları nasıl, önemsemeleri ne düzeyde?

Belki buna bağlı bir şey daha, siz henüz rekabet kültürü oturmamış için sayın kurul üyeleri, aktörlere büyük iyilik yapıyorlar, yüzde 10’luk cezayı hâlâ yüzde 1 diye uyguluyorlar önemli ölçüde. Acaba yabancılarda rekabet kültürü daha fazla olduğu için onlara daha yüksek oranda ciro cezası uygulamayı düşünüyorlar mı? Veya en azından soru belki ters bu anlamda, bizimkilere de rekabet hukukunu bir taraftan anlatmak gerekiyor, eğitmek gerekiyor, rekabet kültürünü anlatmak gerekiyor. Ama uymayanları da artık yavaş yavaş şey olacak mı? Artık rekabeti engelleyenleri ve bozanlara rakip teşebbüslerin dava açabilme ihtimalleri var, hatta üç kata kadar tazminat talep etme ihtimalleri var.

Şu ana kadar çok fazla başvurulmayan bir yöntem, Avrupa Birliği çerçevesinde de şu ana kadar çok fazla uygulama alanı bulunmayan bir yöntem, ama rekabet kültürünü düşünürken tabii bu tarafı da düşünmek lazım. Rekabeti bozduğunuz zaman verdiğiniz zararın veya elde ettiğiniz kârın veya elde etmeyi ihmal ettiğiniz kârın üç katını tazminat olarak ödemek riski var, herhalde bu noktalarda da rekabet kültürünün geliştirilmesi gerekiyor. Yabancılarla ilgili de yorumlarınızı bekliyorum.

Mehmet Akif ERSİN- Rekabet kültürünün Türkiye’de henüz yaygınlaşmadığı konusunda bir genel kanaat var, bu doğru. Deniz Bey’de zaten bundan bahsetti. Ama Rekabet Kurumu kurulduğu tarihten bugüne kadar rekabet

kültürünün, tırnak içinde yaygınlaşması için elinden gelen her türlü çabayı da gösteriyor. Bu tür toplantılar gibi toplantılar organize ediyor, barolarla -çünkü konunun bir yanını avukatlar teşkil ediyor- eğitim çalışmaları yapıyor. Aynı şekilde sanayi ve ticaret odalarıyla seminerler düzenliyor, iller bazında bu tür çalışmalar yapıyor. Üniversitelerde eğitim programları veriliyor, arkadaşlarımız, uzmanlarımız gidip rekabetle ilgili periyodik dersler anlatıyorlar. Yazılı ve görsel medyadaki konuşmaları da buna dahil edebiliriz. Ama bütün bunlara rağmen yine de çok ciddi bir faaliyet gösterilmesi gerektiği ortada.

Sizin sorunuza gelince, yabancılar nasıl rekabet kültürü bakımından, tabii ki bize göre daha duyarlı olduklarını söyleyebilirim. Çünkü Rekabet Kurulunda görev yapan bir daire başkanı olarak sık sık sizin gibi temsilcilerle, avukatlarla telefon yahut başka türlü yüzyüze görüşmelerimiz oluyor. Onların müvekkilleriyle ilgili aktardıkları bilgilerden yabancıların çok daha duyarlı olduğunu görüyoruz. Aynı duyarlılığı yerli teşebbüsler bakımından maalesef göremiyoruz.

Muhsin ALKAN- Ben Petrol İşverenleri Sendikası Genel Başkanı Muhsin Alkan.

Rekabet Kurulunun kuruluşundan belki ya bir veya iki sene sonra belki de ilk cezayı sendikamıza vermiştir. Şimdiye kadar pek somut olarak gelmedi, ama ben soru olarak, direkt olarak Sayın Daire Başkanına bunu soruyorum.

O tarihlerde akaryakıt bayilerinin kâr oranı yüzde 6, 6 buçuk, 5 buçuk o civarlarda, kredi kartı komisyonları yüzde 5, 5.75'e çıkan kredi kartı komisyonları vardı ve o tarihte biz bayilerimizden aldığımız şerhlerde mütevellit, biz bayilerimize birer yazı yazdık; kredi kartı ile mal satmayın veyahut kredi kartıyla mal sattığınızda kredi kartı sahiplerinden komisyon alın. Şimdi bizim sattığımız mamulün tamamıyla fiyatı üretiminden tutunda satışına kadar tamamıyla devlet kontrolünde olan bir mamül. Şu anda da yüzde 4-4 buçuklarda olan bir bayii kârıyla yüzde 3.25, yüzde 3 civarında kredi kartı komisyonu ödüyoruz. O tarihlerde biz iki tane Akaryakıt Bayileri Sendikası olarak 3 milyar 250 milyon civarında bir cezaya çarptırıldık. Ben halen onun Rekabet Kanununda yerini görmedim, bulmadım, halende anlamış değilim. Yani üretimi siz yapacaksınız, kârını siz belirleyeceksiniz, satışını siz belirleyeceksiniz, ondan sonra arkadaş sattığında sen kredi kartı komisyonu olarak götür bankalara öde. Bankalar bugün tamamıyla birleşmiş vaziyette bir rekabet içinde değiller, gerek kredi kartı komisyonu olsun, gerek diğer faizlerin olsun. Halen liberal bir ekonomi içinde liberalizmin "L"si olmayan bir sektörün temsilcisi olarak ben şimdi soruyorum. Benim bayiimi zor durumda bırakacak şekildeki bir alışverişe Rekabet Kurulu nasıl mecbur edebilir, ben bunun cevabını almak istiyorum.

Mehmet Akif ERSİN- Petrol Ürünleri İşverenleri Sendikası (PÜİS) ve TABGİS Rekabet Kurulunda soruşturmaya muhatap olmuştu ve soruşturma sonucunda da Kanunu ihlal ettikleri tespit edildi. Olay şu şekilde gelişti: Ankara, İstanbul ve sanıyorum 10 civarında ilde aynı anda, bütün akaryakıt bayileri kredi kartına yüzde 5 komisyon uygulamaya başladılar. Bunun nedeni de, bu bayilerin bağlı olduğu iki sendikanın almış olduğu kararlardı. Bu Rekabet Kurulunun gerekçeli kararında da soruşturma raporlarında da ayrıntılı bir şekilde ortaya konuldu.

Problem şurada: bir bayii işine gelir kredi kartı ile akaryakıt satabilir, işine gelir satmaz. İşine gelir yüzde 5 uygular, işine gelir yüzde 8 uygular, işine gelir yüzde 1 uygular. Bunun hiçbir sakıncası yoktur. Ama bayilerin tamamı anlaşarak ortak bir kredi kartı komisyonu belirlerse bu bizim 4054 Sayılı Kanun anlamında bir fiyat anlaşmasıdır, fiyatı oluşturan unsurların belirlenmesi anlaşmasıdır ve tipik bir kartel anlaşmasıdır. Bundan dolayı da cezaya çarptırılmak gayet doğaldır.

Burada Rekabet Kurulu niye kredi kartlarından komisyon alıyorsunuz diye size ceza vermedi. Birlikte hareket ederek, komisyon oranını belirlediğiniz için size ceza verdi. Akaryakıt bayileri, diyelim ki sizin bayiiğiniz var ve siz yüzde 5 kâr alıyorsunuz, yüzde 5'te kredi kartı komisyonu ödeyerek satış yapmak istemeyebilirsiniz, bu sizin hakkınızdır. Ama bir başka bayii bu şartlara rağmen yüzde 5 kredi komisyonu ödemediği halde kredi kartıyla satış yapabilir, onun özgürlüğünü sınırlamaya kimsenin hakkı yok. Dolayısıyla sizin almış olduğunuz müşterek kararın yaptırımınıdır bu, yoksa tek tek alınan kararların değil.

Muhsin ALKAN- Onun rekabeti engelleyici durumu ne ben onu öğrenmek istiyorum.

Eğer bir toplumun başı isek biz, eğer bir toplumu idare ediyorsak bugün benim Anadolu'da okur-yazar bile olmayan bayim vardır, ne kazandığını bilmeyen bayii çok. Şimdi buna adil bir şekilde davranmak varken ve bunu biz mecburuz, biz sendikayız, bir toplumu temsil ediyoruz. Bugün siz nasıl bir kurulu temsil ediyorsanız, biz de bir toplumu temsil ediyoruz ve bugün 12 bin tane üyemiz var. Bunları bilgilendirmek tabii ki bizim vazifemizdir, ama cezanın direkt olarak bize, başka tarafta bankalara niye karışmıyorsunuz efendim? Bankalar bugün fiiks komisyon uyguluyorlar, hangi bankaya giderseniz diyorlar ki benim bankamın kredi kartı faizi yüzde 3, yabancı bankada yüzde 4. Hangi bankaya giderseniz gidin. Ben burada sendikalarımızın bir haksızlığa uğradığı kanaatindeyim.

Rıfat SAĞLAM- Ben Haliç Üniversitesinden Rıfat Sağlam. Evvela bir soru soracağım, tahmin ediyorum bunu yapması lazım ama havada kalabilirim.

İlla Rekabet Kurulunun rekabeti düzenlemesi için birisinin müracaat etmesi mi lazım?

Mehmet Akif ERSİN- Hayır.

Rıfat SAĞLAM- Amerika'daki bir savcı gibi mesela herhangi bir aksilik olursa bir inceleme yapabiliyorsunuz değil mi?

Mehmet Akif ERSİN- Resen inceleme yapabiliyoruz.

Rıfat SAĞLAM- Peki Türkiye'nin en önemli sorunlarından bir tanesi, madem kredi kartı açıldı. Bakın biz tedbirlerimizi, iyi eğitilmediğimizden için, başka şeylerden dolayı çok optimist miyiz, yani bunları oturup bir konferans verebiliriz. Türkiye'nin en önemli sorunlarından ve Mayıs ayında da akut hale gelecek sorunlarından birini açacağım, kredi kartı sorunu.

Bakın avaraj, bankalar kredi kartlarını devleti soymayı biraz bıraktılar, şimdi vatandaş soyuluyor. 5,5 civarında, bunu 12 ile çarparsanız 66-70 eder, bileşik faize koyarsanız yüzde 100'e gelir. Faiz bugün yüzde 20'lerde, bakın Ankara Ticaret Odasının bir kanun teklifi var; Mayıs ayında yeni bir bankalar kriziyle karşı karşıya kalacağız ve ondan sonra da şu anda geçmişe dönük birtakım ne oldu diye aynı şeyi bu sefer Mayıstan sonra tartışacağız, "vay efendim gerekli kurumlar niye tedbir almadı" diye. Çünkü bir de vatandaş 2 milyon, 1 milyon vatandaşlar ne olacağını söyleyeyim, hepimiz biliyoruz ama bir defa daha ifade edeyim; bunlar gelmiş gelmiş geçim sıkıntısı, şundan bundan dolayı ne yapıyorlar, 2 milyona dayanan averaj olarak hesaplıyorsanız, ayda 300 milyon falan vermesi gerekir ki temerrüde girmesin. Temerrüdün de onun teknik kısmını da bilmeyenlere de söyleyeyim, hepinizin başında vardır eğer bir kredi kartı probleminiz varsa; şimdi geliri 2 milyar civarında olan, ki Türkiye'de biraz yukarı bir kesim sayılır, 1 milyar olduğunu düşünün bu nasıl 300 milyon ödeyecek. Bu Mayıs ayında çökecek bizim tahminlerimize göre, çöktükten sonra mı alacağız? İşte alın size sorun, rekabet sorunu, buna niye tedbir almıyorsunuz, bunu mantık alıyor mu?

Vatandaş maalesef tabii, ben Amerika'da yaşadım 20 sene, orada vatandaşın eğitilmesi lazım; vatandaş burada Amerikalı gibi olsa bas bas bağırır, ama biz mertlikten dolayı o sıkıntılarımızı falan belirtemiyoruz. Ama bu sıkıntıların belirli teşekküller tarafından önceden görülüp tedbir alınması lazım. Bakın başımızda 60 milyar dolarlık bir bankalar şeyi var, şimdi gelecek onun rakamları da çok müthiş ve esas vatandaşlara, öbür tarafta belki varlıklı kesimler faizi alamadılar falan. Yine bir varlıklı kesimin zararına gitti, bir de bizler Türkiye vatandaşı olarak bunu vergi olarak ödüyoruz. Eğer sorun değilse bana bir anlatın, sorunsuzsa kim tedbir alacak bunu bir söyleyin.

Prof. Dr. Deniz GÖKÇE- Burada çok ciddi bir sorun var, şöyle bir yumuşatayım konuyu: Genç bir kızım var 19 yaşında, artık ben büyüdüm baba

bana bir kredi kartı al dedi. Bende gittim bir bankaya kendi kartıma ek bir kredi kartı aldım. Yurtdışına okulla geziye gidiyor, kredi kartını eline verdim, dedim ki bu emniyet için kullanılır, bu harcamak için değildir, nakit para da verdim. Floransa'ya gidiyor geçtiğimiz bayramda, nakit parayı da verdim nakit harcayacaksın, rehin kalırsan bir yerde kullanacaksın, emniyet simidi. Kızım ne yaptı diye düşünüyorsunuz? Kredi kartını son limitine kadar kullanıp, seyahate gitmeden Akmerkez'de, seyahatten döndükten sonra solaryumda dahil olmak üzere limitine kadar kullanıp hepsini, üstelik nakiti de harcadı.

Kredi kartı anlaşması yapıyorsunuz, kredi kartı anlaşmasının üstünde yazıyor; cezai şart diye. Kredi kartı kredi değildir, bu da kültürel bir olay, o üstündeki çok yüksek faiz sizin o kredi kartını kredi gibi kullanmanızı önlemek için konmuş bir cezai şarttır. Çünkü kredi kartı bir ödeme anlaşmasıdır, kredi anlaşması değil. Biz ne yapıyoruz? Nasıl kürdanla kulağımızı karıştırırsak, anahtarla kulağımızı karıştırırsak, x işi için yapılmış bir aracı y işi için kullandığımız, kredi gibi kullandığımız zaman cezai şarta giriyorsunuz ve ödüyorsunuz. Ama siz normal ödemeniz gereken zamanda kredi kartı gibi kullanır, kredi kullanmazsanız böyle bir faiz ödemiyorsunuz.

Sayın Sinan Aygün'ü bir Ticaret Odası Başkanı olarak bu girişimini hiç anlayamıyorum. Yani Türkiye öyle tuhaf bir ülke ki, en devletçi kuruluşlar Ticaret Odaları oluyor, bu da bana çok komik geliyor. İzin verirsiniz böyle bir açıklama yapmış olayım.

Rıfat SAĞLAM- O sistemi biliyorum. Hatta Amerika'da öyle bir probleminiz olur ve savcının karşısına gittiğiniz zaman, eğer o konuda para harcama konusunda mantıklı düşünemiyorsanız savcıda o kanaate varmışsa, bankaya der ki, böyle bir vatandaşa nasıl kredi verdiniz. Burada da ben neredeyse birkaç kere de dayak yiyordum kredi kartına imza atmadım diye, bazı "shopping center"larda görüyorsunuz bir kere bu var, tedbir alması lazım. Bu bir rekabet şeyi ise bunu düzene sokmamız lazım, ikincisi benim sorum şu, ben Deniz Beye katılıyorum ve sistemi de biliyorum. Ama yalnız anlatmak istediğim sorun şu: Vatandaşa rekabet derken, vatandaşı belirli bir düzenin içinde yaşatma felsefesidir. Bunu vatandaş yapamıyorsa bunu birinin yapması lazım, vatandaş eğitilemiyorsa. Burada kurumların yapması lazım, benim sorularımdan bir tanesi, enflasyonun yüzde 20 olduğu bir yerde bir banka, bankalar hepsi, alternatifte yoksa yüzde 100 nasıl faiz alır. Bunu bana Deniz Bey açıklayabilir mi acaba?

Bunu sizin sorularınızın tam anlamıyla cevabı olacağı iddiasında değilim. Ama özellikle 2000 yılındaki, 2001 yılındaki yaşadığımız krizlerden sonra malumunuz kredi kartlarıyla ödemelerde toplumumuzda ciddi bir güçlük meydana geldi. Bankalar kredi kartlarının karşılığında alacaklarını tahsil edemez oldular. Uygulanan temerrüd faizleri ve işlem faizleri kabul edilemez boyutlara

ulaştı ve biz 4077 Sayılı Tüketicinin ve Rekabetin Korunması Kanununun değişiklik hazırlıkları içerisindeyken meydana gelmiş olan bu konuya ilişkin birtakım sınırlar belirlemek suretiyle gerekli tedbirleri aldık. Ancak burada kredi kartının daha banka ile yapılan sözleşme anından itibaren işlevsel olarak ne tür bir işlemi düzenlediğine dair bir tüketici bilincinin oluşması gerekiyor. Bu şu demek değil: Bankalar Türkiye'deki cari faizleri, reel faizleri, enflasyon oranını vesaireyi dikkate almadan diledikleri gibi bir faiz uygulaması içinde bulunabilir anlamında bir serbestlikten bahsetmiyorum. Ama biz en fazla bu işe kredi kartı anlaşmaları yapılırken 7 punto, 8 punto yazılan ve insanların genellikle kartı almanın sevinci içinde sadece imzalayarak, okumaktan sarfınazar ettikleri o anlaşmaları 14 punto, 15 punto, 16'ya çıkarıp okunabilir hale getirmeye çalıştık ve şimdi bir kredi kartı alırken neredeyse 8-10 sayfa anlaşma imzalamak durumunda kalıyorsunuz.

Bu konuda Türkiye'de Bankalar Kanunu kredi kartıyla ilgili özel düzenlemeleri ve bankaların bu konuya ilişkin uygulamalarını, kredi kartı işlevine yapılan istismaları dikkate almak suretiyle, amacı dışında kullanılma oranlarında dikkate almak suretiyle belki yeni baştan gözden geçirmek gerekiyor. Ben bu söylediğiniz hususu bakanlığımın ilgili genel müdürlüğünde, yani resen bir düzenleme imkanı olup olmadığını, bankalara bu konuda bir yaptırımımız olup olmayacağını Bankalar Birliği ile de görüşmek suretiyle araştıracağım. Yani sonucunu biliyorum, ama bunu bir sipariş olarak alıp araştıracağım. Eğer lütfeder bize bir kartınızı bırakır iseniz sizi de bunun sonucundan haberdar edeceğim efendim.

Kürşat ÜNLÜSOY- Kürşat Ünlüsoy, Rekabet Kurumu. Deniz Beye olacak benim sorum, siyaset-ekonomi ilişkisine değindiği için sorunun muhatabı kendisi. Burada benim sormak istediğim, şimdiye dek rekabet politikasının nasıl olması ya da niçin rekabet edilmesi gerektiği üzerinde duruldu, ama rekabet politikası kimler tarafından belirlenmelidir. Ben bunu merak ediyorum; çünkü siyaset-ekonomi ilişkisinde tam bıçak sırtı üzerinde bir konu bu, örneğin Merkez Bankası ilgi alanınız olduğu için soruyorum, para politikasında ne kadar belirleyici ise, Rekabet Kurumu da rekabet politikasında belirleyici olmalı mı, daha ötesinde mi, daha azı mı olmalı?

İkincisi, bunda hesap verilebilirlik nasıl olmalı? Çünkü biliyorsunuz dünyada bu rekabet politikasının kim tarafından belirlenmesi noktasında ya da diğer regülasyon konularında bağımsız idari otoritelerin konumu nedir, bağımsız idari otoriteler hesap verilebilirlik açısından nedir, siyaset bu işe ne kadar karışmaktadır? İşte bazı kesimler tarafından liberal demokrasinin krize girdiğinden bahsediliyor, hükümet bunun örneklerini de yakın zamanda görüyoruz. Herhangi bir hükümet bir konuda "ben bunu gerçekleştireceğim" diye seçmeninden oy aldığı vakit, ekonomi politikasında ben belirleyici

olamıyorum, Kurullar benim önümde engeller, gerçekten böyle mi? Yoksa kurullar bu işe müdahale edemiyorlar mı, siyasetin etkisinde mi kalıyorlar, küresel ölçekte ve ulusal ölçekte ben bunu öğrenmek istiyorum. Biraz geniş kapsamlı bir soru, ama politikalarda da diğer bir konuda küresel politikaların ne derece etkili olduğu. Gerçekten hükümet bazı konularda, diyelim rekabet politikası konusunda işte ekonomideki temel kavramlardan yola çıkarsak neyin, nerede üretileceğine küresel politikalar mı karar veriyor, bunda ulus-devlet olgusundan söz ettiniz, ulus-devletin altı aşınmaya başlamadı mı? Ben bunları merak ediyorum kişisel görüşünüz.

Prof. Dr. Deniz GÖKÇE- Çok kısa bir cümle cevap vereceğim çok uzun bir soruya. Şimdi tabii ki siyasi otorite ilkelerin belirlenmesi konusunda bazı adımları atacaktır. En basitinden bakalım, Merkez Bankasının bağımsızlığı konusu, siyasi otorite bağımsız bir Merkez Bankasının daha iyi olacağına inanıyorsa bağımsızlıkla ilgili bir kanun çıkarır ve düzenler. Siyasi otorite Merkez Bankasını, Hazine'nin altında bir müdürlük olarak görüp de öyle çalışmasını istiyorsa öyle de olabilir. Ama benim söylediğim şey başka; bir kanunu çıkartıyorsunuz, bağımsız çalışsın diyorsunuz veya bağımlı çalışsın diyorsunuz. Onun çalışması da düzenlenmiş durumda, uygulama esnasında siyaset farklı uygulamalar yapıyor, x grubuna farklı, y grubuna farklı, yani kendi çıkardığı kurullar ile çelişki içine giriyor. Ben bundan şikayetçiyim.

Yoksa toplumun geneli bir siyasetçiye oy verip, o siyasetçide bağımsız kurul olsun veya olmasın diye karar almışsa demokrasi de varsa ben kimim ki itiraz edeceğim ona. Yalnız şunu da unutmamız lazım, demokrasinin de bir özelliği de var: Demokrasi çoğunluğun terörü de demek değil, azınlık haklarının korunması da demek. İkisini bir arada, çoğunluğun sözlerini dinleyeceğiz azınlık haklarını koruyarak.

Ben siyasetle rekabet arasında tutarsızlık yaratan şeylerden şikayetçiyim, anlatabildim mi ne demek istediğimi. Ayrı bir şikayetim var benim yani...

Kürşat ÜNLÜSOY- Ben diğer konudaki görüşünüzü merak ediyordum, o konudakini doğru anladım. Ama ben rekabet politikasında Rekabet Kurumunun rolü ne olmalı ya da bağımsız idari otoritelerin diğer konulardaki rolü ne olmalı, nereye kadar olmalı? Sizce hükümet mi bu konuda müdahil olmalı, diyelim para politikasında Merkez Bankasının nasıl bir rolü varsa, bu konudaki görüşünüzü merak etmiştim.

Prof. Dr. DENİZ GÖKÇE- Sizin sorunuzu toplantıdan sonra teke tek görüşelim sizinle, olur mu?

Dr. İsmet SAYHAN- Doktor İsmet Sayhan; Ticaret hukuku öğretim üyesiyim. Ben tek bir soruyu iki parça halinde Deniz Beye ve Rekabet Kurulu temsilcisi Sayın Daire Başkanına sormayı arzu ediyorum.

Benim şu toplantıda da algıladığım kadarıyla da rekabet politikaları ve rekabet davranışları nerede tartışılırsa orada üretim ve pazarlama sektörü nazara alınıyor. Oysa iktisatçılar bu hususu daha iyi takdir edeceklerdir ki, rekabet davranışları oldukça kaypak ve değişkendir ve özellikle girdilerde kendini gösterir.

Ülkemizde de finans sektörü başta olmak üzere rekabet davranışlarını, gerek rekabeti bozucu, gerek rekabet davranışlarını en çok etkileyen husus, girdi, finans sektörüdür, kredi maliyetleridir.

Ülkemizde kısa bir süre önce 2001 ve 2002 yıllarında bir finans krizi, bir banka krizi yaşandı. 20 küsur bankaya Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından el konuldu, birinci altını çizmek istediğim soru çıkaracağım husus bu.

İkincisi de, aynı dönemde yaklaşık yüzde 46, Türkiye mevduat miktarının yüzde 46'sına sahip olan üç kamu bankası tek bir yönetim çatısı altında toplandılar. Acaba rekabet davranışları daha geniş açıdan ele alınmak suretiyle rekabet politikaları, devletinde ekonominin içerisinde bu kadar yüksek payının olduğu bir ülkede devletle birlikte sektörler tarafından belirlenmesi daha doğru değil midir? Rekabet politikalarının belirlenmesinde devletin tek belirleyici olarak kalması, özellikle ülkemizde aslında ülkemizde rekabeti bozucu bir davranış ya da rekabeti bozucu etkiler doğurabilecek bir anlayış değil midir? Deniz Beye sormak istiyorum bu soruyu.

Aynı konunun devamında yüzde 46 mevduat payına sahip olan üç bankanın yönetiminin aynı çatı altında toplanmasıyla Sayın Kavi'nin bahsetmiş olduğu dört şirketin birleşmesi arasında ne gibi bir fark vardır, bu da aslında bir birleşme yöntemi değil midir? Rekabet hukuku bakımından, rekabet hukuku uygulamaları bakımından tek yönetim toplanmakla, örtülü bir birleşme olarak kabul edilmesi gerekmez mi? Bu devletin kanunla yapmış olduğu bu birleşme rekabet kurallarını ihlal eder nitelikte midir, değil midir? Aynı konunun devamı olarak Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu da acaba rekabet kurallarını ihlal edebilir mi?

Mehmet Akif ERSİN- Teşebbüs kavramı rekabet hukukunun önemli kavramlarından biridir ve rekabet hukukundaki bu teşebbüs kavramı bizim genel hukuktan biraz farklıdır. Genel hukukta tüzel kişilikler ya da hukuki kişilikler bağımsız bir varlık olarak kabul edilir. Örneğin bir anonim şirket kendi başına bir varlıktır. Ama rekabet hukukunda böyle değildir, rekabet hukukunda ekonomik bütünlük ilkesi dediğimiz bir ilke geçerlidir. Örneğin bir sermaye grubuna bağlı birden fazla aynı konuda faaliyet gösteren, tüzel kişilik anlamında

farklı varlıklar olabilir; ama rekabet hukuku anlamında bunlar tek bir teşebbüstür.

Daha somutlaştırmak gerekirse, örneğin Koç grubuna bağlı Arçelik A.Ş. ve Beko A.Ş. var. Bu iki şirket de televizyon üretiyor.

Örneğin Arçelik ile Beko TV satışı konusunda bir fiyat anlaşması yapsa bu Rekabet Hukukunun kapsamında bir ihlal oluşturmaz. Niye oluşturmaz? Çünkü bunlar rekabet hukuku bakımından kendi aralarında serbest bağımsız karar verebilecek ayrı varlıklar değildir, tek bir ekonomik irade onları yönlendirir. Bu benzetmeyi sorduğunuz kamu bankaları açısından da yapmamız mümkün. Üç tane kamu bankası vardır, ama sonuçta onların sahibi kamudur, devlettir, tek bir kişidir. Yani bu üç banka rekabet hukuku bakımından tek bir iradeye bağlı tek bir varlık olarak görülmektedir. Dolayısıyla, bir yoğunlaşma yahut bir birleşme ve devralma olarak bunlar görülmez, ne kamuda, ne özelde bu şekilde görülmemektedir. Bu itibarla, hiçbir sorun yoktur bizim açımızdan.

Dr. İsmet SAYHAN- O zaman aynı düşünce ile tasarruf mevduatı sigorta fonuna devredilen bankalar içinde aynı şey geçerli midir efendim?

Mehmet Akif ERSİN- Bilebildiği kadarıyla TMSF bankalara iki şekilde müdahale ediyor. Birincisi bankaların bütün aktif ve pasifleri ile fona devredilmesi halidir. Bu durumda bankaların mülkiyeti Fona geçtiğinden, bu bankalar kamu bankası haline dönüşüyor. İkincisi ise, bankaların yönetiminin Fona geçmesi, yani Fonun bir kayyım gibi hareket etmesi durumu. Kanaatimce bu iki durumun rekabet hukuku bakımından sonuçları da farklı olabilir.

Dr. İsmet SAYHAN- O zaman mülkiyet devri olmadığına göre aynı grubunu yavru şirketleri olarak düşünülemezse TMSF bu kendi yönetimine almış olduğu bankalarda uygulamalarıyla ya da bu uygulamalar rekabet ihlali şeklinde değerlendirilmesi mümkün olabilir mi?

Mehmet Akif ERSİN- TMSF'nin uygulamaları şöyle rekabet hukukunun konusu olabilir: TMSF örneğin bir bankayı satmak istediğinde yahut portföyünde bulunan bir çimento fabrikasını satmak istediğinde. Sonuçta bu bir devirdir ve bu devrin o ilgili pazarda muhtemel alıcılara göre bir değerlendirilmesi yapılması gerekiyor ve Rekabet Kurumu bu aşamada devreye girer.

Prof. Dr. Deniz GÖKÇE- Şu sektörün ilgisi olmalı mı karar ve ilkeleri sorusu vardı, ilk sorduğunuz soru, bence o çok önemli.

Yine bu geliyor ve kültüre dayanıyor. Şimdi sizde öğretim üyesisiniz, ben de öğretim üyesiyim. Ben Boğaziçi Üniversitesinde bizim bölümümüzde hocalar öğrencilere not veriyor, öğrencilerinde bir değerlendirme yapması lazım, bu diyalog değil mi? 15 sene kadar biz öğretim üyeleri direndik, öğrencilerin

değerlendirme yapmaması için, ki Boğaziçi Üniversitesi oldukça progresif bir üniversitedir.

Türkiye'deki üniversitelerin kaçında, hepsinde hocalar not verir ama öğrenciler kaçında yaygın değerlendirme yapar dediğim zaman rakam küçük çıkacaktır biliyorsunuz.

Ben sektörün diyalog içinde olması, katkı yapması, ilkeleri tartışması gerektiği kanaatindeyim, ama Türkiye'de sessiz bir değişim oluyor.

Dün bir toplantıda Telekom ile Rekabet Kurulu arasında çok güzel bir diyalog vardı, zaman zaman çok güzel olan, zaman zaman sertleşen, ama bu diyalogo 20 sene evvel yapamazdınız Türkiye'de.

Benzer şekilde Bakanlık Müsteşarımla burada konuşuyoruz sorular sorulurken görüş teatisinde bulunuyoruz. Türkiye'de bu değişim oluyor, ama bazı şeylerinde çok çabuk olması da mümkün değil. Onun için ilke olarak sizin düşündüğünüz gibi düşünüyorum da uygulamada zaman alıyor. Bazen hayatta kendi yaptığım şeylere bakıyorum, kendim insan olarak ilke diye düşündüğüm şeylerle çelişen o kadar çok karar almışım ki ve dönüp onların bazısını da tashih etmem mümkün olmuyor. İnsanlar ve kurumlar böyle Yunan tanrıları gibi, Yunan tanrıları nasıl birbirine kızarlar, kavga ederler başları falan ağırır onun gibi. Ama bir değişim sürecinin de olduğunu da kabul etmemiz lazım, bakanlıklar ve kurumlarda çok sayıda girdi alıyorlar sektörden. Sektörlerde daha olgun, daha genel düşünülen şeyleri yapıyorlar. Ben şikayetçi değilim değişim sürecinden, olduğunu düşünüyorum.

Bir Katılımcı- Ben Gümrük Birliğine getirmek istiyorum konuyu ve buradan da rekabete olan yolu dikkatinize sunmak istiyorum. Biz 95'te Gümrük Birliği Anlaşmasını imzaladık, bu sene sonunda da bu tamamen yürürlüğe girecek. Şimdi burada Türkiye ciddi bir açmaz içerisinde, bütün ürünlerine CE belgesi olarak ancak yurtdışına satabilecek, hatta bırakın onu içeriye de satamayacak.

Böyle bir ortamda rekabet falan kalmıyor. Yani bizim testlerimizi Avrupa ile aynı şekilde yaptığımız testler yurtdışında kabul görmüyor bir şekilde geri dönüyor. Test kuruluşlarımız dışarıda akredite edilemiyor, CE belgesi olmadan yurtdışına mal satamıyoruz. Burada Hazine Müsteşarlığımız var, Bakanlığımız, Sanayii Odamız burada, bu mesele nasıl çözülecek ve Türkiye ve Türkiye burada Rekabet Kurumu olarak, Hazine olarak nasıl bir tedbir alacak.

**AB'YE TAM ÜYELİK SÜRECİNDE
YATIRIM ORTAMININ İYİLEŞTİRİLMESİ ve
REKABET POLİTİKASI
SEMPOZYUMU**

*4-5 Mart 2004
İSTANBUL*

II. OTURUM

*YATIRIM ORTAMININ İYİLEŞTİRİLMESİ
AÇISINDAN REKABET POLİTİKASININ
ÖNEMİ*

SEKTÖREL İNCELEME

(Serbestleşme Sonrası Elektronik Haberleşme Piyasaları/Ulaştırma
Piyasaları/Enerji Piyasası)

Oturum Başkanı: Dr. Ahmet TIKTIK

Philippe NASSE*

Rekabet ve yatırımlar arasındaki bağılardan bahsedeceğim, bunu yaparken de özellikle Fransa'daki telekomünikasyon sektörünü inceleyeceğim. Her şeyden önce rekabetin görevinden biraz söz edelim. Rekabet fiyatları düşürür. Bu rekabetin en temel, en önemli ve en öncelikli görevidir; rekabet fiyatları düşürür. Örneğin bir tekel söz konusu olduğunda, rekabete uğrayan tekelin rantında kayıp meydana gelir ve fiyatlar da düşüş gösterir. Ancak bu aynı zamanda takım tekellerinin de karşı karşıya kaldıkları bir durumdur. Birçok sektör takım tekeli özelliklerini taşır ve bu sektörlerde bazı gizli kapaklı, az konuşulan anlaşmalar mevcuttur ki, bu da şirketlerin kendi aralarında birbirlerine fazla rekabet etmemelerini sağlar ve her iki durumda da sektör rekabete açıldığında bazı rantlar kaybolur.

Bu fiyat düşüşlerinin yansımaları nelerdir? Bu fiyat düşüşlerinin, biri kısa vadeli, diğeri orta-uzun vadeli olmak üzere iki yansıması mevcuttur. Kısa vadeli yansıma tüketiciye olumlu olarak geri döner; çünkü fiyatların düşüşü tüketicilerin alım gücünü arttırır. Ama bu durum müteşebbisin çıkarına aykırıdır, çünkü bu fiyat düşüşü onun karını azaltır. Ancak tüketici için artan alım gücü ve müteşebbis için azalan kâr, onların ekonomide paylaştıkları genel üretim artığında derin bir değişikliğe yol açmaz. Fiyatların düşüşü ekonomideki genel üretim artığında paylaşımı etkilerken bunun üretim artığını önemli ölçüde arttırmıyor. Bu kısa vadeli etkidir, oysa ki orta-uzun vadeli etki çok daha önemlidir. Bazı teşebbüsler koruma altında olduklarında, kendi aralarında fazla mücadele etmedikleri gibi, üretimlerini ve etkinliklerini arttırma çabası içine de girmezler. Bu durumda fiyatlarını maliyete göre belirler, bunu yaparken de maliyete makul bir oranda kar payı eklerler. Sektör rekabete açıldığında, bu sefer, teşebbüsler yerine, fiyatların seviyesini belirleyen, piyasa olur. Böylece teşebbüsler maliyetlerini piyasada belirlenen fiyatlara göre ayarlamak zorunda kalırlar. Burada maliyet ve fiyatlar arasındaki mantık ters işliyor. Az rekabete uğrayan ve korunan bir sektörde fiyatların seviyesi maliyetler tarafından belirlenir, oysa ki rekabetteki bir sektörde piyasa tarafından tespit edilen fiyatlar teşebbüslerin altından kalkabileceği maliyet seviyesini tespit eder. İşte bu fiyat ile maliyet arasındaki mantığı değiştirmek için yatırım gereklidir.

Rekabete açılmanın bazen yarattığı yoğun yatırımların sebebi burada kendini gösteriyor, yani maliyet ile fiyat mantığındaki işleyişi değiştirme gerekliliği. Yine bu sebepten dolayı, dün öğleden sonra Dünya Bankasındaki arkadaşlarımızın da gösterdiği gibi, rekabete açılım derecesiyle ekonominin

* Fransız Rekabet Konseyi Başkan Yardımcısı

büyüme hızı arasında olumlu bir korelasyon görebiliyoruz; çünkü rekabete açılım, yoğun yatırımları da beraberinde getirir ve bunlar da ekonominin büyüme hızında bir ilerleme oluşturur.

Rekabete açılım, yatırım, ve ekonominin büyümesinden oluşan bu döngü kendiliğinden de meydana gelmiyor ve fırsatı kaçırmamak gerekir. Burada yeni ülkelerin Avrupa Birliği'ne katılmalarını çekici kılan özel bir örneğe değinmek istiyorum. Yeni bir ülke AB'ye üye olduğunda, ve söz konusu ülkenin ortalama gelişmişlik seviyesi AB'nin ortalamasından düşükse, bu durumda bu ülkenin birçok teşebbüsünün ve bazen koskoca sektörlerinin AB'de mevcut benzer teşebbüs ve sektörler kadar etkili olmama riski yüksektir. Oysaki rekabet teşebbüsleri öldürmek yerine onlar için bir itici ve destekleyici güç olmalıdır. Rekabet fazlası teşebbüsleri öldürebilir. Bu sebepten dolayı yeni ülkeler AB'ye, yani Avrupa Ekonomik Birliğine üye olduklarında bir geçiş, uyum süreci vardır. Bu geçiş dönemi, sadece yeni üyelerin topluluğun kazanımlarının seviyesine erişebilmeleri için değil de, özellikle ve başlıca, bu yeni üyelerin gerekli olacak tüm yatırımları gerçekleştirebilmelerini amaçlamaktadır ki üye olduklarında bu ülke AB'nin rekabetinden mağdur olmak yerine ondan yarar sağlasın. Bu husus sanırım ülkeniz açısından çok önemli.

Fransız telekomünikasyonları sektörünün özel durumuna geçerek sizlere rekabete açılımın bu özel durumda nasıl daha önce bahsettiğim üzere yatırım yoğunluğunu sağladığını göstermek istiyorum. Fransa'daki telekomünikasyonlar 1998 başından beri tam olarak rekabete açılmışlardır. Bu süreç biraz daha önce başlamış olmasına karşın tam olarak rekabete açılma 98 başına denk gelir ve bu rekabet cep telefonları ile sabit telefonlar alanında çok etkili ve verimlidir. Cep telefonculuğunda 3 operatörümüz bulunmaktadır: tarihi operatör France Telecom, yaklaşık piyasanın yüzde 50'sine sahiptir ve onun iki rakibi de kalan % 50lik pay dilimini yüzde 30, yüzde 20 şeklinde kendi aralarında paylaşırlar. Cep telefonculuğunda yoğun bir rekabet ortamı vardır, ancak bazı sorunlar da vardır çünkü cep telefonculuğu aynı anda maliyetlerin ana kısmının sabit maliyetlerden oluştuğu bir sanayidir, ve dolayısıyla piyasada büyük bir paya sahip olmak caziptir çünkü böylece bu sabit maliyetler daha büyük bir müşteri kitlesine yayılabilir. Yani cep telefonculuğumuzda bazı sorunlar yaşıyoruz, sebebi ise tarihi operatörümüzün halen fiyatlar bazında rant sahibi olması. Bu rant rakiplerinin en küçüğüne ancak varolma imkanı tanıyor. Biz de sektörü potansiyel operatörlere, sanal operatörlere açmayı planlıyoruz. Yani kendi şebekesi olmayıp da olanlardan kiralayan operatörlere. Sabit telefonculukta, rekabet, görüşmelerin uzun mesafelere taşınması alanında ve internet ağında yoğun şekilde boy gösteriyor. Yüksek debili internet'in gelişmesinde de bu rekabet çok önemlidir ancak diğer taraftan tüm yerel görüşmeler için rekabet çok düşük kalmıştır, ve sabit şebekelere üyelik içinse sıfırdır. İşte konuşmamın başında sözünü ettiğim mantık bu durumda tam olarak uygulanabilir. Rekabetin

olduğu yerde fiyatların azaldığını, hatta önemli ölçüde düştüğünü gözlemliyoruz. Dosyanıza iliştilmiş bir belgeye bazı sayıları not ettim. Sadece en temel sayıları hatırlatıyorum. Avrupa'da uzun mesafeli görüşmelerin fiyatları 1998 ve 2002 yılları arasında yarı yarıya düşmüştür. Dört yılda fiyatlar yarı yarıya düşmüştür. Bu durum Fransa için de geçerlidir. Tam tersine kısa mesafeli görüşmelerde, bu dört yıl zarfında Avrupa'da fiyatlar hemen hemen sabit kalırken, Fransa'da ise biraz artmıştır. Son olarak telefon şebekelerine üyelik için Avrupa'da fiyatlar Fransa da olmak üzere son 4 yılda önemli ölçüde, yüzde 20'nin üstünde bir artış göstermiştir. Avrupa'daki enflasyonun da yıllık yüzde 2'nin altında olduğunu vurgulamak istiyorum, ki böylece dört yılda yaklaşık yüzde 8'lik bir genel enflasyon oluşur. Yani üyeliğin fiyatındaki yüzde 20'lik bir artış kayda değer bir artıştır. Buna paralel olarak telefon görüşmelerinin hacminde çok hızlı bir artış gözlemliyoruz. Fransa'da bu son dört sene içerisinde dakika bazında görüşme sayısı yaklaşık yüzde 70'lik bir artış kaydetmiştir. Neticede fiyatların düşüşü talebi artırıyor, ve doğal olarak yatırımı da. 1998 ve 2001 yılları arasında kendi ülkemde yeni telefon operatörlerinin yatırımı yüzde 70 oranında ilerlemiştir. Aksine 2002 yılında ise, teknoloji, enformasyon ve iletişim sanayilerine bulaşan mikrobun parçalanması, yatırımda bir düşüş ve duraklama meydana getirmiştir. Ancak 2003 yılında yatırımların yeniden başladığını ve 2004 için beklentilerin olumlu olduğunu biliyoruz. Sektördeki bu değişimin kuşkusuz iş piyasasına da etkisi var. Telekomünikasyon sektörüne yatırım yapan teşebbüslerde önemli bir iş artışı gözlemledik ancak tarihi operatör France Telecom'da ise aksine önemli bir iş kaybı meydana gelmiştir. Çünkü eski tekel olan bu operatör rakiplerine dayanabilmek için ve verimliliğini arttırmak amacıyla şiddetli üretim çabaları gerçekleştirmek durumunda kalmıştır. Böylece toplamda sektörün genel iş potansiyeli hafif bir azalmaya uğramıştır. Bu yeni sektöre yatırılan sermayede büyük bir uluslararasılık fark ediyoruz. Bugün bu sermayelerin yüzde 75'i uluslararası kökenli sermayeler ve Fransızlar yatırıma dönüşen bu sermayenin sadece yüzde 25'ini denetleyebiliyorlar.

Son olarak telekomünikasyon sektöründeki bu ani değişikliklerin Fransız Rekabet Kurumu'na etkilerinden ve bu Rekabet Kurumun karşısına çıkan sorunlara değinerek konuşmamı sona erdirmek istiyorum. Karşılaşılan sorunların sayısında çok önemli bir artış oluşmuştur ki bu da aslında şaşırtıcı değildir. Bu belirtmek istediğim ilk husustur. İkincisi ise anlaşmalarda şikayete dayanan hiçbir sorunla karşılaşmamamızdır. Sektörde rekabetin iyi ilerlediği fark ediliyor çünkü hiçbir anlaşmaya rastlanmamıştır. Oysa ki diğer taraftan, egemen pozisyonun suiistimal edilmesinden kaynaklanan birçok sorun yaşıyoruz. Bu gayet doğaldır; çünkü tarihi operatör halen sektörün çoğu parçasında egemen konumunu muhafaza ediyor ve rakipleri de normal olarak onu durumu suiistimal etmekle suçluyorlar. Suçlamalar; toptan satış fiyatında perakende satış fiyatının üstünde bir fiyatla satış yapılması, maliyetin altında fiyatların tutulması, yani

satış fiyatlarının maliyetten düşük olması, ve de piyasanın fiziki olarak kapatılması, bu da örneğin rakiplerinin teknik tesislere girmesini engelleyerek gerçekleşir, halbuki bu tesis tarihi operatör ve rakiplerinin ortak alanıdır. Ya da, tarihi operatör rakiplerinin kurmak istediği teçhizat sisteminin teknik onayını geciktirmekten suçlanıyor, vesaire. Yani egemen konumun suiistimal edilmesinden kaynaklanan çok sayıda iddia ile karşı karşıya bulunuyoruz. Tabii ki bu çatışmaları profesyonel rekabet koşullarınca en iyi şekilde çözümlenmeye çalışıyoruz, bunu yaparken de ulusal mevzuatı ve özellikle Avrupa anlaşmasının 82 numaralı maddesini uygulamaya koyarak gerçekleştirmeye çalışıyoruz.

Dr. Rauf GÖNENÇ*

OECD'nin iki yıl kadar önce tamamladığı Türkiye'de düzenleme reformları araştırması, o tarihte, yani 2002'de Türkiye'nin altyapı hizmetlerinin rekabete açılmasında diğer 30 OECD ülkesine göre en fazla gecikmeyi gösteren ülke olduğunu ortaya koymuştur. Davos Ekonomik Zirvesi için hazırlanan uluslararası rekabet gücü karşılaştırmaları değerlendirmesinde ise Türkiye, altyapı hizmetlerinin bu kez performansı konusunda hayli göze çarpar bir gecikme gösteriyor uluslararası yatırımcıların gözünde. Bu saptama, biliyorsunuz, yine yakın zamanda Dünya Bankasıyla işbirliği içinde hazırlanan Türkiye'deki yatırım ortamının uluslararası yatırımcılar gözüyle görülmesi konusundaki değerlendirmede de ortaya çıkmıştı. Türkiye'deki altyapı hizmetlerinin yabancı yatırımcılar gözünde beklenen, gereken performansı göstermediğiyle ilgili kaygılar belirtilmişti bu değerlendirmede.

Ülkemizde altyapı hizmetlerinin bir yandan kurumsal çerçevesi, diğer yandan da performansları üzerindeki bu ilişkinin bir neden-sonuç ilişkisi olduğu düşünülebilir. Nitekim kamu otoritelerimiz, yani son hükümetlerimiz, böyle bir değerlendirmeden kalkarak bu sektörlerdeki performansı güçlendirmek amacıyla çok ciddi bir rekabete açma reformu programına girişmiş bulunuyorlar. OECD ülkelerinin aşağı yukarı hepsi gibi ülkemizde 20'nci yüzyıl boyunca altyapı yatırımlarını kamu tekelleri aracılığıyla yaptı ve bu tekeller aracılığıyla yönetti.

1980'li yıllarda başlayan birinci yapısal dönüşümler döneminde fiziki altyapı kamu yatırımlarıyla oluşturulmaya devam etti ve kamu tekelleri aracılığıyla yönetilmeye devam etti. Fakat üç yenilik görüyoruz 1980'lerde. Bir, Parlamantonun normal bütçeleme süreçleri dışında daha hızlı çalışmaya olanak veren, fakat buna karşılık siyasî ve malî denetim çerçevesi daha hafif olan bir model kullanıldı biliyorsunuz.

İkinci olarak bazı yatırımlar özel şirketlere yaptırıldı ve bu şirketlerin faaliyetleri uzun vadeli kontratlarla bağlanarak bir kamu arzı şeklinde verilmeye devam etti. Yani bir anlamda kamu hizmetleri taşeronlaştırıldı diyebiliriz bu BRT ve BOO dediğimiz kontratlarla bilhassa elektrikte gayet tabii.

Üçüncü olarak da, yine 80'li yılların bir yeniliği olarak, bazı katma değerli ikincil diyebileceğimiz altyapı hizmetleri rekabete açıldı ve bu alanlarda özel yatırımlar teşvik edildi. Bu yöntemle mobil telekomünikasyonda deniz yük

* OECD Ekonomi Bölümü Türkiye-Slovakya Masası Başkanı

taşımacılığında ve hava kargo taşımacılığında çok önemli ilerlemelerin kaydedilmiş olduğunu biliyoruz.

Türkiye, 2000'li yılların başından itibaren ise, hem AB ile uyum sürecinin, hem de kendi ekonomik gelişme dinamiklerinin icap ettirdiği, altyapılarının önemli bir kısmını ciddi ölçüde özel yatırıma ve özel rekabete açma yönelimine girdi. 2001'de kabul edilen ve 2004 başında uygulamaya giren Telekomünikasyon Kanunu, yine 2001'de oylanıp 2003'te uygulamaya konulan elektrik ve gaz kanunları ve şu anda tasarlama sürecinde bulunan demiryolu reformu ile bir model değişikliği yapmaya çalışmaktadır Türkiye. Bu model değişikliği ile dikey olarak entegre kamu tekelleri ve sınırlarını bu tekellerin çizip, hizmetlerini bu tekellerin fiyatlandığı sınırlı ölçüde özel yatırımlar sisteminden şirket kurma, fiyatlama ve hizmet özgürlüğüne açık, özel girişimin yenilik dinamiğine dayalı ve sadece bu sürece temel ve destek olabilecek doğal tekel hizmetlerinin kamu tarafından verilmesi amaçlanan bir modele geçiyoruz.

Bu tebliğ, Türkiye'nin altyapı geliştirme politikalarına ve bu politikalarda rekabet mekanizmasının oynayacağı role üç açıdan ışık tutmak amacıyla bazı uluslararası istatistikleri ve kurumsal karşılaştırmaları dikkatinize sunmayı amaçlıyor. Sırasıyla:

- 1- Türkiye'de altyapı hizmetlerinin bugün itibarıyla performanslarını,
- 2- Yeni reformlardan beklenebilecek ilerlemeleri,
- 3- Bu ilerleme beklentilerinin hayalde kalmaması, gerçekleşmesi için muhtemelen yapılması gerekenleri hızla bir değerlendirmeye alarak tartışmaya açmaya çalışacağım.

Tebliği, OECD'nin, üye ülkelerin performanslarını sürekli olarak takip ettiği üç alana odaklayacağım. Telekomünikasyon hizmetleri, elektrik hizmetleri ve doğalgaz hizmetleri.

Birinci bölümde hızla telekomünikasyon, elektrik ve doğalgaz altyapılarında Türkiye'nin şu andaki performans durumu nedir; bunu kısa saptamalarla ve bu saptamaları destekleyen verileri özetleyen grafiklerle hızla gözden geçirmek istiyorum.

Birinci tespitim, önce telekomünikasyondan başlıyorum, Türkiye'nin telekomünikasyon altyapısı fizik kapasite olarak diğer OECD ekonomilerinin gerisinde, ancak ülkenin üretim ve refah, yani kişi başına gayrisafi yurt içi hasıla seviyesi göz önünde tutulduğunda beklenebilecek seviyenin biraz üzerinde gözüküyor. Bunu iki grafikte görelim isterseniz. Gördüğümüz gibi Türkiye 100 kişi başına telekomünikasyon kanalı oranında Meksika'dan sonra, tabii ki bu sıralamada en sondan ikinci sırada bulunuyor. Telekomünikasyon kanalından kastedilen fiiks ve mobil hizmetlerin ikisinin birden topluma sunduğu telekomünikasyon kanal sayısını gösteriyor. Fakat ikinci grafiğe geçerseniz,

Türkiye'nin refah seviyesi göz önünde tutulursa, kaba bir değerlendirmeye, yani istatistik olarak beklenebilecekten biraz daha gelişmiş bir telekomünikasyon altyapısına sahip olduğunu görür gibiyiz.

İkinci saptamamız şu: telekomünikasyon altyapısı 1982-1992 döneminde gerçekleştirilen büyük yatırımlarla çok önemli bir kapasite ve dijitalizasyon hamlesi gerçekleştirdi. Ciddî bir sıçrama niteliğindeki bu hamlenin, eğer istatistikî verilere bakarsak, son senelerde sürdürülememiş olduğunu görüyoruz. Çok ciddî bir ileri sıçrama var, fakat ondan sonra bir durağanlaşma var. Bunu dördüncü grafik gösterecek. Gördüğümüz gibi, kalın hatta görülen Türkiye, 90'ların başında neredeyse, bu karşılaştırmayı yaptığımız ülkeler Türkiye'yle ekonomik açıdan benzer bir ekonomik gelişme patikası izleyen bir yandan Orta Avrupa, bir yandan da AB'nin Akdeniz üyesi ülkeleri, yani Yunanistan, Portekiz, İspanya gibi ve Slovak Cumhuriyeti, Çek Cumhuriyeti, Macaristan gibi ülkeler, Türkiye'yi karşılaştırdığımız bu ülkelere göre 90'ların başında Türkiye'nin altyapısı en fazla dijitalizasyona ulaşmış ülkesi olduğunu, ama ondan sonra diğer ülkelerin Türkiye'yi yakaladığını görebiliyoruz.

Üçüncü tespit, mobil telekomünikasyonda ise, hepimizin bildiği gibi, 94'ten sonra başlatılan özel yatırıma ve rekabete açma girişiminin şebeke altyapısını ve cep telefonu stokunu ciddî şekilde teşvik etmiş olduğunu görüyoruz ve Türkiye bu alanlarda refah seviyesine göre beklenebilecekten hayli ileri bir noktaya gelmiş durumda. Bunu beşinci grafik çok mükemmel olmayan bir şekilde gösteriyor. Çünkü, 2001 yılında bütün ülkeleri kapsayan verileri ancak bir araya getirebildik. Türkiye yine de fiks telekomünikasyonda olduğundan daha yüksek bir noktada gözüküyor ama, aradan geçen 2-2.5 yıl zarfında aşağı yukarı bir 10 puan daha mobil penetrasyon oranını Türkiye'nin artırmış olduğunu biliyoruz. Yani burada daha iyi bir performans kesinlikle var telekomünikasyonun geri kalan kısmına göre.

Dördüncü nokta ise, internet konusunda Türkiye'nin nerede bulunduğu.bilgisayarına sahip olma oranlarıyla karşılaştırıldığında nerede olduğunu tayin edemiyoruz. Altıncı ve yedinci grafiklerle, yani internetin gelişmesinin ölçütü olarak OECD'de kullanılan iki performansta, evet bu iki performansta hayli aşağı, geri bir noktada bulduğumuz, fakat internetin kullanımının refaha, eğitime ve evde bilgisayar sahibi olmaya çok bağlı olduğunu biliyoruz. Bunlar göz önünde tutulduğunda Türkiye nereye düşüyor? Onu değerlendirecek istatistikî bilgiye sahip değiliz. Onun için bu seviye farkını gözlemleyerek bu konuyu geçelim.

Son olarak, telekomünikasyon hizmetlerinin kalitesiyle iki göstergede, Türkiye'nin 1990'larda muhtemelen dijitalizasyon hamlesine paralel olarak sağladığı, ciddî bir ilerleme kaydettiği, bilhassa göreceksiniz iki göstergeden bir

tanesinde, fakat yine de hizmet kalitesi oranında şu anda uluslararası normların altında kaldığını görebiliyoruz. Gördüğünüz gibi telefon konuşmalarında, daha doğrusu telefon aramalarında hata oranını ölçen, 100 hata düşen hata oranını ölçen bu göstergede, kalın çizgiyle gördüğünüz gibi hata oranı yüksek bir şebekeye sahip olduğumuz, ama belli bir ilerlemenin de sağlanmış olduğu gözüküyor.

Bunlar da, hata, yani çalışmayan sokak telefon kabinleri oranı, daha doğrusu çalışanların oranı. Burada, görüyorsunuz, 95'te neredeyse yarısına yakını işlemez vaziyetteyken ülkemizde, diğer ülkelerde 80'den fazlası işliyor durumda, çok önemli bir ilerleme sağlanmış durumda.

Özetle, telekomünikasyona baktığımız zaman, ilk bakışta, 1990'larda hızlı bir gelişme, makul bir düzeyin yakalanması şebeke ve kalite olarak, fakat ondan sonra durağanlaşma gibi bir manzara karşımıza çıkıyor. Fakat, iki alandaki göstergelere daha yakın baktığımızda, gelecekle ilgili olarak iki büyük soru işaretiyle karşı karşıya olduğumuz görmemek mümkün değil. Birinci soru işareti şu: Son yıllarda telekomünikasyon hizmetlerine yapılan kamu yatırımlarının diğer OECD ülkelerine göre ve Türkiye'yi karşılaştırdığımız diğer ülkelere göre çok geride kaldığını görüyoruz. Burada Türkiye'nin geniş bant altyapılarında girmiş olduğu gecikme buna sebep oluyor olabilir. Onu bilmiyorum. Fakat, yatırım hacmi olarak, kamu yatırımı hacmi olarak çok ciddi bir farkımız söz konusu kendimizi karşılaştırdığımız ülkelere göre. Bunu üçüncü grafik gösterecektir. Görüyorsunuz, kalın hatla Türkiye, 90'ların başlarındaki yatırım hamlesini görüyorsunuz. Bu, kişi başına yapılan kamu telekomünikasyon yatırımını dolar şekline ölçüyor. Ondan sonra, 90'lardaki bu hamleden sonra daha durağan ve son iki yılda azalan bütçe kısıtları nedeniyle bir kamu yatırımı manzaramız var. Ve bu manzaranın diğer ülkelere farkı hakikaten çok çok dikkat çekici ve bu gelecek için nasıl bir hizmet altyapısı farklılığı getirebilir, bunu tabii düşündürüyor.

İkinci soru işareti ise şu: Profesyonel telekomünikasyon hizmetlerinin, profesyonelden kastım, ekonominin üretici kesimine hitap eden, yani şirketlerin kullandığı, telekomünikasyon hizmetlerinin fiyatlarının OECD standartlarıyla baktığımız zaman çok yüksek olduğunu görüyoruz.

İnternet hizmetleri dışındaki pazar segmentlerinde Türkiye'de hizmet fiyatları, ülkedeki diğer mal ve hizmetlerin fiyatlarına göre çok yukarıda. Bu fark bilhassa profesyonel sektörde çok çok bariz. Hane halkına verilen hizmetlerde ise Türkiye'nin yine OECD ortalamasının üzerinde, fakat birçok başka ülkeye göre, bilhassa Doğu Avrupa ülkelerine göre daha düşük fiyat vermeyi başardığını görüyoruz. Bunu 8., 9., 10. ve 11. grafikte göstermek istiyoruz.

Bu bir dizi profesyonel telekomünikasyon hizmetlerinde, yani şirketlerin kullandığı hizmetlerde yeşille gördüğümüz, Türkiye'nin nerede olduğunu görüyoruz fiyat düzeyi itibarıyla, aynı hizmet sepetinin fiyatları karşılaştırılmaktadır burada. Hane halkına yönelik hizmetlerin durumu, yine ortalamanın üzerinde, fakat birçok başka ülkenin de altında.

Mobil telekomünikasyon hizmetlerinde bu fiyat yüksekliği olgusu var. Bunun çok üzerinde durmadım. Çünkü bu verilerin tabii içerdiği bir ek vergi faktörü var. OECD'deki istatistiklerimiz bu ek vergi faktörünü tecrit etmeyi müsaade etmiyor. Onun için bu manzaranın bir performans problemi mi olduğu, yoksa bir aşırı vergileme problemi mi olduğunu bilemiyoruz. Ben sanki aşırı vergilemenin burada büyük ağırlığı var diye düşünüyorum. Ama bunu karşılaştırma imkanımız yok. Fakat neticede, denildiği gibi, günün sonunda Türkiye'de mobil telekomünikasyon kullananlar OECD'nin en pahalı fiyatlarını ödemek zorunda kalıyorlar gördüğümüz gibi.

Son bir noktaya daha değinmek istiyorum telekomünikasyon sektörüyle ilgili. İş ve ev, yani profesyonel ve hane halkı hizmetlerinin fiyatlama yapısı, yani bu fiyatların birbirine oranları, şirketlerin ödediği fiyatlarla hane halklarının ödediği fiyatların oranları, profesyonel kullanımın hane halkı kullanımını çok ciddi ölçüde sübvans ettiğini gösteriyor ve fiiks bağlantı fiyatları düşük tutularak, ama kullanım bazlı değişik kullanım fiyatları yüksek tutularak ülkenin bir nevi ekonomik koşullarını yansıtan, yani nakit kapasitesi sınırlı hane halklarına ve şirketlere bağlantıyı ucuz veren, ama ondan sonra hizmet fiyatlamasını çok yüksek yapan ve bu niteliğiyle ekonomide tekel fiyatlaması dediğimiz fiyatlama yapısını çok andıran bir fiyatla yapısının Türkiye'de hâlen geçerli olduğunu görüyoruz. Bunu dokümente etmemizi sağlayacak rasyoyu hesaplayamadım, birtakım teknik zorlukları var hizmet sepetlerinin değişmesinden ötürü, fakat şunu söyleyebilirim: Eldeki veriler, detaylı bakıldığında, bir grafik hâline dönüştürülemezse dahi, bu fiyat ilişkisinin, profesyonel hane halkı fiyat ilişkisinin diğer ülkelerinkinden farklı olarak hayli çapraz sübvansiyon içeren, yani profesyonel hizmetlerinin fiyatlarının yüksek olduğu, hane halkı fiyatlarının ise hayli alçak olduğu bir farklılaşma içinde bulunduğunu görüyoruz, ki bu diğer OECD ülkelerinde gördüğümüz fiyat yapısından çok farklı. Yani bir kelimeyle, profesyonel kullanıcılar hane halklarını sübvansiyone ediyorlar biraz önce dediğim gibi. Ama bunu grafik olarak burada gösteremiyorum.

Fiyat yapısının, ekonominin rekabet gücü üzerine doğrudan bir tesiri var. Üreten ve uluslararası iç piyasada rekabet içinde olan birimler telekomünikasyon hizmetlerini sadece maliyetleri bazında değil, bir de toplumun başka kesimlerini finanse eder şekilde ödüyorlar. Bu, işte profesyonel fiyat seviyelerimizin bu kadar yüksekte olmasının sebebi de bu.

Elektrikle ilgili daha kısa bir fotoğraf çekmek istiyorum. Burada fiyatlara sınırlayacağım gözlemlerimizi ve şunu tespit ediyoruz: Elektrik sektöründe telekomünikasyon sektöründen daha da net şekilde ortaya çıkan bir fiyat yüksekliği ve profesyonel fiyatlarla hane halkı fiyatları arasındaki dengenin diğer ülkelerde olduğundan farklı kurulması ve çapraz sübvansiyon içermesi gibi bir olguyla çok net olarak karşı karşıyayız.

Amerikan Doları bazında elektrik fiyatlarında sanayimiz, karşılaştığımız ülkelere göre en yüksek elektrik fiyatlarını ödüyor ve bu farklılık son iki-üç yılda daha da artmış gibi görünüyor. Çünkü, kendimizi karşılaştığımız ülkelerin bir kısmı, çoğunluğu son dört-beş senedir elektrik fiyatlarında bir azalma eğilimine girmiş vaziyettedir. Türkiye’de ise yumuşak, ama sürekli bir artış trendinin devam ettiğini görüyoruz ve makas açılıyor gözüküyor. Ve aynen telekomünikasyonda olduğu gibi Türkiye’nin profesyonel sektörü üzerine, üretici sektörü üzerine ilave bir yük demek.

Burada, biraz önce gösterdiğimiz elektrik fiyatları, Katma Değer Vergisine tâbi olmayan fiyatlardır. Bunlar da keza öyle. Fakat burada, iki kalın çizgi arasındaki fark dediğimiz, yani Katma Değer Vergisi olmayan başka birtakım vergilerin elektrik fiyatına bindirdiği yükü gösteriyor. Buradan şunu çıkarıyoruz: Evet bu vergiler bir ek maliyet bindiriyor, fakat bunlardan soyutlandığı zaman dahi fiyatlarımız en yüksek fiyatlar kalıyorlar.

Burada, cari döviz kurlarıyla değil, satın alma paritesine göre döviz kurlarıyla hesapladığımız zaman, yani ekonominin geri kalan kısmındaki mal ve hizmetlerin fiyatlarını göz önünde tutarak hesapladığımız zaman, tarife hacet yok, gördüğümüz çok ciddi bir maliyet yüksekliği olgusuyla karşı karşıyayız elektrikte ve yine burada farkın, makasın büyüdüğü gerçeği var.

Bu ise, hane halkları için elektrik maliyetini gösteriyor. Yani çoğunluğun üzerinde, fakat telekomünikasyonda olduğu gibi ortalamanın üzerinde olmakla beraber hiç olmazsa bir-iki başka ülkeden daha ucuz elektrik sağlandığı görülüyor hane halklarına. Fakat, bunu da satın alma paritesine çevirdiğimiz zaman, burada da, Türkiye’de hane halklarının da uluslararası bir karşılaştırma içerisinde çok yüksek, hatta en yüksek fiyatı son bir-iki senedir ödemekte olduğunu görüyoruz.

Doğalgazla ilgili daha da kısa bir saptama, doğalgaz fiyatlarında da sanayi enerji üretimi ve ev kullanımı piyasalarında tekrarlanan ve elektrik piyasasını çok andıran bir manzara ortaya çıkıyor. Seviye olarak nispeten yüksek, elektrik fiyatları kadar olmasa dahi seviye olarak nispeten yüksek ve yapı olarak da bir kez daha profesyonel kullanımdan hane halkı kullanımına sübvansiyon içeren bir fiyat yapısı, bunu peş peşe gelen üç grafikte göreceğiz.

Kalın çizgiyle cari döviz kurlarında nerede olduğumuzu görüyorsunuz. Bu, hane halklarının ödediği gaz fiyatları.

Bu rasyo, biraz önce belirttiğim, hane halklarının ödediği gaz fiyatının, sanayinin ödediği gaz fiyatıyla aynı olması. Oysa diğer ülkelerde ve ekonomik maliyet bazında bu fiyatların farklılaşmakta olduğu tespiti grafik olarak gösteren bir bilgi.

İkinci bölümüne geçiyorum tebliğin. Yeni reformlardan ne bekleyebiliriz, rekabete açma reformlarından ne bekleyebiliriz?

Bunu diğer OECD ülkelerinin deneyimlerini hızla kullanarak ve çok özetle belirtmeye çalışacağım. Zaten biraz önce de açış konuşmasında Sayın Nasse da Fransa'da ne tür kazanımlar elde edildiğini rekabete açılma neticesinde, gayet net örneklerle anlattı ve kendisinin Fransa için söylediği sonuçların bütün OECD ülkelerinde tekrarlanan, sistematik olarak gözükten sonuçlar olduğunu belki söylemeye gerek yok. Rekabete açılmadan sonra dört çeşit yenilik, dört çeşit sonuç ortaya çıkıyor bu altyapı hizmetleri piyasalarında. Bir, ciddî verimlilik artışları gözleniyor, iki, ciddî fiyat azalmaları gözleniyor, üç, yatırımların artması, kapasitenin artması ve bu hizmet sektörünün büyümesi olgusu gözleniyor ve son olarak hizmetlerde çeşitlenme, yenilik ve kalite artışı gözleniyor.

Bu bulguları ortaya koyan sayısız çalışma var ve bunların ekonomi yazılımında olsun, düzenleme konularıyla ilgili yazılımda olsun çok güzel taramaları, özetleri mevcut. Burada hiç böyle bir şey yapmaya çalışmayacağım. Fakat, iki sene önce OECD'de tamamladığımız bir istatistiki çalışmanın sonuçlarını yine de hızla özetlemek isterim. Üç sektörde, telekomünikasyonda, elektrik üretiminde ve hava taşımacılığında her OECD üyesi ülkesi için üç kalemde bilgi topladık. Hizmetlerin liberalizasyona açılma derecesi bir, iki, pazar yapılarının hâkim üreticiye rakip şirketlere yer açmış olma derecesi, bu tabii birinci liberalizasyon ölçütüyle aynı ölçüt değil, liberalizasyon kurumsal bir konu, yani sektör rekabete açık mı, bunu tespit ettik, iki, sektöre yeni girenlerin kazandığı pazar payı ne kadar ve sektörde pazarın konsantrasyonu ne ölçüde azaldı; iki bunu tespit ettik ve üç, sektörde hâkim ve hâkim üreticiden sonra gelen belli başlı üreticilerin mülkiyeti, kamu mülkiyetine, bunlar devlet şirketi mi, özel şirket mi, buna baktık ve bu üç kurumsal çerçeve göstergesi ile bahsettiğim üç alandaki, yani telekomünikasyon, elektrik ve hava taşımacılığı alanlarında performanslar üzerinde bir istatistik bağlantı aradık, bunu toplu olarak aradık. Yani üç rekabete açılma ve özelleşme göstergesini bir arada düşündüğümüz zaman, bunların toplam performans etkilerini araştırdık, bir de ayrı ayrı kalemler hâlinde nasıl performans etkilediklerini istatistiki yöntemlerle değerlendirmeye çalıştık ve çok hızlı göstereceğim, çünkü okunması mümkün değil, fakat ne yapmaya çalıştığımızı göstermek bakımından gösteriyorum,

burada çeşitli renklerle, solda okunamayan kelimeler ülkeleri gösteriyor, değişik renklerdeki bant parçacıkları da belirttiğim ayrı kurumsal faktörlerin, yaptığımız istatistik değerlendirmeye göre performansı nasıl etkilediğini ölçüyor. Gördüğümüz gibi, bazı ülkelerde şu ortadan aşağıya inen aks OECD ortalaması bazı ülkelerde o ortalamanın gerisinde performans ve onu izah eden kurumsal faktörler diyelim, diğerlerinde ise, aşağı doğru indikçe fiyatların yükselmesi şeklinde, yani ortalama performanstan daha kötü bir performansa gidilmesi, sağda ise, kalitede ortalama performanstan daha iyi bir performansa gidilmesi şeklinde bir sıralamayla dediğim üç faktörün nasıl etki yaptığını performansa ölçemeye çalıştık ve bu sonuçları bulduk, yani beklenen sonuçları bulduk.

İki noktaya değinmek isterim. Özelleştirmenin tesiri; burada ilginç bir saptama yaptık istatistiki olarak. Özelleştirme her halükârda verimliliği artırıyor, fakat fiyatları eğer rekabet varsa düşürüyor, eğer rekabet yoksa özelleştirme fiyatları artırıyor.

İkinci saptama ise, bu, böyle bir yöntemle ülkelerin performansını değerlendirdiğimiz zaman, aşağı yukarı performansın yarısı civarında bir miktarı bu kurumsal rekabete açma ve özelleştirme faktörleriyle ölçtüğümüzü görüyoruz. Ama geriye bir yarı açıklanamayan, yüzde 50'sini açıklamayı başarıyoruz, yüzde 50'sini ise açıklayamıyoruz ve bunu ülkelerin kendi bünyelerinden, yapılarından gelen özelliklere bağlıyoruz. Yani reform, rekabet ve özelleştirme çok önemli faktörler, ama performansı belirleyen başka faktörler de var. Keza bu hava taşımacılığında ise ülkeler yerine çift şehir bazında piyasalara baktık, yani Paris, Londra, Frankfurt, Tokyo vesaire, aşağı yukarı, burada hepsi yok, 100'e yakın uluslararası hava güzergâhına baktık ve bu güzergâhlar üzerine uygulanan kurumsal yapının fiyatları nasıl etkilediğine baktık ve beklenen sonuçları burada da bulduk. Bunu Türkiye'yle ilgili çok basit bir küçük saptamaya giriş olarak gösterdim. İç hatlarda biliyorsunuz bir senedir aşağı yukarı bir rekabet başlamış durumda Türkiye'de. Ve bunun, bu rekabetin aynen bu çalışmanın gösterdiği gibi, Türkiye'deki iç hava ulaşımı fiyatlarına çok doğrudan bir tesiri var. İki hatta buradaki bir-iki arkadaşın da yardımıyla dün akşam bilgileri toplayıp baktığımız zaman, İstanbul-Ankara ve İstanbul-Trabzon hatlarında 2002 fiyatlarına göre 2004'teki, şu andaki fiyatlarımızın aşağı yukarı yarıya, reel anlamda yarıya inmiş olduğunu görüyoruz. Eğer emniyet prensipleri, emniyet kuralları taviz verilmez bir şekilde uygulanırsa ve eğer bu fiyat düşmesini sağlamış olan şirketler ve dolayısıyla bu rekabetin Türk Hava Yolları üzerine etkileri malî açıdan sürdürülebilir görünürse, çünkü kıyasıya rekabet yapıp bir iflas zincirine girmenin de bir faydası yok, ama bunun böyle olmayacağı düşünülecek olursa çok önemli bir kazanımı Türk toplumunun elde ettiğini görüyoruz. İki sene içerisinde iç hava ulaşımının reel fiyatlarının yarıya yakın azalması daha fazla yoruma gerek göstermeyen bir önemli kazanım.

Burada nispeten uzunca bir yoruma girmek istiyordum; fakat zaman daraldığı için bir kelimedede özetleyeceğim. Bu istatistik çalışmalarla mevcut hizmetlerin verimliliğine ve fiyatlarına bakıyoruz. Ve enteresan sonuçlar görüyoruz. Fakat, bu ölçümlerle tespit edilmeyen, bir anlamda daha da önemli olan sonuçları da var rekabetin. Hizmetlerin çeşitlenmesi, hizmetlerin yenilenmesi ve hizmetlerin kullanıcı ihtiyaçlarına daha yakın hâle gelmesi konusunda kaydedilen niteliksel gelişmeler ve bunların üzerine de ilginç gözlemler var, ama bu kadar net istatistik ölçümlere müsaade etmediği için bir grafik de gösterilemiyor gayet tabii. Ama, bunu da hep göz önünde tutmamız lazım.

Bir örnek vermek istemişim. İnternet hizmetlerinde konu sadece bugün internet hizmetlerinin hangi fiyattan Türk piyasasına verildiği değil, dinamik olarak gelen zaman içerisinde hangi tür hizmetlerin hangi fiyat performansı ile verilecek olduğunun, diyelim ki sistem tarafından vaat edilmesi, önemli olan bu ve bu vaatlerin ne kadar sağlam bir kurumsal çerçeve içinde güvenceye alınmış olduğu. Bir yatırımcı açısından, internet kullanıcısı bir yatırımcı açısından Türkiye'nin telekomünikasyon hizmetlerinde verdiği yatırım ortamı bu gözle değerlendirilecektir.

Son bölüm, girişmiş olduğumuz reformlardan hakikaten netice alınması için ek olarak yapılması gerekenler var mı sorusu. Burada dört noktayı kısaca dikkatinize sunmak istiyorum. Bir, fiilen rekabete açılmanın da kâğıt üzerinde olduğu hızla gerçekleştirilmesi gerekiyor. Bildiğiniz gibi, 2003'te elektrik ve gaz piyasası, "Eligible" dediğimiz, yani rekabetten yararlandırılan müşteriler için elektrik ve gaz piyasaları rekabete açıldı. 2004 başından itibaren tüm telekomünikasyon sektörü piyasası rekabete açıldı. Fakat, elektrikte bu "Eligible" müşteriler piyasanın yüzde 20'sini aşağı yukarı temsil etmelerine rağmen, gazda muhtemelen yüzde 50 civarını temsil etmelerine rağmen ciddi bir alternatif arz ve dolayısıyla alımların rekabet içinde yapılması diye bir olguyla karşılaşmadığımızı tespit eder gibiyiz. Bunun istatistik rakamları yok. Fakat, olan bilgi bu doğrultuda ve bunun çok ciddi bir sebebi var ve bu sebep şu: Biraz önce değindiğimiz bu fiyat yapıları meselesi. Her üç sektörde de profesyonel kullanıcılardan hane halklarına ciddi çapraz sübvansiyon yapıldığını biliyoruz ve fiyat istatistiklerimiz de bunu gösteriyor. Bu fiyat yapısı rekabeti kaldırabilecek bir fiyat yapısı değil. Çünkü, profesyoneller için maliyetin çok üzerinde fiyat veriyor. Rekabet olsa bu fiyatlar tabii ki düşecek. Ama o zaman sübvansiyone edilen hizmetlerin ya da maliyetlerin finansmanı nereden gelecek; böyle bir problem var. Dolayısıyla, bu finansman ihtiyaçları için çapraz sübvansiyonlardan başka bir fonlama yapılması yapısı yaratılmadığı takdirde ve söz konusu sübvansiyonların yükünün bütçeye yıkılması da söz konusu olmadığına göre Türkiye'nin şu andaki malî politikası içerisinde, kamu otoritelerinin isteseler de istemeseler de elde mevcut çok çeşitli araçlarla

rekabetin fiili hâle gelmesini yavaşlatmak zorunda kalacaklarından endişe duyarım.

Dolayısıyla, söz konusu maliyetleri başka kaynaklardan finanse etmeyi sağlayacak finansman yapılarını kurmak gerekiyor. Bu konuda OECD ülkelerinin çeşitli deneyimleri var. Dört-beş senedir uygulamaya konulan bu Sosyal Hizmet Fonu dediğimiz fonların kurularak tekel fiyatlaması yapılıp, bu fiyat farkıyla sübvansiyonun verilmesi değil de, tüm piyasanın rekabete açılıp, bu rekabet içinde oluşan fiyatlara bir marj konularak bu fonların beslenmesi ve bu fonlar kanalıyla sübvansiyonların verilmesi gibi uygulamalar var. Bu uygulamaların bir avantajı da, nereye ne kadar sübvansiyon verilmekte olduğunu şeffaf kılması ve bir siyasî karar konusu kılması. Fakat, çok kısaca, bu düşüncüyü paylaştığım Türkiye’deki birkaç uzman arkadaşımın iki gözlemini de paylaşmak istiyorum. Çünkü, eğer bu düşünce üzerine, bu arkadaşlarımızın söylediği noktalar geçerli ise, belki de problem benim düşündüğüm kadar büyük değil.

Bana yapılan iki gözlem şu: Geçmişten miras alınan ve finanse edilmek zorunda olan ek maliyetlerin içinde, bildiğimiz gibi 90’lı yılların ikinci yarısında imzalanmış elektrik kontratları var, Türkiye’deki arkadaşlarımız, bu piyasayı yakından izleyen arkadaşlarımız düşünüyorlar ki, bu şirketlerle ticari bir gerileme girmeksizin, aklın yolu bazında ve tarafların ihtiyaçlarını, çıkarlarını kesinlikle gözetir bir şekilde, yani hiçbir zorlama olmaksızın bu kontratların yeniden müzakeresinin mümkün olabileceği konusunda bir görüş var. Benim şahsen bu konu üzerine bir fikrim yok. Biliyorsunuz, imzalanmış kontratların yeniden gözden geçirilmesi konusu çok hassas bir konu. Türkiye’nin son 10 yıl içerisinde uluslararası kredibilitesini güçlendirmek için çok çaba sarf ettiği bir konu. Fakat bir yandan da bence bu meşruiyeti olan bir arayış. Dolayısıyla konuyu gerilime dönüştürmeden çözüm arayışlarına girişmek bu maliyetlerin.

Toplam seviye olarak değiştirilirse dahi, yakın senelere yüklenilmiş olan yüksek fiyat ve sonra hızla fiyatın düşmesi modelinden daha dengeli, daha istikrarlı bir fiyat yapısına geçişin mümkün olabileceği düşünülüyor. Ama bildiğiniz gibi, kontratların içeriğini bilmiyoruz, fiyatların içeriğini bilmiyoruz. Fakat böyle bir politika yaklaşımı olabilir.

İkinci nokta da, yine profesyonel kullanıcıların çapraz sübvansiyonlarına kaynak olan, daha doğrusu bu sübvansiyonların finanse ettiği bilhassa elektrik alanında çok büyük kaçak ve kayıplar var tabii Türkiye’de. Teknisyen arkadaşlar da, bu kaçak ve kayıpların çok kısa zamanda çok aza, yani çok da şu anda buldukları seviyeden, biliyorsunuz yüzde 20 civarında elektrik Türkiye’de “Nontechnical lose” denilen, yani kaçak şekilde kullanılıyor, bedava kullanılıyor, bunun çok azaltılmasının mümkün olduğunu düşünüyorlar. Tabii bunun için, bunun sosyal sonuçları da olur bu kaçak kullanıma hızla son

verilmesinin. Ama, nereye yardım yapılmak isteniyorsa oraya yardımın şeffafın şekilde yapılmasını sağlayacak fonlamalar düşünülebilir.

İkinci önemli konu, altyapı hizmetlerinde rekabete girilen şirketlerin kısa vadede mevcut hizmet şebekelerine, uzun vadede de bu şebekelerin doğal tekel dediğimiz çekirdeklerine ulaşma, bunları kullanma imkanlarının net kurallara bağlanması ve net fiyatlama yapılarına bağlanması. Bu OECD ülkelerinin altyapı hizmetlerinin rekabete açılması konusunda öğrendiği en önemli ders oldu son senelerin deneyimlerinden. Reformlara girilirken bu denli önemli bir konu olduğu düşünülüyordu, öneri biliniyordu, fakat çözülebileceği düşünülüyordu. Birçok ülkede bunun bu kadar kolay olmadığı, bu ulaşım, bu doğal tekel çekirdekleri ulaşma imkanlarının ve makul fiyatlarda ulaşma imkanlarının o kadar kolay yaratılmadığını birçok OECD ülkesi deneyim yaşadı. Fakat bu deneylerden çıkan dersler var, metodlar var. Bunları kullanarak bu konuyu kesinlikle gündeme almak gerekiyor.

Son iki nokta, rekabete açmayı fiyattan fiiliye dönüştürmek için araçlardan bir tanesi de, belki birinci sınıf uluslararası şirketlerin Türk piyasasında da hizmet vermelerini sağlayacak bir şekilde bu reformları sürdürmek ve bunun sadece Türkiye'ye yararı olur diye düşünebiliriz. Zaten çünkü açılış konuşmalarında da, artık Türkiye'nin bu konuya çok modern baktığı ortaya çıktı. Fakat, bu yaklaşımın bu alanlara da taşınması gerekli diye düşünebiliriz.

Son nokta, bu teknik olarak zor, fakat ekonomi ve toplum açısından faydaları çok ciddi reformların başarılmasında sektör bazında düzenleyicilerle rekabet otoriteleri arasındaki işbirliğinin ve birbirlerini tamamlayıcı çalışmanın çok büyük önemi var. Türkiye'de de bunun sağlanacağını ümit ediyoruz.

**AB'YE TAM ÜYELİK SÜRECİNDE
YATIRIM ORTAMININ İYİLEŞTİRİLMESİ ve
REKABET POLİTİKASI
SEMPOZYUMU**

*4-5 Mart 2004
İSTANBUL*

TARTIŞMA

Osman AROLAT*

Sayın Rauf Gönenç, Türkiye’de telekomünikasyon ve enerji hizmetlerinin genel bir fotoğrafını çekerken ortaya koyduğu görüşleriyle ve tablolarla bizim OECD ülkeleri içerisindeki yerimizin somut olarak belirlenmesini yaptı. Bunun bizim açımızdan büyük bir önemi var. Çünkü Türkiye, dış ticareti açısından yüzde 65’lik bir toplamla Avrupa Birliği ve OECD ülkeleriyle işbirliği içerisinde. Bizim mutlaka rekabet içerisinde olduğumuz alanda durumun ne olduğunu bu şekilde belirlemiş oldu ve biz bundan, bu fotoğraftan kendimize sonuçlar çıkartmamız gerekiyor.

Sayın Gönenç tebliğinde üç temel araştırma ve rapordan söz etti. Bunlar, 2002 tarihinde tamamlanan OECD’nin hazırladığı Türkiye’de düzenleme reformları raporu, MIT tarafından hazırlanan uluslararası rekabet gücü karşılaştırmaları ve Dünya Bankası tarafından hazırlanan yabancı sermaye yatırımlarının engellerini ele alan raporu. Bu üç raporda da bizim açımızdan bazı olumsuzluklar olsa da, temel olarak olumsuzlukların ağır bastığını ortaya koydu.

Gönenç, 24 Ocak 1980 sonrasında birinci yapısal reformlarla Türkiye’nin telekomünikasyon alanında ve altyapı sektörlerinde yeni bir atılıma girdiğini, bu alanda üç temel düzenleme yaptığını, bu düzenlemelerden birincisinin rekabete açılma açısından kamu ortaklığı idaresi olduğunu, diğerinin yap-işlet-devret ve yap-işlet formülüyle yürüyen rekabete açılım olduğunu ve üçüncü ayağında da ikincil altyapı hizmetlerinin rekabete açılması olduğunu belirtti. Bunun sonrasında da, 2000 yılında, 1996’da başlayan ve 2000 yılında ortaya çıkan iki temel yasadaki, rekabet altyapısını geliştirmeyi ele alan iki temel yasadaki söz etti. 2001 yılında kaleme alınıp, 2004’te işlerlik kazanan Telekomünikasyon Yasası ve 2001’de ele alınıp, 2003’te gerçekleşen, uygulamaya konan Elektrik ve Gaz Yasası, ayrıca bugünlerde Demiryolu Yasasıyla ilgili, kendi tebliği içerisinde var, söz etmedi ama, demiryoluyla ilgili de bir yeni düzenlemenin yapılmakta olduğunu belirtti. Bunların rekabeti iyileştirici unsurlar olarak gördüğünün altını çizdi. Bu açıklamalar aslında Türkiye’nin yapısal reformlar açısından ve yapısal reformların ortaya konması açısından daha önceki konuşmacı, Sayın Fransız Rekabet Kurulu Başkan Yardımcısı Philippe Nasse’nin de ortaya koyduğu gibi yasal açıdan, yasal prosedürlerin, daha doğrusu temel yasaları çıkartma açısından bizim bu ülkelere paralel bir konumda ve paralel tarihlere olduğumuzu ortaya koydu. Ancak, alınan bu önlemlerin hayata geçişi ve işlerlikleri açısından bunu aynı şekilde görmeyen mümkün olmadığı Sayın Gönenç’in sunumunda ortaya çıktı. Zaten

* Gazeteci-Yazar

bildiğiniz gibi yabancı sermayeyi Türkiye'ye çekme konusunda bizim çok ciddi yasal problemleri hâlâ devam ettirmekte olduğumuz, çıkardığımız birçok yasanın uygulamada hayata geçemediğini bildiğimiz bir gerçek. Bunların sonucunda Sayın Gönenç, uygulamada hiç de iç açıcı olmayan bazı şeylerden söz etti. Telekomünikasyonda fiziki altyapının, OECD'nin gelişmiş ülkeleriyle kıyaslandığında çok kötü durumda olduğunu, ama gayrisafi millî hasıla açısından baktığında biraz daha iyi bir konumda olduğumuzu, 82-92 arasında telekomünikasyon altyapısında yaptığımız değişimin, yatırımların büyük önem taşıdığını, ama daha sonra bunların durduğunu, dijitalizasyonda da bunun, benzeri bir yapının o dönemlere denk geldiğini söyledi. Cep telefonları stokunda artış sağlandığını ve bunun gayrisafi millî hasıladan daha hızlı bir boyutta yürüdüğünü ortaya koydu. Elektrik fiyatlarının telekomünikasyonda ciddi problemler taşımakta olduğunu, elektrik fiyatlarını ve telekomünikasyondaki fiyatların ciddi problemler getirdiğini, yüksek olduğunu belirtti. Doğalgaz fiyatlarının da elektriğe oranla ve elektrik benzeri bir durumda olduğunu söyledi. Tabii Gönenç bunun ardından önlemlerini sıraladı. Doğaldır ki, benim burada yapmak istediğim şey doğrudan doğruya Gönenç'in size sunduğu tebliği ikinci kez size anlatmak değil. O nedenle iki farklı alanda değerlendirmeye geçmek istiyorum. Bunlardan birincisi, enerji sektöründe firmaların enerji sektörüne nasıl baktıklarının değerlendirilmesi. Bu çalışmada çeşitli kurumların yöneticilerine sorulan sorulardan sonra onların görüşlerinin bir özetini size takdim edeceğim.

Elektrik Piyasası Düzenleme Kurulunun enerji sektöründe liberalleşmenin en iyi şekilde uygulanması için her kesime tarafsız olarak eşit mesafede bir düzenleyici kurum olarak kurulduğu konusunda hemfikirler. 4628 Sayılı Kanunla EPDK'ya verilen yetkiler çerçevesinde, EPDK'nın gerekli yasal altyapı yönetmelikleri hazırladıkları inancındalar. Ancak, bunun uygulamada gerçekleşmediğini söylüyorlar ve bunun nedenini de, kurumlar arasındaki uyumsuzluk ve mevcut kurumlardan gelen direnç olduğunu belirtiyorlar. Bunun neticesinde oluşan belirsizlik, bu belirsizliğin ülkeye maliyetinin çok yüksek olacağını düşünüyorlar. Kurumların bir uyum hâlinde neticeye varmaması ve liberal enerji piyasasına tam destek vermemeleri nedeniyle bu tür uygulamalara daha önce verilen takvime uyulmadığı gerçeğinin de altını çiziyorlar. Uygulamada, takvime göre 3 Mart 2003'te Serbest Tüketici Günü olarak kabul edildiği söyleniyor ve serbest tüketiciyi kanun çok iyi bir şekilde tanımlamış olmasına karşılık, yılda 8 milyon 700 bin kilovat/saatlik tüketimi olan her tüketiciyi, enerjiyi dilediği yerden ve fiyattan alma serbestliğine sahip olduğunun belirtilmesine rağmen, bu piyasanın koşullarının işlemediği, enerjiye arz edecek mekanizmaların oluşturulmadığı söyleniyor. İthalatta izin verilmediği, toptan satış şirketlerinin piyasa mekanizmasını oluşturmadığı için kendilerine gerekli imkanlar sağlanamadığı ve lisans

verilmesine rağmen bu şirketlerin hiçbirinin faaliyette bulunmadıkları belirtiliyor. Yalnız, son gün bir gazete haberi vardı benim bu derlememden sonra çıkan. Cihan Kamer'e İran'dan elektrik alımı için izin verildiği bu haberde yer alıyordu. Bunun hayata geçip geçmediğini şu anda bilmiyorum. Komşu ülkelerde ucuz olan enerji, bugün sayıları 10'a varan toptan satış şirketlerinin lisansları alıp, lisans bedellerinin ödemelerine rağmen piyasada gerekli etkinlikte bulunamadıkları bu kuruluşlar tarafından belirtiliyor. Ve komşu ülkelerde ucuz enerji olmasına rağmen bunun kullanılması için gerekli koşulların oluşturulmadığı, dolayısıyla serbest piyasanın isminin var olduğunu, ama kendisinin hayata geçmediğini belirtiyorlar. Bu konuda kararlı bir politika da göremediklerini iddia ediyorlar. Ve eğer geriye dönecekse bu da bilinmelidir, sanayici, yatırımcı ona göre pozisyon almak durumundadır diye belirtiyorlar. Enerjinin neredeyse yüzde 90'ının devlet elinde olduğu bir yapıda, bu sektörde liberalleşmenin zor olduğu konusunda da birleşiyorlar. Böylece, bu ortam içerisinde dış sermaye de cezbedilemediği için yasal olarak altyapı da mevcut, ama kurumların yeterince gücü yok. Bağımsız kurumlar, kamu kurumlarındaki direnci kıramıyorlar açıklamasını yapıyorlar. O zaman dönüp, bağımsız kurumların durumuna bakmamız gerekiyor ve bağımsız kurumların başında bulunan bu konuda kişinin, yani EPDK Başkanı Yusuf Günay'ın son günlerde yaptığı bir konuşmadan bir özeti de burada size sunmak istiyorum, ki bu da o kurumun konuya nasıl baktığını ve hangi dirençleri nasıl gördüğünü ortaya koysun:

“Elektrik enerjisi sektörünün serbestleştirilmesi için özelleştirme önemli bir araçtır. Reform sürecini yavaşlatan ve çözümünde güçlük çekilen birçok konu özelleştirmenin gerçekleşmesinden sonra sür'atle çözüme kavuşacaktır. Ancak, ne yazık ki, kamu üretim ve dağıtım varlıklarının özelleştirilmesi konusunda aradan yaklaşık üç yıllık bir süre geçmiş olmasına rağmen ilerleme kaydedilememiştir. Geline aşamada kamu işletmeciliği verimsizliğinin oluşturduğu ilave maliyetlere tahammül edilemez boyutlara ulaşmıştır. Bu yüzden sektör temsilcileri ivedilikle bir özelleştirme programının uygulamaya konulmasını beklemektedir.” Bu kurumun tepesindeki kişinin görüşleri böyle.

Özelleştirme konusunda Sayın Enerji Bakanımızın Başkanlığında ilgili kuruluşlar bir araya gelmiş ve özelleştirmenin ivedi olarak yapılması konusunda mutabık kalınmıştır. Ancak, ne yazık ki tüm bu yaşananları göz ardı eden, tam tersine, hâlâ merkezi planlamadan önemli yararlar uman piyasa oluşumunu yıllar sonrasına ertelemek isteyen anlayışın varlığına da tanık oluyoruz. Bu anlayış, kamunun ekonomiyi yakından ilgilendiren alanlardaki faaliyetlerinin sonlandırılması ve sadece düzenleyici, denetleyici bir işlev üstlenmesi olarak özetlenebilecek. Bu gecikmeler Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin temel politik tercihleriyle de, hükümet programıyla da, acil eylem planıyla da büyük bir çelişki içerisinde. Son günlerde basın ve yayın organları vasıtasıyla

kamuoyunda da yansıyan bu anlayış temelde, kanunla öngörülen piyasa modelinin arz güvenliği risklerini bertaraf etmede yetersiz kalacakları iddiasını güçlendirmektedir. Bu iddia ise, Türkiye'nin önümüzdeki 10 yılda elektrik enerjisi talebinin ortalama yıllık yüzde 10 civarında artacağı, bununla birlikte verilen lisansların hayata geçirilmeyeceği varsayıma dayandırılmaktadır. EPDK'dan lisans alan projelerin hayata geçirilemeyeceği varsayımı ise, serbest piyasa ekonomisine inançsızlığın ve özel sektör dinamizmine güvensizliğin dışı vurumudur. Aslında Başkanın görüşleri daha da uzuyor. Ama 10 dakikalık bir konuşma içerisinde bunun bütünü aktarmak istemiyorum.

Burada ek olarak bir kullanıcı grubun değerlendirmesine geçmek istiyorum. Elektrik enerjisi fiyatlardan ve kaliteden şikayetçi olan Kahramanmaraş Sanayi Odası Başkanı Mehmet Balduk'la yaptığım konuşmada, kendisi, rakiplerinin 4-5 sente kullandıkları elektrik enerjisini kendilerinin 10 sente kullandığını iddia etti. Piyasa fiyatının 7-8 sent civarında olduğunu bildiğimiz için neden 10 sent sorusunu sordüğümüzde, enerjinin kalitesindeki bozukluğun da ayrıca tekstil sektöründe çok ciddi bir problem yarattığını, her elektrik kesintisinin ya da azalıp çoğalmasının çok ciddi üretim kayıplarına sebep olduğunu, bu yüzden bunun 10 sentten hesaplanması gerektiğini söylüyor. Bu sanayicilerin iddiasına göre, 1997 yılında ihalesi düşünülen Ceyhan nehri üzerindeki Kahramanmaraş'ta yapılacak olan barajın maliyeti 600-700 milyon dolar olarak tespit edilmiş. Maraşlı sanayiciler son üç yıldaki hesaplarına göre 684 milyon dolarlık bir kayba uğramışlar ve yine Maraşlıların iddiasına göre, Maraş'ın bütün altyapı ihtiyaçlarının toplamı, enerji, yol ve üniversiteyi çözebilecek bir tasarruf bu üç yıl içerisinde kaybolup gitmiş.

Sanırım kendimize bazı soruları sormamız gerekiyor. Bunlardan en önemlisi, birincisi, bizim Türkiye'de altyapı hizmetlerinin rekabete açılması konusunda belirlenmiş bir vizyonumuz var mı? Yoksa sadece dış zorlamalarla işlemez yasalar ve kurumlar mı yaratıyoruz? Tabii soruyu sormak yeterli olmaz. Bunun nedenine de inmemiz gerekir.

Vizyon kavramı iki temel bileşenden oluşur: Bunlardan birincisi, varlık nedeni olan ideal, ikincisi yaratılmak istenen sonuçtur. Gelişmeler idealimiz olsa da yaratılmak istenen sonucun ortada bulunmadığını, buna doğru adımlar atmadığımızı gösteriyor.

Bütün bu aktarmalar sonunda, telekomünikasyon ve enerji konusunda altyapı hizmetlerinin rekabete açılması konusunda bir vizyonumuzun bulunmadığını, belli dış zorlamalarla bazı adımlar atarken bazı grupların çıkarlarını esas alan modeller oluşturulması yolunda bir vizyon sapması içerisinde olduğumuzu görüyorum. Rekabet için çıkardığımız yasalar altyapının uygulanmasını, işlerliğini sağlayamıyor.

Selahattin ÇİMEN*

Hem sektördeki liberalleşme çalışmalarına ilişkin düşüncelerimi, hem de Enerji Bakanlığı olarak konuya bakışımızı, düne, bugüne ve yarına bakışımızı özetlemeye çalışacağım.

Altyapı sektörlerinin rekabete açılması ve rekabetin tesis edilmesi hem kâğıt üzerindeki düzenlemelerle, hem de fiiliyatta bunun hayata geçirilmesi çok zor ve meşakkatli bir iş. Gelineen noktada gerek ülkemizin gerçekleri, gerekse dünyada bu sektörlerde yaşanan gelişmeler bizlerin bu çalışmasını zaten kaçınılmaz bir noktaya getirmiş durumda.

Türkiye enerji sektörüne özel sektörün katılımı ve bu arada da rekabetin sektörde tesis edilmesi çalışmalarını dünyadaki örneklerine, dünyadaki uygulamalara paralel olarak uzunca bir zamandır gündemine almış bir ülke. Enerji sektöründen konuşurken, diğer altyapı sektörlerinde olduğu gibi, aslında çok uzağa gitmeye gerek yok, ama belli bir süre öncesine kadar, 10 yıl, 15 yıl öncesine vardığımızda doğal monopol olarak adlandırılan bir sektörden bahsediyoruz. Yani bundan 10 yıl öncesinin ekonomi kitaplarına bakarsanız, başta elektrik olmak üzere bu altyapı sektörleri doğal monopol olarak adlandırılıyor. Rekabet pek o dönemlerde konuşulmuyordu. Sadece bu sektörlerde artan altyapı ihtiyacını karşılamak üzere, kamu imkanları da yetersiz olduğu için sadece gelişmekte olan ülkelerde de değil, gelişmiş ülkelerde de bu durum böyleydi, özel sektör katılımını nasıl sağlarız sorusuna cevap aramak üzere hepimizin de bildiği gibi birtakım özel sektör katılımını sağlayan finansman modelleri geliştirilmiştir. Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren, aslında dünyadaki uygulamalarına da paralel olarak bu dönemi, bu tecrübeyi yaşamıştır. Fakat piyasaların rekabete açılmasından bahsettiğimiz zaman, bu tabii çok disiplinli bir çalışma. Ama özü itibarıyla mikroekonominin alanına giren bir konudan bahsediyoruz. Özellikle dünyada hem gelişmiş, hem gelişmekte olan ülkelerde hem pratikte hem de işin ekonomi teorisindeki gelişmeler 2000’li yıllara geldiğimiz zaman, özellikle 90’ların ikinci yarısından itibaren bu altyapı sektörlerinde de rekabetin tesis edilebileceğini göstermiştir. Türkiye’de yine bu gelişmelere paralel olarak enerji sektörünü bir bütün olarak ve alt sektörleri itibarıyla daha liberalleştirecek, rekabeti tesis edebilecek çalışmaları başlatmıştır. Bu çalışmalarda, belirttiğim gibi, bir yandan Türkiye’nin kendi gerçekleri bunu tetiklemiştir, fakat bir taraftan da dünyadaki gidişat ve trend de bu doğrultuda olmuştur. Türkiye’nin özellikle son dönemde, 90’ların ikinci yarısından itibaren

* Enerji Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı

bu sektörlerde liberalleşmeyi hedef alan çalışmaları sektör bazındaki düşüncelerin ürünü olmamıştır; sonuçta tüm bunlar Türkiye'nin son dönemde uygulamaya koyduğu makroekonomik yeniden yapılanma programının birer tamamlayıcı ve önemli parçası olarak hep gündeme gelmiştir. Bu yönüyle de sadece bir sektörü hedef alan değil, Türkiye'nin bütününe hedef alan, bütününe kucaklayan bir çalışmanın ürünü olarak da önemlidir, önem kazanmıştır. Özellikle elektrik sektörü, normalde sıfırdan bakir bir alana başlasanız bile, gerek teknik sorunlar, gerek elektriğin kendi özellikleri nedeniyle liberalleşme süreci çok sancılı olan bir sektördür. Türkiye'nin kendi iç gerçekleri, sektörün altyapısı da, dikkate alındığı zaman, normalde zaten zor olan sürecin gerek teoride, işin teorisi geliştirilirken, gerekse pratikte uygulamada zor geçeceğini zaten peşinen kabul etmemiz gerekir.

Nasıl bir sektör yapısıyla Türkiye enerji alanında, elektrik alanında, doğalgaz alanında bir liberalleşme çalışmasını başlatmıştır? Ana başlıkları itibarıyla söyleyecek olursam, birincisi tabii sektör çok verimsiz bir hâlde, yani şu anda da öyle, bundan üç yıl önce de, beş yıl önce de böyleydi. Verimsiz bir sektör altyapımız var. Birkaç rakam vermek gerekirse, enerjinin bütününe baktığımız zaman, yaklaşık tasarruf potansiyeli enerji sektöründe bir bütün olarak yıllık 3-3.5 milyar dolar mertebesinde tahmin ediliyor, ki Türkiye'nin ekonomik büyüklüklerini dikkate aldığımız zaman aslında bu verimsizliği Türkiye'nin kara deliklerinden biri olarak görmek mümkün.

Elektrik sektörünün özeline geldiğimiz zaman, sabahki sunuşlarda da konu geçti, gerçekten yüzde 19-20'lere, 20'lerin üzerine varan bir kayıp kaçak oranından bahsediyoruz. Bu tablo, dediğim gibi, daha başlangıçta zaten zor olan bir görevi, bir yükümlülüğü daha da zorlaştıran bir tabloyu önümüze koyuyor.

Fiyatlar açısından baktığımız zaman, Türkiye gerek sanayicisi için, gerek ev halkı için elektriği en pahalı tüketen, en pahalı şekilde ekonomiye veren ülkelerin başında yer alıyor. Türkiye yine diğer ülkelerden farklı olarak son 20-30 yılda yaklaşık yüzde 8-10'lar mertebesinde bir talep artışını gerçekleştirmiş ve yaşamış bir ülke. Önümüzdeki döneme baktığımız zaman, bu yüksek talep artış hızının bir şekilde önümüzdeki 10-15 yıllık süreçte de devam edeceğini görüyoruz. Bu talep artışının karşılanması, bunun gereği olan yatırımların sağlanması, ki yılda 3-3.5, 4 milyar dolar yine yatırım yapılması gerekiyor sektöre her yıl, iletim, dağıtım, üretimini dikkate aldığımızda, sırf elektrik sektörü için konuşuyorum, Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülke için böyle bir yatırımı, bunun finansmanını sürdürülebilir bir şekilde sağlamak her zaman çok ciddi bir sorun olarak karşımıza gelmiştir. Yine Türkiye'nin arz güvenliği sürekli bir sorun olmuştur elektrik alanında. Gerek ithalat ağırlıklı bir yapı olmasından kaynaklanan nedenlerle, gerekse biraz önce dediğim gibi, Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülke olarak bu sektörün ihtiyaç duyduğu

yatırımı ve bunun gereği olan finansmanı sağlayabilmesi yönüyle arz güvenliği sektörde her zaman için bizlerin dikkate alması gereken bir faktör olarak gündemimizde olmuştur ve Türkiye böylesine bir altyapıyla sektörde liberalleşme çalışmalarını başlatmıştır. Yine arkadaşlarımız söylediler, biraz önce Sayın Arolat da söyledi, rakamlar değişebilir, ama kamu ağırlıklı bir yapımız var.

Bunlar realiteler. Yani bunları bir gecede değiştirmeniz mümkün değil ya da bunlar var diye sektörde daha verimli, daha şeffaf bir piyasa arayışını ertelemeniz de mümkün değil. Bizim yapacağımız, bunları dikkate alan, bu zorluklarımızı dikkate alan, ama bizi bu zorluklardan hedefimize götürecek olan stratejileri ve politikaları bir şekilde belirlemek ve bunları uygulamaya koymak.

Türkiye, biraz önce özetlediğim bu yapı ile enerji sektöründe liberalleşme çalışmalarını, bizim bugün anladığımız liberalleşme anlamında özellikle 2000'li yılların başında başlatmıştır. Bildiğiniz gibi Elektrik Piyasası Kanunu ve Doğalgaz Piyasası Kanunu yaklaşık üç yıl önce Meclisten geçmiş, yasalaşmıştır. Bu aylarda Petrol Piyasası Kanunu geçmiştir Meclisten ve petrol piyasası alanında da liberal bir sektör yapısına doğru gitme çalışmaları başlamıştır. Bu geçen üç yıla baktığımız zaman, ki bu üç yılın zaten yasada da belirlenen, 1.5 yıla yakın bir dönemi kurumsal düzenlemelerin yapılması için bir geçiş süreci olarak tanımlanmıştır, özellikle Enerji Piyasası Düzenleme Kurumunun kurumsal gelişimini izlediğimiz de ki hem kurumsal, hem yasal altyapı konusunda çok ciddi çalışmalar yapılmıştır, bu geçen sürenin Türkiye'nin enerji sektöründe daha liberal bir piyasa modeline geçişi açısından son derece verimli bir şekilde değerlendirildiğini söylemek mümkün. Bugüne kadar ki gelişmeler, bundan sonra yapacağımız ve yapmamız gerekenler konusunda da bize ümit veriyor diye düşünüyorum. Bu düşüncelerle yarına bakmamız gerekir.

Enerji Bakanlığı olarak, sektörde daha liberal bir piyasa modeline geçiş konusundaki inancımız ve bu konudaki kararlılığımız hiçbir tereddüde yer bırakmayacak şekilde vardır. Yalnız bir noktaya dikkat etmek lazım. Hep kâğıt üzerindeki düzenlemelerin hayata geçmemesinden şikayetçi oluyoruz. Bugünlerde, bir süredir sektörde gerek kamu kuruluşları, gerek özel sektör kuruluşlarımızın, şirketlerimizin katılımıyla, bu konudaki sivil toplum örgütlerinin katılımıyla pratikte ne tür sorunlar bizi bekliyor, dolayısıyla geleceğe, sektörün liberalleşmesine yönelik çalışmalara pratikte ne tür engeller çıkabilir ve bunu nasıl aşabiliriz diye başta Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Hazine ve özel sektör olmak üzere bir süredir sektörde stratejinin belirlenmesine yönelik çalışmaları yürütüyoruz, Bu çalışmalar yine Dünya Bankasının da katkısıyla devam ediyor. Bu strateji arayışı, adı strateji, bunu bilenlere izah etmeye gerek

yok, bizi, başlangıçta belirlediğimiz daha liberal bir piyasa modeline ulaşmamız için bir yol haritası niteliğindedir. Burada hedefimiz slogan değil, gerçekten daha şeffaf, yatırımcıya güven veren, daha katılımcı, ama sonuçta da daha verimli çalışan bir sektör ve bu verimliliğin sonucu olarak gerek enerjinin kalitesinde, gerekse fiyatında, ekonomiye olan maliyetinde aşağı inışı sağlayacak bir piyasa yapısıdır. Bu doğrultuda pratikte neler bizi bekliyor, ne yapmalıyız, nasıl bir stratejiyle biz önümüzdeki engelleri aşabiliriz arayışını ve çalışmasını başlattık ve bir konsensüsle tüm kurumlarımızın ve ilgililerin katılımıyla bu çalışmalar sonlanma aşamasına gelmiştir. Buradaki temel hedef strateji belirlemesidir. Temel hedeflere bizi götürecektir olan stratejilerin belirlenmesidir. Bu doğrultudaki gelişmeler önümüzdeki günlerde sizlerle de, kamuoyuyla da paylaşılacak, Enerji sektöründeki liberalleşme çalışmalarında başarıya ulaşmasının önündeki ciddi aşamalardan bir tanesi, sektörde gerek dağıtım, gerek üretim alanında özelleştirme çalışmalarının bir an önce ve sür'atle ve başarılı bir şekilde, geçmiş deneyimlerdeki gibi değil, başarılı bir şekilde sonuçlanması gerekiyor. Yine bu strateji çalışmasının sonuçlarını sizlerle paylaştığımızda çok daha net, şeffaf, önümüzdeki dönemde ne yapacağımızı, hangi aşamaları ne şekilde geçeceğimizi gösteren bir anlayışı inşallah sizler de görmüş olacaksınız.

Erkan AKDEMİR*

Rauf Beyin yapmış olduğu sunuşlara, bir-iki noktaya değinmek istiyorum. Kendisi telekom altyapısı ve kapasitenin millî gelire göre yüksek olduğunu söyledi. Bu gerçekten doğru bir tespit.

Telekom yatırımları Türkiye’de iki evreli olarak gelişmiştir. Bu özellikle 1985 yılından itibaren, 85 ve 90’ların ortalarına kadarki bir devre çok hızlı bir büyüme devresi, orada bu analiz edilebilir büyük bir bekleyen sayısı var. Monopolcü bir fiyatlandırmanın yatırımları geri beslemesi var. Bir de yönetim tarzının biraz etkisi var.

İkinci dönemde ise, 90’ların ortalarından itibaren özellikle mobil sektörünün gelişmesiyle talebin azılmasını görüyoruz. Bundan dolayı sabit veya kamu yatırımlarında bir azalma gözlemleniyor. Servis kalitesinde, dedikleri gibi, bir düşme olduğu doğrudur. Türkiye maalesef servis kalitesi noktasında OECD ülkelerine göre kıyaslanmayacak derecede gerilerde.

Bir diğer negatif unsur, internet kullanımı. Rauf Beyin verdiği rakamlarda görüyoruz. Telekom açısından gelişmişlik, millî gelire oranla ne kadar yüksekse, internet kullanımı veya bilgisayar sahiplenme oranı da ondan daha da fazla bir şekilde aşağılarda. Ve bir diğer husus da altını çizdiği, fiyatlardaki OECD ile kıyaslandığında nispi yükseklik. Bu da doğru bir tespit.

Oturumda altını çizmek istediğim birkaç konu var. Ana başlık olarak tekeli bir dönemden tam rekabetçi bir döneme hangi politika ve düzenleme enstrümanlarıyla geçileceği konusu. Bunun 3-4 tane alt başlığı var. Müsaade ederseniz onlara değinmek istiyorum.

Birincisi, makro ölçekte kamu finansmanı ile rekabet ilişkisi nasıl bir dengeye oturacak. Bu kabul etsek de, etmesek de Türkiye’nin bir gerçeği. Bu başlık altında ilk konu vergi konusu. Sektördeki yüksek oranlı vergiler, önümüzdeki liberal dönemde devam edecek mi, sektörün üzerindeki vergi yükünün azaltılması, bunun karşılığında da kamu finansmanının nasıl etkileneceği konusunun ciddi olarak tartışılması gerekir diye düşünüyorum.

İkincisi, kamu mülkiyeti. Yani özelleştirmenin nasıl sağlanacağı noktası. Diğer bir nokta bu başlığın altında, lisanslama fiyatları nasıl düşünülüyor acaba kamu finansmanı tarafından? İşte Avrupa’nın yaşadığı kötü örnekler var üçüncü jenerasyon mobil sistemlerin lisanslanmasında, Türkiye’nin de buna benzer

* Telekom Yönetim Kurulu Başkanı

yaşadığı bir örnek var GSM’de sonunda birleşmeye kadar giden bir süreci birlikte yaşadık.

Diğer bir husus, mevcut yerleşik işletmeciler ile piyasaya yeni girecek aktörlerin arasındaki ilişkiler nasıl kurulacak? Bu da çok önemli bir konu. Çok detaya girmek istemiyorum ancak burada üç tane alt başlık vermek istiyorum. Ara bağlantı ve yerel ağı paylaşımına açılması konusu. Bunun çok alt unsurları var. Ama iki unsuru var ki, bunun fiyatlandırılmasının ve uygulamasının teknik anlamda nasıl yapılacağı konusu. İkinci konu, özellikle hâkim durumdaki ya da etkin piyasa gücüne sahip işletmecilerin tarifelerinin nasıl düzenleneceği, tarife dengelemesine ne ölçüde izin verileceği; bu da bizim açımızdan, Türk Telekom açısından önemli bir konu.

Üçüncü bir konu da yatırımı direkt etkileyen lisans rejiminin nasıl olacağı noktası. Yani temel rekabet tercihi burada ne olacak? Tesis ya da altyapı bazlı bir model mi öngörülüyor, yoksa mevcut yatırımların üzerinden işletmecilerin “hizmet tabanlı” dediğimiz, al-sat diye çevirebileceğimiz bir modelin mi öngörüldüğü? Bu da bir politika tercihi.

Üçüncü ana başlığım düzenleme ve yatırım ilişkisi. Özellikle bu Ex-ante olmak üzere tüm düzenlemelerin sektördeki yeni yatırımları teşvik edecek şekilde tasarlanması gerekiyor. Sadece pazara yeni girecek olan işletmeciler için değil, yerleşik işletmeciler için de yatırım ortamının uygun olması gerekiyor. Yakın zamana kadar telekom sektöründeki yatırımların büyük bir kısmı yerleşik işletmeciler tarafından yapıldı, mobili de katarak söylüyorum, son zamanlarda ciddi bir düşme gözlemliyoruz. Bunda talep yetersizliği olduğu kadar yeni alanlardaki düzenleme ve yatırım belirsizliği de rol oynuyor. Örnek vermek gerekirse, geniş bant yatırımları konusunda düzenleyici kurumlarda oluşan belirsizlik maalesef yerleşik işletmecileri veya pazara yeni girecek işletmecilerin yatırım yapmasını engelliyor.

Bir diğer konu, sektör düzenleyicileri ile sektör politikasını belirleyenler arasındaki ilişkiler. Şu anda benim gözlemlediğim; zımnın sektör düzenleyicilerin sektör politikalarını da belirledikleri yönünde. Bunun çeşitli sebepleri var. Ama en belirgin sebebi, sektör politikalarını belirleyen kurumların bu konuda geçmişte biraz geriden gelmelerini görüyorum. Sonuçta süper regülatörler çıkıyor karşımıza. Yani, bir taraftan sektör politikalarını belirliyorlar, bir taraftan da bunun uygulamasını yapıyorlar. Bu model regülasyon modelini aldığımız Avrupa Birliği ülkelerinde veya Amerika’da yok. Olumsuz anlamda Türkiye bu konuda özellikle bazı sektörlerde çok ileri gitmiş durumda.

Bir diğer husus, regülatörler arası ilişkiler. Burada da bazen işletmecilerin kafasını karıştıracak uygulamalarla karşılaşyoruz. Bu düzenleyici

kurumlar öngörülebilir bir piyasa ortamı oluşturmaları için kuruldu. Fakat, bu düzenleyici kurumların bazı kararları ve aralarındaki çekişmeler sadece yeni yatırımcıları değil, mevcut işletmecilerin de yatırım yapmaları noktasında olumsuzluklara yol açıyor. İstenirse bu konuda örnek verilebilir.

Son olarak değineceğim konu da, sektör reformu. Önceden amacı ve hedefi ortaya konmuş bir sektör reformunun gerçekleştirilmesi ve piyasadaki aktörlerin de kendilerine tanımlanmış rollerini üstlenmeleri, birbirlerinin alanlarına tecavüz etmeden politika ve düzenleme gerçekleştirmeleri, ki piyasadaki aktörler olarak bizim beklentimiz budur.

Sonucunda rekabetin yaygınlaştırılması, tüketici refahının artırılması, işletmecilerin için yeni yatırımlar ve öngörülebilir bir rekabet ortamının sağlanmasının önemini vurgulamak istiyorum.

Halil Baha KARABUDAK*

2001 yılının Eylül ayıydı sanıyorum, hatırlatmak ihtiyacını hissetmişim ki, bu altyapı -telekomünikasyon, enerji, ulaştırma- sektörlerinde serbestleşme ve rekabete açılma süreci, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere, dünyanın diğer bölgelerinde de sıkıntılı, zahmetli ve zor oldu. Yani bu süreçler Almanya’da veya İngiltere’de kolay oldu da Türkiye’de zorluk çekiliyor değil; oralarda da sınama yanılmayla, zikzaklarla ve bir öğrenme sürecinin gerekleri yerine getirilerek oldu. Türkiye’nin kendi özgün koşullarının bu zorlukların artmasında kuşkusuz ciddi bir etkisi var. Fakat, diye eklediğimi hatırlıyorum, OECD’nin çalışmalarında olsun, başka incelemelerde olsun, Türkiye’nin diğer ülkeleri oldukça geriden izlediğinin, “geç kaldığının” belirtildiği bu alanda kısaca “geç kalanın avantajı” diye adlandırılan bir avantajı da yok değil. Bu, geç kalmak iyi bir şeydir anlamına gelmiyor şüphesiz. Geç kalmanın bedelleri var. Ancak, geç kalan, kendisinden önde gidenleri yakalayabilmek için belirli bir avantaja da sahip. O avantaj, kendisinden önce gidenlerin yaptığı hataların farkında olabilmek ve onları tekrarlamamak imkanı. Bunun için gerekli olan, öncelikle zaten belirli bir uyum sürecinde bulunduğumuzu varsaydığım Avrupa Birliği’nde ne olup ne bittiğini yakından izlemek, tartışmak ve orada ülke bazında olsun, supranasyonal ortamda olsun edinilen tecrübelerden mümkünse Türkiye için dersler çıkarmak.

Öyle zannediyorum ki, bunu gerektiği şekilde yapmış olabilseydik, en başta şöyle bir uygulamayı da benimsemiş olurduk gibime geliyor: Avrupa Birliği’nde bir “Yeşil Kitap”, bir de “Beyaz Kitap” uygulaması vardır. Yeşil Kitap, Avrupa Birliği’nde belirli bir konuda, belirli bir sektörde, belirli bir alanda yenilik yapılması ya da bir yeniden yapılandırma çalışmasına gidilmesi öngörülüyorsa, onun neden öngörüldüğünü, neler düşünüldüğünü, bu konudaki sorunların neler olduğunu derleyip toparlayan, meseleyi ortaya koyan bir rapordur. Yönetim bu raporu önce kamuoyuna sunar. Kamuoyunda bu alanla ilgili olabilecek kamu/özel sektör kuruluşlarının, üye devletlerin, üye devletlerin alt organlarının, sivil toplum kuruluşlarının, velhasıl bu konuya herhangi bir şekilde müdahil olabilecek, bir fikri olan herkesin görüşünü alır. Bu görüşleri tartışıp müzakere ederek, belli bir temsiliyet unsurunu da işin içine katıp bir mutabakata doğru gitmeyi sağlayacak bir kararlar/düzenlemeler manzumesi, bir plan ortaya çıkartır. O planın adına “Beyaz Kitap” der ve bunu yayınlar. Daha sonra da, bir şey daha yapar: bu yayınladığı Beyaz Kitapta öngördüğü plana ve o planda ortaya konulan hedeflere ve o hedeflere ulaşmak için ve gerekli olduğunu belirttiği uygulamalara sadık kalır.

* Rekabet Kurumu, 2. Daire Başkanı

Değerli konuşmacıların altını çizdikleri, özellikle de Sayın Enerji Bakanlığı temsilcisinin değindiği strateji yokluğu, öyle sanıyorum ki bu tür çalışmalarla ortadan kaldırılması lazım gelen bir açmaz. Çünkü, sorulara cevap verebilmek için, sorunlara çözüm bulabilmek için öncelikle sorunları etrafıca tüm Türkiye kamuoyu nezdinde tartışabilmek ve daha sonra da bu tartışmadan elde edilecek bir dizi çıkarsamayla hedefe doğru kilitlenerek, o hedefe o sorunu çözmüş bir şekilde varmak icap ediyordu. Şu ana kadarki zaman kaybımız umarım bizi böyle bir çaba sarf etmekten alıkoymaz. Anladığım kadarıyla, Enerji Bakanlığında bu yönde yapılan çalışmalar olumlu bir gidişat içinde olduğumuzu bize gösteriyor.

Hem Enerji Bakanlığının sayın temsilcisinin, hem de Türk Telekomünikasyon AŞ Yönetim Kurulu Başkanının konuşmalarında, Rauf Beyin de sunuşunda değindiği verimsizlik, prodüktivite düşüklüğü, pahalı elektrik, pahalı telekomünikasyon, enerjide arz güvenliği sorunu, kamu teşebbüsü olmanın getirdiği -tabiri caizse, aynı zamanda bir tekel olmanın getirdiği- rehavet (Nobel ödüllü bir iktisatçının sözüdür bu, “tekeli karakterize eden en önemli özellik, rehavettir” der); bütün bunlar, Türkiye’de en azından bu altyapı sektörleri söz konusu olduğunda serbestleşme sürecinin neden gerekli olduğunu ortaya koyan şeyler. Yani, serbestleşme süreci, kitaplarda öyle yazdığı için inandığımız, Avrupa Birliği mevzuatının bir yerinde böyle bir ibare bulunduğundan dolayı benimsediğimiz, yahut da birtakım iktisatçıların bize bir şekilde pazarlamaya muvaffak olduğu şeyler değil; bu sorunların çözümünü sağlayacak ve bu sorunların çözümünde daha iyi netice alabilmek için başka bir çıkar yol bulunamadığı anlaşılan şeyler.

Bu sektörler, Rekabet Kurumu açısından da, dünyadaki rekabet otoriteleri, antitröst otoriteleri açısından da özellikle zor sektörler. Bu sektörleri zor yapan unsurlar şunlar: Bu sektörler stratejik olarak bir piyasa ekonomisinin altyapısının çekirdeğini oluşturuyorlar. Yüksek sabit sermaye yoğunluğuyla karakterize ediliyorlar. Yani enerjide, telekomünikasyonda, ulaştırmada çok yüksek sabit sermaye yatırımları yapmanız lazım ki, belli bir ölçek büyüklüğünü, belli bir hizmet alanını garanti altına alabilesiniz. Aynı zamanda, bu yüksek sabit maliyetlerle azalan birim maliyetleri yan yana gidiyor. Yani üretim ölçeğini genişlettikçe, üretimimizi arttırdıkça ortalama maliyetleriniz düşüyor. Biz buna iktisatta kısaca “ölçekten artan getiri” diyoruz. Bu, bir firmanın, minimum etkinlik ölçeğine ancak ve ancak piyasanın tamamını kaplayabildiği zaman yaklaşabildiği, “doğal tekel” diye adlandırılan bir ortamı mümkün kılıyor.

Enerji sektöründe örneğin, elektrik üretimi değil, fakat elektrik iletimi doğal tekel özellikleri gösteriyor. Telekomünikasyon, son hizmet alanı bakımından değil, fakat altyapı şebekesi itibarıyla bir doğal tekel niteliğine sahip

olabiliyor. Dolayısıyla, burada “piyasa aksaklığı” dediğimiz bir unsur bahis konusu ve bu piyasa aksaklığının doğuracağı toplumsal refah kayıpları ancak devlet müdahalesiyle, çoğunlukla da günümüzde regülasyon, hukukî düzenleme biçimini alan devlet müdahaleleriyle azaltılmaya çalışılıyor.

Yüksek sabit maliyetler, burada batık maliyet unsuru dediğimiz bir piyasaya giriş engelini de beraberinde getiriyor. Bu sektörlerde yaptığımız yatırımın, piyasadan çıkmak istediğinizde size geri dönecek olan kısmı çok düşük. Dolayısıyla, girişten sonra çıkış, en azından iflassız çıkış diye adlandırırım, zor.

Bu altyapı sektörleri, özellikle son yıllarda çok tartışma konusu yapılan bir kavramla daha özdeşleşiyor. “Şebeke dışsallığı” dediğimiz bir kavram var. Şebekeniz büyüdükçe, şebekenin yarattığı değer o büyüklükten daha fazla bir artış hızına sahip oluyor. Dolayısıyla, şebekenin büyüklüğü, kendi çekim alanını oluşturduğu ölçüde bir doğal tekele doğru gidebiliyor.

Kısacası, rekabet otoriteleri bu sektörlerde farklı sorunlarla karşılaşıyorlar. Üç tane şirketin bir araya gelip piyasadaki fiyatları sabitlemeye ya da pazarı paylaşmaya çalışmaları, yüksek pazar gücüne sahip bir şirketin rakiplerini birleşme-devralmalarla satın alma yoluna gidip piyasada tek tabanca kalmaya uğraşması gibisinden sorunlardan ibaret değil burada karşılaştıkları sorunlar. Sanayi iktisadı rekabetle, antitröstle en yakından ilgili iktisat dalıdır; sanayi iktisadının son yıllardaki temel tartışma konuları neredeyse demin sıraladığım kavramlardan oluşuyor. Bunlara belki “zorunlu unsur” (“essential facility”) kavramını da eklemek lazım. Yani, mevcut şebeke altyapısının sahibi olan, diyelim ki temel taşıyıcı, bu şebekesinin kullanılmasına izin vermek zorunda, ki hizmetler tarafında bir rekabet sağlanabilsin. Fakat bütün bunlar rekabet hukukunda da, rekabet iktisadında da çok şiddetle tartışılan konular. Neden? Mesela zorunlu unsurdur deyip siz, bir şirketin elinde bulunan, yatırım yaptığı, kendisinin mülkiyet hakkıyla bağlı olduğu bir alanı başkasının geçişine açtığınızda mülkiyet hakkı bakımından ciddi bir sorunla karşı karşıya kalıyorsunuz ki, örneğin Chicago Okulu iktisatçıların ve hukukçularının buna çok sert itirazları vardır.

İkinci sorun da, bu sektörlerde devlet müdahalesinin regülasyon biçimini aldığı yerlerde, sektörel düzenleyicilerle rekabet otoriteleri arasındaki iş bölümü ve yetki alanlarının muğlaklığıdır. Ciddi sorunlar doğurabilecek “gri” alanlar var. Özellikle benim sözümün başında değindiğim, Avrupa Birliği’nde olsun, ki zaten bir uyum çabası içinde olmamız icap ediyor, diğer deneyimlerden olsun, öyle sanıyorum ki yararlanmamız lazım gelen konulardan bir tanesi de bu.

Özellikle telekomünikasyon sektöründe, enerji sektöründe ve bugün Türkiye için çok ciddi bir sorunla karşı karşıya bulunan malî piyasalarda sektörel

düzenleyici yetkisiyle çalışmakta olan regülatörler, BDDK, Telekomünikasyon Kurumu, EPDK, vb. sorunların çözümü için Rekabet Kanunundan ve Rekabet Kurumundan mümkün olduğu derecede yararlanmak durumundalar kanısındayım.

Prof. Dr. Taner BERKSOY*

Değerlendirme yapabilecek şekilde konuya hakimiyetim de yok ama, sanıyorum şunu söyleyerek başlamam doğru olur: Rauf Beyin sunuşunu ben çok beğendim. Gerçekten olayın özüyle ilgili, sayısal verilerle de desteklenen önemli görüşler öne sürüyor. Aslında işin özeti de o. Bu çerçevede benim ilgilenebileceğim bir nokta var, biraz lafı oraya getirip, onun üzerinde ve Türkiye'yle ilgili bir şeyler söyleyeceğim.

Rekabet zor bir iş, yıpratıcı bir iş. Sadece kamu için değil, özel alanda da rekabet yıpratıcı bir iş. Bunun yanı sıra rekabet bir kültür, yani içine doğulan bir ortam. Öyle tepeden düzenlemeyle, bundan sonra şu tarih itibarıyla biz de rekabet edeceğiz diye yapılabilecek bir iş değil, rekabet edeceğiz marş marş diye yapılacak bir şey de değil. İktisadi birimler böyle bir kültürün içine doğup, o şekilde gelişıyorlar. Siz yasal düzenlemeleri yapıyorsunuz, böyle bir kültürünüz yoksa, bir telaş başlıyor, bunun uygulaması nasıl olacak, uygulamada problem çıkacak mı falan diye. Bakıyorsunuz, uygulamada da birçok problem çıkıyor.

Türkiye açısından vurgu yapılması gereken şöyle bir nokta da var: Eğer gerçekten biz bunu dışarıdan düzenlenebilecek bir süreç olmaktan ziyade içine doğulacak bir kültür, bir iş kültürü olarak düşünecek olursak, bu bize bütünüyle ters bir kültür açıklığı. Yani bizim tarihsel gelişmemizi üzerine otuttuğumuz geleneksel modelimiz, ekonominin tarihsel gelişmesi ve yapılanması böyle bir iktisadi iklim ve kültür ortamında biçimlenmemiş. Bunu sadece kamu açısından da söylemiyorum, özel üretim birimlerini de düşünerek söylüyorum, böyle bir ortam, böyle bir iklimde oluşma, yapılanma diye bir şey yok. Tam tersine, bazı noktalarda genel araçlarla, bazı noktalarda çok spesifik araçlarla, büyük ölçüde de kamunun bizzat kendi varlığını iktisadî faaliyetin içine sokmasıyla rekabetten mümkün olduğu kadar uzak tutularak, öyle el bebek gül bebek, aman koruyalım, düşer bir yerini kırar falan diye oluşturulan bir iktisadî yapımız, üretim yapımız var. Ve 1980'lerin başına kadar da bunu özenli bir şekilde götürmüşüz. Bu koşullarda, bizim iş ortamımızın genel kültürünün rekabet değil, tam tersi yönde bir kültür ortamı olduğunu kabullenmemiz doğru olur. Bizim rekabet olgusu ve kültürü ile yarıymamalak da olsa tanışmamız 1980 sonrasındaki dışarıya açılma sürecinde olmuştur.

İktisadi uygulama ve iş kültürü açısından yapılanmamızla rekabete açılmamız arasındaki karşıtıktan kaynaklanan ciddi uyumsuzluklarımızın olması şaşırtıcı değil. Ben ekonomiye yakından bakıyorum, izliyorum. Biraz

* *Bilgi Üniversitesi İİBF Dekanı*

sonra kamu alanındaki ilave güçlükleri de söyleyeceğim ama, sadece kamu alanında değil, özel alanda da bu yeni kültüre ayak uydurmakta sıkıntı var. Birçok üretici birim bu sıkıntıyı hissediyor. Bunun genel olarak ifade edildiğini de duyuyoruz açıkçası. Arada bir dikkat ederseniz bazı sektörlerde hafif bir sıkışma oluyor o rekabetin baskısıyla ve hemen bir şikayet, yakınma ortaya çıkıyor. Devlet hemen bir şey yapsa veya planlama olsa, Merkez Bankası bir şeyler yapsa, şu yapılsa bu yapılsa diye taleplerin seslendirildiğine tanık oluyoruz. Yani, kendi iş ikliminin dışından bir gücün bir şey yapıp orayı düzeltmesine ilişkin talepler görüyoruz. Bütün bu yakınmalar ve talepler sözkonusu kültür uyumsuzluğunun getirdiği şeyler.

Şöyle bir gözlemim daha var, yine Türkiye ekonomisiyle ilgili. Biz bu korumacı modeli belli bir noktaya kadar getirmişiz, işte 80'li yılların başına kadar geliyor. Bu tür korumacı kalkınma modellerini yaşatmak biraz zordur. Saly üretimi korumak yetmez, ardından talebi de canlı tutarak bunları yaşatma gereği doğar. Onun için bir miktar da şişirmeci tarafı da var bizim geleneksel kalkınma modelimizin. Arada bir enflasyon baskıları yaratarak talebi canlı tutup, o koruma duvarı arkasındaki endüstrilerin üretiminin de ekonominin içinde dönmesini sağlamak zorunda kaldığımız dönemler var.

1980'den itibaren dışa açılacağız ve daha piyasacı, daha rekabetçi bir iktisadî yapıya döneceğiz dediğimiz zaman, bu geleneksel modelimizi yaşatma imkanımız sınırlanmış ve giderek ortadan kalkmıştır. Bu süreçte bir tür bir kan uyuşmazlığı, kültür uyuşmazlığı da ortaya çıkmıştır. Uyuşmazlıktan kaynaklanan ciddî de problemler doğmuştur. Gerekli uyumun henüz tamamlandığı kanaatinde değilim. Uyumun özel sektörde tahminen daha hızlı olduğu hatta çok hızlı olduğu alanlar var. Özellikle yeni üretim alanlarında, belki de kuruluş koşullarındaki temel farklılık nedeniyle, önemli ölçüde uyum sağlanabildiği gözleniyor. Bu sürecin hızlanacağını ve eski üretim alanlarında da ya uyuma döneceğini, bunu beceremeyenlerin de tasfiye olacağını söylemek mümkün görünüyor.

Kendi adıma, esas uyum sorununun kamuda olduğu kanaatindeyim. Dışa açık ve piyasa bazında örgütlenmiş bir ekonomide maalesef kamunun etkinlik alanını bizim geleneksel modelin öngördüğü sınırlar içinde tutabilmek ve o şekilde yaşatabilmek, sürdürebilmek mümkün değil. Orada bu kan uyuşmazlığı veya kültür uyuşmazlığından kaynaklanan bir direnç, bir ısrar varsa, ki var gibi görünüyor, o takdirde ekonomi çok zor zaman geçirir. Bu bizde de böyle, dünyada da böyle. Son dönemde yaşadığımız krizlerin birçoğunda kamunun makro düzeyde ekonomiyi yönetmesinde karşılaştığı sıkıntılar ile kamunun bizatihi ekonominin içinde olmasından kaynaklanan sıkıntıların önemli rolü var.

Dışa açık ve piyasa bazında örgütlenmiş bir ekonomide istikrarlı ve sürdürülebilir büyümenin olmazsa olmaz bir temel koşulu var. Kaynak kullanımında verimliliği artıracaksınız. Çünkü, dışa açık ekonomide rekabet etme zorunluluğu var. Dışa açık ekonomide rekabet etmek zorunda olan birimler açısından kamu gelsin benim arkamda dursun, beni desteklesin korusun, Merkez Bankası kuru şöyle ayarlasın ve tüm bunlarla ben yaşama olanağı bulayım falan gibi dürtüler yok. Yaşanacak ortam bütünüyle rekabetçi. Dolayısıyla kaynak kullanımındaki israflar hem rekabet gücü olmadan yaşatılan birimler hem de, belki daha da önemli olarak ekonominin bütünü açısından kabul edilebilir ve sürdürülebilir olgular değil. Bu nedenle iktisadi kalkınmanızın verim artışlarının sürüklediği bir büyüme süreci üzerine oturtulması lazım.

Eğer bunu yapamıyorsanız ya da bunu yapmak niyetinde değilseniz, o takdirde, üstüne abanabileceğiniz iki şey var; ya fiyatları değiştireceksiniz veyahut da ücretlerin üzerine oturacaksınız. Bizim 80'den sonraki modelimizin başlangıç noktasında böyle bir zafiyet var. Biz dünya ekonomisiyle eklemlenmeyi düşük ücret bazında kurguladık 80'li yılların başında. Hatırlarsınız, o dönemin ekonomiden sorumlu olan şahsiyetleri bunu gayet açıklıkla da ifade ediyorlardı. Bu model bir müddet gider. Eğer bu arada siz kamu alanında ekonomiye ilave maliyetler yükleyecek bir yönetim alışkanlığını sürdürüyor iseniz o takdirde o modeli de götürebilmeniz mümkün değil; çünkü neyin üzerine abanıyorsanız ona fazlasıyla yüklenmeniz lazım. Bu bir tür fakirlik döngüsü yaratır ve ekonomik canlılığı da yitirme durumunda kalırsınız.

Şimdilerde kamu, bugünkü konuşmalar bağlamında söylüyorum, tabii pek çok alanı terk ediyor, çoğunda kendisi rıza göstererek, hatta bazen iştahlı olarak terk ediyor. Ama, en son terk edeceği yerlerden bir tanesi altyapı.

Arkadaşlar konuşurken hep kamu neden direnir diye düşünüyorum. Bu uygulamalar falan diye lafı dolaştırmak, bir yerde bazı dirençler var anlamına gelmiyor mu? İşte Osman söyledi; bir girişim yapmışlar, Kurullar arasında uyumsuzluk var, kurum dirençleri var gibi bir cevap gelmiş o ankette. Demek ki bir yerlerde bir uyumsuzluk, bir direnç var. Peki niye direnir bunlar diye düşündüğümde, aklıma iki olası neden geliyor. Birincisi egemenlik ile ilgili olabilir. Kamunun bir alanı terk etmesi sonuçta bazı kurumların egemenlik alanlarını terk etmeleri anlamına geliyor. Bu egemenlik alanı da öyle geçen ay, geçen hafta kurulmuş bir egemenlik alanı değil, yüzyıllardır gelen bir egemenlik gücü sözkonusu. Şimdi bunlara rica edelim, siz oradan gidin diyelim, falan beyler ya da kurumlar gelecek, burada rekabet yapacaklar diye ikna edelim şeklinde düşünüyoruz. Bu kamu geleneğimize egemen olmuş kültür açısından kabullenilmesi güç bir şey. Dahası, kamu ciddî de bir yönetim ve etki alanını kaybedecek. Çünkü kamu bizim altyapı diye tanımladığımız işte enerji, elektrik, telekomünikasyon vesairede ürettiği ürünlerin fiyatlarını maalesef vergi benzeri

bir araç olarak, kamu gelirlerini artırabilmek için kullanıyor. Bir ara, çok da istekli olmadan Rauf Bey değindi, sanıyorum böyledir falan dedi ama, hepimiz biliyoruz ki bu böyledir, bu ürünlerin fiyatları fiskal amaçlarla da kullanılmaktadır. Dolayısıyla, kamunun bu alanları, hadi biz gidelim, burası rekabete açılsın, rekabet yapalım veya arkadaşlar rekabet yapsın, biz buradan çikalım diye terk etmesi bana kalırsa bu nedenle de bir miktar dirençle karşılaşılıyor.

Bunu belki söylememem lazım ama, dilimin ucuna devamlı geldiği için söyleyeyim bari, bir de, kamu alanındaki anlayışın özel alana hala güvenerek bakmakta zorlanması var. Bunun bireylerle kurumlarla ilgisi yok. Genel bir anlayış olarak kamu hâlâ özel alana çok da güvenerek bakmıyor. Yani, biz şimdi bunlara veririz bu işleri, bunlar çalarlar çırpırlar, hortumlar falan gibi bir anlayış da var. Bu bağlamda, bir de vatanı savunma falan gibi bir insiyak da var sanıyorum. Bütün bunların bileşkesinin verdiği dirençle, kamu, bulunduğu alanı terk etmekte fazla istekli davranmıyor.

Dikkat ederseniz, bunun iki tane sonucu var. Bir tanesi kamu ürünlerinin fiyatlarının vergi aracı gibi kullanılmasından kaynaklanır. Kamu ürünlerinin fiyatlarının kamu gelirini artırmak amacıyla kullanılması temelde iktisadi işleyişin veya rekabet eksikliğinin getirdiği bir sonuç değildir. Bu çok belirgin bir siyasi tercihten kaynaklanan ve kamunun vergilemede ciddi bir zafiyetiyle sonuçlanan bir süreçtir. Kamu saldıği vergiyi toplamayı beceremiyorsa veya bu konuda isteksizse, ki bu kuşkusuz siyasal kökenli bir isteksizliktir, bunun kamu kurumlarının buldukları alanı terk etmemelerinin nedeni olarak kullanılması, fiyatlar sistemi ve piyasa işleyişinin bozulmasından başlayan bir dizi içinden çikılmaz iktisadi sorun üretilmesiyle sonuçlanır.

Fiskal niyetli fiyatlamanın yarattığı ikinci sonuç ekonominin temel girdi maliyetleriyle ilgilidir. Kamu ürettiği bu tür altyapı ürünleri ekonomide diğer üretim alanlarının temel girdileridir. Dolayısıyla bunların fiyatları temel maliyet unsurlarıdır. zaten verimsizsiniz, üstüne bir de fiskal amaçlarla bir marjı koyarak fiyatlama yapıyorsanız, buradaki verimsizlik artı bu ilave fiyat marjını ekonominin bütün maliyetlerine yüklüyorsunuz veya yansıtıyorsunuz demektir. Bu da sizin başta benimsediğiniz dışı açık, piyasa ekonomisi modeline ters düşen bir durumdur. Rekabetçi olabilecek birimlerin dahi rekabet şansını öldürecek bir sonuçtur bu.

Sonuç olarak, şunu talep etmeliyiz diye düşünüyorum. Bir kere kamu otoritesinin, siyasî otoritenin ekonomiyi mümkün olduğu kadar denge düzeyinde, çok fazla hırslanmadan, çok fazla iştahlı davranmadan makroekonomik dengeleri koruyacak şekilde götürebilmesi lazım. Bu bir. İkincisi, kamu ürünlerinin fiyatlarını vergi benzeri araç gibi kullanmaktan mutlaka vazgeçmesi, bunu acilen, hemen doğru vergi araçlarıyla ikame

edebilmesi gerekir. Üç, eğer rekabet edecek özel birimlere, karşı bir güvensizlik varsa, bugünün dünyasında bunları kontrol altında tutabileceği birçok regülasyon aracı var kamunun elinde. Kamunun işleri kendisi yapacağına bu regülasyonu yapabilecek bir konımda olmayı içine hazmettirip, bunu bir kültür olarak da benimsemesi gerekir diye düşünüyorum.

**AB'YE TAM ÜYELİK SÜRECİNDE
YATIRIM ORTAMININ İYİLEŞTİRİLMESİ ve
REKABET POLİTİKASI
SEMPOZYUMU**

*4-5 Mart 2004
İSTANBUL*

II. OTURUM

SORU ve CEVAPLAR

SORU ve CEVAPLAR

Dr. Hasan HORTO- Doktor Hasan Horto. Devletin ve bürokrasinin sesini burada dile getiren Sayın Selahattin Çimen'e bir soru yöneltmek istiyorum. Sayın Selahattin Çimen, Enerji Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı olarak enerji sektörünün serbestleşmesine inanıyoruz, bu konularda gerekli stratejiyi oluşturmaya çalışıyoruz, bunları araştırıyoruz şeklinde ifadeler kullandı. Bu düşünce ve arayışlardan memnunluk duymamak mümkün değil. Ancak, aradan bu kadar zaman geçmiş olmasına rağmen Enerji Bakanlığının hâlâ düşünce araştırma safhasında olmasını, toplumumuzun gelişen dinamizminin çok gerisinde kaldığını düşünüyorum. Devlet ve bürokrasi açısından ağır aksak gitmiyor, biraz geç kalmıyor muyuz acaba?

Engin BAŞARAN- Engin Başaran, Tüketiciler Derneği Genel Başkanı. Biz tüketiciler enerji piyasasının özelleştirilmesinden, serbestleşmesinden sonra birçok sorun yaşıyoruz. Bunlardan bir tanesi, serbestleşmesinden sonra enerji santrallerinin, tüketici sağlık ve güvenliğine ne kadar zararlı olduğunu bildiğimizdir ve en yoğun yerleşim yerlerine elektrik santralleri kuruluyor. Azalıp çoğalan voltajlar, sık sık kesilen elektrikler sadece tekstil sektörünü değil, bütün tüketicileri, bütün işverenleri, özellikle bilgisayarları, televizyonları son derece olumsuz etkiliyor.

Bir diğer yönü, elektrik sayaçları. Bugün elektrik sayaçlarında inanılmaz şeyler yaşıyor. Bütün bunların dışında, hocalarımız da bahsettiler, fiyatlandırma. Bütün bunlara bakınca acaba diyoruz, bu değişme, bu gelişim veya bu değişim başıboş mu, burada olduğu gibi pek sahiplenilmiyor mu diye düşünüyorum, biz tüketiciler bu sorunları ne zaman yaşamayacağız, bir öngörünüz var mı, bize bir süre verebilir misiniz? Teşekkür ederim.

Serpil ATALAY- Serpil Atalay, Merkez Bankası Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü uzman yardımcısıyım. Benim daha genel bir sorum olacak. Sanıyorum sorumun muhatabı Sayın Oturum Başkanı, Sayın Tıktık. Ben Avrupa Birliği çalışıyorum. Dolayısıyla sorumu o toleransla dikkate alırsanız sevinirim.

Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye yaptığı eleştirilerin en önemlilerinden bir tanesi, ekonomik anlamdaki eleştirilerinden bir tanesi, Türkiye'deki ekonomik gelişiminin dengesiz oluşu ve tüm yurt sathına yayılmamış oluşu. İhracata yönelik büyüme politikalarımız çerçevesinde bu alana yönelik üretim yapan bölgeler lehine bir ekonomik gelişme kaydedildi. Şimdi, yabancı yatırımların gelmesi çok önemli. Ancak tüm yurt sathına bu yatırımların dağılması açısından bizim bir politikamız var mı? Böyle bir doğrudan yabancı yatırımlara karşı böyle bir yönlendirme yapıyor muyuz? Yapılıyorsa eğer ya da yapılırsa eğer bu bir

caydırıcı bir etkisi olur mu acaba? Bu konudaki görüşlerinizi almak istiyorum. Belki Sayın Gönenç de, diğer ülkelerde böyle bir yönlendirme var mıdır cevap verebilirler.

Av. Ebru ARSLAN- Avukat Ebru Arslan, OİYDER Otomotiv Yetkili Satıcıları Derneği Hukuk Müşaviriyim. Ancak benim bugünkü sorum Telekom Yönetim Kurulu Başkanı Erkan Akdemir'e yönelik olacak, biraz da nispeten bilişim hukukuna değineceğim, çok teknik anlamıyla bir soru sormak istiyorum.

Bilişim hukukuyla ilgili takip ettiğim bir seminerde, Dailmet adlı bir programın internette makas değiştirme şeklinde bir işlem yaparak, örneğin Virgin adaları üzerinden internete bağlanmamızı evlerimizde, Türkiye'de bir yerde, İstanbul'da evimizde internete bağlandığımız hâlde Virgin adaları üzerinden bir bağlanma, bir makas hareketi yaptığını ve milyarlarca liralık telefon faturalarına neden olduğunu biz öğrendik. Bu konuda, tabii siz Telekom olarak dönüp tüketiciden bunun ücretini talep ediyorsunuz ya da ne tür bir gelişme oldu, bu konuda bir açıklamanız var mıdır; bunu merak ediyorum.

Nazif DİLDAR- Benim adım Nazif Dildar. Perşembe Pazarında Dildarlar Şirketi ortağuyım. Bu faturaları memnuniyetle, söylediğim, hayali olmayan şeylerin faturalarını derhâl ibraz edebilirim, kendi adıma faturalar var çünkü. Ben Amerika Atlanta Georgia'dan bazı fatura örnekleri okumak istiyorum. Eğer not alınırsa, ben bu faturaları da size memnuniyetle en kısa zamanda ulaştırabilirim.

Atlanta Georgia'da ev telefonu 24 dolar, artı vergi. Konuşma sınırsız. Vergi tahmin ediyorum 4-5 dolar civarı, yani 29 dolar civarı vergi dahil ev telefonu konuşma sınırsız. Mobil cep telefonu, bunun da faturasını verebilirim. Konuşma sınırsız. 35 dolar, artı ver. Bu vergi de 3.5-4 dolar civarında.

Benim sorum şu: Türkiye'de asgari ücret bugün 220 dolar net. Bu Atlanta Georgia'da, Amerika'da asgari ücret net 1500 dolar. Nasıl oluyor da ben, cep telefonundan başka bir, evimi aradığım zaman veyahut da herhangi bir numarayı aradığım zaman dakikasına 80 sent ücret ödüyorum.

Cem ÇEVİREER- Cem Çevirer ben, NetHome Genel Müdürü. Sayın Türk Telekom Yönetim Kurulu Başkanı Akdemir'e sorum var. Devletin değil, kendi sermayesiyle ADSL, metro ethernet veya daha genel anlamda geniş bant internet yatırımı yapmak isteyen işletmecilere önerileriniz nedir? İşbirliğini hazır mısınız? Hazırsanız harekete geçin, sektör olarak hazırız. Eğer hazır değilseniz, hangi hakla düzenleyici kurumların bu alana karışmalarını eleştiriyorsunuz.

Oğuz KARAKUŞ- Rauf Gönenç'e bir sorum olacak benim. Konferansın başlığıyla paralellik göstermesi sebebiyle geçtiğimiz günlerde

gazetelerde de yer alan sivil havacılık sektöründen bir örnek vermek istiyorum ben.

Gazetelerde, Avusturya Devleti'nin geçtiğimiz günlerde Türkiye'ye yönelik bir ekonomik nota verdi ve Avusturya Hava Yollarının tarifeli seferlerinde, İstanbul'dan yola çıkacak yolcularını almadan sefer yaptığı yer aldı. Bu protestonun sebebi olarak da, ilgili kamu kurumunun Avusturya Hava Yollarına Türkiye'de yer hizmetlerini veren bir şirketle çalışmaya zorlaması olarak ifade edildi. Avusturya Hava Yolu şirketi örneğinde olduğu gibi, yerli şirketler de, yeni güzergâhlardaki yer hizmetlerini vermek istediklerinde, ancak 20 milyon dolarlık yer hizmetleri lisans ücretleriyle karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Bu konuda yer hizmetleri düzenlemelerinde mevcut iki şirketin yeni ödeme yapması gerekmekte. Ancak yeni girecek şirketler 20 milyon dolarlık lisans ücretini ödemek zorunda kalmaktadırlar. Bu uygulamanın yanı sıra, Türkiye sivil havacılık taşımacılığının düzenlenmesi konusunda Avrupa Birliği'ne yönelik sunduğu ulusal programda, finansal olarak özerk, idarî olarak Ulaştırma Bakanlığına bağlı bir kurum kuracağını taahhüt etmiştir. Son günlerde gazetelerde yer alan iddiaların aksine, hava taşımacılığı sektöründe rekabetin henüz sağlam temellere oturmadığı görülüyor. Kendisinden, sivil hava taşımacılığı düzenlemesi konusunda farklı ülke deneyimlerine vakıf olduğunu biliyoruz, hava taşımacılığı sektörünün düzenlenmesinde en etkin kurum oluşturma modeli hangisidir? Bakanlığa bağlı bir birim olması mı, bağımsız idarî bir otorite olması mı? Uluslararası deneyimlerinize bizle paylaşırsanız çok memnun olurum.

Serhat GÜNEY- Adım Serhat Güney. Birleşik Devletler'de Enerji ve Telekomünikasyon Düzenleme Kurulunda görev yapmaktayım. Birkaç sorum olacaktı özellikle enerji konusunda. Burada kamunun temsilcilerini de hazır bulmuşken sorayım dedim. Şimdi biz rekabet istiyoruz tabii enerji sektöründe, telekomda olduğu gibi. Bunu nasıl gerçekleştireceğiz? Özelleştireceğiz. Peki nasıl özelleştireceğiz? Örneğin satacağımız malın maliyet muhasebesi yapılmış mı, yatırım maliyeti elimizde var mı? Ben çeşitli vesilelerle sorduğumda bunun hâlâ yapılmadığını öğrendim. Maliyetin bilinmemesi tabii tarifelerin belirlenmesi güçlüğünü de getirecek hem üretimde, hem rekabetten sonra tabii sadece iletimde ve dağıtımda. Şimdi bu konuda halihazırda tabii özel ellerde olan dikey entegre sistemlerin bir deregülasyonu yapıldı Amerika'da. Bu yapılırken ortaya bir "Stranded cost" konsepti çıktı. Yani satılacak varlığın, özellikle üretimde, jenerasyonda, piyasa maliyetiyle süregelen yatırım miktarı arasındaki fark, ona Stranded cost denildi ve bunu kimin ödeyeceği büyük bir tartışma konusu oldu, üzerine literatür gelişti. Biz bu konuda tabii şöyle kolay bir yaklaşım benimseyebiliriz. Yapılırken krediler alındı, hepsi bir yere lamp edildi. Bilmiyoruz, farkını halk çekecek, yani Hazine çekecek veya şeffaf bir şekilde çok ayrıntıyla, biraz acı çekerek, maliyetleri ayrıştırıp, satarken farkı

halka duyurup, ondan sonra da, işte kim ödeyecekse buna karar vermek seçeneği olabilir. Örneğin hidroelektrik santrallerde sulama ve enerji üretimi, maliyet araştırmasının olmadığını bilmiyorum. Farz edelim ki maliyet muhasebesini doğru yaptık. Sorum şu tabii: Böyle bir çalışma yapılıyor mu, bitecek mi yapılıyorsa?

İkincisi, farz edelim ki yaptık, yani maliyet muhasebesini doğru yaptık, nasıl özelleştirme yapacağız; bu konuda bir strateji çalışması var mı? Örneğin üretim, jenerasyon varlıklarını satarken çok tehlikeli bir şekilde yatay konsantrasyona neden olabiliriz. Ve bu ileride merkezi bir sistem operatörü geliştiginde, elektrik ticareti başladığında, oyuncuların sistem operatörünü veya regülatörü oyun oynayarak köşeye sıkıştırması mümkün. California örneği hâlâ akıllarda. Yani, özelleştirme yaptıktan sonra, liberalizasyon getirdikten sonra bile daha önceki devlet tekeli arıyor duruma düşebiliriz Californialıların hissettiği gibi şu an. Burada tabii bir strateji çalışması yapılıyor mu, yoksa en iyi fiyatı verene mi satılacak? Varlık bölüşülerek mi satılacak, parçalanarak mı satılacak, yoksa büyük oyunculara mı satılacak? Çünkü, teknolojide şu anda etkin ölçek ve minimum etkin ölçek kavramları, ölçek ekonomileri kavramları gittikçe düşmekte jeneratör bazında. Sorum buydu. Bu strateji çalışmalarını öğrenmek isterim.

Bir de son bir şey, halkı hazırlayacağız. Rekabet iyi. Niye iyi? Çünkü fiyatlar düşecek diye. Fakat şimdi bir de alışmış bir halk var. Sayın Gönenç'in söylediği gibi çapraz tarifelerle “...” halk var, hane halkları. Tabii tüm maliyet çok büyük bir şekilde yükselecek. Bu iktidarlar açısından da politik bir risk tabii. Çünkü oylar oradan gelecek. Bu konuda ne düşünülüyor, yani ne tür mekanizmalar? Çünkü, tarife belirlenmesinde şöyle bir sosyal ilke de var: Tarife devamlılığı dediğimiz “...” yani tarifeleri sıçratamazsınız bir anda.

Oturum Başkanı (Dr. Ahmet TIKTIK)- Özelleştirmenin yöntemi, hane halkıyla yapılan çapraz sübvansiyon konusunda ne düşünüyorsunuz? Aldık.

Bir Katılımcı- Avrupa Birliği'ne tam üye olunduktan sonra biliyorsunuz orada bu özellikle doğal monopoller konusunda bir minimum hizmet kavramı var bu devreye girecek. Tabii bu kavramın devreye girmesi rekabete açılmayı ve özelleştirmeyi ayrıca zorlaştıran bir faktör. Bu konuda panelistlerden bilmiyorum yorum yapacak birisi var mı? En azından bunun bir açıklığa kavuşturulması lazım, ilave faktör olarak açılması lazım. Bunu tam olarak uygulamaya koyduğumuz zaman sosyal açıdan tüketici derneklerini vesaireyi çok memnun edebilecek bir şey olabilir ama, bu tabii özelleştirmeye ayrı bir zorluk getiren bir kavram. Onun bir açıklığa kavuşturulmasını rica edecektim konuşmacılardan.

Mert KARAMUSTAFAOĞLU- Mert Karamustafaoğlu Rekabet Kurumu. Ben buradaki birçok insanın aklında olan bir soruyu sorduğumu düşünüyorum. 4628 Sayılı Kanunla getirilen elektrik piyasasının serbestleştirilmesi ve rekabete açılması paralelinde cevaplandırılmasını istiyorum.

Fiyatta düşüşün ne zaman sağlanabileceği önemli bir sorun. Özellikle eğer fiyat düşüşü sağlanabileceği düşünülüyorsa bu piyasanın işlemesi sonucunda, bu sadece dilediğinden enerji talep edebilen serbest tüketiciler açısından mı düşünülüyor ya da tüketimin büyük bir kısmını gerçekleştiren ana tüketici grubunda fiyat düşüşü ne zaman sağlanabilecek? Bu anlamda yabancı şirketlerle imzalanan elektrik alım anlaşmaları buna bir engel teşkil ediyor mu, fiyat rekabetine?

Pelin UYANIK- Pelin Uyanık Rekabet Kurumu. Düzenleyici kurumlar arasındaki çatışmadan söz edildi. Bilindiği gibi Rekabet Kanunu yürütmeye tek yetkili Rekabet Kurulu. Ama bir model daha var, İngiliz modeli ve önce şunu söyleyeyim: Rekabet Kanununda bir sektör ayırımı yok uygulama yönünden, İngiliz modelindeyse düzenleyici kurumlar kendi sektörlerinde Rekabet Kanunlarını uygulamaya etkililer. Acaba bu modelin uygulanabilirliği ne olabilir Türkiye’de bir kanun değişikliğiyle? Burada şu yanlış anlaşılmasın: Ben Rekabet Kurumunun bu sektörlerin analizinde yetersiz olduğunu düşünmüyorum, sadece usul ekonomisi ve rekabet politikalarının çabuk belirlenmesi açısından önemli olduğunu düşünüyorum.

Ben aslında Baha Beyin cevabını tahmin edebiliyorum ama, diğer kişiler de yararlanabilsin diye ondan istiyorum.

Şemsi ERCAN- İsmim Şemsi Ercan İstanbul Üniversitesinde Avrupa Birliği ve ulaştırma ekonomisi konusunda öğretim görevlisiyim. Ulaştırma sektöründe danışmanım.

Önce sorunun konusu ulaştırma sektörü olacak. Biraz farklı bir kulvara geçiyoruz. Konu olduğu için cesaretle soruyorum, bugünün konusu olduğu için. Sorumu Halil Beye ve DPT Müsteşarına, Ahmet Beye yöneltiyorum.

Aktüel bir konu üzerine soru soracağım. Biliyorsunuz, bu yılbaşında Özel Tüketim Vergisi uçaklarda ve gemilerde sıfırlandı. Fakat karayolunda yolcu taşıyan, aynı hatlarda yolcu taşıyan otobüslerde Özel Tüketim Vergisi alınmaya devam ediyor. Bu vergi mazot fiyatını yüzde 235 artıran bir vergi oluyor Özel Tüketim Vergisi, üzerine yüklenmiş KDV ile birlikte. Ve sonuç olarak 400-500 bin civarında uçak ve gemilerdeki akaryakıt fiyatı otobüslerde 1 milyon 400 bin, 349 bin civarında bir fiyata kadar yükseliyor, zaman zaman da değişiyor. Bu kendi yatırımını yapan bir sektörün ayakta kalmasının riskini ortaya çıkartan bir uygulama oluyor. Rekabet olarak eğer artan maliyetler

dikkate alındığında otobüs taşımacılığı bu rekabete uymaya kalkarsa yüzde 20 olan kâr marjının iki misli altında bir indirim yapması lazım. Gerçekten bunu yapmayı da belki isteyenler vardır. Fakat bu mümkün olan bir indirim olmadığı için şirketlerin tasfiyesine yönelecek bir uygulama noktasında görülüyor. Bu aynı zamanda Türkiye’de gelişmiş ve üretimde önemli bir yer elde etmiş otomotiv sektörü ve otobüs üretimi ve ihracatta birinci durumda olan otomotiv sektörü için de kuşkusuz bir sarsıntı oluyor böyle bir ayırım yapıldığı zaman. Bunun kaynaklarına indiğimiz zaman, konuşmacılar da belirttiler, taşımacılık Beyaz Kitabı önümde duruyor, rekabetle ilgili konuda net diyor ki, “rekabet olmadan, motlar arasında rekabet olmadan taşımacılık politikası ütöpik olur, hayali olur.” Yine başka bir yerde, “akaryakıt vergilerinin motlar arasında uyumlaştırılması gereklidir” diyor, “bu olmadan yine taşımacılık politikası uygulanamaz.”. Şimdi, iki temel görüşüne de Avrupa Birliği, ortak taşımacılık politikalarının. Tabii soru sorarken bazı şeyler söyleyince, neden bu soruyu soruyorsunuz, cevabını siz söylediniz de belki diyebilirsiniz, ama yine soruyu da tamamlayıcı ikinci bir kısım, bir Bakanlar Kurulu kararı ya da bir yönetmeliğin eki bir maddeyle bazen Türkiye’de temel sektör politikalarını belirleyen son derece önemli kararlar alınıyor. Uygulayıcılar, hükümet bu kararları alıp, kendi kendisine bunu uygulayabiliyor da. Oysaki ben bu soruyu sormamalıyım. Bu soru yapılmadan önce sektörlerle sorulmalı ve sektörler buna dayanabilir mi, bu rekabete uygun mu diye incelenmelidir. Ama buna rağmen geç de olsa sorumu soruyorum, belki haksız soruyorum, belki DPT Müsteşarı ve Rekabet Kurumundaki arkadaş da bir sıkıntı içinde olacaklardır. Ama bu durum nedir, nasıl yorumluyorsunuz ve nasıl düzeltebiliriz?

Dr. Rauf GÖNENÇ- Arkadaşımız sivil havacılıkla ilgili bir soru sordu, aslında iki soru sordu bu Avusturya Hava Yolları ile yaşanan problem ve daha geniş olarak Türk sivil havacılık sektör ve reform stratejisi konusunda.

Birinci konu, evet, böyle bir problem yaşandı. Benzer problemler çeşitli hava yollarıyla Avrupa’da iniş yaptıkları ülkeler arasında da yaşandı geçmişte. Fakat bu kadar dramatik, yolcu almadan kalkış yapma şeklinde bir boyuta ulaştığını hatırlamıyorum şahsen. Fakat problemler karşısında AB bir mevzuat geliştirdi yer hizmetlerinin rekabete açılma ve uçak şirketlerinin bu rekabetten yararlanma prensipleri üzerine ve icap ettiği zaman kendi hizmetlerini verme imkanları üzerine. Zannediyorum bu mevzuatı dikkatle incelememiz ve AB AKİ’ sine uyum stratejisi içerisinde kullanmamız gerekiyor.

Diğer soru, Türk sivil havacılığının sektör ve reform stratejisi konusu. Zamanın çok sınırlı olduğunu biliyorum. Şu şekilde cevap vermek içimden geliyor: Belki burada da Türkiye’nin içerisinde yaşadığımız bir gecikme avantajını, Baha Beyin belirttiği gecikme avantajını kullanmalıyız ve bu sektördeki sektör ve reform politikamızı biraz daha kitabına uygun şekilde ve

doğru sekanslayarak Baha Beyin belirttiği bu ulusal tartişma, Yeşil Kitap, Beyaz Kitap bir stratejinin, sekt2r stratejisinin tayin edilmesi, bunun uygulama kurumlarının oturtulması, bir Sivil Havacılık D2zenleme Kurumunun çalıştırılmaya alıştırılması, Rekabet Kurumunun bu alana eğilmesi ve reformların uygulanmaya konması ve ondan sonra performanslarının hızla değerlendirmeye başlanması şeklindeki mantıki silsilenin, belki çok ideal bir sekanstan bahsediyorum ama, niye olmasın? Birçok alanda birçok şeyi doğru yapmayı da bilen bir 2lkeyiz. Belki diğer sekt2rlerde yaşadığımız sekans problemlerini bu sekt2rde yaşamayabiliriz eğer d2ř2nerek hareket edersek diyorum.

Halil Baha KARABUDAK- Efendim, 2zel T2ketim Vergisinin hava yolunda sıfırlandığı h2lde kara yolu taşımacılığında devam etmesi ve kara yolu taşımacılığının bunu kaldıracı olacak durumda olmaması konusu, şimdi burada tabii ř2yle bir sorunumuz var: Zaten kısmen siz kendi sorunuzu cevaplandırınız konuşmanız sırasında. Ben bizim açımızdan bir daha s2yleyeyim konuyu. şimdi, biz 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanunu uygulamakla m2kellef bir kurumuz. şimdi, kanun çerçevesinde vergileri koyan ve kaldıran siyasi otorite Maliye Bakanlığı bir teşebb2s niteliğinde değil. Dolayısıyla biz, belirli sekt2rlerde veya belirli piyasalarda siyasi otoritenin çeşitli birimlerinin ya da devlet teşkilatının çeşitli birimlerinin rekabeti aksattığı, bozduğunu d2ř2nd2đ2m2z yerlerde bu birimlere ve siyasi otoriteye g2r2ř2m2z2z bildiriyoruz. Ancak, bu s2ylediğiniz noktadaki tartişma bir politika konusu. Yani, eğer siyasi otorite hava yolu taşımacılığını s2bvansiyon etmek politikasını uygulayacaksa ve bunu karar vermişse, kara yolunda otob2s taşımacılığınıysa diyelim ki bu caydırıcı, bir kısım diyelim firmanın bu piyasadadan çıkışına yol açacak bir dizi politika uygulamayı kararlaştırmışsa, bu yalnız Rekabet Kanununun T2rkiye'deki kapsamında mıdır değil midir o t2m2yle tartişma konusu yapılabilecek bir şey. 2nk2, piyasaya girişleri korumakla g2revlidir Rekabet Kanunları; fakat aynı zamanda piyasadadan çıkış, serbest piyasa ekonomisinin de doğal olgularından bir tanesidir.

Zannediyorum sizin sorunuzda hava yolu taşımacılığında 2TV değil de, 2zel İşlem Vergisi kaldırıldı.

Erkan AKDEMİR- Bir avukat arkadaş, bu internet 2zerinden telefon faturası konusunda ne t2r bir gelişme olduğunu sordu. Maalesef bu giderek yaygınlaştı ve b2y2k şik2yet aldığımız konulardan bir tanesi. Yani, T2rk Telekomun yapabileceği ancak internet kullanıcılarını uyarı şeklinde olabiliyor. Aksi takdirde bu telefonların kapatılması, şey yapılması m2mk2n g2z2km2yor. 2nk2 y2zlerce, binlerce numara var. Ondan dolayı maalesef uluslararasına kapatıyoruz telefon g2r2şmelerini veya bilgisayarınızda bunları 2nleyen 2ld2rt2c2 birtakım yazılımların y2klenmesi gerekiyor.

Nazif Bey galiba, Atlanta Georgia'dan örnek verdi. Haklıdır. Yani Amerika Birleşik Devletleri bu konuda, telekom hizmetleri noktasında düşük ücret sunan ülkelerden bir tanesi. Fakat OECD şeyini baktığımız zaman, özellikle Rauf Beyin bugün yapmış olduğu sunuştaki satın alma gücü paritesine göre yapılmış çalışmada, ev, işyeri kullanıcısında özellikle ortalarda yer alıyor Amerika Birleşik Devletleri. Ev kullanıcılarında da Türkiye'den daha yüksek gözüküyor. Bilmiyorum rakamlar doğru mu değil mi?

Operatörlere göre değişiyor bazısında. Ondan dolayı bir OECD'nin yaklaşımına benzer bir basketin alınması daha anlamlı olur diye düşünüyorum. Ama her halükârda Amerika Türkiye'den daha ucuz. Haklısınız o noktada.

NetHome'dan Sayın Genel Müdürün sorduğu soru, her ne kadar kendisinin üslubunu yadırgamış olmamla birlikte cevap vereceğim. Birinci konu, ADSL konusunda özel sektörün üst düzey yöneticisi hasebiyle daha rasyonel karar alır. Yani bir kamu işletmecisinin başındaki birisinin özel sektördeki bu konuda bir akıl vermesi doğru olmaz diye düşünüyorum.

İkincisi, işbirliği noktasında Telekom Kurumu ve Rekabet Kurumunun bu konuda zaten bir kararı var, verilmiş bir kararı var. Buna uymak durumundayız. Ondan dolayı, bu sorunuzun muhatabı aslında Rekabet Kurumu ve Telekom Kurumu diye düşünüyorum.

Pelin Hanım galiba, uzman, Rekabet Kurumundan, bu Rekabet Kurumu ve regülatörler arasındaki ilişkiler; naçizane eski bir Telekom Kurulu üyesi olarak böyle bir sıkıntıyı yaşadığımızı belirtmek istiyorum. Tabii hangi model? Yeni Zelanda modeli, Avustralya modeli, İngiltere modeli, Türkiye modeli. Ama her halükârda Türkiye'nin kendine özgü modelinin geliştirilmesi gerekiyor. Yani, regülatörsüz bir yapı sadece Rekabet Kurumu modeli veya tüm regülatörlerin üzerinde Rekabet Kurumu modeli veya bugünkü yapıdaki olduğu gibi, hepsinin eşit düzeyde birbirleriyle işbirliği içerisinde olduğu bir model, bunu bilemiyorum, bunun, tabii her ülkenin özgü koşulları çerçevesinde farklı yansımaları olur diye düşünüyorum. Fakat burada regülatörler arası ve Rekabet Kurumu arasındaki ilişkiyi olduğu kadar bunların politika belirleyicilerle ilişkisinin de son birkaç sene içerisinde çok önemli olduğuna inanıyorum.

Selahattin ÇİMEN- Ben soru sırasına göre cevap vereceğim. Tabii bazı sorular çok uzun oldu, ben yakalamaya çalıştım. Eğer tam yakalayamadıysam soru soran arkadaşımızın ne sorduğunun özünü, Enerji Bakanlığında, bana istedikleri zaman, Bakanlığımıza her şekilde faks, telefon ya da kişisel olarak geldiklerinde yine kendilerine her türlü bilgiyi açıklamayı yapmayı da bir görev olarak bildiğimizi söylemek istiyorum.

Sayın Bakanımızın sorusundan başlayacağım. Şimdi, kayıp, kaçak oranı yüzde 21 geçtiğimiz yılın rakamıyla, ki biz bu yıl çok kapsamlı, çok ciddi bir

mücadele başlattık. Son gelen rakamlar birkaç puan bunun düştüğünü gösteriyor. Fakat yüzde 21 baz alırsak eğer, bir şey daha söyleyeyim Sayın Bakanım, bu sadece dağıtımdaki kayıp, kaçak. Normalde iletimde de yüzde 2.7-3 civarında bir iletim kaybımız var. Bu iletim kaybı şu anda dünya standartlarında, hatta onun biraz altında kabul ediliyor. Fakat hemen altını çizeyim, böyle bir parametre, iletim sistemimizin dört dörtlük ve yeterli olduğu anlamına gelmiyor. Ve benim kişisel değerlendirmem de, Türkiye'nin elektrik sektöründe liberalleşme sürecinde mevcut iletim altyapımızın ciddi bir darboğaz oluşturabileceği yönünde. Ama kayıp, kaçak parametresi itibarıyla bakarsak işte yüzde 2.5-3 arasında bir rakam dünya standartlarında kabul edilen bir rakam. Dağıtıma gelince,

Dağıtımda kayıp, artı kaçak işte yüzde 20'ler mertebesinde. Bunu da kurumlarımıza sorduğumuz zaman şöyle bir cevap alıyorsunuz: Çünkü ölçülemiyor bunun ne kadar kaçak olduğu, işte dünyadaki ortalaması yüzde 7 dağıtım, yüzde 7'ler civarında kabul edilebilir teknik kayıplar, dolayısıyla kalana kaçak deniyor. Fakat, yine Türkiye'deki dağıtım altyapısını irdelendiğimiz zaman, işte "Over investments, Under investment" birçok böyle verimsizliği sağlayacak faktörü, ben farklı bir tanıma geçiyorum, Türkiye'de olan kayıp, kaçak, ki bunun yüzde 10-12 civarında tahmin ediyorum, dolayısıyla tasarruf edilebilir kayıp, kaçak oranı nedir diye baktığımız zaman, o 12-13'ler civarındaki rakamdan demek ki biz işte yüzde 7, 8, 9'lara kadar kayıptan bir tasarruf yapma imkanımız var, eğer dünya standartlarının ortalamasını referans olarak alırsak. Üzerinde de kaçaktan bir şeyimiz var, tasarruf etme imkanımız. Ama sorunuza cevap, yüzde 10-12'lerin üzeri kaçak, altı kayıp, ama hem kayıptan, hem kaçaktan tasarruf etme potansiyelimiz var.

Doğalgaz konusundaki sorunuz Sayın Bakanım, tabii Türkiye'nin şu anda gerek doğalgaz, gerek LNG şeklinde ithalat anlaşmalarının toplam yaklaşık 65-67 milyar metreküp civarında uzun vadeli şeyi, yani başlangıçtaki düşük rakamları kastetmiyorum. Sizin verdiğiniz bilgilere ilaveten Azerbaycan'la bir anlaşmamız var, oradan gaz gelecek. Bunun yanında son dönemde özellikle komşularımızdan, işte Irak, Mısır civarından gaz talepleri var. Özellikle Türkiye'nin enerji köprüsü rolünü artık dünya kabul etmiş, bölgemiz kabul etmiş durumda. Dolayısıyla özellikle Avrupa'nın 2015, 20'lerden itibaren ihtiyaç, hesap edilen gaz açığının karşılanması yönünde Türkiye'nin oynayabileceği rol var. Dolayısıyla biz mevcut rakamların ötesinde dışarıdaki potansiyeli de, talep potansiyelini ve arz potansiyelini de dikkate alarak çalışmalarımızı yürütüyoruz. Sorunuza gelince, fiyatların ucuzlatılması konusunda neler yapılıyor diye, tabii bu anlaşmalar işte belli bir dönem öncesinde yapılan anlaşmalar. Dünya değişiyor, piyasanın gerçekleri değişiyor. Bundan 10 yıl önce, 15 yıl önce sadece işte "take or pay" nitelikli anlaşmalar modayken ve belki tek sınırlı seçenek iken, bugün sektör liberalleştikçe, bölgesel pazarlar şekillendikçe yeni modeller ortaya

çıkıyor. Bu da dönüp bizim, eski yaptığımız anlaşmalara bir göz atalım deme fırsatını bize veriyor. Bu çerçevede biz de eski anlaşmalara bakıyoruz. Nelere bakıyoruz? İşte fiyatlarına bakıyoruz bir, ikincisi de, özellikle bu “take or pay” şartlarını ülkemizde yine gelişen gelişmeler çerçevesinde nasıl iyileştirebiliriz diye düşünüyoruz. Bu çerçevede Rusya Federasyonu’yla yaptığımız anlaşmalar geçtiğimiz dönemde, aylarda sonuçlandı ve ülkemizin lehine düzenlemeler yapıldı. Detayına girmeyeceğim. Şu anda benzer görüşmeleri İran’la yapıyoruz. Dediğim gibi, buradaki şey tamamen sözleşmenin iki tarafı arasındaki olağan, gelin şu şartları bir daha konuşalım, gelişmeler ve gerçekleştirmeler ışığında gayet medenice yapılan diyalog. Ve netice de alıyoruz.

Hasan Beyin strateji konusunda bir sorusu oldu. Ben teşekkür ediyorum kendisine bunu açıklama fırsatı verdiği için. Tabii tüm dünyada, tüm ülkelerde bu liberalleşme faaliyetini yürüten, bir şeyi gözden kaçırmamak lazım, çok dinamik bir süreç. Siz bir adım atıyorsunuz, bir yandan dünya geliyor, bir yandan işin teorisi geliyor, bir yandan da, siz adım attığımızda bir öngörünüz var kendi gerçeklerinizle. Bu gerçekleri değiştirebilmeye yönelik bir öngörünüz var. Ama, aklın gereği, dünyadaki gelişmeler, yaşanan örnekler, yaşanan tecrübeler, California’daki yaşanan tecrübeler, New York’ta yaşanan tecrübeler, ülkelerin başarıları ya da başarısızlıkları ve kendi karşılaştığımız sorunlar. Ama işin özeti, bu dinamik sürecin bir gereği de, bir işi bir defa yaptığınız zaman rafa koyup, sırt üstü yatıp, tamam, artık bu iş olacak demek değil, bunu gözetlemek; nasıl gidiyoruz, acaba yapmamız gereken bir şey var mı, atladığımız bir şey var mı diye sormanız. Bu da periyodik “Review”lerden geçiyor. Yaklaşık üç yıl oldu elektrik sektöründeki ilk çalışmadan sonra. Bana kalırsa zamanı. Bunu diğer ülkeler da yapıyor. Mesela Avrupa Birliği’nde elektrik direktifinde, gaz direktifinde yayımlandıktan, kabul edildikten sonra orada da çeşitli forumlarda, nereye gidiyoruz, isabetli miyiz, geri kaldığımız yer var mı diye bu tür forum çalışmaları yapılmış. İşte Barselona’da Barselona forumu, sanırım gaz için, Madrid forumu, sonuçta, birkaç yıl sonra onlar da kendi direktiflerini, yeni direktifleri yayınlayarak gözden geçirmişler. Bizim de yaptığımız, temel hedeften vazgeçmeden, ki strateji hedefi değiştirmez, sadece hedefe bizi götürmenin yollarının netleştirir. Geldiğimiz noktada, nereye gidiyoruz, aksama var mı, eksiğimiz var mı, ki Sayın Arolat da verdi, bakarsanız, demek ki aksayan taraflar da var, bunları gözden geçirmedir bu. Geç değildir, zamandır. Üç yıl önce bu çalışmalar ortaya konurken yapılmıştır. Üç yıldır da kurumlarımız, ilgili kurumlarımız, bakanlık olarak biz sürekli gözetliyoruz, gözlemiyoruz, ilgili kurumlarımız gözlemliyor. Şu anda yaptığımız çalışma da bu açıdan isabetli bir çalışmadır, yerinde bir çalışmadır, EPDK dahil tüm kurumlarımızın iştirakiyle yapılan bir çalışmadır. Bu da sonuçta, bu çalışmalarımızda gördüğümüz aksaklıkları gidermemize fırsat verecek diye düşünüyoruz. Bunu açıklama fırsatını verdiğiniz için teşekkür ederim size.

Sayın Başaran, Tüketiciler Derneği Başkanı, tabii çok sorusu oldu. Geleceğe ilişkin, özellikle tüketicileri ilgilendiren boyutuyla tereddütlerini, soru işaretlerini gündeme getirdi. Merak etmeyin, bu soru işaretleri bizim de kafamızda var. O yüzden zaten bu “Review”leri yapıyoruz, nereye gidiyoruz, ne yapıyoruz diye. Çünkü, bizim sektörün liberalleşmesinden amacımız, ben konuşmamda da söyledim, bir slogan değil. Liberalleşme eğer bizi sektörde belli hedeflere götürecekse bizim için anlamlı. Bu da nedir? Hepimizin şikâyet ettiği işte kalite sorunu, fiyat sorunu, budur. Hedefimiz de belli bir kesim değil, Türkiye’de tüketicilerin, yani normal, ev tüketicileri dahil herkeştir, sadece serbest tüketiciler değildir. Nitekim programımıza bakarsanız, serbest tüketici limiti 9 milyon kilovat/saat olarak tanımlanmıştır, ama bu, revize edilerek yavaş yavaş tüm ev tüketicilerini kapsayacak şekle indirgenecektir. Nasıl? İşin teknolojisi ve ekonomisi elverdiği ölçüde. Kaldı ki, şu andaki ev tüketicilerinin de bir araya gelip dernekler ya da çeşitli, dernek demeyeyim ama, bir araya gelerek, organizasyonlar kurarak o 9 milyon kilovat/saatlik limiti tutturup, yine serbest tüketici gibi bu sürece katılmaları mümkündür. Ama dediğim gibi, tüm sorularımız, zaten sorgulamamız da bu, bizi bu hedefimize götürecek yolu aramak ve bulmak, temel hedefimiz de bu. Ama peşinen bugünden, evet, şu vakitte şu olacak, bu vakitte bu olacak, bu sorular bu kadar kolaylıkla çözülecek demek çok zor ve kolaycı olur. Biz kolaycı olmak yerine çözmek üzere kafa yoruyoruz, inşallah hep beraber çözeriz.

Sayın Serhat Günay Bey, rekabeti nasıl gerçekleştireceğimiz, özelleştirme stratejimiz var mı, maliyetler gibi çok geniş alanda bir soru sordu.

Evet stratejimiz var. Rekabeti oluşturmak üzere gayet sarf ediyoruz. Bunun temel aşamalarından bir tanesi de sağlıklı bir özelleştirmenin yapılması. Çünkü, devlet ağırlıklı bir yapıdan, işte yüzde 75-80 mertebesindeki devlet ağırlıklı bir yapıyı parçalamadan gerçekten liberal bir piyasa modelini enerji sektöründe oturtmak mümkün değil, zorun ötesinde mümkün değil. Bunun da temel noktası tabii, sağlıklı bir özelleştirme uygulamasından geçiyor. Biz de yine bu strateji çalışmasının bir parçası olarak nasıl bir özelleştirme sorusunu masaya yatırdık. Dediğim gibi, önümüzdeki her hâlde bir ay içerisinde bu strateji de temel hatlarıyla ortaya konacak. Ama birincisi şu, yani soruya yaklaşım olarak: Kesinlikle sektörde gelir getiren, işte kazanç hedefli bir özelleştirme politikası olmaması gerektiğine inanıyoruz enerji sektöründe. Enerji sektöründeki özelleştirme temelde bizi daha liberal ve rekabetçi bir elektrik sektörüne, enerji sektörüne, doğalgazsa doğalgaz sektörüne götürmeli diye düşünüyoruz. Dolayısıyla gelir elde etmek hedefli bir çalışma olmayacak bu. Bunu söyleyebilirim. Ama dediğim gibi, şekillendiği kadarıyla da söyleyeyim, bu yılın sonuna kadar özelleştirmedeki yol haritasında epeyi bir mesafe kat edilmiş olacak ve 2005, özellikle dağıtım özelleştirmesi için eylem yılı olacak; hedefimiz bu.

Fiyatta düşük ne zaman sağlanacak? Bu soruya, Mert Beyin sorusu, cevap verdim biraz önce başka bir soruya cevap verirken. Ama orada ayrı bir soru vardı. Yabancı firmalarla imzalanan anlaşmalar, sözleşmeler buna engel teşkil edecek mi?

Yine sıfırdan başlamadığımız için, bunlar realite, yani geçmişte imzaladığımız sözleşmeler de realite. nasıl geçmişteki kamu ağırlıklı yapı bir realiteyse. Biz de bu konuyla ilgileniyoruz. Tabii burada iki açmaz var: Bir tanesi, bu sözleşmelerin yeni piyasa düzeni açısından uyumlaştırılması veya yaratabileceği sorunlar, ki bunu ben daha kolay aşılabilir bir sorun olarak görüyorum. Ama bunun ötesinde bir başka sorun da var ki, bazı sözleşmeler, hepsi değil, yani böyle bir rekabetçi, serbest piyasa modeline geçmeseniz de sözleşmenin bir tarafı olarak maliyetleri itibarıyla, şartları itibarıyla geldiğimiz noktada sözleşmenin bir tarafı olarak bizim için, kamu için pek çekilebilir bir noktada değil. Yani normal biz liberal bir piyasa modeline geçmesek de, oturup konuşmamız gereken noktalar var. Biz de firmalarla, bunların yetkilileriyle bunları konuşuyoruz. Aşılması gerekir diye düşünüyoruz.

Selahattin ÇİMEN- Sorular çok olunca, onları keşke bir dakikada cevap verebilsem, ama cevap vermeden de geçmeyi soru soranlara saygısızlık olarak görüyorum.

Bir konu daha var, özellikle Arolat'ın da değindiği o şeye, anketlere verilen cevaplarda da var. Birincisi, tabii çok önemli bir "Input" bizim için, yani sonuçta ne yaptığımız değil, nasıl algılandığı çok önemli. Dolayısıyla anketlerdeki böyle bir cevap bizim de kendimizi sorgulamamız açısından son derece yararlı. Ama buna rağmen ben, demek ki anlatma sorunu var diye düşünüyorum. Burada bu vesileyle bir kez daha gündeme getirmekte yarar görüyorum. Birincisi, liberal piyasaya tam destek verilmiyor. Şu anda biz Bakanlık olarak ve ilgili kurumlarımız zaman zaman bir araya geliyoruz. Şunu herkesin bilmesini istiyorum ki, liberal piyasaya tam destek var. Ama, eğer bu anlaşılıyorsa, demek ki yapmamız gereken daha çok şey var.

İthalata izin verilmiyor; şu anda böyle bir kısıtımız yok. Fakat, elektrik sektörü teknik birtakım altyapı kısıtlarını beraberinde getirdiği için teknik olarak yapılabilir olmak durumunda. Yani, diğer mal piyasalarında olduğu gibi çok serbest bir şekilde her isteyen gidip keşke getirebilse. Ama, işte iletim hatları var, kapasite sınırı var bunun. Dolayısıyla o limitler dahilinde politik olarak bir kısımımız yok. Kararlı bir politikamız var. Mevcut kurumlardan gelen direnç tabii doğaldır; çünkü en zor olan şey bu konuda da epeyi bir mesafe katettiğimizi söyleyebilirim.

Biz Bakanlık olarak o tablonun farkındayız, fakat kendimizi o tablonun üstünde görüyoruz, o tabloyu değiştirmek durumunda olduğumuzu görüyoruz. Dolayısıyla çalışmalarımız o doğrultudadır.

Kurumlar arası uyum, uyumsuzluk; yine bu da bir kültür, panelistlerimiz söylediler. Fakat burada önemli nokta da şu diye düşünüyorum: Tüm kurumlar eğer kendi sınırlarını, kendi limitlerini, biz Bakanlık olarak, diğer kurumlar kurum olarak eğer bilirlerse, bu konudaki o görüntü karmaşasının daha kolay aşılabileceği kanaatindeyim. Bir cümleyle daha açacak olursam, yani bugün işte enerji alanında konuşursak, ki telekom için de böyledir, enerji konusunda politika belirleme görevi bellidir, hangi birimler bununla ilgilidir? Piyasayı düzenlemekle görevli olan kurumların görevi bellidir, başka kurumların da görevi bellidir. Yani çok basit söyleyeceğim. Eğer piyasayı düzenlemekle görevli olan kurumlar politika yapmaya soyunmazlarsa, politika yapmak durumunda olan kurumlar piyasaya müdahale etmeye kalkmazlarsa böyle bir karmaşa da olmaz diye düşünüyorum. Biz Bakanlık olarak kendi sınırlarımız içerisinde kalma konusunda kararlıyız ve bu konuda son derecede titiz davranmaya çalışıyoruz. Ve piyasaya müdahale etmeme konusunda kararlıyız. Bunu da bilgilerinize sunmakta yarar görüyorum.

Oturum Başkanı (Dr. Ahmet TIKTIK)- Bana yöneltilen bir soruyla oturumumuzu kapatabiliriz.

Bölgeler arası gelişmede dengesizliğin nasıl giderileceği konusunda bir stratejimizin, politikamızın olup olmadığı soruldu, Serpil Hanım Merkez Bankasından.

Bununla ilgili olarak bölgesel kalkınma ajansları kuruyoruz. Bir gelişme olarak, 12 Mart'ta Erzurum'a gidiyoruz. Erzurum'a, Alsaz Bölgesel Gelişme Organizasyonu, bir özel sektör Fransa'dan, onları da götürüyoruz, yatırımcıları götürüyoruz. Yerel potansiyelle yabancı sermayeyi götürerek, belirlediğimiz öncelikle alanlarda bir araya getireceğiz. Yani bölgesel gelişmeyi yerinden yerel katılımı sağlamaya çalışacağız. Ve bölgesel kalkınma ajanslarını kurumsallaştıracamız.

**AB'YE TAM ÜYELİK SÜRECİNDE
YATIRIM ORTAMININ İYİLEŞTİRİLMESİ ve
REKABET POLİTİKASI
SEMPOZYUMU**

*4-5 Mart 2004
İSTANBUL*

**OTURUM SONUÇLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ ve PANEL**

Tuncay SONGÖR*

Yatırım ortamının rekabet politikası ve rekabet hukuku uygulamaları ile nasıl geliştirileceğine ilişkin tartışma bu politika ve uygulamaların kapsamının ve genel ekonomi içindeki rolünün tanımlanmasıyla yakından ilişkilidir. Dünyada değişen ekonomik ilişkiler ve teknolojik gelişmeler rekabet politikasının kapsam ve boyutunu da önemli ölçüde değiştirmiştir.

İki günlük sempozyum boyunca konuşmacıların özellikle vurguladığı husus, bugün karşılaştığımız rekabet sorunlarının yalnızca özel ve kamu teşebbüslerinin davranışlarından kaynaklanmadığı, aynı zamanda ve belki de daha fazla devlet müdahalelerinin ve kamu politikalarının sonuçları olarak ortaya çıktıkları yönündedir. Bu durum modern rekabet politikasının neden hükümetlerin ticaret, sanayi, yatırım, özelleştirme ve hatta kamu maliyesi politikaları ile yakından etkileşim içinde olması gerektiğini de açıklayıcı niteliktedir. Sayın Ersin de dünkü konuşmasında, geniş anlamda rekabet politikasının piyasalarda rekabet şartlarının hüküm sürmesine ve etkin rekabetçi firmaların yaratılması ve büyümesine olanak sağlayan kamu politikası araçlarının bütününe ifade ettiğine dikkat çekmiştir. Rekabet politikası bu şekilde geniş anlamda tanımlandığı zaman etkin bir rekabet politikasının gerek teşebbüslerin rekabeti sınırlayıcı davranışlarından, gerekse rekabetin tesisinde ve geliştirilmesine engel teşkil eden kamu politikalarından kaynaklanan sorunlara cevap verecek şekilde oluşturulması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu durum, Sayın Akıncı'nın da ifade ettiği gibi antirekabetçi düzenlemelerin ve davranışların gerek genel ekonomi üzerindeki sistematik, gerekse de sektör üzerindeki spesifik etkisini takip etmeyi ve incelemeyi gerekli kılmaktadır.

Sayın Kemani de, rekabet otoritelerinin yalnızca soruşturmalar ile yetinemeyeceğini, aynı zamanda endüstrilerin performansına ve pazar yapılarına ilişkin daha fazla bilgi edinmeye yönelik araştırmalar ortaya koymaları ve rekabet sürecini ciddi biçimde etkileyen ekonomik uygulamalar analiz etmeleri gerektiğine işaret etmiştir.

Bir başka deyişle, rekabet otoriteleri yalnızca şikayetler üzerine harekete geçmeyi beklememeli, görüşlerini ve olaylara bakış açısını, hükümetlerin ekonomi politikalarını oluşturması sürecine entegre etmeye çalışmalıdır. Bu tür işlev, belirli bir öncelikler listesini de beraberinde getirmektedir. Rekabet otoriteleri bakımından öncelik, ekonominin önemli bir bölümünde görülen yaygın ve sistematik rekabet sorunlarıdır. Rekabet otoriteleri ancak bu bakış açısıyla teşebbüslerin faaliyet gösterdiği yatırım alanını geliştirebilir,

* *Rekabet Kurumu II. Başkanı*

teşebbüslerin verimliliğine ve rekabet gücüne katkı sağlayabilir. Antirekabetçi davranışların sektör bazındaki etkisinin incelenmesi eskiden beri rekabet otoritelerinin işlevidir. Ancak günümüzün karmaşıklaşan ekonomik ilişkileri bu işlevin yerine getirilmesindeki araçların yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılmaktadır. Bugün artık büyük olmanın kendiliğinden pazar gücüne işaret etmediğini görmekteyiz. Teşebbüsün pazardaki büyüklüğü, etkin faaliyet gösteriyor olmasından kaynaklanıyor olabilir. Diğer tedarikçileri ve dağıtıcıları dışarıda bırakan dikey anlaşmalar gerçekte tüketici refahında artış sağladığı için antirekabetçi olmayabilir. Birleşmeler pazarın kontrolünü ele geçirmek için değil, bir etkinlik arayışının sonucu olarak gündeme geliyor olabilir. Bu karmaşık ekonomik ilişkiler içerisinde rekabet otoriteleri rekabet analizlerinde yeni yöntemler geliştirip uygulamak suretiyle neyin rekabeti sınırlandırdığını, neyin gerçekte etkinlik artışı getirdiğini değerlendirmelidirler.

Genel ekonomik ve sektörün spesifik koşulları dikkate alınmadan rekabet kurallarının katı bir biçimde uygulanması, yasal ve meşru ekonomik faaliyetleri ve yatırımları sekteye uğratabilir. Bunun tersine, rekabet kurallarının yeterince uygulanmaması, mevcut tekeli pazar yapılarından ve diğer piyasa aksaklıklarından kaynaklanan sorunları daha da fazla derinleştirebilir. Bu nedenle rekabet otoriteleri bir denge bulmalıdır.

Genel olarak bir pazardaki rekabeti kısıtlayıcı davranışların yatırımlar üzerinde olumsuz etkisi olduğu kabul edilmektedir. Şöyle ki; teşebbüsler arası fiyat anlaşmaları veya pazar paylaşımları sonucunda fiyatlar suni olarak yükselirse, yeni yatırımcılar için pazara girmek cazip olabilir. Gerçek pazar koşulları ortaya çıktığında da tekrar pazar dışına itilebilirler. Bu nedenle bu tür rekabet aksaklıklarından kaynaklanan suni pazar yapıları yeni yatırımcılar açısından bir giriş engeli sayılmaktadır.

Öte yandan, Sayın Gönenç'in de belirttiği üzere telekomünikasyon, enerji ve ulaştırma gibi temel altyapı hizmetlerinin rekabete açılması, bu şebekelere erişimin net kurallara bağlanması, yerli ve yabancı yatırımcıların Türkiye'de yatırım yapmak amacıyla dile getirdikleri en önemli beklentilerden biridir. Bu sektördeki reform ihtiyacını Sayın Akdemir ve Sayın Çimen de önemli vurgulamışlardır.

Rekabet hukukunun varlığı girişim özgürlüğünün ve mülkiyet hakkının korunmasının önemli güvencelerinden birisidir. Pazara giriş ve çıkışların serbest olması ve oyunun kurallarının bir yarış ortamında herkes için adil bir şekilde düzenlenmesi, yatırımların teşvik edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Rekabet kurallarının uygulanması neticesinde cezai yaptırıma maruz kalan teşebbüsler dahi bir gün rekabet kurallarına ihtiyaç duyacaklarını bilmelidirler.

Bu genel açıklamalardan sonra sempozyumda açıklanan görüşleri kısaca ana başlıklarıyla sizlere sunmak istiyorum.

İşleyen bir piyasa ekonomisi, Avrupa Birliği'ne tam üyeliğin en önemli gereklerinden biridir. Rekabet hukuku ve politikası kamunun ekonomiye müdahalesinin temel aracıdır. Yatırım ortamının iyileştirilmesi, yerli ve yabancı yatırımcının ortak talebidir. Siyasal iktidar, hukuk güvenliği, özellikle pazara giriş engellerinin ortadan kaldırılmasını hedefleyen ve etkin uygulanan rekabet kuralları iyi yatırım ortamının vazgeçilmez unsurlarıdır. Rekabet kurallarının etkin uygulanması, kartellerle mücadele, hâkim durumdaki teşebbüslerin bu durumlarını kötüye kullanmalarının engellenmesi, büyük ölçekli birleşme ve devralmaların kontrol edilmesini içermektedir. Rekabet kuralları kararlılıkla, fakat önyargısız ayırım yapmaksızın uygulanmalıdır.

Son olarak, 2004 yılının Avrupa Birliği'yle tam üyelik sürecinde kritik bir öneme sahip olması nedeniyle özellikle bir noktayı vurgulayarak sözlerime son vermek istiyorum.

Avrupa Birliği Türkiye temsilcisi Mr. Kretschmer'in de belirttiği gibi, rekabet hukuku ve politikası Avrupa Birliği'nin tek pazara ulaşmasında, diğer bir deyişle, tek pazarın yaratılması sürecinde ortaya çıkan engellerin kaldırılmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Türk rekabet hukuku ve politikası da aynı şekilde Türkiye ekonomisinin Avrupa Birliği'ne entegrasyon sürecinde tayin edici rol oynuyor ve oynamaya devam edecektir.

Prof. Dr. Nevzat YALÇINTAŞ*

Kanaatime göre benim son zamanlarda iştirak ettiğim, tebliğ verdiğim sempozyum, ilmi toplantılar arasında en muntazam ve gerekli hususları en iyi şekilde yerine getiren bir sempozyumu iki gündür izliyoruz. Bu bize çok büyük bir rahatlık kazandı. Dokümanlar var, tebliğler var, tebliğciler iyi seçilmiş. Tabiatıyla bazı tebliğler daha önce, buraya hiç olmazsa geldiğimizde elimizde olabilseydi konuyu takip etmede daha rahat olabilirdik. Fakat bunlar, hepimiz bu gibi seminerleri organize etmişizdir, insanın arzu ettiği gibi olmuyor.

Elbette kurumumuz bu konuyu seçerken bir defada birkaç hususu birden realize etmek istemiştir. Yani rekabetin yanına uygun yatırım ortamının tahakkuku, yatırım ortamı iyileştirilmesi konusunu almıştır. Benim kanaatim, sadece rekabet konusunu işleseydik, bir yan başlık olarak rekabet ortamının iyileşmesi de şüphesiz gelebilirdi. Çünkü yatırım apayrı bir başlık, apayrı problemleri olan ve üzerinde durulması lazım gelen bir husus.

Burada rekabet konusuna önce bir tasnifle girmek gerekebilecek, firma bazında ve ekonomi bazında, yani mikro ölçekte bakmak bize makroyu da getirebilecekti veyahut iç piyasa rekabet, dış piyasada da rekabet. Gerçi Avrupa Birliği diyerek biz daha çok dışa dönük bir tahlil yapmayı hedeflemiş gibi görünüyorsak da, zaman zaman tebliğlerde firma bazındaki rekabetin unsurları ortaya çıktı. İşte bu sabahki yaptığımız tahliller; telekomünikasyon sahası, elektrik, havagazı vesaire. Bunların tabii dış etkileri var. Ama ülke bazında alındığı zaman bir mikro tahlil yapıldığı derhâl görülen sonuçlardan, grafiklerden ortaya çıkmıştır.

Benim size kısaca arz edeceğim konu bu dış ve Avrupa Birliği, Rusya'ya dönük olacaktır, orada bazı şeylere bakmaya öncelik verdim. Kısaca bunlardan bahsedeceğim.

Şüphesiz ki rekabet konusu ortaya çıktığında Türkiye'nin Avrupa Birliği karşısında ve özellikle de sanayi mallarında rekabet gücü meselesi çıkıyor. Burada problem Türkiye'nin kendi ekonomik yapısından gelmektedir. Dünya rekabet gücü endekslerine baktığımızda, işte hepimizin hatırlayacağı başta küçük Avrupa ülkeleri, Finlandiya, İsviçre gibi ülkeler, Belçika, sonra Almanya ve daha sonra büyük devletlerden Birleşik Amerika. Her sene neşredilen bu endekste Türkiye daima aşağılarda bir yer almıştır. Sebepleri üzerinde duracak değilim; çünkü bizim vereceğimiz bir tebliğ değil. Bizim burada yapacağımız bütün tebliğlerin içinde, üzerinde durulması lazım gelen noktaları arz etmekten

* *İstanbul Milletvekili*

ibaret. Böyle olunca, Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle imzalamış olduğu Gümrük Birliği Anlaşması bir problematik saha olarak ortaya çıktı. Bu problematik, sadece büyüyen açıklar şeklinde belirmedi. Şüphesiz ki büyüyen açıklar daima Türk uygulamacılarını ve teorik iktisatçıları, herkesi meşgul etmiştir ve ediyor. Hatta bu anlaşmanın revize edilmesi, şu veya bu şekilde olumsuz etkilerinin giderilmesi için girişimlerin da yapılması konusu hâlâ sıcak. Fakat bunun dışında bir başka problem de, yeni teşekkül eden, yeni kemikleşen, yani Batı literatüründe “enfant” denilen, hazırlanmakta olan endüstrinin, kemikleşmiş, amortismanlarını yapmış, araştırma ünitelerini oldukça genişletmiş Avrupa Birliği endüstrileri karşısındaki durumudur.

Biz acaba şu geçen, yani Sayın Hanımefendi Tansu Çiller'den ve yine onunla beraber buraya Dışışleri o zamanki Bakanımız Karayalçın'dan bu yana neler kaybettik bu sahada; bunun elle tutulur örneklerini veren iktisatçılar, yazarlarımız var, hatta hesaplar yapılıyor, şu noktalarda olumsuz bir durum hâsıl olmuştur diye. Belki bugün yapılabilecek artık tam üyeliği hedef alan bir Türkiye'nin Avrupa Birliği'nde bu anlaşmayı revize etmek, rafa kaldırmak imkanlarını araştırmak, menfi etkilerini gidermek yerine, şu önümüzdeki dönemde yeni Proteksiyonist gibi görünen, koruyucu gibi görünen tedbirleri almak, ki dün burada bu tebliğler verilirken Avrupa Birliği konusunda, geçiş süresine, koruma süresine işaret edilmiştir. Ne derecede biz bunu kullanabildik ve bundan sonra kullanacağız? Fakat bu reel bir problemdir. Potansiyel rekabet gücüne kavuşacak sanayimizin bir kısmını, hâlâ bu sağlanan imkanlardan yararlanarak rekabet edebilir seviyeye getirme hedefinden Türkiye vazgeçmemelidir.

Tabii bu meseleyi ele alınca karşımıza bu senenin problemleri çıkacak. Acaba, bugün uygulamadan, Sayın Başkanımız bahsettiler, uygulama içinde olanların, bütün bir kadronun enerjisi Kasım ayında, Aralık ayında bir tarih tespiti mi olacak yoksa halihazırdaki durumu düzeltmek için yeni tedbirler alma öncelik mi kazanacak? Şüphesiz ki ideali her ikisinin birden götürülmesidir. Ama, yine öyle görülüyor ki, birincisi öncelik kazanmıştır; yani Türkiye'nin müzakereler için Avrupa Birliği'nden biz zaman tespitini ele alabilmek. Siyasî tahlile burada girecek değiliz, konu bu değil. Ama, bunun içinde bulunduğu konjonktürde o ticari anlaşmaların, Gümrük Birliği anlaşmalarının altında siyasî bazı tavizlerin telaffuz edildiği konusu Türkiye'nin hâlâ gündeminde. Ben burada çizmeden yukarı çıkmak istemiyorum. Çünkü Sayın Başkanımız bu konuda şüphesiz ki hepimizden daha bilgi sahibi. Fakat başını salladığına göre o da her hâlde hayır mı demek istiyor.

Evet, en doğrusu bunu söylemektir, ben yoktum. Doğru da bir ifadedir. Ama, bugün işte tahliline girişemeyeceğimiz, ama hepimizin her gün içinde yaşadığı Kıbrıs meselesinin üzerine bu gölge düşmüş bulunmaktadır.

Bu noktanın dışında acaba rekabet gücümüz dünya endeksi içerisinde böyle alt seviyelerde olduğuna göre, çıkış noktası ne olacaktır? Yine makro bir bakışla ve dış ilişkiler, dış ekonomik ilişkiler yönünden bakıyorum.

Hiç şüphesiz ilk çıkış noktası yine içeriden başlıyor, yani rekabet gücümüzü artırmak. Türkiye endüstri sahasında, hizmet ve diğer alanlarda rekabet gücünü şayet artıramazsa bütün diğer mevzuat yetersiz kalır. Bazı yanlışlıklar mevzuattan dolayı geliyor. Sayın Başkanımız beni af buyursunlar. ekonominin bazı sektörlerindeki zaaf mevzuat hazretlerinden dolayı geliyor. Yani olmasa daha iyi. Bu sahada da, rekabet gücümüzü artırmada, sadece tekellerden gelen engeli bertaraf etmeye çalışmak, bu mevzuatla çok ilgili. Bu engel özelleştirmelerle tamamen ortadan kalkabilecek midir? Kısa vadede zannetmiyorum. Yani bunu bir çözüm olarak görmek bizi yanıltır. Kısa vadede devlet, iktisadî teşebbüslerinin, devlet üretim ünitelerinin özel kesime devri kısa vadede hemence bir fark meydana getirmez. Yapılmasın diye bir netice çıkarmak istemiyorum bundan. İşte örnekler verildi. Uçak masraflarında olmuş olabilir, doğrudur, Trabzon'a olan uçak bedelleri, özel sektörün, daha ucuz. Ama, bir ekonomiye etkili olacak büyük ünitelerin, büyük üretim ünitelerini, aklımıza hepsi gelebilir, bunların kısa vadede bizim rekabet gücümüzü özelleştirmeye fazlaştıracaklarını düşünmek biraz çok iyimserlik oluyor. Orta veya uzun vadede bu olabilecektir. Çünkü dış etkilerle de karşılaşacaklardır. Kaldı ki, burada Türkiye, bu birinci çıkış noktasında Türkiye başka bir tercihe doğru itiliyor. Çünkü, iki yönden bir kısılcacın altına bu rekabet sahasında düşmüş bulunuyoruz: Birisi doğudan gelen mallar, ki daha ziyade Çin menşeli malların bizim piyasamıza, başka piyasalara çok ucuza girmesi, bizim o alandaki rekabet gücümüzü eksiltiyor hiç şüphesiz. Burada zorlamaya girdik. Diğer de ileri teknoloji, Batıdan gelen. Yüksek teknolojiyi Türkiye'de üreterek rekabet gücümüzü, iç rekabet gücümüzü artırıp bunu dışarıya etkili kılma yolunda da güçlkle karşılaşmış bulunuyoruz. Yani ileri teknoloji sahası bizi biraz aşıyor. O zaman saha kendiliğinden ortaya çıkıyor. Yani ara bir sahada biz bugün dış ticaret hacmimizin artışındaki ana dilimlere baktığımızda, işte otomotiv sanayii veyahut da birtakım uzun vadede kullanılan tüketim malları, buzdolabı gibi, televizyon gibi vesaire, tekstilin yavaş yavaş konfeksiyona, kaliteli konfeksiyona doğru kaydırılması, yani ticaret kalemlerimizin ihracın üst tarafındaki kalemlere bakınca kendiliğinden, bu âdeta tanımlanıyor. Biz artık Uzakdoğu'nun ucuz malları ile Batının yüksek teknolojide iddialı olma durumundan çıkmalıyız. Belki Batının yüksek teknolojisini sadece transfer ve Uzakdoğu'nun ucuz olan mallarını da alıp kendi ara sanayimize, yarı mamul şeklinde entegre etmemiz gerekebilecek. Bu sayade rekabet gücümüz artabilir ve bunun örneklerini vermemiz mümkün. Son bir-iki ay önce Bangladeş'te Dünya Ticaret Odaları toplantısına iştirak ettiğimde Rahmi Beyle aynı anda, Sayın Bakanımız, Rahmi Koç ve bendeniz o konferansta beraber bulunduk. Benim tebliğimde güzel bir

tesadüf, belki isteyerek Rahmi Beyin Başkanlık yaptığı celseye rast geldi. Orada enteresan bir durum; bir görüşme yapmamız gerekti Rahmi Beyle. Orada bulunan kişi Koçzadelerin Hong-Kong temsilcisi, Hong-Kong'a mağaza mı açacağız, yoksa Hong-Kong, Çin mallarını alıp, bu her alanda bu mallar ucuz, sadece tekstil alanında değil, bu işin içinde olan arkadaşlarımız çok iyi biliyor, işleyerek pazarlama mı yapacağız? Her hâlde ikinci yapmamız lazımdır. Yani rekabet gücümüzü artıracaksak, onlardan daha ucuza getirme çarelerini Türkiye'de arama birçok mallarda boşunadır. ILO kıstaslarını zedeleyenler veya zedelemiyorlar, ucuza mal imal ediyorlar ve büyük bir etki, rekabet etkisi yaratıyorlar. İşte oradan belki biz kendi yarı mamullerimizi mamul hâle getirerek, dolayısıyla fiyat rekabetinde bir öncelik kazanabiliriz. Son söyleyeceğim, ikinci pencere, ikinci çıkış noktası, dağ insana gelmiyorsa insanın dağa gitmesi lazım. Biz Batı Avrupa'da, Avrupa Birliği ülkelerinde veya kuzeyimizdeki 150 milyonluk Rusya piyasasında birçok zorluklar çıkmışsa, ki bunu hepimiz biliyoruz, oralara gitmemiz lazım. Bizim gidip orada tüketicinin ayağına gitmemiz lazım. Size her iki bölümden de örnek verip sözlerimi bitirmek istiyorum. Son birkaç senedir Avrupa Birliği ülkelerine çok sık gitmem gerekiyor bu AGİT Başkanı olmam dolayısıyla ve şimdi Parlamento İkinci Başkanı seçilmem dolayısıyla. Buralara her gittiğimde mutlaka Türk işadamlarıyla toplantı yapar, onların işyerlerini ziyaret ederim, birliklerle görüşürüm. Brüksel'de, Rotterdam'da, Köln'de, Viyana'da Türkler artık pazarlama işine, doğrudan doğruya tüketiciye, sadece gıda maddeleri satan yerler değil, konfeksiyon satan yerler, mobilya satan yerler ve burada önce bir avantajımızla başlamışız; bu avantaj, 3 milyonu aşan Türk tüketicilerin konsantre olduğu yerler. Bunlar satın alma güçlerini Türkiye'yle mukayese ettiğimizde, Türkiye'deki bu 8-9 milyonluk bir tüketici, en azından bir tüketici kitlesine hitap ediliyor. Fakat yaptığımız müşahede ve görüşmelerde gördüm ki, o tüketiciye hitap eden Türk firmalarının malları artık o ülkenin alt gelir grupları, hatta orta gelir gruplarına hitap edecek tarzda çeşitlenmiş. Sorduğumda, hocam şu malları da İtalya'dan getirip burada satıyoruz diyor. Belki o bizim direkt ihracatımız değil, yüzde 20'si belki İtalyan mobilyalarıdır; ama yüzde 80'i Türk mobilyası. Gıda maddelerinde bu, bu şekildedir. Rusya'da, bir heyetle gittik, biliyorsunuz, geçen hafta geldik Sayın Dışişleri Bakanlığımızın Başkanlığında, bu model orada başka türlü ortaya çıktı ve ilerliyor. "Ramstore"ların sayıları 12 iken 27 olmuş. Şimdi 2007'ye kadar 40'ın üzerinde "Ramstore" açılacak ve ciro artıyor. Benim eski ilişkim olduğu için bu sefer yine ilgilileri çağırdım, konuştum. Yeni açılacak mağazaların isimlerini ben o zaman vermiştim. Mesela Kazan'da, Nijninovgrat'ta açılması, buralar, San Petersburg'da yakında açılıyormuş ve oranın da inşallah açılışında bulunacağız. Burada öyle bir tüketici kitlesi var ki, Rusya'da, bu tüketici kitlesi bizim mallarımıza aşına olabilecek bir gelir seviyesi durumunda. Yüksek kaliteli mallara, pahalı mallara gidecek durumda değiliz. Ama yavaş yavaş bizim o tüketiciye götürdüğümüz mallar da o

şekle doğru ilerliyor. Başarılı bir model. Başka firmalar da, Türk firmalarını kastediyorum, buna özenerek, bu başarılı modeli görerek, ben buna Koçzade modeli diyebiliyorum, biraz belki Ankara şovenizmi yapıyoruz ama, ilk onlar gördü ENKA'yla beraber, bu işi onlar gördü. Ve ayağına götürdü Rus tüketicisinin. Sür'atle bu mağazalar gelişti, yayılıyor. Ve enteresan sosyolojik veçheler gösteriyor. Mesela Kazan derken, orada başarılı olacağını biliyordum. Bu son gidişimizde gördük ki, Kazan, en başarılı, en çok satış yapan, en çok kâr yapan mağaza. Sebep, Tatar Türk asıllı bir kitledir orada. Yani orada başka duygular da işin içine giriyor. Alışılmış tüketim modelleri, başka tüketici tercihleri girmiş. Şimdi bu mağazadan 50 tane olacak. Fakat bu bizim Odalar Birliğimizi yeni bir karara götürmüş. Biliyorsunuz, büyük bir Türk Ticaret Merkezi Moskova'da bitti. 40 bin metrekarelik kapalı alana sahip. Düşünebileceğiniz Türkiye'de bütün büyük firmaların orada şu anda mağazaları var. Tabii Ramstore'da aşağıda en büyük kısmı almış. Ve büroların da yüzde 90'ı tutulmuş. Şimdiden görülen bu başarı yeni bir karara doğru götürmüş Odalar Birliğini. Yani rekabette zorlayacağımız alanlar var Türkiye'nin. O da nedir? Yine Moskova'da şimdiki açılacak olanın yüzde 20 kadarı Rus sermayesine ait, yüzde 80'e yakın olanı da doğrudan doğruya bizim Türk sermayesine ait. Bu bir toptancı ticaret merkezi açılması kararına götürmüş. Piyasa şartları rekabet gücümüzün geliştiğini göstermiş. Yeni bir toptancı ticaret merkezi projesi başladı. Ve burada sadece Rusya'ya değil, Beyaz Rusya, Ukrayna, Kazakistan vesaireye hitap edecek.

Sözlerimi burada noktalarken, Türkiye'nin rekabet alanında yeni ufukları, yeni tercihleri araştırması, zorlaması gerekiyor. Yoksa, o endekse baktığımız zaman şimdiden havlu atmamız lazım. Şimdiden dememiz lazım ki, bu iş bitmiş. Almış gitmişler başlarını, biz nereye ne satacağız? Hayır, öyle değil. Piyasaları yakinen bir inceleme bize yepyeni sahalara açıyor, yeni ufuklar açıyor. İşte bu Ramstore başarılı örneği, ki bu sadece Koçzadeler örneği değil, bize diğer ülkelerde de aynı şeylerin yapılabileceğini gösteriyor.

Memduh HACIOĞLU*

Yıl 1979, “Margareth Thatcher” İngiltere’nin Başbakanı olur. Yıl 1980, “Ronald Reagan” Amerika Birleşik Devletleri Başkanı olur. Ondan sonra dünyada yeni bir düzen başlar. Bu arada Gorbaçov “Glasnost perestroika”yla Sovyetler Birliği’nde de bir depremin ilk işaretleri görülür. Bu yeni dünya düzeni nedir? Pazar ekonomisi. Artık dünyada karma ekonominin yok olduğu, komünist sistemlerin, sosyalist sistemlerin ufaldığı ve ortadan kaldırıldığı yeni bir düzene girmiştir. Türkiye de 24 Ocak kararlarıyla birlikte Özal’ın başlattığı yeni bir ekonomik sistemle kendini dışarıya açmaya başlamıştır. Bu dönem çok hızlı gelişmiştir. İlk önce deregülasyon dönemi. Bu dönemde birçok ülkede birçok ticari, ticaretteki kanunlar deregüle edilmiş, bir sürü kanun ortadan kaldırılmıştır. Bu deregülasyonların sonunda dünyadaki ticari faaliyetler çok hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır. Dünya ticaret hacmi çok yükselmiştir. Bu yükselmenin ardından da yeni bir dönem başlamış ve buna da reregülasyon dönemi denmiştir. Reregülasyon dönemi nedir? Oyunun kurallarını tekrar yeniden düzenlemektir. Bunu kim istemiştir, bu yeni düzeni, bu reregülasyonu? Toplumların arzuları tabii ki vardı; çünkü belli konularda belli rahatsızlıklar hemen hemen dünyanın her tarafında ortaya çıkmaya başlamıştı. Örneğin bir çift ayakkabıyı Çin’de günde 1 dolarlık yevmiyeye üreten bir Amerikan şirketinin o ayakkabıyı 140 dolara Amerika’da satması, Amerikan toplumunun bu konuda infiale getirilmesine neden olmuştur. Günde 1 dolar yevmiyeye çalıştırdığınız bir fabrikadan ürettiğiniz bir ayakkabıyı siz Amerika’ya getirip 140 dolara nasıl satarsınız diye bu sorular başladı ve ondan sonra özellikle Rekabet kurulları ve rekabet hukuku ön plana çıkmaya başladı. Fakat gelin görün ki, toplumun bu tepkilerine karşı bu yeniden düzenlemeler daha ziyade yine büyük şirketleri korur duruma getirildi. Böylece, rekabetin önünün açılmasından öte rekabetin önünün tıkandırıldığı bir döneme girildi. Bunu çok rahat bir şekilde Türkiye’nin Avrupa Birliği’yle olan ilişkilerinde görebiliyoruz. Nevzat Hoca da anlattı, biz herkesten farklı olarak Gümrük Birliğiyle birlikte Avrupa Birliği’nin içine girdik. Gümrük Birliği Türk sanayisinin Avrupa sanayisiyle birebir rekabetini ve bu birebir rekabet koşullarında Türk sanayicisinin dezavantajlı olduğu durumları ortaya çıkarttı. Bugün Türkiye’de, dün açıklanan rakamlara göre enflasyon yüzde 10’ların altına indi. Son 25 senedir ilk defa bu noktaya geliyor. Ama bir de geriye dönüp 10 sene önceyi hatırlayalım. Yani faizlerin yüzde 80’ler, yüzde 100’ler, yüzde 300’ler, yüzde 500’ler olduğu dönemleri, yüzde 7000’ler olduğu dönemleri hatırlayalım. Bu kadar büyük ekonomik istikrarsızlığın hüküm sürdüğü bir

* İstanbul Milletvekili

çeyrek asrın içinde Türkiye son derece istikrarlı bir Avrupa Birliği'yle tam rekabet hâline sokulmuştur. Bunun neticesinde iki şey ortaya çıktı. Olumsuzunu söyleyeyim. Türk sanayii bütün olumsuz koşullara rağmen kendi rüşünü ispat etti ve Avrupa Birliği'yle rekabette elinden geldiğince başarılı bir sonuç ortaya koydu. Nitekim ihracat rakamlarımıza baktığımızda, Türkiye'deki ihracat artışının özellikle Gümrük Birliği döneminden itibaren düşmesi beklenirken artış hızının çok sağlıklı bir şekilde devam ettiğini ve burada bir sorun yaşanmadığını görüyoruz. Ama diğer taraftan da gelin görün ki, Türkiye'de ihracat artarken ithalat ondan daha da fazla artmaya başladı. Yani, dünya ile rekabette sadece Avrupa Birliği değil, tabii Dünya Ticaret Örgütü GATT anlaşmalarıyla birlikte bu aynı dönemde Türkiye bütün dünyayla olan ticaretinde de bir yeni deregülasyonlar ve regülasyon dönemini yaşadı. O anlamda baktığımızda, özellikle Uzakdoğu'dan gelen rekabette Türkiye şu anda haksız bir konuma sokulmaya başladı.

Özellikle Çin'deki yatırımlara bakın, daha ziyade doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıdır. Buradaki ucuz işgücüyle bütün dünyaya o mallar sunulmakta ve dünya rekabetinde de çok önemli avantajlar elde edilmektedir. Bunun karşılığında da çok nadir, az bazı önleyici önlemler alınmakta. Bugünde Çin'deki gelişmelerin arkasında Amerika Birleşik Devletleri sermayesinin olduğu düşünüldüğünde kolay kolay önüne büyük engellerin konamayacağı bir dönemi yaşamaktayız. Özellikle bu dönemde Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği çok önem taşımakta. Gümrük Birliği üyeliğiyle birlikte ilişkilerimizin ekonomik yönden gelişmiş olması olumlu idi. Ancak, bu yılın sonunda müzakere tarihinin Türkiye tarafından alınacağına çok büyük umutla bakılmasına rağmen tam üyelik olmadığı takdirde, Türkiye'nin birçok hususu Avrupa Birliği'yle olan ilişkisinde yeniden sorgulamasının icap ettiği bir dönem açılır inancındayım. Ama, iyimser olarak ben bu tarihin alınacağına ve Türkiye için yeni bir sayfa açılacağına inanıyorum. Türkiye'nin özellikle Avrupa Birliği'yle birlikte hem Avrupa Birliği içinde, hem de dünyayla rekabetinde çok daha güçlü, yeni bir dönemin açılacağına inancım sonsuz. Bunu neden söylüyorum? Türkiye'nin bugün dünyayla rekabetinde en büyük sorunu yatırımlarını gereği kadar yapamamasıdır. Türkiye'de müteşebbis var, ama sermaye birikimi az. Sermaye birikimini dışarıdan sağlamanın bazı denemelerini Türkiye son 20-25 yılda yaptı. Yani sıcak para girişleriyle birlikte finans kesimini kullanarak bir şekilde kamu kesiminin finansmanını sağlayan bir dönem yaşadı. Bu dönemin bedelini çok ağır ödedik. Batan bir bankacılık kesimi, aşağı yukarı 70 katrilyon civarında bankaların açığı ve toplumun üzerine yüklenen ağır bir fatura karşımızda. Bunun sağlıklı yapısı nedir diye baktığımızda, Çin örneği, Polonya örneği çok basit, yani doğrudan yabancı sermayenin doğrudan üretime girmesi, doğrudan ticarete girmesi. Bu sağlandığı takdirde ülkelerin ekonomik büyümeleri, ülkelerin ekonomik istikrarının sağlanması çok daha hızlı olmakta. Bu anlamda tarihin

alınması Türkiye’de özellikle doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının hızlanması açısından çok önemli. O zaman Türkiye’nin önünün açılacağı yeni bir döneme gireceğimize inanıyorum.

Bir-iki engeli ben tabii içeride işaret etmek istiyorum. Yine doğrudan yabancı sermayenin Türkiye’ye girişindeki soğukluğun temel nedenlerinden biri de Türkiye’deki kayıtsız ekonominin büyüklüğüdür. Kayıt dışı ekonomi, şu anda tam bir veri yok ama, birebir olduğu rahat bir şekilde söylenebiliyor. Kayıt dışı ekonominin tabii olumlu tarafı var. Yani ucuza malediyorsunuz, ucuza satıyorsunuz, düşük gelirli ailelere ucuz mal tedarik ettiğiniz takdirde de onların yaşam koşullarına biraz nefes aldırıyorsunuz; bu olumlu tarafı. Olumsuz tarafı, vergi gelirinden devleti mahrum bırakıyorsunuz, devletin çalışma mekanizmasını zora sokuyorsunuz, devletin sağlıklı vergi geliriyle size hizmet etmesine mâni olup, devletin borçlanarak size hizmete zorluyorsunuz ve bundan dolayı da ekonomide istikrarı bozuyorsunuz. O istikrarsız dönemin de bedelini yine toplum kendisi ödüyor. Görünen gerçeğe bakıldığında da bunun çok da faydalı bir şey olduğu söylenemez. Yabancı sermayenin en çok bakacağı olay, mümkün olduğunca kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınmasının sağlanmasıdır. Burada, tabii Rekabet Kurumunun birebir sorunu değildir, rekabet hukukunun da sorunu değildir. Türkiye’deki malî sistemin, özellikle malî denetim mekanizmalarının çok sağlıklı bir şekilde çalıştırılması, ve güvence altına alınması gereklidir. Bu yapıldığı takdirde inanıyorum ki, Avrupa Birliğinden müzakere tarihi alınmasıyla birlikte Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının çok hızla artacağı yeni bir döneme gireceğiz.

Son olarak sözlerimi biraz da siyaseten girmek istiyorum.

Dediğim gibi, bu dünyada son 20-25 yılda yaşanan gelişme ve değişim hepimizin kafasında berrak bir şey bırakmıyor. Pazar ekonomisi dediğimiz olay, küresel ekonomi dediğimiz olay, küreselleşme dediğimiz kavramlar bazı konularda hepimize cazip gelmekle birlikte, belli konularda da büyük soru işaretleri ortaya koymaktadır. Bu anlamda bakıldığında, yine siyaseten söylüyorum, özellikle rekabet hukukunun gelişmesinde dünyada söylüyorum bunu ve Türkiye’de de bunun etkilerini görmekteyiz, büyük işletmelerin bu hukukun gelişmesinde katkıları büyüktür. Onların zorlamasıyla, onların çalışmalarıyla ve bütün dünyadaki ekonomik sistemi reregüle etme arzularıyla ortaya çıkmaktadır. Toplumun istekleri ve arzuları maalesef buralarda çok geri planlarda kalmaktadır. Bu tabii dünyada bugünkü pazar ekonomi sistemini de tartışır hâle getirmektedir. Yani kapitalist düzenin sınırsız bir şekilde büyümesi, gelişmesinin dünyada nerelere varacağı, hangi sorunları ortaya çıkaracağı da tartışılmaktadır. Çünkü, bakıyorsunuz bazen ekonomideki bir tıkanıklığı siyaseten çözmeye çalışan toplumlar ortaya çıkmakta. Bunun temel belirgin bir örneği Irak Savaşıdır. Yani, durup dururken Birleşmiş Milletlerin çözebileceği

bir sorunu Amerika Birleşik Devletleri kendisi çözmeye çalıştı. Ve temel saikler de, hakikaten başta söylenenlerin çok dışında, tamamen Ortadoğu'daki enerji kaynaklarına hâkim olma savaşıdır. Bunun tabii temel yüzü de ekonomiktir, siyasî değildir. Öyle bakıldığında da, bu yeni düzenin tartışmaya açılmış olması Türkiye için de çok önemli. Çünkü bizlerin de artık her konuya duyarlı olma zamanının geldiği inancındayım. Yani bir değişim ortaya çıktığında bir daha düşünelim. Acaba doğru mu yanlış mı, kısa vadede doğru olan orta, uzun vadede ne kadar doğru, bunu ölçebiliyor muyuz; bu sualleri sormadan çok böyle, hazır olmadan kabul etmenin de bedellerini ağır bir şekilde ödemeyelim diye söylüyorum.

Bu anlamda Avrupa Birliği'ne girişimizde de, bu tartışılan bir konu, Avrupa'nın kendi içinde de bu tartışılmaya başladı. Yeni dünya düzenine baktığımızda sosyal devlet kavramının en güçlü olduğu toplum Avrupa Birliği'dir. Birliğin kendi içinde çok güçlü bir şekilde sosyal devlet kavramı pazar ekonomisinin içinde işletilmeye başlanmıştır.Örneğin; İngiltere'de İşçi Partisinin ekonomik sisteminin bir parçası olarak, "Embedded" ekonomi dedikleri pazar ekonomisinin içine sosyal devleti yerleştirmek ve bir şekilde vahşi kapitalist düzeni kontrol altına alıp, insanlık için, insanlığın hayrına çalışacak bir düzenin kurulması şeklinde yorumlanmak istenmektedir. Bunun öncülüğünü Avrupa Birliği'nde İngiltere yapmaktadır. Fransa ve Almanya'da da büyük bir duyarlılık ortadadır. İsveç bunun en ileri örneğidir. Hakikaten sosyal devletin bir pazar ekonomisiyle nasıl çalıştırıldığıнын en iyi örneği orada görülmektedir.

Son cümle olarak; Rekabet Kurumuna ihtiyacımız var, rekabet hukukuna ihtiyacımız var. Ama önemli olan bu iki hukukun da, kurumun da Türkiye'nin ekonomisinin sağlıklı gelişmesine, ekonominin sağlıklı büyümesine, ekonominin sağlıklı istihdam yaratmasına engel olacak şekilde değil, yardımcı olacak şekilde çalışması için mutlak surette ön planda tutulmasının icap ettiğini vurgulamak istedim.

C. Tanıl KÜÇÜK*

Sempozyumun başlığı Türkiye açısından gerçekten çok önemli üç konuyu içeriyor; Avrupa Birliği, yatırım ortamının iyileştirilmesi ve rekabet politikası. Sempozyumun kapsamında gerçekleştirilen oturumlar İstanbul Sanayi Odasının gündeminde de önemli yer tutan bu üç önemli konunun değişik boyutlardan ve birbirleriyle bağlantılı bir biçimde ele alınmasına, tartışılmasına imkan tanıdı, bu alandaki birikim ve vizyonumuza önemli katkılarda bulundu.

Avrupa Birliği'ne tam üyelik Türkiye için çok önemli bir hedef. Son iki yılda AB ile 40 yıllık inişli çıkışlı tarihimizin belki de en olumlu dönemindeyiz. Bu olumlu havanın iki tarafın da katkı ve çabalarıyla sürdürülmesini ve 2004 sonunda da Avrupa Birliğiyle ilişkilerimizin artık yeni bir aşamaya taşınmasını ümit ediyoruz. Şimdiye kadar Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinin en önemli kısmını siyasî kriterlerin yerine getirilmesi oluşturdu ve Türkiye bu anlamda önemli adımlar attı. Ancak, tam üyelik sürecinde ekonomik kriterler de en az siyasî kriterler kadar önem taşımaktadır ve burada yapmamız gereken daha çok işimiz bulunmaktadır. Yatırım ortamının iyileştirilmesi bunların başında gelmektedir. Yakın dönemlerdeki yanlış ekonomik politikalar ve art arda yaşadığımız krizler ülkemizi üretim ekonomisinden uzaklaştırmış, sabit sermaye yatırımlarımızı geriletmiştir. Son iki yılda makroekonomik göstergelerde elde edilen iyileşme çok önemli ve ümit vericidir. Ancak, uygun yatırım ortamı hâlâ oluşmamıştır.

Geride bıraktığımız iki yıl içinde sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranı % 17 civarındadır. Oysa diğer gelişmekte olan ülkelerde bu oran % 25-30'lar düzeyinde seyretmektedir. 1997'deki sabit sermaye yatırım harcamalarını 100 kabul ettiğimiz zaman, bu harcamaların 2003'deki karşılığı 67.7 olmaktadır. 1997'deki özel kesim sabit sermaye yatırım harcamalarını 100 kabul ettiğimiz zaman, 2003'te bu rakam 60 olmaktadır. Düşünebiliyor musunuz? Öyle bir yedi yıl geçirmişiz ki, özel kesim yatırım harcamaları yüzde 60'a gerilemiş. Türkiye mutlaka yeniden yatırım yapan bir ülke hâline gelmek zorundadır. Mevcut durumda kendi tasarruflarımız yatırım yapmak için yetersiz. Bunun için uluslararası tasarruflardan faydalanmamız, uluslararası doğrudan yatırımları ülkemize çekebilmemiz gerekiyor. Ancak, makroekonomik istikrar yönünde kaydedilen önemli ilerlemelere rağmen, 2003, doğrudan yabancı yatırımlar konusunda en başarısız yıllarımızdan birisi olmuştur. Deneyimler, uluslararası yatırımcıların ancak yerli yatırımcılar yatırım yapmaya başladıktan sonra o ülkeye güven duyduğunu göstermektedir. Bu anlamda 2004 çok önemli bir yıldır. Siyasî ve ekonomik istikrarın bozulmadan sürdürülmesi, ekonomik

* İstanbul Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanı

göstergelelerde son iki yılda elde edilen iyileşmenin devam ettirilebilmesi şarttır. Ancak bu takdirde girişimcimiz önünü görebildiğine ikna olacak, yatırım şevki ve cesareti güçlenecektir. 2004'ün en temel hedeflerinden birisi de, yatırım ortamını iyileştirmeye yönelik düzenlemelerin süratle sonuçlandırılmasıdır. Yatırım yapamayan bir ekonominin rekabet gücüne sahip olmasına imkan yoktur.

Sempozyumun başlığındaki rekabet politikası rekabetin kurallarını ifade etmekte. Rekabetin kurallarının oluşturulması ve sağlıklı uygulanması çok önemli. Dün Sayın Kemani'nin de belirttiği gibi, rekabetin kuralları konmadan, rekabet hukuku olmadan sürdürülebilir rekabet gücüne sahip olunamıyor. Hem Avrupa Birliği'ne tam üyelik süreci, hem de küresel rekabet koşullarında var olma mücadelesi sürdürülebilir rekabet gücüne sahip olmayı bir zorunluluk hâline getirmektedir. Sürdürülebilir rekabet gücü rekabetin kurallarının oluşturulması ve uygulanmasının yanı sıra başka pek çok koşulu daha gerektirmektedir. Yazılı olarak en iyi rekabet kanunlarına sahip olabilirsiniz; fakat diğer koşullar yerine gelmiyorsa yatırım ortamınız ve rekabet gücünüz istediğiniz düzeyde gelişmeyecektir. Hukukî altyapı ile yatırım ve üretim için gereken diğer koşullar birbirini mutlaka tamamlamalıdır.

Küresel ölçekte rekabet edebilir hâle gelmek için işletmeler, gelişmiş bir yerel çevreye ihtiyaç duymaktadırlar. Bizdeki yerel çevre küresel rekabet açısından maalesef pek uygun değildir. Girdi maliyetleri rakip ülkelerden çok daha yüksek, finansman imkanları kıt ve pahalı. Ülkemizdeki yerel zeminin küresel rekabete şans tanır hale gelmesi, kamunun, verimlilik temelinde yeniden yapılanmasıyla mümkün olacaktır. Meclis Başkanımız Sayın Kavi'nin dünkü oturumda belirttiği gibi, kamudaki verimsizlik özel sektöre yük olmaya ve Türk sanayiinin rekabet gücünü olumsuz etkilemeye devam etmektedir. Türk sanayicisi OECD ülkeleri arasında işgücü üzerinde en yüksek orandaki prim ve vergi yükünü taşımaktadır. Ekonomimizde kayıt dışı faaliyetlerin oranı çok yüksek boyutlardadır. Kayıt dışı faaliyetler kayıt altında yükümlülüklerini yerine getirerek çalışan işletmeler aleyhine büyük bir haksız rekabet yaratmaktadır. Kayıt dışı ekonomi kayıt altına alınmadan eşit rekabet koşulları ve sağlıklı işleyen bir piyasa mekanizmasının oluşmasını beklemek ne kadar gerçekçi olur? Öte yandan sanayicimiz, OECD ülkeleri arasında, sanayide kullanılan elektriğe en yüksek bedeli ödemek zorunda kalmaktadır. Elektrikte dağıtımın özelleştirilmesiyle kayıp, kaçak oranının azalacağı ve fiyatlarda önemli indirimlerin sağlanacağı ifade edilmektedir. Hâl böyle iken, bu uygulamaların bir an önce hayata geçirilmemesini anlamakta güçlük çekiyoruz. Yalnızca elektriğe değil, akaryakıtta, haberleşmeye, kamunun ürettiği tüm girdilere sanayicimiz rakiplerinden daha yüksek bedeller ödemektedir. Bilindiği gibi, tam üyelik sürecinde Avrupa Birliği rekabet politikası gereği telekomünikasyon, ulaştırma, enerji gibi sektörlerin serbestleştirilerek özel sektöre açılması ve sonra

da devlet tarafından düzenlenmesi bir zorunluluktur. Bu süreç bir an önce tamamlanmalı ve sanayimizin uygun koşullarda kaliteli ve kesintisiz enerji ihtiyacı giderilmeli, girdi maliyetleri rakip ülkeler düzeyine çekilebilmelidir.

Avrupa Birliği'nin ekonomik entegrasyon sürecinin nihai hedefi, üye devletlerdeki işletmelerin eşit koşullarda rekabet edebileceği bir Avrupa tek pazarını yaratmaktır. Bu hedefe ulaşmanın aracı da ortak rekabet politikasıdır. Bu politika çerçevesinde haksız rekabet yaratma ihtimali nedeniyle devlet yardımlarının da izlenmesi ve denetlenmesi gerekmektedir. Bu nedenle, Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde uyguladığımız teşvik politikası sanayimiz açısından büyük önem taşımaktadır. En kısa sürede AB kriterlerinde ve rekabet politikasıyla uyumlu bir teşvik modeli geliştirmek zorundayız. Son teşvik uygulaması olan 1500 doların altındaki illere yönelik teşvikler, doğurabileceği sonuçlar itibarıyla bizleri endişelendirmektedir. Sağlanan desteklerin kapsam içindeki tüm illere aynı ölçütler dahilinde uygulanması, yatırımların ekonomik büyüme ve coğrafi konum açısından daha avantajlı illerde yoğunlaşmasına, kapsama giren ve girmeyen birbirine yakın iller arasında haksız rekabete yol açacaktır. Bu sakıncaların nedeni, teşvik uygulamasında tek kriterin 1500 dolar olarak alınmasıdır.

AB rekabet politikasıyla uyumlu, haksız rekabete yol açmayacak, doğrudan yabancı yatırım çekmeyi kolaylaştıracak sektörlerin ve yörelerin rekabetçi üstünlüklerini ön plana çıkaracak bir teşvik politikasını mutlaka geliştirebilmeliyiz. Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinde, sanayi kuruluşlarımızın AB'deki sanayi kuruluşlarıyla rekabet edecek yeteneğe kavuşmaları şarttır. Aksi takdirde ayakta kalamayacaklardır. Tam üyelik gerçekleştiğinde Türkiye'deki işletmeler AB'ye üye ülkelerdeki işletmeler ile aynı ekonomik ortamda, aynı koşullarda karşı karşıya geleceklerdir. Hazırlıklarımızı buna göre yapmak zorundayız.

2001 krizinden sonra sanayimiz verimlilik konusunda önemli aşama kaydetmiştir. Ama verimliliği daha da geliştirmeliyiz. Küresel rekabet koşullarında artık en az girdiyle en fazla katma değeri yaratabilenler ayakta kalabilmektedir. Türk sanayicisi de insan kaynağı, hammadde, enerji dahil bütün kaynaklarını daha da verimli kullanmayı mutlaka öğrenmek zorundadır.

2010 yılında dünyanın en rekabetçi bilgi ekonomisi hâline gelmeyi hedefleyen Avrupa Birliği ülkeleri Lizbon stratejisi çerçevesinde 2010 yılına kadar GSMH'lerinin yüzde 3'ünü AR-GE faaliyetlerine ayırmayı taahhüt etmişlerdir. Türkiye ise AR-GE faaliyetleri için GSMH'nın ancak binde 6'sı gibi bir oranda kaynak ayırabilmektedir. Bir tarafta yüzde 3, bir tarafta binde 6. Bu arayışı kapatmayı hedeflemeliyiz. AR-GE ile birlikte sanayimizin teknoloji üretme, yenilikçilik ve yaratıcılık yeteneklerini de geliştirebilmeliyiz. Kurumsallaşma ve ölçek ekonomisi anlamında da sanayimizde önemli

eksiklikler mevcuttur. Kurumsallaşmanın sağlanması, yabancı ortaklıklar ve ölçek ekonomisini yakalamaya yönelik şirket birleşmeleri açısından büyük önem taşımaktadır.

Şirket birleşmelerinde Rekabet Kurumu çok önemli rol oynamaktadır. Bu örnekte Rekabet Kurumunun söz konusu sektörün ülkemizdeki ve dünyadaki durumunu dikkatle inceleyerek verdiği karar mutlaka sanayimiz adına hayırlı sonuçlar doğurmuştur.

Türkiye'nin acilen yeni bir sanayi stratejisi geliştirmeye ve bu kapsamda rekabetçi sektörlerini belirlemeye ihtiyacı vardır. Kamu, özel sektör, üniversiteler, ilgili tüm taraflar bir araya gelmeli ve bu strateji bir an önce oluşturulmalıdır. Aynı şekilde sanayi kapasitemizi tam anlamıyla ortaya çıkaracak sanayi envanterimizin de bir an önce tamamlanması gerekmektedir. Sanayimiz ve sektörlerimiz hakkında sağlıklı ve doyurucu bilginin varlığı, hiç şüphesiz Rekabet Kurumuna da en doğru kararı alabilme imkanını getirecektir.

Devletin hem oyuncu, hem de hakem olmasının yanlış olduğuna, devletin ekonomik faaliyetlerden çekilerek, düzenleyici ve denetleyici rolüne yoğunlaşması gerektiğine inanıyoruz. Piyasanın görünmez eli, her zaman, her şeyi kendiliğinden en uygun noktaya getiremez; bir düzenleyiciye ihtiyaç vardır. Bu düzenleme işlevinin yerine getirilmesi, iyi işleyen bir hukukî, adlî ve kurumsal altyapıyı gerektirmektedir. Araştırmalar, hukukun ve kurumların iyi işlediği ülkelerde ekonomik büyümenin de ivme kazandığını göstermektedir.

Uluslararası doğrudan yatırımların öneminden söz etmiştim. Hukuk sistemimizin daha etkin hâle gelmesi, ülkemizdeki yoğun ve değişken bürokratik yapının değişmesi, bu yatırımlardan daha çok pay almamızı sağlayacaktır. Rekabet hukukunun iyi uygulanması, caydırıcı önlemlerin kısa sürede hayata geçirilmesi, ilgili mevzuatın hızla oluşturulması da yine bu yatırımların ülkemize yönelmesini kolaylaştıracaktır. Kaldı ki, bu koşulların yerine getirilmesi kendi yatırımcımızı da daha çok teşvik edecektir. Geride bıraktığı 7 yıl içinde Rekabet Kurumu bu anlamda önemli hizmetler yapmıştır. Hizmetlerini daha da geliştirerek yoluna devam edeceğine inanıyoruz.

Av. Özdemir ÖZOK*

Rekabet kurumu tarafından düzenlenen ve iki gün süren “*Avrupa Birliğine üyelik sürecinde yatırım ortamının iyileştirilmesi ve rekabet politikası*” konu başlıklı toplantıda sayın katılımcılar “*Yatırım ortamının iyileştirilmesinde Rekabetin gücü ve Rekabet politikalarının önemi*” konularında çok ayrıntılı bilgiler sunmuşlardır.

Anlatımlardan çıkan ortak sonuç; adına ister sosyal piyasa ekonomisi, ister liberal sistem, ister karma ekonomi deyiniz, bunların temelini rekabet olgusu oluşturur. Başka bir anlatımla, rekabet düzeninin ve rekabet ortamının olmadığı ekonomik sistemlerde, rekabetin yerini yoğun bir tekelleşme alır. Tekelleşme ise, genellikle kaynakların savurgan kullanımını, ekonomik gelişmenin yavaş işlenmesini, pazar paylaşımı ve fiyat belirleme gibi keyfilikleri yanında karşı koyulamaz güç haline gelen tröstleşmeye neden olur.

Dünya denilen yer küre üzerinde yaşayan canlıların en gelişmiş olan insan, tanrının kendine bahsettiği akıl gücüyle siyasal, sosyal, ekonomik, teknik ve bilimsel alanlarda büyük atılımlar gerçekleştirmiştir. İnsanlığın ortak ürünü olan bu değerler tüm toplumları ve onların oluşturduğu devletleri de etkilemektedir.

Çağdaş ve demokratik olma iddiasında olan hiçbir ülke bu etkilenmeye karşı koyamaz. Ancak bu yapılırken, ulusal değer ve kavramları kaybetmemeye çağdaş değerleri ulusal çıkarlarla bütünleştirmeye çalışılmalıdır. Ülkemizde bu olgu gerçekleştirilememiş, kuruluş yılları dışında, çağdaş değerler sadece söylemlerde kalmış, uygulamada gelenek, görenek, töre ve yerel kültürler acımasızca egemenliğini sürdürmüş bu tutum piyasa ekonomisine de yansımıştır. Yaşamın şaşmaz bir gerçeği olan her oyun kuralına göre oynanır ilkesi toplumsal yaşamda da geçerliliğini korumaktadır. Ekonomik ve mali düzenlemeler kurallar ve disiplinler bütünüyle ancak gerçek ve sağlıklı sonuçlar verir.

Ülkemizde çağdaş demokratik yapılanmanın temelleri Atatürk devrimleri ile atılmıştır. Bu yapılanma içinde yer alan laik ve sosyal hukuk devleti olgusu ile ekonomik bünyemizi 80 yıl içinde, öngördüğümüz çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırma çabaları içinde olduk. Bu süre içinde kimi olumlu gelişmelere karşın, izlenen yanlış ve popülist politikalar nedeniyle, ekonomik ve toplumsal sistemimize ilkeli bir işlerlik ve tutarlılık kazandıramadık. Çünkü, Atatürk ilke ve devrimlerinin esas alınması gereken çağdaş kurumsallaşmanın

* Türkiye Barolar Birliği Başkanı

yerini, çoğu zaman çatışmacılığı öne çıkaran bireysel yaklaşımlara, sloganlara ve yüzeysel değerlendirmelere bıraktık.

Bu yanlış seçim ve uygulama sonucu siyasal, sosyal ve ekonomik yönden vardığımız nokta ortadadır. Özellikle toplantının konusunu oluşturan piyasa ve ekonomik yapımızın, geçen süreç içinde kurumsallaştırılmaması, ilkelerinin ve kurullarının belirlenememesinin sonuçları, siyasal ve sosyal yapımızı da etkiliye gelmiştir. Zira, disiplinden, ilke ve kurallardan, yaptırımlardan yoksun bir ekonomik yapı, her türlü olumsuzluğu, siyasal ve toplumsal alana da yansıtır.

Bilindiği gibi Türkiye, siyasal rejimini, laik ve sosyal hukuk devletinin temel alındığı “*Demokratik Laik Cumhuriyet*” olarak belirlemiştir. Ekonomik sistemini ise, Cumhuriyetin ilk yıllarında devletçi, sonraki yıllarında karma ekonomi ve 1980’li yıllarda da serbest piyasa ekonomisi olarak uygulamaya çalışmıştır. Hangi ekonomik sistemi uygularsanız uygulayınız, rekabet ortamının bulunmadığı yada korunmadığı bir piyasa ortamında sağlıklı sonuç almanız olanaksızdır. Bu bağlamda kuruluştan itibaren, siyasal rejimimizi koruyucu yasal düzenlemeler ve güvence niteliğinde kurumlar oluşturulduğu halde, 1994 yılına kadar, ekonomik sistemi koruyucu düzenlemelerden yoksun bulunuyorduk.

Liberal ya da sosyal piyasa ekonomilerinde, devletin müdahalesinin söz konusu olmadığı durumlarda, sistemin kendisini yok ettiği gözlenmiştir. Bunları, serbest piyasa ekonomisini, bozucu, kısıtlayıcı, onun temelde arz ve talep kurallarına göre işleyişini engelleyici anlaşma, karar ve uygulamalar ya da piyasalardaki egemen konumun kötüye kullanılması olarak sıralayabiliriz. O nedenle piyasa ekonomisinin uygulandığı ülkelerde, devletin ekonomiye müdahalesi, rekabet düzeninin korunması için zorunlu olmuştur. Başka bir anlatımla, devletin ekonomiye müdahalesi, piyasa düzeninin bozulmamasını, rekabetin korunmasını sağlamak için gerekli ve zorunludur. Kuşkusuz, ekonomiye müdahalenin temel amacı rekabetin korunması olduğundan, bu işlevi gerçekleştirecek kurumlar da rekabet kurumları olarak geliştirilmiştir. Bu konuda ülkemiz dünyadaki gelişmeleri çok geriden izlemiş bunun bedelini de çok ağır ödemiş ve ödemeye devam etmektedir.

Rekabete ilişkin ilk yasal düzenleme fikri XIX. yüzyılın ortalarında ABD’de ticari hayatta tröstleşme eğilimlerinin artması üzerine tartışılmaya başlanmıştır. Hazırlayan senatörün adıyla anılan “*Sherman Act*” 1890 yılında Kongrede kabul edilmiş ve ABD’nin ilk federal rekabet yasası yürürlüğe girmiştir. Senatör Sherman Kongrede bu yasanın hazırlanış gerekçesini açıklarken “*Biz nasıl ki siyasal yönetim biçimi olarak siyasal erkin tek elde toplandığı monarşi düzenini reddedip, çoğulcu, demokratik bir yönetim biçimini benimsemişsek, bu anlayışın doğal sonucu olarak ticari hayatta da piyasaya hakim olan tekel ve tröstlere karşı çıkmalıyız*” demiş ve bir anlamda rekabetin

korunması ve gelişmesine ilişkin düzenlemelerin yalnızca ekonomik gerekçelere dayanmadığını, konunun demokratik yaşamla da ilintili olduğunu altını çizmiştir. Rekabetin yatay ve dikey anlaşmalar ve uygulamalar yoluyla kısıtlanmasını ve tekleşmenin yasaklanmasını düzenleyen bu yasa, XX. yüzyılın başında görülmeye başlanan birleşme/devralma dalgası karşısında yetersiz kalmış bunun üzerine 1914 yılında Clayton Act ve Federal Trade Commission Act kabul edilmiştir. 1936 da ise Robinson-Patman Act ile fiyat ayrımcılığı konusunda yeni bir düzenleme yapılmış, 1950 ve 1960 yıllarında ise, yasama alanında yapılan diğer düzenlemelerle rekabet hukuku ve özellikle birleşmeler alanındaki mevzuat geliştirilmiştir.

Bu yasal düzenlemeler sonucunda ABD’de güçlü bir rekabet geleneği yerleşmiştir. Rekabet hukukunun gelişmesi sadece bireylerin özgürlüğünü koruma aracı olarak değil, aynı zamanda ABD’nin serbest rekabete dayalı ekonomi politikasını güçlendirmenin bir aracı olarak da görülmektedir. ABD antitröst hukuku, içtihat hukuku dinamiğini esas alan uygulamalarıyla tarihsel süreç içinde gelişmiş ve zenginleşmiştir.

Kıta Avrupa’sında rekabete ilişkin düzenlemeler, ikinci dünya savaşından sonraya rastlamaktadır. İkinci dünya savaşını takiben ABD, politik ve ekonomik bakımdan batı dünyasının lideri konumuna gelmiş ve bu liderlik rolüne uygun olarak çok kapsamlı ve katı bir rekabet politikası izlemiştir. Bu politikaların etkisinde kalan müttefikler ve ABD’nin baskıları sonucu Japonya ve Almanya ekonomik gücün yoğunlaşmasını engelleyen yasal düzenlemeler yapmak durumunda kalmışlardır. Esasen, iki savaş arası dönemde boy gösteren karteller Avrupa’da rekabet düzenlemelerinin yapılması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde, özellikle Almanya’da kartellerin yoğun bir şekilde ortaya çıkması ve Nasyonel Sosyalistlere destek vermeleri, kartellerin dünyayı savaşa götüren totaliter rejimlerin gelişmelerinde asli rol oynadığı düşüncesini doğurmuş ve Avrupa’da kartel oluşumlarına karşı güçlü bir eğilimin belirmesine neden olmuştur. Tüm bunların yanında, ABD’nin rekabetin hüküm sürmesi yönündeki ödün vermeyen yaklaşımı, Avrupa ülkelerinin üretici ve tüketicileri üzerinde de etkili olmuştur. Bu etkileşim içinde Almanya’dan başlamak üzere demokratik düzeni benimsemiş çoğu Avrupa ülkelerinde rekabet kanunları kabul edilmeye başlanmıştır. 1958 yılında ABD ekolünden farklı nitelikler taşıyan ve Freiburg Okulunun sosyal Pazar ekonomisi görüşünden büyük ölçüde etkilenen Alman Kartel Kanunu kabul edilmiştir. Bu alanda asıl önemli gelişme 18 Nisan 1951 tarihinde imzalanan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşmasının başlattığı süreçte Avrupa Ekonomik Topluluğunu (AET) kuran Roma antlaşmasının 1 Ocak 1958 de yürürlüğe girmesidir. Münhasıran kömür ve çelik sektörlerine yönelik olan AKÇT antlaşması rekabet düzenlemeleri bakımından 65-66 ncı maddeleri ile önemli kazanımlar getirmiştir. Söz konusu madde hükümleri Roma antlaşmasında öngörülen

rekabet sistemine de öncülük ve dayanak teşkil etmiştir. Roma antlaşmasının 2 nci maddesinde, temel amaç “*üye ülkeler arasında bir ortak pazarın yaratılması*” olarak belirlenmiş ve madde (3g)de ifadesini bulan “*iç pazar dahilinde rekabetin bozulmamasını sağlayacak bir sistemin kurulması*” bu amaca yönelik önemli araçlardan birisi olarak kabul edilmiştir. Bu çerçevede, Roma antlaşmasında rekabet politikası başlığı altında ayrı bir bölüme yer verilmiştir. Bu bölümde yer alan ve teşebbüsler arası rekabeti kısıtlayıcı uygulamaları düzenleyen 85 nci ve hakim durumdaki teşebbüslerin bu hakim durumlarını kötüye kullanmalarını yasaklayan 86 ncı maddelerle teşebbüslere uygulanacak rekabet kuralları düzenlenmiştir. Bu iki madde Avrupa Topluluğu Rekabet mevzuatının temel dayanağını teşkil etmektedir. Roma antlaşmasında yer alan rekabet kurallarını ulusal rekabet kanunlarından ayıran önemli iki özellik; ilk kez rekabete ilişkin uluslararası bir düzenleme olması ve temel amacının, üye ülkeleri içeren ortak bir pazar yaratılmasıdır.

Ülkemizde bu konuda öncelikle 1982 Anayasasının 167 nci madde düzenlemesine bakmak gerekir. Anayasamızın 167 nci maddesi devlete “*para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlemlerini sağlayıcı ve geliştirici tedbirleri*” alma; “*piyasalarda fiili veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi*” önleme görev ve sorumluluğunu yüklemiştir. Bu anayasal hüküm yanında, Türkiye’nin Avrupa Ekonomik Topluluğu ya da bugünkü adıyla Avrupa Birliğiyle yaptığı Ankara antlaşmasından itibaren Avrupa Birliği ile ilişkilerinde rekabet kurallarının işleyeceğini kabul etmiştir. Katma protokolde bu konu daha ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. 6 Mart 1995 günü kabul edilen 1/95 sayılı Avrupa Birliği Türkiye Ortaklık konseyi kararında da Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki ticareti etkilediği ölçüde uygulanacak kurallar belirtilmiştir. Bunlar Roma antlaşmasının 85, 86 ve 92 nci maddelerine paralel düzenlemelerdir. Aynı konuda Türkiye’nin Gümrük Birliği kararının 39. maddesinin öngördüğü gibi Avrupa Birliği mevzuatını esas alan bir “*Rekabet Kanunu*” na ve bu kanunu uygulayacak bir kuruma sahip olması vurgulanmıştır. Tüm bu gelişmeler, 4054 sayılı “*Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanunu*”nun çıkarılmasına neden olan ön çalışmaları kapsamaktadır. Bilindiği gibi 4054 sayılı yasa 13 Aralık 1994 günü yürürlüğe girmiş ancak yasanın ön gördüğü gibi idari ve mali özerkliğe sahip Rekabet Kurulu 5 Mart 1997’de oluşturularak göreve başlamıştır.

Rekabet Kanunu ve onun oluşturduğu hukuku yaşama geçirmeye çalışan “*Rekabet Kurumu*” ülkemiz için çok yeni olan bu alanda, rekabet politikaları bakımından Avrupa Birliği ile uyumu sağlama konusunda çok ciddi ve başarılı çalışmalara imza atmıştır. Kurum hem hukuk dünyamız için çok yeni olan “*Rekabet Hukuku*”nun uygulanmasında hem de gelişip yaygınlaşmasında önemli görevler üstlenmiştir. Uzman konukların katkılarıyla, iki gün süren bu son derece yararlı ve verimli etkinlik dahi bu çalışmalara bir örnektir. Kendi adıma

dikkatle izlediğim bu toplantıdan çok yararlandım. Rekabet Hukukunun esas itibarıyla her olayda verilen kararlarla somutlaşan, canlılık kazanan, dinamik ve gelişmeye açık bir hukuk dalı olduğunu tespit ettim. Yine Rekabet Hukukunun gelişmesinde sadece Rekabet Kurulunun değil, bu kurulun vereceği kararlara ve cezalara karşı, 4054 sayılı yasanın 55 inci maddesine göre gidilen Danıştay’ında büyük katkısının olacağı sonucunu çıkardım.

Avrupa örneğine göre; Rekabet Kurulu Avrupa Birliği Komisyonu, Danıştay da Avrupa Birliği Adalet Divanı gibi rol oynamaktadır. Öte yandan Rekabet Hukukunun uygulanması ve gelişmesi ile ilgili olarak çeşitli bireysel davalar ve tazminat davaları söz konusu olabilir. Dolayısıyla Asliye ve Ticaret Mahkemeleri yoluyla Yargıtay da Rekabet Hukukunun uygulanması ve gelişmesi açısından önemli görevler üstlenmektedir. Sonuç olarak, Rekabet Hukukunun oluşmasında ve gelişmesinde, hem idari, hem de adli yargının büyük katkılarının olduğu açıkça ortadadır. Burada savunmayı doğrudan ilgilendiren bir olumsuz düzenlemeyi de sizlerle paylaşmak istiyorum. 4054 sayılı yasanın 47 nci maddesinde sözlü savunma toplantısına ilişkin esaslar düzenlenmiş ve burada savunma yapacaklar için “..*Oturumlara bu kanunu ihlal ettiği iddia edilen taraflar veya bunların temsilcileri ile doğrudan ya da dolaylı menfaati olduğunu oturumdan önce kurula ispatlayanlar ya da onların temsilcileri katılabilir..*” denilmiş ve 48.maddede de bu teyit edilmiştir. İçinde savunma eylemi, savunma görevi olan hiçbir konuda ve işte baroya kayıtlı avukat dışında birinin bu görevi üstlenmesine hukuken olanak yoktur. Varılan bu noktada, yabancı sermaye gibi çok kırılğan ve nazlı bir olgu karşısında ülkemiz yargı sisteminin yargılanması ve irdelenmesi gerekmektedir. Kuşkusuz çok dolu ve dertli olduğumuz bu konuda görüş ve düşüncelerimizi açıklamak durumunda kalırsak bunları bir panel ve toplantıda dile getirmemize olanak yoktur. Özetle şunu söyleyebiliriz kimilerinin bir çırpıda sıraladıkları, adil yargılanma koşulları, hukukun üstünlüğü, hukuk devleti gibi kavramlarla ifade edilen oluşumların oldukça uzağında bulunmaktayız.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Müsteşarı Sn.Doç.Dr.Adem Şahin’in yönettiği “*Yatırım Ortamının İyileştirilmesi ve Rekabet Gücü İçin Nasıl Bir Rekabet Politikası*” konu başlıklı oturum ve DPT Müsteşarı Sn.Dr. Ahmet Tıktık ‘ın yönettiği “*Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Açısından Rekabet Politikasının Önemi Sektörel İnceleme*”, “*Serbestleşme Sonrası Elektronik Haberleşme Piyasaları/Ulaştırma Piyasaları/Enerji Piyasası*” konu başlıklı toplantıları dikkatle dinledikten sonra aktarılan bilgilerle, kendi bilgi ve birikiminin ciddi noktalarda kesiştiğini ve çeliştiğini gördüm, özellikle ulusalcılığın artık bir söylemde kaldığını, uluslararası sermayenin gücü ve dayatması karşısında ulusal değerlerin giderek güç kaybettiğini gözlemledim.

Sayın kurum başkanımız “..sermayenin dini,ırkı,ulusu yoktur. Kendisini güvenli gördüğü limana yanaşır ve demir atar” dedi ve çok doğru olarak bir gerçeği vurguladı. Kuşkusuz uluslararası sermayenin elde ettiği yetki ve güven, aynı ölçüde ulusal sermayenin de yetki ve güven kaybına neden olacak ve dışı bağımlılığı pekiştirecektir. İnkâr edilmesi ve reddedilmesi mümkün olmayan bu ilişkilerde ulusal değerlerin korunması içinde gerekli önlemlerin, (teknik-bilimsel) donanımların ve hukuki düzenlemelerin ülke yararı ve gerçeklerine uygun biçimde yapılandırılması zorunludur.

Birinci oturumda konuşan Sn. Hüsamettin Kavi, M. Akif Ersin’in olumlu ve olumsuz şirket birleşmelerine verdiği örnekte, olumlu birleşmeyi gerçekleştiren şirketlerin kendilerine ait olduğunu belirterek birleşmenin kartelleşmeyi değil, verimliliği artırdığını uzun uzun anlattı. Konuşmasının büyük bölümünü buna ayırdı kuşkusuz kurum bu incelemesinde “*Rekabet Hukukunun*” evrensel kurullarını objektif ve yansız bir biçimde uygulamıştır.

Birleşme ve katılmalarda çok hassas bir konu olan tekelleşme ve verimlilik konularının somut bilgi belge ve kanıtlarla açıklanması yanların tatmin edilmesi gereklidir, aksi taktirde bir çok kuşkulara neden olunur.

Sn. Kavi kamunun ülke ekonomisinin önünde en büyük engel olduğunu, kamunun bir biçimde piyasalardan ve belirli işler dışında sahadan çıkmasını vurgulayarak, denetim ve yönetim dışındaki bütün işleri özel sektöre bırakması gerektiğini belirtti ve bu bağlamda “*Kamu Yönetimi Teşkilatı Yasasının*” bu alanda atılmış çok önemli adım olduğunu altını çizdi. Oturumu yöneten sayın Müsteşar Kavi’nin sözleri için “*Türk sanayicisi bunları söylüyor*” demekle yetindi. Ben burada kamu-özel sektör yandaşı ve karşıtı ayrımı yapmadan değerlendirmelerin öncelikle tarafsız ve ön yargısız yapılması gerektiğini kamunun da ülke ekonomisine katkılarını görmezden gelmenin haksızlık olacağını, bu gün özel sektörü temsil eden bir çok grubun öz sermayesinin kamu teşvikleri ve kamu ihaleleri olduğunu vurgulamak istiyorum. Son günlerde ülkemiz gündemine oturan ve büyük kamu açıklarına neden olan halk deyimi ile hortumcu, vurguncu, soyguncu suçlamalarıyla yargılanan kişilerin kimlikleri bu tespiti doğrulayacaktır.

Sonuç olarak; bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde sektörel çıkarların doğrultusunda değil, aklın ve bilimin öncülüğünde ulusal çıkarlar doğrultusunda yol haritamızı belirlemek gereklidir.

Erkan GÜRKAN*

Bugünkü toplantının odağında rekabet duruyor. Rekabetin de olmazsa olmaz bir koşulu var kendi içerisinde. Çünkü küresel dünya bu şartları gerektiriyor artık; değişmek ve gelişmek,

Bilim ve teknolojideki hızlı değişim amansız bir rekabet süreci başlattı ve değişmek ve gelişmek denilince de ilk planda hemen işletmelerin değişmesi, işletmelerin gelişmesi şeklinde de algılanabilir. Çünkü rekabet diye bakıyoruz olaya ve rekabette de işletmeleri görmeye başlıyoruz. Ama, herkesin değişmesi ve gelişmesi diye bakıldığında işi çözmek mümkün. Herkes kendine burada, bu salonda bulunan beyefendiler ve hanımefendiler kendilerine bir pay çıkartmalı, konuşanlar ve dinleyenler de bir pay çıkartmalı ve Osman Gazi'nin Edebali'den aldığı bir enteresan tanımlaması vardır, benim de çok hoşuma giden bir söz bu, her yerde söylemeyi ihtiyaç duyuyorum. O tarihlerde kocaman bir Osmanlı'nın oluşturulabilmesi için bir sürü şey sıralanıyor, sonra da dönüp deniyor ki, bu işleri başarmam gerekiyor ve başarabilmen için şu söze kulak ver: "Atın iyisine doru, yiğidin iyisine deli" denir diyor. Çünkü, o adama baktığınızda aykırılık görürsünüz, farklılık görürsünüz ve farklılığı üretme gayretini görürsünüz. Eğer statükonun taraftarıysanız değişim yoktur zaten. Pekâlâ ne değişecek diye baktığınızda, bir kere dünya değişiyor, hem de öyle bir değişiyor ki, size sormadan, bize sormadan şartlarını ve kendi kurallarını belirleyecek bir akar suyun içerisinde değiştiriyor.

Kurumlar kurallarını çıkartıp, sonra da değişen dünya şartlarına uyumlandırma noktasında ben bunu değiştirmem diyorsa bir problem var. Bir kere kurallar değişiyor. Hiç anlamadığımız ve görmediğimiz bir anda da olabilir takip edemiyorsanız. Finansman şartları da değişiyor, kişilerin karakterleri de değişiyor, yönetim algıları da değişiyor. Ama, bu değişim bir gelişim ve tekamül diye algılanırsa ben o zaman şöyle bakıyorum: Bir şahsın ağır sıklet boks şampiyonuyla bir araya gelip, ben seninle boks maçına çıkacağım demesi, fakat ne zihinsel altyapısını, ne gücünü, ne de kuralları bilmediği bir ortamı hem karşısındakini tanımadan, hem de kendisini tanımadan bu ringe çıkarsa zaten çıkmadan adamı gördüğünde vazgeçer, aşağıya iner. Şimdi problem nerede? Kamu kurumları değişmek zorunda. Rekabet Kurumunun değişmesi gerekiyorsa kendi mevzuatını değiştirmek için bu gayrete girmeli. KOSGEB İdaresi Başkanlığının değişmesi gerekiyorsa kendisini değiştirmeli. İstanbul Sanayi Odası değişmesi gerekiyorsa İstanbul Sanayi Odası değiştirmek zorunda kendini.

* KOSGEB Başkanı

Barolar Birliği değişmesi gerekiyorsa Barolar Birliği kendini değiştirmeli, ama herkes kendini değiştirmeli.

Değişimi başlattığınız zaman enteresan bir tablo çıkar karşınıza. Artık Türkiye’de fertler sorunları değil, çözümleri kendisinde bir yetkinlik olarak görürse, o zaman hareket yeniden başlamış olur. Sorunları tanımlamak kolay.

Uzun süreden beri sorun söylüyoruz zaten. Ama, devletlerin değişimi fertlerin değişimiyle birlikte olduğuna göre, 1956’larda, 1960’larda devlete ait olan kck yerler, bizim gidip korumaya kalkıştığımız yerler bugün değişen dünya şartlarında güçlü bir rekabet altyapısına sahip. Bu mantıkla bakıldığında, bir kere fert ve toplum ve devlet kendi içinde bir güven ortamı, bir inanç ortamı oluşturmalı. Hemen onun paralelinde kendisi ve çevresiyle ilgili en ince ayrıntıya kadar bilgiye hâkim olmalı. Ve uygulamaya geçebilecek kadar bir eşgüdüm içinde olmalı. Yani, ben Sayın Başkanla İstanbul’da bir şey yapacaksam kol kola girmem lazım. TOSYÖV Başkanımızla da aynı şeyi yapmam lazım, Rekabet Kurumu Başkanımızla da aynı şeyi yapmam lazım ve bu devamlılık arz etmeli ve bir istikrarı olmalı.

Biz KOSGEB İdaresi Başkanlığında sorunun tarafı olma yerine çözümün tarafı nasıl olabiliriz diye kendi kendimize düşündük. İsterseniz bunu nasıl yaptık onu aktarayım sizlere ve bu aktaracağım şeylerin öncesinde, hemen parantez içerisinde bir şey söyleyeyim. Bu söylediklerimiz burada bulunan katılımcılar tarafından da bize, hayır Sayın Başkan, şurası yanlış olmuş, gelin burayı değiştirelim derse onu da değiştirmeye razıyız. İster uygulama, isterseniz destek modülü açısından bakın. 2003 yılının şubat ayında KOSGEB İdaresi Başkanlığında atandığımızın hemen bir hafta sonrası arkadaşlarımızla toplandığ. KOSGEB’de bir kadro değişimi yapmadık. Aynı kadroyla bu başlatılan değişimin sonucu şu: 2003 yılında verilen destek 2002 yılının 15 misli daha fazla sayıda sanayiciye verilmiştir. 12 senede verilen desteğin de 5 misli daha fazla destek verilmiştir. 2004 yılında Allah’tan bir mâni olmazsa bizim hesaba katamadığımız rakamlarda farklı bir tablo çıkacak. şu anda da hazırlıkları bitmek üzere. 600 tane odaya, Sayın Başkana da gönderdik, yazı yazdığ; dedik ki, biz değişmek istiyoruz, bizi sizinle birlikte değiştirmemiz gerekiyor, çünkü size hizmet etmekle mükellefiz. 600 odadan değişik şekillerde gelen cevaplar doğrultusunda 178 Uzmandan oluşan 53 tane komisyon kurduğ. Komisyona, işi yapmayacaksan Komisyona havale et mantığıyla değil, işi yapmak için komisyona havale ettik ve bu komisyondaki arkadaşlarımız Türkiye’de ilk defa uluslararası alanda da ben duymadım, eksikliğimdir, ama duyan buradaki konuşmacılardan ve katılımcılardan varsa onu da tamamlamış oluruz, 38 alt başlıkta destek modülü geliştirdik. Bu destek modülü spesifik işletmenin içine özgü problemlerini dönük. Hatta bugün konuşmacılardan bir tanesi demişler ki dışarıdaki bir sohbet esnasında bizim arkadaşlardan bir tanesine, sizin Başkanlık

ne yapıyor, bu kadar da destek modülü mü olurmuş, 38 tane alt başlıklı? Dünya değişiyor ve değişen şartlar yeni ihtiyaçları tanımlıyor ve Türkiye’de klasik bir destek alma mantığı var. Git bankadan kredini al, ondan sonra da parayı batır, sonra da ne yapacağını bilemem. Yok. 38 alt başlıkta oluşmuş olan bu destek modülünün içerisinde, ki buradaki konuşmacıların hepsine katılıyorum, AR-GE var. Sanayiciler alabildiği kadar bizden AR-GE desteği alabilir. Hem de iyi para veriyoruz; sıfır faizli beş yıl geri ödemeli. İsteddiği uzmandan eğitimini de alabilir, küresel veya ulusal istediği danışmandan da istediği desteği alabilir. Biz parasını verebiliyoruz.

İsteddiği uluslararası fuara da, millî katılım dışında olanlar da dahil, katılabilir. Ulusal da var. Bir sürü bir şeyler var. Hepsini anlatırsam destek modüllerini anlatmış olurum, rekabet kavramından uzaklaşıyoruz.

Bunları niye yaptığımızı da sonunda Sayın Başkanın, Rekabet Kurumunun yapmaya çalıştığı şeyin biz arkadan iticisi, motor gücü olmak için yaptık. Onu anlatacağım. O da rekabet.

Vatandaş, özellikle KOBİ’ler, Avrupalılar da buna değişimin motoru diyorlar şu anda, hatta büyük işletmeler kendilerini bölüp KOBİ yapıyorlar, derdini bilen insanlardan oluşmuş olsa zaten dermanını bulur. Çözümleri de kendi içinde üretilebilir. Türkiye’de üretmiyorsa küresel pazarda üretebilir. Bir şekilde bir çözüm üretmesi mümkündür, işadamıdır bu çünkü ve artık köy oldu dünya. Gezilecek alan, dolaşılacak alan çok. Çin’e de mal satan işletmeler çok. Benim bildiğim çok sayıda işletme var. Küçük bir KOBİ patent hakkı olarak bizden aldığı destekle Belçika’dan 10 milyon Euro teklif aldı. Biz dedik ki, hayır, öyle yapma, hem makineni sat onunla beraber, hem de malzeme ürettir ve sat birlikte dedik ve yapıyorlar şu anda. İşletmelerin içerisine elemanlarımızı gönderiyoruz. Bu destek modülünü geliştirirken, hemen paralelinde de onu geliştirdik. İşletmenin yukarıdan aşağıya check-up’ını yaptırıyoruz. Dertlerini, problemlerini tespit ediyoruz, markada, kurumsallaşmada, etiketine varıncaya kadar, ambalajlamasına varıncaya kadar ve bu tespit edilen hastalıklarına dönük, hani eskiden Anadolu’da bir alışkanlık vardı, hâlâ da bazı yerlerde devam eder, benim ninem bize derdi, hatta eczaneye gidemezdi, oğlum bir Aferin al da gel, bu bana iyi geliyor. Neyi iyi geliyor? Başıma da, mideme de, koluma da. Yani eczaneden doktorsuz ilaç almaya benziyordu bu iş. Yok. Dertini tespit ediyor ve kademeli bir süreç içerisinde de bu derdine uygun destekleri vermeye başlıyor.

2003 yılında yaklaşık 3000 işletmeyi takibe aldık. Ağustos ayı gibi başladık bu işe. Fakat, bu bizim için bir deneme süreciydi, kendimizi de görmemiz için. Bu arada bu işleri yaparken Odalar Birliğiyle bir protokol yaptık. Biz bütün Türkiye’ye gitmemiz gerekiyor, Türkiye’deki işletmeleri bilmemiz gerekiyor ve küresel rekabete bunları hazırlamamız gerekiyor, derdimiz bu. Hangi kabiliyetseyse o pazara uygun bir rekabet aktivitesi üretmemiz lazım.

Odalar Birliğiyle bir mutabakata vardık ve cari giderlerini bizim karşılamadığımız, ama danışman ve diğer desteklerde yardımcı olduğumuz Tırkiye'nin her tarafında KOSGEB'e ait birimlerin kurulmasının kararını aldık. Şimdi kuramaya başlıyoruz, yani sıfır cari gidere dđnüştürmeye başlıyoruz illeri.

Pekâlâ bu deneme sürecinde neyi gördük ve neyi tamamladık? Şu anda altyapılarını bitirmek üzereyiz, Mart ayında. Bizim elemanlarımız küçük bir kadro ve bu elemanları 10 bin kişi yapmamız lazım ki Tırkiye'deki sanayiye takip edelim. Hayır dedik. Biz, işletmemiz, elemanlarımız küçük kalsın, yeterli olur, biz elemanlarımızın eğitimlerine devam edelim. Elemanları Şimdi sahadan geriye doğru çekiyoruz. Sahaya niye sürdük ve niye bekledik ve az sonra söyleyeceğim sistemi neden geciktirerek kurduk? 12 sene bekleyen elemanı sahadaya sürmeniz lazım ki, sahadaki işletmeleri tanısın ve onlarla uzlaşabilsin. İlk başta elemanlarımız dediler ki, sanayici bizi kovar, nereye gidiyoruz? Bu ortalama yüzde 40 nispetinde refleks aldık böyle. Şimdi herkes sevdi sahayı ve artık yetemez hâle geldik. Talepler yoğunlaşmaya başladı. Ve Haziran ayına kadar 50 bin işletmenin takip sistemi, yazılımı tamamlanmak üzere, Telekomla birlikte altyapı oluşturuyoruz, network altyapısını ve 50 bin işletmeyi takibe alacak bir sistem hazırladık. Bu 50 bin işletme derecelendirilerek takip edilecek ve başarı öykülerine göre de pazarlara ve mevcut desteklere dağıtılacak durumları. Nasıl yapıyoruz? Tırkiye'de bulunan bütün kuruluşlarla işbirliğine gittik. Dedik ki, biz sahayı taramaya çıkacağız ve 38 desteğin içerisinde yine Odalarla birlikte yapmak üzere yerleştirdiğimiz bir desteğimiz var, yerel araştırma desteği diye. Onu hiç kullanmamıştık, elimizin altında onu tutuyorduk. Piyasada bizim hazırladığımız anket formlarına uygun olarak sahayı tarayıp kümeleyecek, yani "Cluster" (Kümelenme) metoduyla sistemi belli bir politikaya uygun hazırlayabilecek bir altyapı hazırladık ve buna uygun da bir yazılım hazırladık. Işletmelere bu işi vereceğiz odalarla anlaşarak, organize bölgelerle anlaşarak, İstanbul'a bir çırpıda gireceğiz, iki ayda envanter, işletmelerin envanteri, işletmelerin check-up'ı, destek dağıtmak için ve kümelenmesi, bu çalışma sonrasında anında da bilgisayarlara yüklenen bu bilgi, merkeze çekilen KOSGEB elemanları ve sinerji odaklarında çalıştıracağımız elemanlarımızla birlikte bölünerek artık KOSGEB elemanlarının işi, birebir işletme takibi; Şu anda ne durumda, nereye gidiyor, daha iyi nasıl olması lazım? Neyle? Elindeki o 38 destek modülüyle. Hayır, sadece bu değil. Şu anda TÜBİTAK'la, Hazine Müsteşarlığıyla, Dış Ticaret Müsteşarlığıyla, Odalar Birliği, zaten ilk başlattığımız odalarla, TOSYÖV'le, Sayın Başkan burada, Sermaye Piyasasıyla, Rekabet Kurumuyla, bizimle birlikte, KOSGEB'in sadece yapacağı işi, sahadaya imkanları indirmek ve onların durumlarını tespit etmek olduğu için birebir rekabet gücünü geliştirdiğimiz ve geliştirmekte olduğumuz işletmelere imkanları aktarmak ve bu arada Şu anda hazırladığımız ve MPV'yle birlikte geliştirdiğimiz, bizim geliştirdiğimiz, onlardan da destek

aldığımız, ama dışarıdaki danışman işletmeler ve eğitim işletmelerinden alacağımız destekle şekillendireceğimiz bir başka boyutu var. Üç ayda bir işletme takibi. Bu bir süre sonra reyting işini getirecek. Ama önce kendi içimizde bu işin ölçümlemesini yapmamız lazım. İşletmeye desteği verdik, işletme ne yaptı? Belli değil. Kaynağı aktarıyorsunuz, aktarıyorsunuz, aktarıyorsunuz, bir bataklıkta içinde para eriyip gidiyor. Öyle değil ve sinerjik bağ kavramını kendimizde bir ilke olarak belirledik. KOBİ'lere yönelik küresel politikaların, ulusal politikaların belirlenmesinden kaynakların onlara aktarılmasına kadarki geniş yelpazede olmazsa olmaz bir problem vardı. Kaynakların ve imkanların tek noktadan indirilip, tek noktadan toplanması veya ben KOBİ'lerden sorumluyum KOBİ'lerle ilgili işi yapayım ve kurumların da taşeronu olayım. Yani ikinci sınıf kurum da olabilirim. Mesele, Türkiye'deki sanayinin küresel rekabete uyumunu sağlayabilecek politikaları geliştirelim. Şu anda geldiğimiz nokta şu: KOSGEB'de üç tane gruplandırılmış yapı var. Bunlardan bir tanesi, Türkiye'de bu kadar büyüklükte bir araştırma merkezi KOBİ'lerle ilgili ilk defa kurulmuş oluyor. 160 kişinin çalıştığı 7 alt merkezden oluşan büyük bir araştırma merkezi kurduk. Çalışmalarını Mart ayı içinde kamuoyuna sunmaya başlayacağız.

İkincisi, sahada Odalarla birlikte ve bizim kurduğumuz merkezlerle birlikte Türkiye'deki bütün organize bölgelere, ilçelere kadar inebilen, bilgi alıp bilgi veren merkezler, sinerji odakları ve KOSGEB İdaresi Başkanlığı sadece ve sadece koordinasyon yapıyor ve bazen iki ayda bir, üç ayda bir yeni destek modülleri gündeme gelip, yeni destek modüllerini şekillendiriyoruz.

2005 yılında Dünya Ticaret Anlaşmasıyla birlikte kotalar iniyor ve zaten yoğun yaşanan rekabet çok daha fazla yoğun yaşanmaya başlanacak. Biz bu çalışmalarını, küresel dünyada Türk KOBİ'lerinin etkin olabilecek bir portföye nasıl taşınabileceğini düşündük ve 50 bin işletmenin takip sistemini de Haziran ayı gibi inşallah tamamlamış olacağız.

Bu iş sahadaki KOBİ'sinden zirvedeki kurumuna kadar kamu ve özel sektör dahil olmak kaydıyla gelişen ve değişen dünya şartlarında kaçınılmaz bir hâl alan ortamda iki tane önemli unsur ortaya çıkıyor: Bir tanesi, "biz" olmak zorundayız; ikincisi de, bu bizi gerçekleştirebilmek için kendimizi ve çevremizi değiştirmek zorundayız. Ben bunlar gerçekleştirildiği zaman çok büyük sonuçlar elde edileceğine inanıyorum ve önümüzdeki dönem, Türkiye'de şu anda, seneler sonra elde edilmiş bir tek parti iktidarı var ve bir güven ortamı var Sanayici bir kırılma süreci bekliyor sadece ve ufak bir kırılma, pozitif anlamda söylüyorum ve bir çığ etkisi yapabilecek kadar da patlamaya hazır bir yapı var Türkiye'de ve bu güven ortamı bizlerle birlikte, kamu ve özel sektörüyle birlikte el ele verip tetiklenebilirse, 2005'e, 2004'ten sonra, çok kısa bir süreden bahsediyoruz, çok ciddi bir doğumun olacağı refleksleri Anadolu'da var.

Son cümlem şu: Hafta sonları genellikle üç-dört ili ziyaret ediyoruz. Bir bürokratin sahada konuşma yaptıktan sonra vatandaşa dönüp, bu iş olacak mı, inanıyor musunuz dediğinizde, ellerini kaldırıp, ben rekabete hazırlanmaya hazırım ve bu işin olacağı konusunda da tereddüdüm yok diyerek Konya'da, Karaman'da, Nevşehir'de, Kırşehir'de bağırdığını görmeniz mümkün. Sadece birbirimizden farklılıklarımızı gözeterek, farklı bir yerde tutup, istişarelerle gelişmeyi ön plana çıkartmamız gerekiyor. Sürekli değişim.

**AB'YE TAM ÜYELİK SÜRECİNDE
YATIRIM ORTAMININ İYİLEŞTİRİLMESİ ve
REKABET POLİTİKASI
SEMPOZYUMU**

*4-5 Mart 2004
İSTANBUL*

**OTURUM SONUÇLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ ve PANEL**

SORU ve CEVAPLAR

SORU ve CEVAPLAR

Dr. Hasan HORTO- Ben Doktor Hasan Horto. Sayın Baro Başkanımız, bir soru ve rica yöneltmek istiyorum. Sabahki oturumda devlet ve bürokrasinin sesini dile getiren Sayın Selahattin Çimen'e, devlet ve bürokrasinin strateji konusunda ağır, eğer tabiri mazur görürseniz, hantal davrandığı konusunda bir eleştiri ilemiş ve bir soru sormuştum. Kendisi bu soruyu olabildiğince açıklıkla cevaplandırdı. Kendisine teşekkür ederim.

İstanbul Sanayi Odası Başkanı Sayın Tanıl Küçük de, bir yatırımcı, bir girişimci ve temsilci olarak devletin ağırlığından ve de yargının ağırlığı yanında hukukun belirsizliğinden haklı olarak yürekten yakındı. Türkiye'de yargı, teknolojinin de, sanayinin de, ticaretin de gerisinden gider; bu bilinen bir gerçek. Şimdi emekli olmuş saygıdeğer bir Yargıtay Başkanımız, Türk yargısında devrim gerekiyor diyor. Sanmam ki hiçbirimiz bu tespite karşı çıkabilelim. Ben burada hukukçu olarak karşımda bulduğum Türkiye Barolar Birliği Başkanı Sayın Avukat Özdemir Özok'a yakınmak zorundayım. Lütfen yardımcı olunuz. Hukukçuları harekete geçiriniz. Girişimcilerimizin ve yatırımcılarımızın önlerini görebilmeleri için siyasetçilerle birlikte gerekli hukuksal değişiklikleri yapınız. Ben bu teşebbüsü yapacağınız için şimdiden size teşekkür ediyorum.

Av. Özdemir ÖZOK- Tabii yargı sadece ülkemizde belirli kesimleri değil, bütün yurttaşları, bütün insanları, bütün toplumun katmanlarını işte o hukukun güvenliğe içerisinde, o hukukun koruyuculuğu içerisinde saracaktır. Ama maalesef demin konuşmamın bir bölümünde de söylediğim gibi, yargıyla ilgili çok ciddi sorunlarımız var. Sadece yargıyla ilgili değil, birçok sektörde, birçok kesimde sorunlarımız var. Ama şunu inanıyoruz: İyi niyetli, kararlı, inançlı, bilim ve akla dayalı olarak bu sorunların üstesinden geleceğiz. Teşekkür ediyorum. Çünkü, yargıyı eğer burada tartışacak veya irdeleyecek olursak, onu ayrı bir panelde konuşur ve görüşürüz.

Prof. Dr. Haşmet BAŞAR- Ben Profesör Haşmet Başar, İstanbul Ticaret Üniversitesinden. Dendi ki, büyük şirketlerle siyaset arasında çok yakın ilişki var. Biliyoruz ki, dünyadaki 1000 büyük şirket dünya ekonomisine yön veriyor ve bunun aşağı yukarı yüzde 40'ını Amerikan şirketleri oluşturuyor, yüzde 25, yüzde 30'una yakını da Avrupa şirketleri oluşturuyor. Şimdi, çok yakın bir zamanda kavramı geliştiriliyor, genişletilmiş Ortadoğu kavramı genişletildi. Ve bu kavram içerisinde büyük şirketler arasında tabiatıyla çok korkunç bir çıkar çatışması çıkacak ve bu da bizi çok yakından ilgilendirecek. Şimdi, bu durum karşısında Memduh Beye ben şu soruyu yöneltmek istiyorum: Türkiye'nin konumu itibarıyla Türk şirketlerinin şansı bu genişletilmiş Ortadoğu

kavramı içerisinde şansı nedir? İkincisi de, belki siz de katkıda bulunabilirsiniz, Avrupa'nın son birkaç aydan beri Türkiye'ye çok yakın ilişki, ilgi göstermesinin temel nedenlerinden bir tanesi, acaba genişletilmiş Avrupa kavramı içerisinde Türkiye'yi yanına almayı istemesinden mi kaynaklanmaktadır?

Oturum Başkanı (Doç. Dr. Adem ŞAHİN)- Her şey genişliyor, Ortadoğu da genişliyor, Avrupa da genişliyor. Biz de burada her hâlde yerimizi bulacağız. İlk önce Ortadoğu'dan başlayalım istiyorsunuz. Bu genişletilmiş Ortadoğu projesi şimdiki hâlde biraz slogan şeklinde doğrusunu isterseniz. Çünkü, nedir bunun arkasındaki fikir? Ortadoğu'da statükoyu değiştirmek, Ortadoğu'da yeni ivmeler yaratmak, işte bütün Ortadoğu'da, ta Fas'tan Pakistan'a kadar, İran dahil, bu ülkelerde işte demokrasiye doğru yol açmak, insan haklarına daha geniş yer vermek, demokratik süreci başlatmak, serbest seçimler yapmak, bunlar gayet güzel de, ben geçenlerde, daha geçen hafta Monako'da bir toplantıdaydım, bir Akdeniz toplantısında ve orada Arap ülkelerinden de benim gibi eski Dışişleri Bakanları vardı, ama bunların içinde Arap Genel Sekreteri de vardı ve bu fikirden bahsedilince çok büyük bir tepki ortaya çıktı. Çünkü, Arap ülkeleri şunları söylediler: Siz Filistin meselesini halletmediğiniz sürece, Irak da istikrara kavuşmadığı sürece biz de tabana ve sokağa kökten dinciler hakimdir. Bugün bir seçim yapılsa silip süpürürler ortalığı ve bu tabii, bu ülkelerin daha büyük bir istikrarsızlığa sürükler. Hatta bazıları daha da ileri gitti. Bu fikir de var. Aslında bu büyütülmüş, genişletilmiş veyahut Büyük Ortadoğu projesi biraz da bu Filistin meselesini ve Irak meselesini arka plana itmeye matuf. Onun için ben, bundan şu aşamada büyük bir şey çıkacağını zannetmiyorum. Ama, bu fikir yürüyecek. Çünkü, görüyoruz ki Avrupa Birliği'nin bazı ülkeleri de, Almanlar da bu fikre yaklaştılar. Arap ülkeleri de doğrusunu isterseniz reform ihtiyacını reddetmiyorlar; tabii reforma ihtiyacımız var diyorlar. Ama dışarıdan dayatılan bir reform aksi tesis yapar, bizi, hepimizi daha büyük bir istikrarsızlığa sürükler ve ben zannediyorum ki, bu görüş esas itibarıyla haklıdır. Burada tabii bizim ne yapacağımız da önem kazanıyor Türkiye olarak. Bizde de Büyük Ortadoğu projesi var. Daha çok bizim akademisyenlerin üzerinde çalıştığı bir proje. İşte Ortadoğu'da demokrasiye örnek olalım. Ortadoğu'da demokrasiyi teşvik edelim, işte Avrupa'da nasıl AGİT var, bir böyle güvenlik düzenlemesi, Ortadoğu'da da yapalım. Evet ama, İsrail meselesi halledilmeden, sınırlar belli olmadan nasıl bir güvenlik düzenlemesi yapacağız AGİT gibi, belli değil. Unutmayalım ki, AGİT'in temelinde, Avrupa'da sınırların tanınması ve kabul edilmesi vardı, yani o zaman başladığı zaman. Ve Rusya için de bunun en büyük, Sovyetler Birliği için o zaman en büyük avantajı Doğu Almanya'yı tanınmasıydı. Onun için, ortam çok daha değişik. Bizim de şu sırada bu Ortadoğu projesinde, fikrinde Amerikalılarla aynı safta çok proaktif şekilde gözükmemizin doğru olmayacağı kanaatini taşıyorum. Ama bu benim tabii şahsi fikrim. Hükümetin ne yapacağını

bilmiyorum. Yalnız gördüğüm kadarıyla Sayın Dışişleri Bakanımız bu konuya gayet temkinli ve dikkatli bir şekilde yanaşiyor.

Avrupa sizin değil mi? Avrupa bize şimdi niye birdenbire iltifat etmeye başladı? Bir kere tarih yanaşiyor tabii ve tarih yanaştıkça Avrupa'da bu iş gündeme geliyor. Önümüzde Avrupa Parlamentosu seçimleri de var; orada da büyük bir gündem maddesi teşkil edecek. Avrupa Türkiye'ye karşı bir açmaz içinde. Bir yandan kamuoylarına bakıyorlar, kamuoyları Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olmasına pek taraftar değil. Ama kendileri politik sınıf, hükümetler Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesinde önemli faydalar görüyorlar.

İkincisi, Türkiye'ye karşı verilmiş bir sözleri var, bu söz 1963'e kadar gidiyor. Daha sonra 1999 Helsinki'deki durum var, orada verilen bize söz var. Bu müzakereleri şayet Kopenhag Kriterleri yerine getirilirse bu müzakere tarihini bize vermek mecburiyetindedeler, öyle hissediyorlar kendilerini. Tabii Kopenhag Kriterleri gayet geniş bir alanı kapsıyor ve çok yoruma açık; orası da muhakkak. Biz de haklı olarak diyoruz ki, sanki bugüne kadar üyelik müzakerelerine başlayan her ülke pırıl pırıl mıydı, onların sorunları yok muydu? Vardı sorunları ama şunu kabul etmek lazım ki; Türkiye daha büyük bir ülke olduğu için sorunları da o bakımdan biraz daha büyük ve işte bugün bu kadar uzun uzun konuştuk. Uyum meselesi; bu uyum meselesi son derece önemli. Daha dün bir olay oldu biliyorsunuz NTV'nin kameramanı durup dururken dayak yedi. Bu uyum meselesi de bir kültür meselesi, bu yavaş yavaş gelecek bir şey, ama elden geleni yapmak lazım.

Şurası muhakkak ki; 2002 yılından beri, daha önceki Hükümetin ve şimdiki Hükümetin, şimdi Parlatentonun daha doğrusu aldığı çok cesur kararlar var; bunlar çok takdir ediliyor burası muhakkak. Bunlar takdir ediliyor. Daha iş bitmiş değil, bir sürü sorun var, sene sonuna kadar yetiştirmemiz için bir sürü sorun var. Sonra tabii yol kazaları da olabilir. Türkiye'de her zaman en olmadık zamanda bir olay olur ve her şeyi altüst edebilir o ihtimalde var. Ama öyle gözüktüyor ki, şayet Kıbrıs meselesinde bir çözüm olursa veyahut da Kıbrıs meselesinde çözümsüzlüğün sorumlusunun biz değil, fakat Kıbrıs Rum tarafı olduğu açıkça ortaya çıkarsa bu müzakere tarihini alacağız. Zannediyorum ki son yapılan temaslar, Ankara'ya yapılan son ziyaretler de bunu gösteriyor. Ama çok dikkatli davranmak lazım; çünkü şöyle bir olasılık olmasın: Tam 2004'ün sonuna geldik, dediler ki, "çok iyi, çok teşekkür ederiz, gayet güzel şeyler yaptınız ama, galiba biraz daha zamana ihtiyaç var, 2005 senesi sonunda bunu ele alalım, vallahi billahi çok iyi niyetliyiz" bu olmaz tabii. Onun için buna imkan vermemek lazım. Bakın ne kadar isabet olmuş, hatırlarsanız 2002 Aralık sonunda Hükümetimiz Avrupalılara karşı infial içindeydi, niçin 2003 yılı sonunda tarih vereceğini söylemedi? İyi ki vermemiş. Şayet 2003 yılında tarih vereceğiz deseydi hiçbir şeyimiz hazır değildi. Onun için bu 2004 yılını da

kaçırmamak lazım. Sene sonuna kadar büyük bir çalışma içinde bulunmak lazım.

Aydın AYAYDIN- Aydın Ayaydın, Rekabet Kurulu Kurucu Başkanı. Sayın Başkan, benim sorum, iki siyasetçi var panelist olarak, bir de özel sektörün temsilcisine, üçüne birden olacak.

Bilindiği gibi 4054 Rekabetin Korunması Hakkında Kanun hem özel sektörü kapsıyor, hem devlet teşebbüslerini kapsıyor. Yani kanun hem devlet sektöründe yer alan işletmeler için geçerli, hem özel sektördeki işletmeler için geçerli. Hem dünkü oturumlarda, hem bugünkü oturumda genellikle panelistlerin tümü özellikle şu noktayı çok önemli görüyorlar: Diyorlar ki, yasaların çıkarılması önemli değil, önemli olan çıkarılan yasaların uygulanması. Bu gerçekten son derece önemlidir. Avrupa Birliği'ne girme sürecinde olan bir ülke olan bir ülkede yasaların uygulanması tartışmasız kesin olmalıdır.

Rekabet Kanununun 4'üncü maddesi anlaşmaları ve uyumlu eylemleri düzenliyor. Yani, aynı mal ve hizmetleri üreten teşebbüslerin birbirleriyle müştereken fiyat belirlemeleri, aynı anda fiyat belirlemeleri Rekabet Kanununun 4'üncü maddesindeki yasaklamaları kapsıyor. Şimdi gündemde önemli bir konu var. Sigara üreticileri üç gündün bu yana fiyatları birlikte düzenlemeleri konusunda, özel sektör temsilcisi olan bu teşebbüsler devlet tarafından teşvik ediliyor, birlikte fiyatları tespit edeceksiniz, fiyatları artıracaksınız. Devlet de, bu sektörün içerisinde Tekel İdaresiyle yer alıyor ve tam araştırmasını yapmadım ama, muhtemelen Tekel İdaresi bu sektörde hâkim konumda. Dolayısıyla, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanunun hem 4'üncü maddesi ve hem de tekelin hâkim konumda olmasında dolayı belki de 6'ncı maddesi, bu araştırma sonucu ortaya çıkar; yani devlet özel sektöre diyor ki, Rekabet Kanununu ihlal et. Özel sektör teşebbüsleri diyor ki, sizin bize bu yaptığımız öneri Rekabet Kanununun kapsamındadır, yasaktır, biz bunu yapmayalım diyor. Fakat devlet, hayır, siz bunu yapacaksınız diyor. Ben bekledim ki, bugünkü panelistler gündemde ve konu başlıkları itibarıyla, hem Avrupa Birliği süreci konu başlıkları, sempozyumun konu başlıkları, hem yatırım ortamının iyileştirilmesi ve hem de rekabet hukuku. Üç konu başlığıyla da son derece yakından olan ve ilgili olan bu konuyla ilgili hem iktidar partisi milletvekili Sayın Yalçıntaş Hocam, hem de ana muhalefet partisi temsilcisi Sayın Hacıoğlu ve özel sektörün temsilcisi Sayın Sanayi Odası Başkanı Tanıl Küçük'ün bu konudaki görüşlerini almak istiyorum; bu konuda neler düşünüyorlar?

Prof. Dr. Nevzat YALÇINTAŞ- Bugünlerde yükselen birçok tenkitlere hem objektif cevap vermek, hem de Hükümetimizle ters düşmemek durumundayız. Bunu ön sıradakiler çok iyi anlıyorlar, arkadakiler de duymuşlardır. Cevabın yalnız bunu teyit eden bir şekilde olmayacak. Daha akademik bir cevap arz etmek istiyorum.

Sayın Başkanımız başlangıçta, mevzuat ve kanunlardan haklı olarak bahsettiler. Hatırlayacaksınız, bendeniz de bari olmasa ekonomide bu kadar çok mevzuat, bu kadar çok kanun, yönetmelik vesaire, Zatiâliniz de o çalışmada bulundunuz, Planlamanın en başarılı zamanlarında biz bütün uzmanlarımıza, bize kanunla yapılacak iş getirmeyin yönetici olarak, hatta yanlış anlaşılacağı için söylemek isterim, kanunsuz işler getirin, yani kanunun dışındaki normal prosedürle halledilecek işler. Efendim, bunu yapmamız için bir kanun lazım dediniz mi iş kötüye doğru, olumsuzla doğru, verimsizle doğru gidebilir. Rekabet Kanunundaki ana teorik, arka plan ne olmak lazım? Bir kanun çıkmış, bir kurum var, var, olması lazım, birçok yerde var, başarılı çalışma yapıldığını Sayın Başkanımız da, bütün hepimiz söyledik. Ama buradaki kanunun esprisi, amacı, gayesine daha akademik bir açıdan baktığımızda neyi göreceğiz? Bir, hiç şüphesiz önce tüketicinin korunması, tüketiciyi korumamız lazım. Rekabet karşıtı formasyonlar, karteller, tröstler, tekeller vesaireler her şeyden önce tüketiciyi mağdur eden düzenleme suçtur. İşte malûm, Amerika’da en yüksek derecede yöneticiler, en büyük holdingler şirketi, ellerine kelepçeler vurulduğunu filan görüyoruz.

İkinci önemli şey, bunu yapabilmemeniz için teknolojik gelişmeler şart. Bunun teferruatına girmiyorum, bu salonda herkes anlıyor. Tüketiciyi koruyabilmek ve rekabeti tam rekabet hâline dönüştürebilmek için teknolojik ilerlemeler şart.

Üçüncüsü, enforme olunmuş bir toplum, yani nerede ne var, nasıl fiyat, kalite; bunların enforme edilmesi lazım ki yine gizli şekilde karteller, tröstler teşekkül etmesin. Daha başkalarını söylemek istemiyorum. Şeffafiyet getirip ihlalleri önlemek, mesele böyle olunca, son gelişmede, sayın meslektaşım buyurduğunda, ilk bakışta sanki fiyat tespitinde müştereklik yaparak ihlal gibi gözüküyorsa da, burada amaca göre aksiyonu değerlendirmek lazım. Burada amaç fiyatı düşürmektir, bize öyle intikal etmiştir. Yani, yabancı firmalar, yabancı sigaralar, şüphesiz yükseltmek istiyorlar, elerinizin yukarıya doğru kalktığını görüyorum, ama böyle almak lazım gelir. Yani bir Maliye Bakanının bu firmalara çağrı yaparken, üç berber üç berbere, gel birader hep beraber dememesi lazım. Gelin, bu üç berberi de hep beraber azaltmak için, yani aksi varit olmamak lazım gelir, düşünmemek lazım gelir. Gerçekten o zaman büyük bir sosyal adaletsizlik ortaya çıkacaktır kamu gelirlerini artırma ve onlara şey verme bakımından. Durumu ben böyle mütalaa ediyorum. Kaldı ki, benim kendi şahsi düşüncemi soruyorsunuz. Ben bunları dile getirdim, yazdım ve kendi grubumuzda uzun uzun anlattım. Bazı tüketim maddelerinin özelleştirilmesi de yanlıştır. Sonradan bunu doğurur. Hadi özelleştirdin rakıyı, şarabı, votkayı, içkiyi, hepsini verdin, burada, kapitalizmin kendi özündeki dinamizm ortaya çıkacaktır, yani daha fazla tüketmek, daha fazla tüketmek için muhtelif kalite

üzerinde, fiyat üzerinde, pazarlama üzerinde sosyal olmayan tedbirler almak; sigarada bu olmuş işte.

Dolayısıyla, ben yine iktidar partisinin mensubu bir milletvekili olarak, seçim sathı mahalline girmiş bir vasatta Zatiâlinize vereceğim cevap, iyi niyetle bunu yapmıştır. Fiyatları yükseltelim de Tekelin gelirini artıralım da bütçenin açığını azaltalım; bunu böyle kabul etmek benim şu andaki hem statüme, hem psikolojik durumuma, hiçbirine uymuyor.

Memduh HACIOĞLU- İçki ve sigara sanıyorum bir Maliye Bakanının en iyi iki kaleminden biridir, yani iki kalemidir bence vergi toplamada. Olay tabii şundan kaynaklanıyor: Yani ne kuş ne deve misali. Tekel özelleşti mi, özelleşiyor mu, sigara kimin, devletin mi, yoksa özel sektörün mü, sigarada özel sektör geldi, ne yaptı ne etti, ithal malları ne durumda; karmakarışık bir ortam bu. Yani son yıllarda yaşadığımız, işte 10 yılı geçti, böyle bir tekelden özel sektöre geçişin bedelleri diye görüyorum ben bunu. Şimdi, çok uzağa gitmeyelim, yani bugün Türkiye'deki sigara fiyatları, özellikle yabancı sigarada söylüyorum, Tekelin ürettiğini de demiyorum, Avrupa'da ve Amerika'daki fiyatlarının 4'te 1'idir, yani çok ucuzadır. Bu Türkiye'deki Marlboro'nun veya diğer yabancı, yani marka vermek de doğru değil, yabancı sigaraların çok ucuza üretilip de ucuza satıldığından değildir. Yani Amerika'daki üretim maliyeti ve satış fiyatı da ona yakındır. Yalnız, onların üzerine devletin koyduğu vergi yüksektir dışarıda. Dışarıda, yani 1 Euro'luk sigaraya en az 3-4 Euro da vergisini koyan devlet ve en iyi gelir kaynaklarından biri olarak götürür. Bunun iki nedeni vardır; bir toplum sağlığını ilgilendir, yani daha sağlıklı bir toplum için içki ve sigara tüketimini aşağı çekmek anlamını taşır; ikincisi de, bunlar keyfi tüketimler olduğu için, vallahi paran ne kadar varsa o kadar tüket der. Yani oradan alacağı vergide de insaf duvarlarını hiçbir şekilde koymaz, en insafsız şekilde de vergilendirir. Şimdi Türkiye'ye bakıyoruz, muhafazakar bir Hükümetimiz var; öyle söylediler. Geçenlerde gazete ilanları vardı koskocaman. Özellikle ithal malları içkilerde, votkalarda falan çok büyük düşüşler oldu nedense bilemiyorum.

Prof. Dr. Nevzat YALÇINTAŞ- Tüketim düşüşü mü?

Memduh HACIOĞLU- Hayır, hayır, fiyatların düşüşü oldu, fiyatlar düştü Sayın Milletvekilim, evet. Yarı yarıya düşüşler oldu. Bilmiyorum bunu ne kadar izleyebildik? Ama muhafazakar iktidarımız bu içki fiyatlarındaki düşüşten sanıyorum mutlu görünüyor. Yani saikleri nedir anlamış değilim. Ben kendimi onların yerine koysam, şu andaki fiyatların üç misli üstüne koyarım, o vergiyle de fakir fukaranın bir sürü ihtiyacını karşılayacak şeyler yapabilirim diye düşünürüm. Yani, olaya biz muhalefet olarak böyle bakıyoruz. Rekabet hukuku açısından kesinlikle aykırıdır yaptıkları. Hiçbir şekilde birlikte fiyat tespit etme

konusunda..Tabii hiçbir şekilde oyuncu olmamaları lazım orada. Birlikte fiyat belirlemeleri aykırıdır.

Tanıl KÜÇÜK- Ben konuşmamda da belirtmeye çalışmıştım, Sayın Memduh Hacıoğlu da son cümlesinde ifade etti, devlet hem düzenleyici, hem hakem olmamalı; düzenleyen ve denetleyen olmalı. Bu çok önemli. Bir anlamda da, işte bu denetleme görevini de piyasada birilerinin yapması lazım. Bu denetleme görevini üstlenen devletin de, işte Türkiye’de hukukî altyapının gelişmiş olması, iyi işleyen bir hukuk sistemine sahip olmamızın önemi çıkıyor burada ortaya çok net bir şekilde. Üç konu başlığına da baktığımız zaman, Avrupa Birliği rekabet gücü ve rekabet politikaları, yatırım ortamının iyileştirilmesi, yabancı yatırımların doğrudan yatırımların önemi, işte burada hukukî altyapının önemi ve hukukun gelişmesinin önemi ortaya çıkıyor net bir cevapla. Tabii bütün bunların, demin de söylendiği gibi, devletin burada hem hakem, hem düzenleyen rolü üstlenirken yanlış yapabileceği; bu konuda da bu gözüküyor.

Bir Katılımcı- Tanıl Küçük’e bir sorum olacak.Konuşması sırasında Türkiye’deki tasarrufların yatırımlara dönüşmesinde yetersiz kaldığını, bu nedenle uluslararası tasarruflara ihtiyacımız olduğunu söyledi. Şu anda Türkiye’deki bankalarda yaklaşık 100 milyar dolar var. Yine bazı ifadelerde de, yurt dışındaki bankalarda da yaklaşık bu para kadar, 90 ila 100 milyar dolar olduğu söyleniyor. Bunlar gerçek ve tüzel kişilerin tabii tasarrufları. Türkiye’nin gayrisafi millî hasılası da yaklaşık 240 milyar dolar. Her yatırım için illa uluslararası sermayeye, tasarrufa mı ihtiyacımız var, yoksa büyük montanlar için mi bunu ifade etti ya da bu ülke içindeki tasarrufların yatırımlara dönüşmesinde sizce bir sıkıntı mı var? KOBİ’lerin finansman enstrümanlara ulaşımında da mı bir sıkıntı var? Bir de, dikkat ediyoruz, özellikle özel bankalar 2001-2002 yıllarındaki geçmişlerinden dolayı, yani sıkıntı yaşamalarından dolayı mıdır acaba sendikasyon kredilerine önem veriyorlar ve genelde de likit kalmayı tercih ediyorlar?

Tanıl KÜÇÜK- Yatırımları lütfen özel sektörün, benim konuşmamı sadece finansman sıkıntısı, finansman darboğazı olarak almayın, yatırımlara yönelmemesini. Burada, yatırımların önünün açılmasında öncelikle güven ortamının önemini her fırsatta ifade etmeye çalışıyoruz. Şu anda bir güven ortama yakalanmıştır. Ama, bunun giderek artırılması ve kalıcı kılınması siyasî iktidarın birinci vazifesi olmalı diyoruz. Esasından bunu siyasî iktidardan da beklemek çok doğru değil, en azından tek başına ondan beklemek doğru değil. İstanbul Sanayi Odası olarak burada her kuruma, her kuruluşa da görev düştüğünü ifade etmeye çalışıyoruz. Burada sadece, bakın, kaynak, bugün özel sektörün sıkıntısı, özel sektör kâr edemiyor. İç piyasada talep sıkıntısı var. İhracata yönelmiş bir özel sektör ve iki yıl üst üste sağlanan büyümede, hep

ifade ettiğimiz sürdürülebilir büyümenin önemi derken, iki yıl gerçekleştirilen bu büyümede ihracatın payı çok büyük ve ihracata yönelik bir sanayi sektörü ağırlıklı olarak ve büyük bir mücadele veriyor. İfade ettiğim, rekabet ettiğimiz ülkelerle eşit şartlarda değiliz, faktör eşitliğimiz yok. OECD ülkeleri arasında Sosyal Sigortalar Kurumunda birinciyiz, enerji aynı şekilde. Buna rağmen ihracatta artış var. Üretimini devam ettirmeye, istihdamını devam ettirmeye çalışan bir sanayi. Ama bunun yanında kârlılık yaratamıyor, kaynak yaratamıyor ve yatırım yapacak enstrümanlarını geliştiremiyor. Tabii bunun yanında aynı anda hâlâ çözülmemiş, malî sektörde çözülmemiş problemler var. Bunların bir an evvel çözülmesi de bir anlamda özel sektörün finansman sıkıntısını aşmasında büyük katkıda bulunacak. Şimdi, o anlamda da büyük katkıda bulunacak tabii. Fakat öncelikle şunun altını çiziyorum: Güven ortamının artması çok önemli. Uluslararası doğrudan yatırımların Türkiye'ye gelmesi, ben bir rakamla size katkıda bulunmaya çalışayım, Türkiye'de iş gücüne her yıl 800 bin kişi katılıyor. Biz yüzde 5 büyümeyi hedeflediğimize göre, her yüzde 1'de aşağı yukarı 100 kişi istihdam olanağını sağladığını düşünürsek, sırf bu açıdan baktığımız zaman, yüzde 5 büyümeyle biz 500 bin kişiyi, ilave istihdam olarak gelen 500 bin kişiye iş olanağı yaratabiliyoruz. Buradan hareketle, yüzde 7-8 büyümeleri yakalayabilmemiz, sırf ilave istihdam olarak gelen 800 bin kişiye iş olanağı yaratabilmemiz için de uluslararası doğrudan yatırımların önemi ortaya çıkıyor burada. Konuşmamın bir bölümünde de belirttim; kaldı ki, deneyimler şunu net bir şekilde gösteriyor: Yerli yatırımcı yatırıma yöneldikten sonra uluslararası yatırımcı da o ülkede yatırıma yöneliyor. Bunların hepsini bir arada düşünmekte, paralel düşünmekte mutlak fayda var diye düşünüyorum.

Bir Katılımcı- Bilimsel değeri sınırlarını çoktan aşmış olan Sayın Hocamız Yalçıntaş ve sayın diğer siyâsî, Hacıoğlu, iki tane özel teşebbüs temsilcisi ve KOSGEB Başkanıyla beraber şimdi Sayın Bakan da geldi, esas hedef Sayın Bakan olacaktır diye düşünüyorum.

Hakikaten çağ bilim ve teknoloji çağıdır. Rekabette her şeyden evvel bilim ve teknolojiye belirli bir seviyeye gelemezseniz, ne yaparsanız yapan, belirli seviyeyi yakalayamazsanız, bırakın rekabeti, bağımsızlığı dahi koruyamazsınız.

KOSGEB olarak tabii ki zaman ve zemin de teknolojiyi geliştirme, destekleme, seçme kurullarında filan da bulundum. Şimdiki KOSGEB Başkanının muazzam atılımını gördüğüm için de teşekkür ediyorum. Gerçekten bir kırılma safhasındadır özel teşebbüs. Ama noksanlar çoktur diye düşünüyorum. Burada hiç dile getirilmedi; nedir bunlardan bir tanesi? Üniversite-sanayi işbirliği. Maalesef her ne kadar siz fuarlara katılma desteği verseniz, araştırma-geliştirme desteği verseniz, danışman desteği bile verseniz

esas sanayinin kuru dediğimiz çekirdeği KOBİ'nin üniversitelerden haberi yok; bu bir.

İkincisi, her şeyin ötesinde en önemlisi, Innovation için risk sermayesi altyapısının oluşturulması lazım. Maalesef bugüne kadar Türkiye bunu yapamamıştır. Yapamadığı müddetçe de sadece ve sadece rekabette bulunduğumuz bölgenin içerisinde kalmak ve hapsolmek durumundayız. Bu hususta bana bilgi verilirse çok mutlu olacağım.

Erkan GÜRKAN- Üniversite-sanayi işbirliği olmazsa olmazlardan bir tanesi ve biliyorsunuz ki, Türkiye'de kamu açısından değerlendirildiğinde ve özel sektörle üniversite arasındaki kaynak noktasında KOSGEB İdaresi Başkanlığı duruyor. Şu anda 12 üniversitede AR-GE merkezleri var ve yüzlerce proje var. Ama dediğiniz doğru; bu yeterli değil. Üniversitelerle öyle köklü işbirliklerine gitmemiz ve sahadaki sanayiciye o kadar yoğun bilgi aktarımı yapmanız lazım ki, üniversitelerde sıkışmış olan bilgileri de sahaya ekonomik değer olarak da dönüştürmemiz lazım. Çünkü, hocalar projelerini hazırlıyorlar, sonra da uluslararası bir makale yazıyorlar, ondan sonra da kalıyor bu. Biz bununla ilgili iki tane açılım yaptık. Bunlardan bir tanesi önümüzdeki günlerde netleşecek. Odalar Birliğiyle birlikte kurmuş olduğumuz sıfır maliyet ve merkezler politikası, KOSGEB İdaresi Başkanlığı sinerji odakları dediğimiz sistemde KOSGEB elemanları yerine 38'inci maddeden veya YÖK'ün getirmiş olduğu imkanlar nispetinde o birimlerin başına öğretim üyelerini atamaya çalışıyoruz. O ilde bulunan üniversitenin en cevval, sahaya dönük, aktiviteleri en yüksek olan hocalarını atamaya çalışıyoruz. Bu tabii ki üniversiteyle sanayi arasındaki köprüyü de kurmuş oluyor ve bu atanan hocamız imza yetkisine sahip olduğu için KOSGEB desteklerini de KOSGEB elemanı gibi dağıtma yetkisine sahip oluyor.

Bir başka boyutu, "duvarsız inkibatör" diye kurmuş olduğumuz bir sistem var; bu sistemi biraz daha geliştiriyoruz. Bütün Türkiye'deki üniversitelerle işbirliği yapabilecek küçük veya büyük merkezlerde yine odaların da bizimle beraber olduğu, fakat üniversitelerin de direkt işin içerisine katıldığı sinerji odaklarından AR-GE desteklerini dağıtabilecek bir çalışma başlatıyoruz.

Üçüncüsü de, şu anda Türkiye'de AR-GE konusunda TÜBİTAK gibi, KOSGEB gibi kurumlar var destek veren direkt. Bu desteklerin hızlıca sahaya aktarılabilmesi için bu kurumlarla işbirliğine gidip kendi hukukumuzu ve mevzuatımızı, daha doğrusu yönetmeliklerle ilgili destek modüllerindeki değişimleri yaparak sahaya hep birlikte, üniversiteleri de yanımıza alarak Türkiye'de AR-GE bilincinin geliştirilmesi, Innovasyon bilincinin geliştirilmesi ve mevcut ulusal ve uluslararası kaynakların sahadaki sanayicilere aktarılması için bir ay içerisinde ortaya çıkacak, şu anda hazırlıkları başlamış güzel bir projemiz var. Yaygın bir kampanya şeklinde olacakve biz bunları yaparken

KOSGEB İdaresi Başkanlığı mevzuatı olabildiğince aşağıya, yani bürokrasiyi daha doğrusu olabildiğince azalttı ve bir uzmanla bir müdürün karar verip sahada destek dağıtma yetkinliğini oluşturdu. 48 tane sanayiciden biz evrak talep ediyorduk biliyorsunuz. Siz de kurullarda olduğunuz için yakinen takip ediyorsunuz. Şu anda biz maksimum 5, minimum 2 tane evraka kadar 48 evrakı indirdik. Yani, bürokrasi de olabildiğince azaldı. Burada vazgeçemediğimiz iki tane evrak var: Bunlardan bir tanesi iş planı, diğeri de KOSGEB'e üyelik müracaatı şeklinde. Bu iş hızlanacak. Risk sermayesiyle ilgili, biliyorsunuz, KOBİ AŞ var, KOSGEB'in orada yüzde 9.5'luk bir hissesi vardı. Yeni bir yapılanmayla KOBİ AŞ bu hizmetleri vermek üzere yapılandı. Ve şu anda KOSGEB İdaresi Başkanlığı orada mevcut hissesini artırarak ve Odalar Birliği ve diğer kurumlarla birlikte etkin bir işbirliği oluşturuyor. Zaten KOSGEB'in içerisinde de genç girişimcilerin projelerini destekleyecek, ki siz takip ettiğiniz için biliyorsunuz, KOSGEB'in yeni desteklerinin içerisinde yeni girişimci desteği şeklinde destekler var. Hepsini anlatırsam zaman uzamış olacak.

Prof. Dr. Nevzat YALÇINTAŞ- Üniversite-sanayi işbirliği, bu neden bir olumsuz safhaya geldi? Ben kısaca bir şey söyleyeceğim. Neden son 15-20 senedir Türkiye'de üniversite yönetimlerinde olumsuz bir safha yaşandı, yeni bir ümit belirdi? O da şahsa bağlı bir ümit. İlim formasyonu içerisinde yetişmiş bir arkadaşımız YÖK'ün şimdi başında. Ümit ediyoruz ki, bundan önceki dönemin bir vasıf, bir sıfat bulmak istemiyorum, ama en basit bir şeyi söyleyeyim, karakuşu, keyfi, ilim formasyonu ile ilgisi olmayan yönetim tarzının bittiğini farz edelim de teselli bulalım. Bırakınız üniversite-endüstri işbirliği gibi gelişmiş ve çok rahmetli projeleri, üniversiteyle üniversitelerin ilişkisi, üniversiteler dışarıdaki üniversitelerin ilişkisi, Emin Beyefendi Avrupa üniversiteler arası rektörler.vazgeçtim. Bundan sonra inşallah İstanbul Üniversitesi ve diğer birçok üniversitelerimiz, gelişmiş üniversitelerimiz, dergileri çıkan, dergiler kapandı, biz asistan olarak girdiğimiz bütün heyecanımız o ilmi dergilerdi, İktisat Fakültesinde kaç tane makalem çıkmıştır, benim değil, başkalarının, toptan kapandılar. Hepimiz nereden para bulacağız da ilmi yayınları alabileceğiz; Zatiâliniz de aynı sıkıntıları çektiniz. Burada ben görüyorum, akademik kariyer sahibi arkadaşları. Neyse ki bazılarının imkanı var, dışarı gitti. Yani, bir nokta dönemi yaşandı, kötü bir rüya. Temenni ederim. Kanun, kanun. Kanunu çıkaramıyorsun. Her şey de kanunla halledilmez. Rahmetli Fevzi Hocamız vardı, Turan Fevzioğlu, bizim çoğumuzun hocası. Fevzi Fevzioğlu da bizde hoca ayrıca, hocalar ailesi, şunu demiştir her zaman: En iyi kanunlar en kötü yöneticilerin elinde en kötü sonuçlar verir, en kötü kanunlar iyi yöneticiler elinde güzel neticeler verebilir." Biz böyle bir dönem yaşadık. Siz de bu dönemin içinde bulundunuz. İlim Türkiye'de büyük darbe yedi. Bunun münakaşası, inşallah başka kurum, yani Rekabet Kurumu değil de,

başka bir kurum, bu salonda bir şey yaparsa cevaplarını verebiliriz. İnşallah bundan sonra YÖK İdaresi, Yok etme idaresi halinden çıkar.

İnsanlar için alınır mı? Bilmem ne suçu işlemişmiş. Hem de bu ülkede almamıştı, Avrupa'nın en sağlam üniversitelerinde almış. Niye 40-50 kişi birden geçen dönem Parlamentoyu doldurdu üniversitelerden? Yani üniversitelerde hocalar mı fazlaydı, yani hepsi emekli mi olmuştu? Bu çatışma ortamından nefes alacağınız yer daha az rizikolu bir başka çalışma ortamı olabilir. 40-50 tane hoca vardı. Bir Cumhurbaşkanının döneminin uzatılması söz konusuydu. En yakın danışmanına demiş, lütfen yapmayın bu teşebbüsü. Neden yapmayın? Geçen dönemi kastediyorum, 50'ye yakın üniversite hocası var, bunların yakınları var siz bu dönemi yaşatmış bir kişinin müddetini uzatıyorsunuz. İsim isim vermek istemiyorum. Efendim, vazifesini görmüş, bitirmiş, teşekkür ederim, selamünaleyküm, aleyküm selam, hoşça kal. Hayır, uzatın. Bu üniversiteleri, bizlere en ağır bir, elinin tersiyle itmek gibi geldi. Hocalar her zaman konuşmaz. Siz bahsi açtınız da konuşuyoruz. Bizim üniversitelerimizi bu hâle getiren bir yönetime arka çıkmak, uzatmak, devam ettirmek bir masumane addedilecek bir sözü bir Başbakan dedi, yasa diye gitti hocalar hakkında, cüppeler hakkında. Sonuç bu oldu. Ne işbirliği idareyle, ne başka üniversitelere dergiler gelmiyor. Gidin bakın, rica ederim, İstanbul Üniversitesi gibi en gelişmiş Üniversiteye en son yabancı dergiler hangi tarihte gelmiştir? Dışarıya açık olmayan, bilmeyen, takip etmeyen öğretim üyesi yapılabilir mi? İnanamıyorum. Şahsi gibi olacak. Rektör bana bir süre önce telefon etti, yahu hocam, sizin bir tebliğinizi bulduk, hem de politikayı girdikten sonra, doğru mu tebliğ dedi. Niye şaşıyor? Çünkü o atmosfer kalkmış, o araştırma yapılmıyor. Bir hoca ayrılmış, yine araştırma yapıyor, yine tebliğ veriyor, yine yayınlıyor. Yenileri yapamıyor ki.

Dolayısıyla Sayın Rektörüm, durum budur. Bu üniversite ne KOSGEB, ne fon, ne bir şey, bu bir atmosferdir. Akademisyenin rahat nefes alması lazım, rahat konuşması lazım, rahat çalışması lazım. Bunları ortadan kaldırırsanız ne sanayide işbirliği olur, ne rekabet olur kendi aralarında, üniversitenin de rekabeti var, akademisyenin de rekabeti var.

Tanımlı KÜÇÜK- İstanbul Sanayi Odası olarak bizim İSO-ÜSİ projemiz var, üniversite ve sanayi işbirliği. Fakat maalesef çok başarılı olamadığımız bir proje. İlişkileri geliştirmek de, sadece üniversite değil, kendi eksikliklerimizi de telafi etmeye çalışıyoruz. Önümüzdeki dönemde sanayi ve üniversite işbirliğini geliştirmek Yönetim Kurulumuzun birinci hedefleri arasında diyebilirim. Onu belirtmek istedim.

Hüseyin YANGIN- Denizli Ticaret Odası Meclis üyesi Hüseyin Yangın. Benim sorum Sayın Barolar Birliği Başkanına. Biraz aykırı olduğu için her hâlde en uygun cevabı kendisinden alacağım. Şimdi, iki gündür devam eden bu sempozyumun ve paneldeki konuşmalardan aldığımız sonuca göre, benim

aldığım sonuca göre, ülkemizdeki yatırım ortamının ve rekabet ortamının en büyük engellerinden bir tanesi, haksız rekabete sebep olan en büyük sektörün kayıt dışı ekonomi olduğu vurgulandı. Yani, vergi ödemeyen, SSK primi ödemeyen sanayici, üretici, pazarlamacı ve tüketici. Bu kayıt dışı ekonominin de ülkede bu kadar palazlanmasını sağlayan gelmiş geçmiş hükümetlerle birlikte mevcut hükümetlerimiz ve hâliyle de ilgili bakanlarımız, bu kayıt dışı ekonomiye göz yumarak ve engel olamayarak ülkemizdeki rekabet ortamını haksız rekabet ortamına dönüştürerek özellikle yabancı yatırımcıların ülkemize gelmesinde en büyük engel teşkil etmektedir.

Haksız rekabeti sağlayan unsurlara Rekabet Kurumunun bir yaptırım gücü var kişi ve kuruluşlara. Rekabet Kurumu haksız rekabetten dolayı muhtelif cezalar verebiliyor. Benim sorum şu: Kayıt dışı ekonomi de en büyük haksız rekabeti sağlayan bir unsur olduğuna göre, bu kayıt dışı ekonomiye de göz yuman hükümetler ve bunun değerli bakanları olduğuna göre, Sayın Maliye Bakanımızın affına sığınarak, Rekabet Kurumunun Hükümet ve bu ilgili sayın bakanlara da bu oluşuma göz yumdukları için bir ceza verme yetkisi var mı? Eğer yoksa, olması gerekmez mi?

Av. Özdemir ÖZOK- Ben sanıyorum notlarımı sizlere aktarıırken orada da ifade ettim, şimdi kayıt dışı ekonomiye neden olan ve bununla ilgili gerekli yasal önlemleri yapmayan, gerekli duyarlılığı göstermeyen, işte dönemin yöneticileri, maliye bakanları, ekonomistleri, hazineyle sorumlu bakanları neden yargılanmıyor ya da bunun yargılanması için herhangi bir yaptırım yok mu diye çok genel bir soru sordu? Biliyorsunuz, en ufak, küçük bir birimde dahi sorumlular o birimi yöneten insanlardır. Yani aileden başlayın, işte kooperatiflere gidin, apartman yönetimine gidin, kuşkusuz, özellikle 50 yıl, 1950'den sonra ülkemizi yöneten siyasal iktidarlar, herhangi bir parti farkı gözetmeden, hep dünden bu yana yakındığımız çağdaş değerleri, çağdaş normları ülkemize getirmekte, ülkemizin ekonomik, sosyal, siyasal, eğitim yapısını bugünkü günlere taşımamakla kuşkusuz sorumludur. Yani sadece kayıp ekonomiyi takip etmeyen, izlemeyen yöneticiler değil, ama bugün en yakın ülkelerle dahi Türkiye'nin birçok değerlerini kıyasladığımız ve karşılaştırdığımız zaman geldiğimiz nokta ortada. Türkiye'yi buraya getiren yöneticiler kuşkusuz en azından kendi kendilerine sormaları gerekli; neden bugüne kadar bu konuda gerekli duyarlılığı, gerekli hassasiyeti ve gerekli kararları almadık diye kendilerine sormalıdır. Nitekim ben konuşmamın içerisinde anlatırken bunu ifade etmek istedim. Bizim şu anda, ne söylersek söyleyin, siyaseten de anlatsalar, politik olarak da anlatsalar, siz 1950 model bir arabanın üzerine 2004-2005 model bir başka örtü ya da kaporta yapıyorsunuz. Bütün kurumları, bütün, birleşik kaplar gibidir bu, yani siz hukuku ayağa kaldırarsınız, eğitimi unutursunuz, üniversiteyi ayağa kaldırarsınız, maliyeyi unutursanız topyekun toplumsal bir kalkınmayı ele almak lazım. Tek benim anlatmak istediğim, belki

de ifade edemediğim birinci turdaki konuşmamda, toplumun bütün kesimlerinde bir yeni yapılanma, yeni bir hareketlilik, çok iyi niyetli, çok açık, çok dürüst ve bütün birikimlerimizi ortaya koyarak, hiç artık gerçekleri, doğruları, eğer kral giyinik değilse onu da söyleyerek, artık birbirimize yaşadığımız bu hataları tekrar etmeden çok gerçekçi yaklaşmak lazımdır diye, onun için söyledim. Tabii ki yalnızca kayıp ekonomiye neden, ekonomideki kayıplara neden olanlara değil, ülkeyi bugüne kadar getiren insanlara bunları sormak lazım. En azından bu yapılanlar bundan sonra bizi yönetenlere çok açık örnek olmalı. Bütün açıklıkla Türkiye'nin bugünkü durumunun aynasını, fotoğrafını, filmi ortaya koymalı ve bunu hepimiz toplumsal olarak, bu görevi, bu taşın altına elimizi sivil toplum örgütleri olarak, vatandaşlar olarak, kamu olarak, özel sektör olarak, sermaye ve girişimci olarak hepimiz bu taşın altına elimize sokmamız lazım. Aksi takdirde bir kurumu ayağa kaldırmak yeterli değildir diye düşünüyorum ve söylüyorum.

Bir Katılımcı- Efendim, kusura bakmayın, ben şunun için ısrar ettim: Bir zemin oluşturmam lazım, benim burada bir misyonum var, o zemin için de tam uygun bir ortam var, bunu kaçırmayayım diye düşündüm. Birinci sorum Sayın Tanıl Küçük'e. Rekabeti sadece devlet mi koruyacak? Bizde bu refleks çok geniş. Bir Rekabet Kurumu oluşturalım, işte o her şeyi yapsın gibi bir anlayış var ve ondan sonra tabii şu ortaya çıktı: Sivil toplum örgütleri var, bir sürü firmalar var, başka kuruluşlar var; bunların da rekabeti koruması lazım. Aksi hâlde asayiş sadece polise devrederseniz, polis, onların başkalarının yardımı olmadan bunu yapamaz. Onun gibi burada sonuç alamayız diye düşündüm. Şimdi, sivil toplum örgütlerinin rolünü bir vurgulamak için tekrar bir defa söz istemiştim Sayın Başkan. İkincisi, devletin bizzat rekabeti bozucu davranışlarının çok güçlü olduğu bir ülkede yaşıyoruz. Bu bakımdan bunun özellikle önemi var. Çünkü Rekabet Kurumu bir yerde devletle belli ilişkileri olan, o ilişkilerini düzgün yürütmek zorunda olan bir kurum. Rekabet Kurumunun söyleyemediği lafları oluyor. Yani bunları söyleyecek birilerinin olması lazım. Bu bakımdan bunu vurgulamak istedim. Ama benim Sayın Özdemir Bey'e bir sorum var. Şimdi, bunu çok önemsiyorum ve her yerde iki-üç defa bunu söylemek istiyorum. Acaba siz Türkiye'de, Türkiye'nin ekonomik özgürlükler açısından dünyanın en az gelişmiş altı ülkesi arasında yer aldığını biliyor musunuz? Özellikle de, yani hukuk sistemi açısından, özgürlüklerin, ekonomik özgürlüklerin, yani mülkiyet özgürlüğünün, akit özgürlüğünün garanti altına alınması açısından 123 ülke arasından 117'nci sırada olduğunu biliyor musunuz? Biliyorsak ve de hiçbir şey yapmıyorsak ve bunu her yerde gündeme getirmiyorsak bunu ben bir skandal olarak niteliyorum. Yani, Rekabet Kanunu falan detay efendim. Esas bu konu çok önemli. Yoksa, dünyadaki bu endeksler yanılıyor mu, yanlış bir şeyi bize veriyor?

Son olarak da bir de Nevzat Hocama bir soru sormak istiyorum. Hocamla bazı, çünkü öyle şeyler söyledi ki, yanlış anlamaya müsait olabilecek

şeylerdi diye düşündüm. O bakımdan, o yanlışlığı ortadan kaldırmak için şey yapmak istiyorum. Çünkü, bizde ben rekabetten şikâyet edenlere bakıyorum, haksız rekabetten şikâyet ediyor aslında, rekabetten şikâyet etmiyor, haksız rekabetten şikâyet ediyor. Ama işte rekabet bizi mahvetti diyor. Aslında haksız rekabet mahvediyor. Bir de, devletin makro politikalarındaki yanlışlıkların yarattığı ortamdaki rekabet mahvedebiliyor. Bir bakıyorsunuz döviz kurları bir yerden bir yere gidiyor. Dışarıdaki mallar birdenbire çok ucuzluyor pahalılaşıyor vesaire. Dolayısıyla, bunlar birbirine girdiği için çok karmaşalı bir ortam var. Bu da rekabet kavramını, rekabetin önemli bir değeri olan rekabetin biraz yara almasına, yanlış anlaşılmasına, üzerine şüpheler düşmesine neden oluyor. O bakımdan Sayın Hocamdan bunu düzeltmesini belki isteyecektim yanlış anlamaya yol açmayacak şekilde. Her hâlde vaktimiz yok. Bir-iki kelimeyle bir şey söylese memnun olacağım şahsen ben.

Prof. Dr. Nevzat YALÇINTAŞ- Haksız rekabet ayrı bir kategori, ekonomik değil, hukukî bir kategori. Ticaret Kanununda 56'ncı madde. Ben hukukçu olmadığım için hukukçuların yardımı bana gerekiyor. Tamamen hukukî çerçevesi olan, kanunda, ticaret hukuku kanununda işte 56'ncı maddeymiş, o ayrı. Bizim burada durduğumuz rekabet ise, rekabet şartlarının tam rekabet, malûm, iktisattaki terminoloji bu, tam rekabet, Perfect rekabet hâline getirip getiremediğimiz, bunların ihlalleri vesaire, onun için biz onun üzerinde durmadık. Hatta o suç teşkil ediyor ve mahkemelere gidiyor. Zannediyorum asliye mahkemeleri bu işlere bakıyor; marka taklidi, kötülüme vesaire.

Diğer nokta, son nokta, devletin yarattığı durumlar. Devletin yarattığı durumları da ikiye ayırmamız gerekecek. Birincisi, bu Amerika'da vesairede görülüyor, mahkemelere kelepçeleme şeyi veriyor, büyük firmalardan bazılarını müşkül duruma düşürmek için devlet mekanizmasının siyasî kararlar aldığı rekabeti bozucu ve birçok şirketlerin lehine, diğer şirketlerin aleyhine işleci bir durum. Ama, bu ayrı bir kategori, hukukî, cezai bir kategori. Bizim bu çerçevede bahsettiğimiz ise bu değil. Konjonktür; konjonktürden gelebilir. Ana bir fiyat düşüşü olabilir diyelim bir ana girdi maddesinde, bu bir ithal şeyidir ve devlet ithal ediyor diyelim, Petrol Ofisi ithal ediyor akaryakıtı, daha önceki firmalar pahalı, örnek olarak arz ediyorum, sınıflarda anlattığımız şeyler, daha önceki firmalar pahalı olarak bu akaryakıtı almışlar ve aynı maddeyi imal ediyorlardır, birdenbire ucuzlatıp, ucuzlayan bir şeyi de devlet ithal edip diğer firmalara vermesi aynı maddeyi ithal eden 8-10 firma arasında 3-4'ünün çok ucuza, diğerlerinin de stoklarının teşkiline yol açar ki, bu konjonktür, konjonktürün getirdiği bir şeydir, kasıtlı, hukukî çerçevesi olan bir karar değildir. O yüzden ben yani şikâyet ediyor şeklinde bir davranışın doğru olmadığına kaniyim, Konjonktürde devlet mecbur. Eğer falanca maddenin fiyatı düşmüşse ve bu da bir ithal maddesiyse, o ucuz fiyattan ithal edilecektir, diğer bazı pahalı yapmış olanların aleyhine tecelli edebilir. Onda hiçbir mesele yoktur.

Tanımlı KÜÇÜK- Tabii ki devletten bekleyemeyiz bu düzenlemeyi. En azından her şeyi devletten beklemememiz gerektiği söylemimize ters düşeriz. Ama, piyasanın, konuşmamda da ifade ettim, o görünmez eli her zaman her şeyi en iyi noktaya kendiliğinden getiremez. Bizlere sorumluluk düşüyor. Ama burada bir düzenleyiciye ihtiyaç var. Burada tabii ki o düzenleyicinin önemi ortaya çıkıyor. Burada o düzenlemeyi de devletten bekleme ihtiyacı var. Ama sadece devletten değil, kendi üstümüze düşen sorumlulukları da yerine getirmemiz lazım. Biz hem devleti düzenleyen, denetleyen rolüne çekmeye çalışıyoruz, bunu ifade ediyoruz, ekonominin içinde olmaması gerekir devletin diyoruz, Sayın Barolar Birliği Başkanımız konuşmasının son bölümünde şöyle bir ifadeye bulundu: Devletin, ekonominin bu kadar içinde olmasından dolayı da özel sektörün bir anlamda nemalandığını ifade ettiler. Esasında biz söylem birliği içindeyiz Sayın Barolar Birliği Başkanıyla. İşte bunların önüne geçebilmek için de devletin mutlaka ekonomiden çekilmesi lazım. Geçmişte olanların tekrar etmemesi için ekonomide olmayan, düzenleyen, denetleyen bir devlet, devletin asli görevinin soyulmasının öneminin bir kere daha altını çizmek istiyorum.

**AB'YE TAM ÜYELİK SÜRECİNDE
YATIRIM ORTAMININ İYİLEŞTİRİLMESİ ve
REKABET POLİTİKASI
SEMPOZYUMU**

*4-5 Mart 2004
İSTANBUL*

KAPANIŞ KONUŞMASI

Kemal UNAKITAN*

Rekabet Kurulu tarafından düzenlenmiş bulunan Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinde yatırım ortamının iyileştirilmesi ve rekabet konusunda İki günden beri tartışılıyor. Değerli katılımcılar, değerli panelistler burada değerli fikirlerini ileri sürdüler. Bu konu ülkemiz için fevkalade önemlidir. Buna vesile olduğu için Rekabet Kurulunu bir defa tebrik ediyorum ve bu gibi toplantıların da devam ettirmesini arzu ediyorum. Neden? dersiniz, iki yönden:

Bunlar hem ilmi toplantılar, hem de pratiğe yönelik toplantılar. Burada önemli meselelere ilmi açıdan yorumlar getiriliyor ve bu işin pratiğini yapan kimseler bundan istifade ediyorlar, bu bir.

İkincisi, rekabet konusunun önemi. Rekabet olmayan bir yerde, bırakın yatırım ortamını, hiçbir gelişme olmaz. Aklınıza gelen her alanda bu geçerlidir. Bir yerde rekabet yoksa, gelişme de yok; orada rekabet varsa, gelişme de vardır. Peki bunu nereden anlıyoruz? Dünyaya bakmanız yeterli. Rekabet olmayan ülkelere bakın, onlar çöküp gidiyorlar, rekabeti kestiğiniz zaman hayat bitiyor, ilerleme bitiyor. Bir de rekabet ortamının gayet iyi olduğu, iyi işlediği ülkelere bakın, o ülkeler devamlı surette ilerleme kaydediyorlar.

Bu nedenle, ülkemizde de rekabet hukukunun oturması için Rekabet Kurumu fevkalade önemli. Neden? Rekabetin o ülkede iyi işleyebilmesi için bir düzenleyici kurum lazım. Evet, devlet ekonomik faaliyetlerde bulunmasın, çıksın, serbest piyasa hâkim olsun istiyoruz ama serbest rekabet ortamının da işleyip işlemediğini, önündeki engellerin kaldırılıp kaldırılmadığını da bağımsız bir kurumun izlemesi lazım.

Çünkü, bu kurum öyle bir kurum ki, devlete de karışması lazım. Yanlış yapan kamu kurumuna da yanlış yaptığını söylemesi lazım. Nitekim yapılıyor da. Ve bundan dolayı bakın yedi seneden beri bu arkadaşlarımız, başta Başkan olmak üzere bütün Kurul üyeleri, Kurumda çalışan bütün arkadaşlar fevkalade güzel örnekler vermiştir, bana göre. Neden? Artık yavaş yavaş herkes Rekabet Kurulunun otoritesini kabul ediyor. Bugün iş dünyasına da bakın, kendi şirketlerinin devri sırasında acaba Rekabet Kurumu ne der, nasıl bir görüş alırsınız?

Biz devlet olarak özelleştirme yapıyoruz, özelleştirme yaparken muhakkak surette Rekabet Kuruluna kanundan dolayı gidiyoruz ama, o özelleştirmeyi hazırlarken de, daha önce Rekabet Kurulu acaba buna nasıl bakar; onu düşünüyoruz. Onu nazarı itibara almak mecburiyetindeyiz. Daha ileri ülkelere baktığınız zaman, dünya çapında olan birçok firmalara ilişkin olarak

* Maliye Bakanı

adam bir karar veriyor, bölüp geçip gidiyor. “Sen rekabet kurallarına aykırı iş yapıyorsun, kartelleştin, tröst oldun, yani rekabetin önünde bir engel oluştu.” diyor. Vallahi o koca koca dünya çapında firmalar, yani bütçeleri memleket bütçesinden fazla olan şirketleri bir kararla toz edip götürüyorlar. Neden? Rekabete çok önem veriyorlar da onun için. Biz de öyle önem vermek mecburiyetindeyiz. Eskiden Türkiye’imizde maalesef böyle değildi. Neden? Çünkü serbest piyasa ekonomisinin şartları yeteri kadar uygulanmıyordu. Peki, şimdi çok mu uygulanıyor? Yine çok noksanımız var. Ama biz Hükümet olarak bunu uygulamaya kararlıyız ve buna inanıyoruz, inandığımız için de bunu yapıyoruz.

Dolayısıyla, rekabet şartlarının önündeki engellerin kaldırılmasına fevkalade önem veriyoruz ve Rekabet Kurumuna, Kuruluna fevkalade önem veriyoruz. Zaten son zamanlarda bu kurullar çıktı. Bunların en önemlilerinden bir tanesi Rekabet Kurumu. Bu nedenle, bana teklif ettiklerinde, memnuniyetle koşa koşa geldim. Teşekkür ederim.

Hükümet olarak biz bağımsız kurumların daha tesirli, daha kuvvetli hâle gelmesini arzu ediyoruz, işler hâle gelmesini istiyoruz. Neden? Siyasette, o gelir bu gelir, o parti gelir bu parti gelir, ama bu kurumların objektif esaslara bağlı olarak her zaman foksiyonlarını yerine getirmeleri lazım da onun için .

Ben size hem özelleştirme bana bağlı olmasından dolayı, hem de Hükümetimizin yürüttüğü ekonomik politikanın önemli bir ayağı olduğu, ayrıca, rekabeti de çok ilgilendirdiği için kısaca özelleştirmeden de bahsetmek istiyorum.

Yatırım ortamının ve rekabetin önündeki en önemli engel, devletin ekonomik faaliyetlere katılmasıdır. Eğer üretimin veya ekonomik faaliyetin sahibi devlet olursa, devlet elbisesi değişik bir şey, yani o öyle bir otorite ki, önünde artık başka otorite tanımıyor, görmek istemiyor. Ama bir de serbest piyasa ekonomisi var, bir rekabet ortamının sağlanması var.

Bir şey olduğu zaman da, mesela bir yatırım yapacak, mal satacak, fiyatı şöyle olacak böyle olacak, onlara en ufak bir şekilde itiraz, efendim, devletin âli menfaatlerine karşı geliyorsunuz oluyor. Yahu ne âli menfaati ? Yani bu zihniyetin işte artık tamamen yıkılması lazım. Bunun yıkılabilmesi için de artık özelleştirmenin tamamlanması lazım. Efendim, özelleştirmeye karşıyız; benim hakkımda bir sürü protestolar yapılıyor, gelip Bakanlık önünde de protestolar yapılıyor. Vallahi kim ne protesto yaparsa yapsın bu özelleştirmeyi yapmak mecburiyetindeyiz, yapacağız. Şimdi hızla devam ediyoruz, daha da devam edeceğiz. Nereye kadar? Devleti ekonomik faaliyetlerden kurtarıncaya kadar buna devam edeceğiz.

Rekabet Kurumunun ve rekabet kaidelerinin iyi işlemesine en büyük engel işte devletin bu ekonomik faaliyetlere sahip olmasıdır. Devletin menfaati var diye diye öyle kurumlar kurmuşuz ki, bir misal vereyim, İskenderun Demir-Çelik Fabrikası kurulduğundan bugüne kadar da hiç kâr etmemiş; aksine bugüne kadar 3.7 milyar dolar zarar etmiş, zarar. Peki kim ödedi, bu zararı? Hepimiz ödedik, sen, ben, o, hepimiz, bütün milletin cebinden gitti. Şimdi, bu nasıl sanayicilik, nasıl yatırım, nasıl kalkınma, nasıl bir iştir? Kabul etmek mümkün değil.

Daha yeni Karadeniz Bakır İşletmelerini sattık. Uzun süredir satmak istiyoruz, bir türlü alan yok. Nihayet birileri çıktı, 30 küsur milyon dolar verip almışlar. Mecliste soruyorlar bana, efendim nasıl satarsınız, niye sattınız? Ben hesap yaptım, 95'ten bugüne kadar 120 milyon dolar buraya zarar ödemişiz. Geçen sene 17 milyon dolar ödemişiz, bu sene kalsa elimizde daha da fazla ödeyeceğiz. Artık bunlardan kurtulmamız lazım. Düşünün, birisi geliyor, senin zarar ettiğin yeri alıyor, teknolojisini geliştiriyor, oraya yatırımlar yapacak, bir de üstüne sana para veriyor, sen de zarardan kurtuluyorsun. Bundan daha iyi ne olur?

Peki, kârlı olanı niye satıyorsun, madem zararlılar böyle? Evet, kârlı olanı da satacağız. Neden? Kârlı olanının da devlet tarafından işletilmesine imkan, ihtimal yok. Devlet bugün ne sanayicilik, ne ticaret, ne bankacılık, ne de sigortacılık yapamaz. Devlet devletliğini yapsın, ekonomik faaliyetleri izlesin, kontrolünü yapsın. Gıda sektörüne girmesine ne lüzum var? Ama, milletin sağlıklı gıda edinmesi için gerekli tedbirleri alsın. Kısacası biz Hükümet olarak bunları yapıyoruz ve yapmaya da devam edeceğiz.